

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**AVRUPA BİRLİĞİ BORÇ KRİZİNİN
NEDENLERİ, ETKİLERİ VE KRİZİ
ÖNLEMENE YÖNELİK ÖNLEMLER**

YASİN ÇOBAN

**İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

MART 2015

**AVRUPA BİRLİĞİ BORÇ KRİZİNİN NEDENLERİ, ETKİLERİ VE KRİZİ
ÖNLEMENE YÖNELİK ÖNLEMLER**

Yasin ÇOBAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

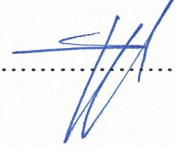
MART 2015

Yasin ÇOBAN tarafından hazırlanan “Avrupa Birliği Borç Krizinin Nedenleri, Etkileri ve Krizi Önlemeye Yönelik Önlemler” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Özge AYNAGÖZ ÇAKMAK

İktisat Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan : Prof. Dr. S. Alev SÖYLEMEZ

İktisat Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Doç. Dr. Şenol ALTAN

Ekonometri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 11/03/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yasin ÇOBAN

11.03.2015

AVRUPA BİRLİĞİ BORÇ KRİZİNİN NEDENLERİ, ETKİLERİ VE KRİZİ
ÖNLEMENE YÖNELİK ÖNLEMLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Yasin ÇOBAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mart 2015

ÖZET

1929 yılı Dünya Ekonomik Buhranı'ndan bu yana tarihindeki en derin resesyonu yaşayan Avrupa Birliği (AB) ekonomileri, 2007 yılı ortalarında başlayan küresel finans krizinin de etkisiyle tarihindeki en keskin daralmaları yaşamıştır. Ancak, Euro alanında bu kez krizi tetikleyen olaylar daha farklı bir alanda, ülkelerin malî yapılarında kendini göstermiştir. Euro bölgesi üye ülkelerinin kendi içsel dinamiklerindeki mevcut sorunlar ve AB bütünleşme sürecinin yapısal bazı zayıflıkları sonucu bu dönemde kırılğan bir yapıya sahip üye ülkeler, neredeyse ülke milli gelirlerini de aşan ve hızla artan borç krizi sorunu ile mücadelede yetersiz kalmıştır. Öyle ki, Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya, İtalya gibi yaklaşık otuz yıldır Avrupa Birliği'nin üyesi olan ülkelerin kamu borçlarının bu ülke GSYİH'lerinin üzerine çıkması, AB'nin geleceğini tartışmaya açmıştır. Bu dönem boyunca, uyguladıkları politikalarla ve koordineli kurtarma paketleri ile başta Avrupa Merkez Bankası olmak üzere AB yetkili organları, krizin domino etkisine karşı bir nebze olsun yavaşlama sağlayabilmiştir. Diğer taraftan, uzun bir süre Euro bölgesi üye ülkelerinin yüksek borç oranlarının üstesinden gelemeyeceği gerçeği, AB borç kriziyle mücadeleye yönelik tedbirlerin yanında, malî ve yapısal sorunların uzun dönem istikrarı için yeni politika arayışlarını gündeme getirmiştir. Çalışmanın temel amacı, bir yandan borç krizinin yapısal olarak sorunlu üye ülke ekonomilerine yansımaları, alınan tedbirler ve önerilen çözüm mekanizmaları ve diğer taraftan oluşturulduğu tarihten beri Ekonomik ve Parasal Birlik sürecinin etkinliği ve sonuçlarının cevaplanmasına yönelik olmuştur. Bu çerçevede, içsel ve dışsal faktörlere bağlı olarak borç krizi batağına saplanmış üye ülkelerin bu duruma nasıl geldikleri ve AB organlarının kriz içindeki üye ülkeler karşısındaki tutumu sorgulanmış ve AB düzeyinde üye ülkelerde alınan tedbirler açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 1152.2.046

Anahtar Sözcükler : Avrupa Birliği, Küresel finans krizi, Euro bölgesi, AB bütünleşme süreci, Borç krizi, Avrupa Merkez Bankası, Ekonomik ve Parasal Birlik süreci.

Sayfa Adedi : 189

Danışman : Doç. Dr. Özge AYNAGÖZ ÇAKMAK

CAUSES OF THE EUROPEAN DEBT CRISIS, ITS EFFECTS AND MEASURES FOR CRISIS PREVENTION

(M. Sc. Thesis)

Yasin OBAN

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

March 2015

ABSTRACT

Since 1929 the World Economic Depression the European Union (EU) economies living in the deepest recession in the history has experienced the sharpest contraction in the history with the effect of the global financial crisis that began in mid-2007. However, the events that triggered the crisis in the euro area has shown themselves in a different area, in the country's financial structure this time. As a result of the Eurozone member states' own internal dynamics of the existing problems and some structural weaknesses of the EU integration process, in this period member states has a fragile structure was almost insufficient tackle the problem which in excess the country's national income and rapidly growing debt crisis. Indeed, the public debts of the countries that are member of the European Union for nearly thirty years such as Greece, Ireland, Portugal, Spain and Italy exceed these countries' GDP has led to debate the future of the EU. During this period, with their implemented policies and coordinated rescue packages the EU competent bodies particularly European Central Bank were able to get a little slow down against domino effect of the crisis. On the other hand, the fact which the Euro area's member states can't overcome high debt ratios for a long time has brought the search of new policy for the long-term stability of financial and structural problems, in addition to the measures taken to combat EU debt crisis. The main aim of the study was on the one hand structurally the debt crisis' repercussions to troubled economies of member states, taken measures and proposed resolution mechanisms and on the other hand the since the date of the creation, effectiveness of the Economic and Monetary Union process and its results for answering. In this context, depending on the internal and external factors how member countries that bogged down debt crisis came to this situation and the attitude of the EU bodies towards member countries in crisis has been questioned and measures taken in the member states at EU level were explained.

Science Code : 1152.2.046

Keywords : European Union, Global financial crisis, the Eurozone, the EU integration process, the Debt crisis, European Central Bank, the Process of Economic and Monetary Union.

Page Number : 189

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Özge AYNAGÖZ ÇAKMAK

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım ve tez çalışmamın her aşamasında desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanı hocam Doç. Dr. Özge AYNAGÖZ ÇAKMAK'a ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan sevgili eşim Zahra MADHOUSHI ÇOBAN'a ve kızım Tara ÇOBAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliği'ne	5
1.2. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci	8
1.3. Avrupa Birliği'nin Ortak Politikaları.....	13
1.3.1. Ortak tarım politikaları.....	14
1.3.2. Ortak ticaret politikaları	16
1.3.3. Ortak rekabet politikaları	18
1.3.4. Bölgesel politikalar	19
1.4. Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU).....	21
1.4.1. Parasal birliğin teorik çerçevesi	24
1.4.2. Parasal birliğin tarihsel gelişimi.....	27
1.4.3. Parasal birliğe geçiş süreci	29

Sayfa

1.4.4. Parasal birlik için kurumsal mekanizma	30
1.4.4.1. Avrupa Para Enstitüsü (EMI)	31
1.4.4.2. Avrupa Merkez Bankası (ECB).....	32
1.5. Avrupa Birliği Bütçesi	33
1.5.1. AB bütçe gelirleri	33
1.5.1.1. Özkaynaklar	34
1.5.1.2. Diğer gelir kaynakları	35
1.5.2. AB bütçe giderleri	36
1.5.3. AB maliye politikaları	39
1.5.3.1. Vergilendirme politikaları	40
1.5.3.2. Maliye politikalarının uyumlaştırılması	41

İKİNCİ BÖLÜM**AVRUPA BİRLİĞİ BORÇ KRİZİ**

2.1. 2008 Yılı ABD Finans Sektörü Krizi.....	46
2.1.1. ABD Finans Sektörü Krizi'nin nedenleri.....	48
2.1.2. ABD Finans Sektörü Krizi'nin AB yansımaları	52
2.2. Avrupa Birliği Borç Krizi ve Nedenleri.....	56
2.2.1. Kolay borçlanma imkanları	58
2.2.2. Maliye ve vergi politikaları uygulamalarındaki esneklik.....	61
2.2.3. Rekabet gücü eksikliği ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları	64
2.2.4. Kurumsal sorunlar	69
2.3. Borç Krizi Sarmalındaki AB Üyesi Ülkeler	73

	Sayfa
2.3.1. Yunanistan.....	73
2.3.2. İrlanda	84
2.3.3. Portekiz	93
2.3.4. İspanya	102
2.3.5. İtalya.....	111
2.4. AB Üyesi Ülkelerde Kamu Borcu ve Bütçe Açığı Oranları.....	116
2.4.1. AB içinde kamu borcu oranları	116
2.4.2. AB içinde bütçe açığı oranları.....	120
2.5. Avrupa Birliği Borç Krizinin Etkileri.....	121
2.5.1. Borç krizinin AB üyesi ülkeler üzerindeki etkileri	122
2.5.2. Borç Krizinin AB dışındaki ülkeler üzerindeki etkileri	128
2.6. Avrupa Birliği Borç Krizi ve Türkiye Etkileri.....	130
2.6.1. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri	130
2.6.2. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki yatırım etkileri.....	134
2.6.3. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki malî etkileri	135
2.6.4. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki sosyo-politik etkileri	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB BORÇ KRİZİNE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

3.1. Krizden Çıkış Senaryoları.....	142
3.1.1. Krizden çıkış reçetesi	142
3.1.2. Krizden çıkış maliyeti	144
3.2. Krize Karşı Alınan Önlemler	148

Sayfa

3.2.1. Kamu finansman dengesinin sağlanması	149
3.2.2. Borç yapılandırma programları	149
3.2.3. Rekabet gücünün artırılması ve yapısal reformlar	150
3.2.4. Yeterli talebin oluşturulması	150
3.2.5. Parasal birlik için daha iyi bir mimarî oluşturma	151
3.3. Krize Karşı Geliştirilen Mekanizmalar	152
3.3.1. Ödemeler Dengesi Fonu (BoP)	154
3.3.2. Kredi Havuzu (GLF)	155
3.3.3. Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM)	155
3.3.4. Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)	156
3.3.5. Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)	158
3.3.6. Euro Rekabet Paketi (Euro Plus Pack)	159
3.3.7. Avrupa Dönemi (European Semester)	160
3.3.8. Altılı Paket (Six Pack)	162
3.3.9. İstikrar Bonoları (Eurobonds)	164
3.3.10. İkili Paket (Two Pack)	164
3.3.11. Malî Antlaşma (TSCG)	165
3.3.12. Avrupa 2020 Stratejisi	166
SONUÇ	169
KAYNAKÇA	181
ÖZGEÇMİŞ	189

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Yunanistan'ın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri	77
Çizelge 2.2. Yunanistan'ın cari açık göstergeleri	80
Çizelge 2.3. İrlanda'nın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri	89
Çizelge 2.4. Portekiz'in kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri	96
Çizelge 2.5. Portekiz'in cari açık göstergeleri	97
Çizelge 2.6. İspanya'da ve diğer AB ülkelerinde imalat katma değerindeki değişim	105
Çizelge 2.7. İspanya'nın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri	109
Çizelge 2.8. İtalya'nın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri	113
Çizelge 2.9. Diğer AB üyesi ülkelerde ve Türkiye'de borç oranları/GSYİH yüzdesi.....	117
Çizelge 2.10. Diğer AB üyesi ülkelerde ve Türkiye'de bütçe açığı-fazlası/GSYİH yüzdesi.....	120
Çizelge 2.11. AB'nin Türkiye yıllık ihracat payındaki ve ihracat tutarındaki değişim.....	131
Çizelge 2.12. Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişi	134
Çizelge 3.1. Üye ülkelerinin Avrupa Finansal İstikrar Fonu'na sağlayacakları katkı miktarı.....	157
Çizelge 3.2. Üye ülkelerin Avrupa İstikrar Mekanizması'na sağlayacakları katkı oranları.....	158

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. 2001-2008 arası yıllarda ABD’de reel faiz oranlarının ve konut fiyatlarının yüzde değişimi.....	49
Şekil 2.2. 1995-2011 arası yıllarda reel faiz oranlarının üye ülkelerdeki yüzde değişimi	59
Şekil 2.3. Euro bölgesi nominal birim ücret maliyetlerindeki değişim	67
Şekil 2.4. Yunanistan’da nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim	79
Şekil 2.5. İrlanda ve diğer AB üyesi ülkelerin banka bilançolarındaki değişim.....	87
Şekil 2.6. İrlanda’da konut fiyatlarındaki değişim oranları	88
Şekil 2.7. İrlanda’da nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim.....	92
Şekil 2.8. Portekiz’de bütçe açığı oranı ve büyüme oranı	98
Şekil 2.9. Portekiz’de işgücü maliyetleri ve üretimin verimliliği	99
Şekil 2.10. Portekiz’de nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim.....	100
Şekil 2.11. İspanya’da ve diğer ülkelerde konut fiyatlarındaki değişim.....	106
Şekil 2.12. İspanya’da kamu borçlarının GSYİH’ye oranı	109
Şekil 2.13. İtalya’da GSYİH büyüme oranı.....	112
Şekil 2.14. İtalya’da nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim	114
Şekil 2.15. AB (28 üyeli) ekonomik büyüme oranlarında değişim	123
Şekil 2.16. AB (28 üyeli) ve Euro bölgesi (18 üyeli) kamu borç oranlarında değişim.....	124
Şekil 2.17. AB (28 üyeli) ve Euro bölgesi (18 üyeli) işsizlik oranlarında değişim	125
Şekil 2.18. Türkiye’nin AB Tanımlı Borç Stoku/GSYİH.....	136

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomi Topluluğu
AIG	Amerika Uluslararası Grubu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
BOP	Ödemeler Dengesi Fonu
CF	Uyum Fonu
EAGGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
EC	Avrupa Komisyonu
ECB	Avrupa Merkez Bankası
ECOFIN	Ekonomik ve Mali İşler Konseyi
ECU	Avrupa Para Birimi
EDP	Aşırı Açık Prosedürü
EEA	Avrupa Ekonomik Alanı
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EFSE	Avrupa Finansal İstikrar Fonu
EFSM	Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması
EIB	Avrupa Yatırım Bankası
EIP	Aşırı Dengesizlik Prosedürü
EMCF	Avrupa Parasal İşbirliği Fonu
EMS	Avrupa Para Sistemi
EMI	Avrupa Para Enstitüsü
EMU	Ekonomik ve Parasal Birlik
EP	Avrupa Parlamentosu
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ERM	Döviz Kuru Mekanizması

Kısaltmalar**Açıklamalar**

ESCB	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
ESM	Avrupa İstikrar Mekanizması
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FED	ABD Merkez Bankası
FIFG	Balıkçılık İçin Finansal Araç
FROB	Düzenli Banka Yeniden Yapılandırma Fonu
GIIPS	Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya
GLF	Yunan Borç Fonu (Kredi Havuzu)
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
MIP	Makroekonomik Dengesizlik Prosedürü
NCB	Ulusal Merkez Bankaları
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPA	Optimum Para Alanı
SGP	İstikrar ve Büyüme Paktı
TARP	Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı
TSCG	İstikrar, Koordinasyon ve Yönetişim Antlaşması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VAT	Katma Değer Vergisi
WEF	Dünya Ekonomi Forumu

GİRİŞ

2010 yılının ikinci çeyreğinde Yunanistan'da patlak veren borç krizi, kısa sürede diğer Euro Bölgesi ülkelerini ve hatta ekonomik ve parasal birliğin geleceğini tehdit altına almıştır. Yunanistan'da başlayan borç krizi sürecinde gerek ulusal gerekse Avrupa Birliği bağlamında ortaya çıkan istikrarsızlık ve belirsizlik, Birliğin siyasi ve ekonomik yapısını ve yine ortak para birimi Euro'nun geleceğini tartışmaya açmıştır. Bu anlamda, Euro Bölgesi'ne dahil olan üye devletlerde ortak para birimi olan Euro'nun kullanılması ve bu ülkelerde para politikasının Avrupa Merkez Bankası (ECB) aracılığı ile tek bir elden yürütülüyor olması, söz konusu üye ülke ekonomilerinin birbirine sıkı bir şekilde bağlı olmasına ve Euro Bölgesinde meydana gelen herhangi bir olumsuz gelişmenin, kısa sürede Euro Bölgesi ülkelerine de yayılmasına yol açmıştır.

Bu çalışmada esas olarak Euro bölgesi borç krizinin sebepleri ayrıntılı bir biçimde incelenerek, krizin üye ülkeler üzerindeki etkilerine ve krize karşı üye ülkelerde alınan tedbirlere değinilmiştir. Yine üye ülkelerde krize karşı alınacak istikrar tedbirlerinin uygulanmasında önemli bir etken olan AB hükümetlerinin ortaya çıkan krizlere yönelik olarak beraber hareket etme tavrı ve Birliğin ortak karar alma mekanizmalarındaki kararlılığı açısından üye ülkelerin durumuna ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği bütünleşmesinin tarihsel gelişimi içinde Birliğin ortak politikalarının oluşumuna ve bu politikalar karşısında üye ülkelerin durumuna yer verilecek olup, yaşanan borç krizlerinin nedenlerine, ekonomik verilere yansımalarına ve üye ülkeleri krizden kurtarmak üzere alınan tedbirlere yer verilerek AB düzeyinde krize yönelik olarak alınan kararlara ve uygulanan politikalara ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu açıdan, Avrupa Birliği'nde, başta maliye politikaları olmak üzere uygulanan ekonomi politikalarının üye devletlerarasındaki uyumu, alınan ortak kararlar ve krizi hafifletmeye yönelik tedbirler, Euro bölgesinin geleceğine dair tartışmalar içinde irdelenen konular arasında yer alacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, bölgesel bir ekonomik entegrasyon olarak Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişimi, Birlik içindeki genişleme süreci ve Birlik içinde uygulanan ortak politikalar ele alınacak, yine bu kapsamda ekonomik ve parasal birlik olarak AB'nin

yapısı incelenecektir. Bu itibarla, ulusal uzlaşmazlıkları her alanda aşabilecek gerçek bir siyasî birleşme projesine dönüşmesi hayali ile başlatılan entegrasyon sürecinin zaman içindeki gelişimi ele alınarak, parasal birliğin oluşumundan itibaren sağlanmaya çalışılan üye devletlerin ulusal ekonomi politikalarının koordinasyonu ve üye devletlerde malî disiplinin güçlendirilmesine yönelik Birliğin kurumsal yapısı üzerine tartışmalar açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 2010 yılı başlangıç tarihli Avrupa Birliği borç krizinin nedenleri, 2007 yılının ortalarında ABD finans piyasalarında ortaya çıkan ve konut kredileri (mortgage) kaynaklı finansal krizi ile birlikte ele alınacaktır. Bu anlamda, AB üyesi ülkelerde patlak veren borç krizi ile birlikte gündeme gelen ortak politikalar alanındaki sorunların nedenleri ve kriz sarmalındaki üye ülkelerin bu krizlere nasıl yakalandığı ayrıntılı olarak üye ülkeler bazında ele alınacaktır. Kapsamlı olarak AB içinde yaşanan borç krizlerinin sebeplerinin ve sonuçlarının ele alındığı bu bölümde, yine AB üyesi ülkelerde genel bir sorun haline gelmiş yüksek kamu borçları ve bütçe açıkları konusu tüm AB üyesi ülkeler açısından değerlendirilecek olup, nihai olarak yaşanan borç krizinin Birlik içindeki ve dışındaki etkileri, aday ülke Türkiye de dahil edilerek ele alınacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Avrupa Birliği borç krizine karşı alınan önlemler ve bu önlemler kapsamında krizden çıkış senaryoları ele alınacak ve uygulanan politikaların başarısı karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Özellikle Euro bölgesinde domino etkisi yaratan borç krizinin üstesinden nasıl gelineceğine ve dahası Euro'nun geleceğinin nasıl şekilleneceğine ilişkin sorular bu bölümde karşılık bulup, diğer yandan AB yetkili organlarının borç krizine karşı geliştirdiği finansal ve yapısal mekanizmalar ile üye ülkeler için getirilen kurtarma paketleri ayrıntılı olarak bu bölümde ele alınacaktır.

Bu çalışmanın öncelikli amacı, AB Borç Krizi'nin sebeplerinden yola çıkarak yaşanan borç krizinin, üye ülkelerdeki olumsuz etkileri ve bu ülkelerde alınan tedbirler ile bu tedbirlerin yapısal açıdan geliştirilmelerini sağlayacak AB düzenlemelerinin ve uygulamalarının incelenmesidir. Bu itibarla, 2000'li yılların sonuna doğru yapısal kırılma noktaları olan bazı AB üyesi ülkelerde ortaya çıkan borç krizleri, bu ülkelerin ekonomisini ciddi ölçüde olumsuz etkilerken, diğer taraftan AB'nin ekonomi yönetiminin kriz karşısındaki zayıflıklarının da açıkça görülmesini sağlamıştır. Bu dönemde, en önemli

tartışma ise kuşkusuz borç krizinin önlenmesine yönelik olarak üye ülkelerden ziyade Birlik karar organlarının ne tür önlemler alacağı konusu olmuştur. Bu kapsamda, borç krizi ile birlikte Avrupa ekonomi yönetiminin malî disiplini güçlendirmek ve ulusal ekonomi ve maliye politikaları arasında koordinasyonu sağlamak suretiyle krizi önlemeye yönelik geliştirdiği mekanizmalar çalışmada önemle ele alınarak, gerek üye ülkelerin krize karşı verdiği mücadele ve gerekse AB organlarının kriz karşısındaki tutumu çalışma içerisinde ele alınan temel konular olmuştur. Son yılların en tartışmalı ve güncel ekonomi konularından biri olma özelliğine sahip AB borç krizi, bu anlamda aynı zamanda AB'nin geleceğinin de sorgulanmasına teşkil bir siyasî konu olarak daha uzun bir süre daha ekonomi gündemini meşgul edecek gibi görünen ve üyelik sürecindeki ülkemizi de yakından ilgilendiren önemli bir araştırma konusudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Avrupa Birliği (AB) fikri tarihinin başlangıç noktasının, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllar olduğu kabul edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük yıkıma uğrayan Avrupa'da barışın yeniden kurulması, Avrupa ülkelerinin ortak bir alan etrafında bir araya gelmesi ve refahı artıracak ekonomik işbirliğinin başlatılması fikri dile getirilmiştir.

Savaşın sonrası dönemde her alanda büyük bir yıkıma uğrayan Batı Avrupa'nın, başta altyapı olmak üzere ihtiyaçlarını karşılamak ve kıtanın bu bölümünde ekonomik ve siyasi istikrarı tekrar sağlamak için Marshall yardımları adı altında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından sağlanan malî destekler, Avrupa bütünleşmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa'yı savaş sonrası dönemde yeniden yapılandırma amacı taşıyan ABD kaynaklı Marshall yardımlarının kendilerini zamanla ABD desteğine daha da bağımlı kılacağını gören Batı Avrupa ülkeleri, sahip oldukları ekonomik potansiyellerinin bir araya getirilmesi ve böylece güçlü bir Avrupa pazarı oluşturulması çabası içine girmişlerdir.

Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, özellikle Batı Avrupa'nın birlik ve beraberlik havası içinde yeni bir siyasi ve ekonomik model arayışı süreci içine girdiği görülmektedir. Günümüze kadar geçen süre içinde Avrupa devletleri, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alandaki işbirliklerini güçlendirdiler. Birleşmiş ve güçlü bir Avrupa ülküsü içinde Avrupa'yı birleştirme çabalarının, ekonomik birleşmeden ulusal uzlaşmazlıkları her alanda aşabilecek gerçek bir siyasî birleşme projesine dönüşmesi hayali ile başlatılan entegrasyon süreci ise zaman içinde çeşitli değişimlerden (AET, AT, AB gibi adlar altında) geçmiştir.

1.1. Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliği'ne

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in oluşturduğu tasarıya dayanarak hazırlanan deklarasyon sonucu 1951 tarihinde Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın imzaladığı Paris

Antlaşması ile bugünkü AB'nin temelleri atılmıştır. Antlaşma ile dönemin üretim ekonomisinin ve aynı zamanda savaş sanayisinin de önemli maddeleri olan demir ve çeliğin üretiminin ve kullanımının bir elde, yani uluslararası bir organda toplanmasını sağlayan “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)” oluşturulmuştur. AKÇT ile Avrupalı devletler bir anlamda kendi iradeleri ile ilk defa ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslararası bir kuruma devretmiştir. Schuman Planı'na göre ortak bir yönetim altında antlaşmayı imzalayan bu altı ülke aynı zamanda kendi savaş silahlarını da geçmişte olduğu gibi, diğer ülkeler aleyhine kullanmamak suretiyle ağır sanayilerini - kömür ve çelik - çalıştırmayı amaç edinmiştir.

AKÇT üyesi ülkelerin çabalarıyla 1957 yılında iki yeni topluluk daha oluşturulmuştur. Üye ülkelerin 1957 yılında imzaladığı Roma Antlaşması'yla kurulan bu iki yeni topluluğu; ekonomi politikalarının üye ülkeler arasında, yakınlaştırılması yoluyla ortak bir pazarın kurulmasını, ekonomik faaliyetlerin uyum içinde gelişmesini, dengeli ve sürekli bir gelişme sağlanmasını, istikrarın artmasını ve yine üye ülkeler arasındaki ilişkilerin daha sıklaştırılmasını öngören “Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)” ve nükleer enerji çalışmaları yürütmek için kurulan “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)” oluşturmaktadır.

1965 yılında imzalanan ve 1967 yılında uygulamaya giren “Füzyon Antlaşması” (Birleşme Antlaşması) ile adı geçen üç topluluk (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon oluşturularak bu Topluluklar, “Avrupa Toplulukları (AT)” adı altında anılmaya başlanmıştır.

1957 yılında kabul edilen ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Topluluğu kuran ülkeler arasında öncelikle bir gümrük birliğinin oluşturulması ve sonrasında ise ortak bir pazarın kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda, Topluluk içinde gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını hedefleyen Gümrük Birliği uygulaması ilk olarak 1968 yılında yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının ve yürürlüğe girmesinin ardından üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline getirilmiştir.

Avrupa Komisyonu, Topluluk iç pazarının tamamlanması programını düzenlemek amacıyla 14 Haziran 1985 tarihinde “Beyaz Kitap (COM(85) 310)”¹ adı altında bir rapor kabul etmiştir. Rapor, özetle üye ülkeler arasındaki ekonomik ve malî entegrasyona yönelik tüm fizikî, teknik ve malî engellerin kaldırılması hedefine yönelik hükümler getirmiştir. Rapor ile üye ülkeler arasındaki farklılıkların giderilmesi, sürekli büyümeye dönük bir iç pazarın oluşumunun sağlanması ve malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının tam olarak sağlanması hedeflenmiştir. Bu açıdan “Beyaz Kitap” adı altında kabul edilen bu Rapor, ortak pazarın bütünleşmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Beyaz Kitap ile Avrupa Komisyonu’nun ve Avrupa Konseyi’nin kaydedilen ilerlemeler hususunda “geri dönülmezlik” ilkesini² benimsemesi ile “Tek Pazar”ın tamamlanması hedefine bir ivme kazandırılmıştır. Ayrıca, sermayenin serbest dolaşımı, sigortacılık, kamu satın alımları ve standartlar alanında çalışmalar için bir zaman cetveli öngörülmüştür (Özcan, 2004: 16).

1980’lerin ortalarına gelindiğinde Topluluk üyesi ülkeler arasında halen resmî bir serbest ticaret uygulamasının olmaması, Avrupa içinde bir tek pazarın yaratılıp yaratılamayacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Sonuç olarak tek pazarın kurulması yönünde bu dönemde oluşturulan bir komisyon tarafından bir çalışma başlatılmıştır ve çalışma sonucunda “Avrupa Tek Senedi” olarak ortaya atılan komisyon önerisini üye ülkeler, 1986 yılında imzalamışlardır. Jacques Delors’un komisyon başkanlığı döneminde 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, üye ülkeler arasında mal ve hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırmayı ve gerçek anlamda bir ortak pazar kurmayı amaçlamıştır. İç pazarı tamamlamak olarak belirlenen Senedin imzalanmasıyla birlikte on iki üye devlet, 31 Aralık 1992 tarihinde iç pazarlarını sona erdirmeye ve tek pazara geçmeye karar vermişlerdir.

Birleşik bir Avrupa olma yolunda en büyük gelişim ise Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu’nun, “Avrupa Birliği (AB)” adını almış olmasıdır. AB, tüm üye ülkeleri bağlayan standart yasalar aracılığıyla insan, eşya, hizmet ve sermaye dolaşımı

¹ Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve belirli bir konudaki Birlik eylemine yönelik somut öneriler içeren belgelerdir. Beyaz Kitaplar, bazı durumlarda, Avrupa düzeyinde bir tartışma ve danışma sürecini başlatmayı amaçlayan Yeşil Kitapların devamı niteliğinde olurlar ve Yeşil Kitapta varılan sonuçları önerilere dönüştürürler.

² Yapılan reformlardan ve çeşitli alanlardaki ilerlemelerden dönülmemesidir.

özgürlüklerini kapsayan bir “Tek Pazar” (Ortak Pazar) geliştirmiştir (europa.eu adresinden 10.01.2014 tarihinde alınmıştır). Maastricht Antlaşma ile resmî olarak oluşturulan AB süreci ile 1999 yılına kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının meydana getirilmesine karar verilmiştir.

Günümüze kadar geçen süre içinde AB üyesi devletler ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alandaki işbirliklerini arttırmışlar ve ekonomik bir işbirliğinin kurulması amacıyla hareketle, siyasi bir birliğin temellerinin atılması yönünde de hedefler geliştirmişlerdir. Kuruluş yıllarında sadece altı üyeden oluşan Avrupa Topluluğu, farklı tarihlerde yeni üyelerin katılımı sonucu 2014 yılında yirmisekiz üyeden oluşan bir Birlik halini almıştır.

1.2. Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci

Genişleme, reformların ilgili ülkeler tarafından sağlam ve sürdürülebilir biçimde uygulanmasına dayanan tedrici bir süreçtir. AB’nin genişleme politikası, Avrupa ülkelerinin 1970’lerde başlayan katılım süreci ile Avrupa bütünleşmesine paralel olarak gelişmiş ve değişmiştir. Özellikle merkezî ve doğu Avrupa ülkelerinin üye olduğu son genişleme dalgası, genişleme politikasının ve “koşulluluk” ilkesinin³ kurumsallaşmasını sağlamıştır. 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi’nde belirlenen kriterler⁴, üyelik koşullarını kesin bir biçimde ortaya koymuştur. Böylece AB, yaklaşık yarım yüzyıllık gelişim evresini korumayı ve genişleme yüzünden mevcut ekonomik, siyasi ve sosyal alanlar başta olmak üzere her alanda kabul ettiği politikalarından geri adım atmamayı başarmıştır.

Katılım perspektifi ile AB, gerek aday üye ülkelerdeki siyasi ve ekonomik reformlara öncülük ederek toplumları dönüştürmekte, gerekse genişleme yolunda AB’nin siyasi ve ekonomik gücünü pekiştirmektedir.

³ AB’nin aday ülkeler için üyelik yolunda sıkı yaptırımlar ve uyumlaştırma mekanizmaları öngörmesidir. Buna göre her aday ülkenin üyelik sürecinde ilerleme hızı, AB’nin öngördüğü gerekli koşulları karşılamadaki performansına bağlıdır.

⁴ AB’ye adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterlerdir. Bu kriterler genel olarak siyasi (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları vs.), ekonomik (etkin piyasa ekonomisi, istikrar, rekabet vs.) ve topluluk mevzuatının benimsenmesi (AB düzenlemelerine ve hedeflerine uyum) olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

Birinci Genişleme Dönemi: (İngiltere, İrlanda, Danimarka-1973)

İlk olarak 1951 yılında Avrupa içi işbirliği kapsamında Belçika, Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan altı üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) oluşturan ve 1957 yılında Roma Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran kurucu üye ülkelere kuruluşunun ilk dönemlerinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka gibi Avrupa devletleri çeşitli gerekçelerle katılmamıştır. İngiltere'nin katılmamasındaki en önemli gerekçe bu iki endüstri (kömür ve çelik) alanında zaten gelişimini tamamlamış olması ve Commonwealth⁵ üyesi bir ülke olarak o dönem yeni kurulan AET'nin başarısına duyduğu şüpheydi.

Dönem içerisinde bakıldığında İngiliz ekonomisinin büyüme oranı ve gayrisafî millî gelirindeki brüt yatırım payı (piyasa fiyatlarıyla) Batı Avrupa'da en düşük oranlardı. 1950 ile 1964 yılları arası dönemde Batı Avrupa'da reel millî gelirin ortalama büyüme oranı % 3,9 oranında iken, o dönemlerde İngiltere için bu oran % 2,2 olarak gerçekleşmiştir (Johnson, Pinder, Swann ve Vanmeerhaeghe, 1967: 11).

İngiltere'nin girişimiyle 1960 yılında AET'ye alternatif olarak "Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)" kurulmuştur. İngiltere dışında bu dönemde EFTA'nın diğer kurucu üye ülkeleri Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre olmuştur. Ancak zaman içerisinde AET'nin kuruluşundan itibaren göstermiş olduğu başarılı gelişim ve AET üyesi üye ülkelerin kendi aralarında sanayi malları ile tarım ürünlerinde gerçekleştirdikleri gümrük birliği yoluyla kazanımları, AET dışında kalan ve dönem içerisinde ekonomik problemler yaşayan diğer ülkelerin de üyelik müracaatlarına neden olmuştur. İlk olarak İngiltere, Danimarka ve İrlanda 1961 yılında üyelik için AET'ye başvurmuşlardır. 1962 yılında başlayan İngiltere-AET görüşmeleri sonucunda Fransa dışındaki diğer üye ülkeler, İngiltere'nin üyeliğine sıcak bakarken dönemin Fransa cumhurbaşkanı Charles De Gaulle, ülkenin Kıta Avrupası'ndan oldukça farklı olduğu, ekonomik sıkıntılar yaşadığı, ABD'ye askerî ve diplomatik açıdan bağımlı olduğu ve bu yüzden Birliğin gelişimini engelleyeceği gibi gerekçelerle İngiltere'nin üyeliğine karşı çıkmıştır.

⁵ İngiliz Milletler Topluluğu olarak da adlandırılan bu oluşum, karşılıklı ekonomik etkileşime dayanan bir koalisyonudur. Üyelerin büyük çoğunluğu tarihte Britanya İmparatorluğu'nun eyaleti veya sömürgesi ülkelerdir ve günümüzde çoğu bağımsız olan bu ülkeler kendi rızalarıyla bu oluşumun bir parçası olarak kalmaya devam etmektedirler.

10 Mayıs 1967 tarihinde İngiltere, ikinci defa İrlanda, Danimarka ve Norveç ile birlikte AET'ye tam üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Fransa cumhurbaşkanı De Gaulle, yine İngiltere'nin müracaatına karşı çıkmış, ancak Nisan 1969 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi'nde, Topluluğa katılmak isteyen bu dört ülkenin talepleri tekrar görüşülmüştür. İki yıl süren görüşmelerden sonra 1 Ocak 1973 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere İngiltere, İrlanda ve Danimarka tam üye olarak Topluluğa kabul edilmiş, Norveç'in katılma antlaşması ise bu ülkede yapılan bir referandum ile Norveç vatandaşları tarafından reddedilmiştir.

İkinci Genişleme Dönemi: (Yunanistan-1981)

1961 yılında AET ile Ortaklık Antlaşması imzalayan, ancak ülkede 1967 yılında başlayan ve yedi yıl süren askerî diktatörlüğün 1974 yılında son bulmasıyla tekrar demokrasiye geçen Yunanistan, 1975 yılında tam üyelik için Topluluğa başvurmuş ve 1981 yılında AET'nin 10. üyesi olarak kabul edilmiştir. Yunanistan'ın katılımı ile birlikte bu dönemde AET'nin üye ülke sayısı çift haneli rakamlara ulaşmıştır.

Dönemin Yunanistan hükümeti ve siyasî elitleri, bu katılımı Yunan sosyoekonomik sisteminin modernizasyonunda malî kaynaklar, büyük bir pazar vb. gibi şartları sağlamanın yanı sıra siyasî istikrara ulaşmak, demokrasiyi sağlamlaştırmak ve dış güvenliği güçlendirmek için fevkalade bir faktör olarak görmüşlerdir (Larsen ve Olsen, 2010: 1).

Üçüncü Genişleme Dönemi: (İspanya, Portekiz-1986)

Üçüncü genişleme dönemi İspanya ve Portekiz'in 1 Ocak 1986 yılında AET'ye üye olmasıyla devam etmiştir. Bu iki ülkenin üyeliği oldukça tartışmalı bir sürecin sonucu olmuştur. Üyelik öncesi dönemde hem siyasî hem de ekonomik olarak az gelişmiş olmaları ve AET'ye üye oldukları takdirde gerek tarım alanında gerekse işçilerin serbest dolaşımı konusunda üye devletlere ekonomik açıdan yük oluşturabilecekleri endişesi, bu iki ülkenin üyeliği hakkında AET'nin gündemini uzunca bir süre meşgul etmiştir.

İlk olarak 1962 yılında AET'ye üye olmak için başvuruda bulunan İspanya'nın talebi, üye ülkeler tarafından İspanya'nın demokratik olmadığı gerekçesiyle 1964 yılında reddedilmiştir. Ancak 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, her iki ülkede de diktatörlük

rejimlerinin yerine demokratik dönüşümlerin sağlanması, her iki Akdeniz ülkesinin de AET açısından jeopolitik açıdan önem taşıması ve genişleme politikasının başarısı tüm bu tartışmaların aşılmasını sağlamış ve iki ülke 1986 yılında AET'ye tam üye olmuştur.

Dördüncü Genişleme Dönemi: (Avusturya, Finlandiya, İsveç-1995)

Topluluk, dördüncü genişleme sürecini Güney Avrupa ülkelerine kıyasla ekonomik olarak daha gelişmiş ve demokrasinin tüm kurumları ile daha iyi işlediği orta (Avusturya) ve kuzey (İsveç, Finlandiya) Avrupa ülkeleri ile gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda EFTA üyesi de olan bu ülkelerden Avusturya 17 Temmuz 1989 tarihinde, İsveç 1 Temmuz 1991 tarihinde ve Finlandiya ise 18 Mart 1992 tarihinde Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Bu üç ülkenin dördüncü genişleme dalgası ile 1995 yılında Avrupa Birliği'ne katılımları sonucunda Birlik, orta ve kuzey Avrupa'ya doğru genişleyerek üye sayısını on beşe çıkarmıştır.

Beşinci Genişleme Dönemi: (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Kıbrıs-2004)

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile AB, öncelikle bağımsızlığını yeni kazanan merkez ve doğu Avrupa ülkelerine planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine ve komünist rejimden çoğulcu demokrasiye geçişlerini sağlayabilme yönünde destek olmuştur. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi, AB'nin beşinci genişleme sürecinde bir diğer önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirvede; Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Kıbrıs ve Malta ile yürütülen müzakereler sonuçlandırılmıştır. 16 Nisan 2003 tarihinde, Atina'da Katılım Antlaşması'nın imzalanmasının ardından bu on aday ülke 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe tam üye olmuştur (ec.europa.eu adresinden 15.01.2014 tarihinde alınmıştır).

2004 yılında AB'ye katılan bu yeni on ülkenin vatandaşları, ilk aşamada ülkelerinin AB'ye üye oldukları tarihten itibaren yedi yıla kadar bir zaman dilimi boyunca, eski AB

üyesi ülkelerde çalışma hakkından tam olarak yararlanmayan bir dizi kısıtlama ile karşı karşıya kalmıştır.

Altıncı Genişleme Dönemi: (Romanya, Bulgaristan-2007)

8 Mart 1993 tarihinde ilk olarak Bulgaristan ile AB arasında, “Avrupa Antlaşması” ve “Ticaret ve İlgili Konular Üzerine Geçici Antlaşması” imzalandı. Avrupa Antlaşması, derin bir siyasî diyalogun geliştirilmesi için ve Bulgaristan ile AB arasındaki ticareti kapsayan bir serbest ticaret bölgesi kurulması için bir çerçeve antlaşma olmuştur.

Avrupa Birliği, Bulgaristan’ın üyelik kriterlerini yerine getirmesi için gerekli piyasa ekonomisi reformlarını ve yine bu ülkenin demokratikleşmesini desteklemek için siyasî taahhütlerde bulunmuş ve Bulgaristan 1995 yılında AB üyeliği için başvuruda bulunan sekizinci Doğu Avrupa ülkesi olmuştur (Tsachevsky, 2010: 2).

Romanya ise Bulgaristan gibi 1995 yılında AB üyeliği için başvuruda bulunmuş ve her iki ülke ile 2000 yılında AB müzakerelerine başlanmıştır. 2004 yılındaki büyük genişleme dalgasında, iki ülke de AB tarafından henüz üye olmak için hazır olmadıkları gerekçesi ile üyeliğe kabul edilmemiş, ancak nihaî olarak 1 Ocak 2007 tarihinde bu iki ülke 26. ve 27. üyeler olarak AB’ye tam üye olma hakkını kazanmıştır.

Yedinci Genişleme Dönemi: (Hırvatistan-2013)

Hırvatistan, 2003 yılında AB üyeliği için başvurmuş ve 2005 yılından 2011 yılına kadar süren görüşmeler sonucu Avrupa Birliği ile Hırvatistan arasında 9 Aralık 2011 tarihinde katılım antlaşması imzalanmıştır. Ülke, 1 Temmuz 2013 tarihinde 28. AB üyesi ülke olarak tam üye olma hakkını elde etmiştir. Hırvatistan’ın 2015 yılında Schengen bölgesine katılması ve aynı zamanda enflasyon, kamu maliyesi, döviz kuru istikrarı ve faiz oranları gibi ekonomi kriterlerini karşıladığı takdirde ülkenin yakın zamanda para birimi olan “Kuna”nın yerine Euro’yu kullanmaya başlayarak Euro bölgesine dahil olması beklenmektedir.

1957 yılında kurulduğu tarihten 2014 yılına kadar ki sürece kadar AB üye ülke sayısı 6'dan 28'e ulaşmıştır. Şu an AB'nin üyelik şansı tanıdığı aday ülke⁶ ve potansiyel aday ülke⁷ sayısı toplamı sekizdir. 2014 yılı itibarıyla genişleme sürecine bakıldığında AB, hâlihazırda aday ülkelerden Türkiye ve İzlanda ile katılım müzakerelerini halen yürütmektedir. Avrupa Birliği Sırbistan, Makedonya ve Karadağ'ı aday ülke ilan etmekle birlikte Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova'yı ise potansiyel aday ülkeler olarak görmektedir. (europa.eu adresinden 17.01.2014 tarihinde alınmıştır). Sonuç olarak, genişleme AB'nin hâla en önemli politika aracıdır ve AB'nin uluslararası sistemdeki artan gücünün temel kaynağını, yeni AB üyesi ülkelerin dinamizmi oluşturmaktadır.

AB'ye aday ülkelerden Türkiye'nin üyelik süreci ise 1963 yılında Türkiye'nin AET ile ortaklık antlaşması (Ankara Antlaşması) imzalamasıyla başlayan ve 1987 yılında tam üyeliğe başvurmasıyla ivme kazanan bir süreçtir. 1995 yılında Gümrük Birliği'ne dahil olan ve 1999 yılında AB üyeleri tarafından aday ülke olarak kabul edilen Türkiye, 2005 yılında AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamıştır. AB ile müzakereler on üç başlıkta açılmıştır ve müzakereler 2013 yılında "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlıklı 22. Fasıl'ın açılması ile halen devam etmektedir (ec.europa.eu adresinden 17.05.2014 tarihinde alınmıştır).

1.3. Avrupa Birliği'nin Ortak Politikaları

2013 yılında safi yurtiçi hasılası % 1 büyüme oranı ile 16.4 trilyon dolara (epp.eurostat.ec.europa.eu adresinden 17.04.2014 tarihinde alınmıştır) ulaşan 28 üyeli Avrupa Birliği, Avrupa entegrasyonu hareketini asıl temsil eden ve bu hareketin ileriye doğru gelişim yönünü belirleyen örgüt olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan entegrasyon süreci, ekonomik birleşme kuram ve hareketinin temelini oluşturmaktadır. Sonuç olarak, her geçen gün daha çok alanda ortak mevzuatın ve uygulamanın olduğu AB müktesebatının bütüncül olarak uygulanması önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği'nde genişleme ve bütünleşme sürecinin bir parçası olarak AB antlaşmaları ile belirlenen ve üye ülkeler tarafından ortak bir şekilde yürütülmesi

⁶ Avrupa Birliğine girmek için başvurmuş ve başvurusu resmen kabul edilmiş olan ülke demektir. Bir aday ülkenin AB'ye girmeden önce 'Kopenhag Kriterleri'ni karşılaması gerekmektedir.

⁷ AB tarafından üyelik başvurusu henüz resmî olarak kabul edilmediği için aday ülke statüsünde kabul edilmeyen ülke demektir.

öngörülen başlıca önemli politikalar şunlardır: Ortak tarım politikası, ortak ticaret politikası (ortak pazar), ortak rekabet politikası ve bölgesel politikalarıdır.

1.3.1. Ortak tarım politikaları

Ortak Tarım Politikası, Avrupa ile Avrupalı çiftçiler arasında ve yine tarım ile toplum arasındaki bir ortaklıktır. Ortak tarım politikasının temel amacı ise tüketicilerin uygun fiyatlarla istikrarlı, güvenli ve sağlıklı bir şekilde gıda tedarikinin sağlanması için tarımsal verimliliği artırmak ve yine AB çiftçilerinin makul bir yaşam standardına sahip olmalarını sağlamaktır.

İlk olarak 1957 tarihli Roma Antlaşması (AET Antlaşması), tarım sektöründe üyeler arasındaki farklı yapıyı aynı seviyeye getirebilmek amacıyla ortak bir tarım politikasının belirlenmesini ve yine üye devletlerin geçiş dönemi süresince “Ortak Tarım Politikası”nı aşamalı olarak geliştirerek en geç bu sürenin sonunda yürürlüğe sokmalarını öngörmüştür. Buna göre Antlaşma’nın 39 uncu maddesinde:

“Ortak Tarım Politikası’nın amaçları; teknik ilerlemeyi geliştirerek, tarımsal üretimi rasyonel biçimde artırarak ve üretim faktörlerini, özellikle işgücünü en iyi biçimde kullanarak tarımda verimliliği yükseltmek, böylece özellikle tarımla uğraşanların kişisel gelirini artırarak çiftçilerin iyi bir yaşam düzeyine kavuşmasını sağlamak, piyasalara istikrar kazandırmak, bu ürünlerin arzını güvence altına almak ve ürünlerin tüketiciye uygun fiyatlarla ulaşmasını sağlamaktır.”

olarak sıralanmıştır (Roma Antlaşması, 1957: Madde 39). Ülkeler arasında ortak bir tarım politikasının belirlenmesi ile ilgili olarak Roma Antlaşması’nda bu konuya atıfta bulunulmasından sonraki süreçte, ortak tarım politikasının esasları ilk olarak Temmuz 1958 tarihindeki Stresa Konferansı’nda ortaya konulmuştur. Konferans’ın ortak tarım politikası ile ilgili en önemli üç maddesi ise ortak bir tarım politikasının:

- Çiftlik gelirlerini artırması için fiyat destek politikasının uygulanması,
- Topluluk içinde uzmanlaşmayı sağlaması ve piyasa çarpıklıklarını ortadan kaldırarak genel büyümeye katkıda bulunması,
- Aile çiftliklerinin korunması ve bunların yapısal politikalar ve fiyat politikaları ile el ele gitmelerinin sağlanması olmuştur (Lang, 2003: 4).

1960 yılına gelindiğinde, Avrupa Komisyonu tarafından ortak bir tarım politikası oluşturulması önerilmiş ve ortak tarım politikası mekanizması, altı kurucu üye devlet tarafından kabul edilerek 1962 yılında yürürlüğe girmiştir. Zaman içerisinde ortak tarım politikasında, ilki 1972 yılında ve sonuncusu 2013 yılında olmak üzere altı reform yapılmıştır. Beşinci (2003) ve altıncı (2013) reformlardan sonra, ortak tarım politikası sadece tarım üreticilerini değil, aynı zamanda bir bütün olarak geniş kırsal nüfusu, tüketicileri ve toplumu esas alan politikalara yönelik hedefler de koymuştur (europedia.eu adresinden 17.01.2014 tarihinde alınmıştır).

2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın⁸ "Tarım ve Balıkçılık" başlıklı 38 inci maddesine göre:

"Birlik, ortak bir tarım ve balıkçılık politikası belirler ve uygular. İç Pazar; tarımı, balıkçılığı ve tarım ürünleri ticaretini de kapsar. Tarım ürünleri; toprak, hayvancılık ve balıkçılık ürünlerini ve bu ürünlerle doğrudan ilişkili olan, ilk işleme aşamasında elde edilen ürünleri ifade eder. Ortak tarım politikasına veya tarıma atıf yapıldığında ve "tarımsal" terimi kullanıldığında, balıkçılık sektörünün kendine has özellikleri göz önünde tutularak, balıkçılığa da atıf yapıldığı kabul edilir."

denilerek, ortak bir tarım politikası oluşturulmasının önemi ve yine bu politikanın içeriği belirtilmiştir (Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2009: Madde 38). Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma ile tarımsal konularda artık Avrupa Parlamentosu, ortak karar prosedürü olarak bilinen bir yöntemle Konsey ile birlikte karar vermektedir.

Ortak tarım politikası ile Birlik içindeki tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması temel önceliktir. Bu amaçla; gıda standartlarının sağlanması ve ortak bir fiyat oluşması hedeflenmiş, AB'ye üye üreticilerin desteklenmesi ve desteklerin ise Birlik bütçesi tarafından üstlenilmesi kararlaştırılmıştır (Tunçsiper, 2008: 1). Ortak tarım politikası bütçesi temel olarak üç farklı alanda harcanmaktadır:

- Çiftçilere gelir desteği ve sürdürülebilir tarım uygulamalarına uyulması için yardım yapılması: Tamamen AB tarafından finanse edilen ve gıda güvenliği, çevre koruma, hayvan sağlığı vs. belirlenen standartlara ulaşmak için yapılan

⁸ Lizbon Antlaşması'nın (2007) ve tüm önceki AB antlaşmalarının hükümlerini düzenleyen ve 1 Aralık 2009 tarihinde yeni adıyla yürürlüğe giren antlaşmadır.

bu ödemeler, Ortak Tarım Politikası bütçesinin % 70'lik bir kısmını oluşturmaktadır.

- Pazar destek tedbirleri: Zaman zaman piyasaları istikrarsızlaştıran olumsuz hava koşulları vs. durumunda devreye giren bu ödemeler, Ortak Tarım Politikası bütçesinin % 10'undan daha az bir oranı oluşturmaktadır.
- Kırsal kalkınma önlemleri: Tarım ve tarım dışı faaliyetlerin çeşitlendirilmesi amacıyla daha modern ve daha rekabetçi üretim alanlarının teşvikine yönelik olarak çiftçilere yapılan bu ödemeler, Ortak Tarım Politikası bütçesinin yaklaşık % 20'sini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak tarım ve gıda üretimi, Birlik ekonomisi ve toplumu için önemli temel unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bugün 500 milyonu aşan bir nüfusa sahip olan Avrupa Birliği'nde, gıda sektöründe 4 milyon çalışan ve tarım sektöründe 14 milyon çiftçi istihdam edilmektedir. Tarım ve gıda sektörleri birlikte tüm istihdamın % 7'sini ve Avrupa gayrisafi hasılasının % 6'sını oluşturmaktadır. Gelinen noktada ortak tarım politikaları ile ilgili sunulan yeni reform çalışmalarında ise özellikle AB tarım sektöründe rekabetin güçlendirilmesi, yeni teknolojilerin teşviki, sürdürülebilir tarımsal üretim, iklim değişiklikleri ile mücadele ve kırsal alanlardaki büyümenin ve istihdamın desteklenmesi temel hedeflerdir (ec.europa.eu adresinden 20.01.2014 tarihinde alınmıştır).

1.3.2. Ortak ticaret politikaları

Ortak ticaret politikası, özellikle ortak ithalat ve ihracat rejimleri vasıtasıyla üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerde yeknesak hareket edilmesi ve ortak bir gümrük tarifesi uygulanması anlamına gelmektedir. Ortak ticaret politikası, bu anlamda dünyanın geri kalanı ile Avrupa Birliği'nin ilişkilerinin temel direklerinden birini oluşturmaktadır ve aynı zamanda üye devletler arasında gümrük birliği yaratılmasının ve Birlik içinde ticaret engellerinin kaldırılmasının karşılığıdır.

1957 tarihli Roma Antlaşması'nın (AET Antlaşması) amacı, Topluluğa üye devletler arasında mal, kişi, hizmet ve sermayenin serbestçe hareket edebilmesini sağlayan ortak bir pazar kurmak olmuştur. Roma Antlaşması, bu amaçla 1969 yılına kadar sürecek on iki yıllık bir geçiş dönemi sürecinde, ortak pazarın aşamalı olarak kurulmasını ve bu on iki yıllık sürecin sonunda ortak ticaret politikaları konusunda Topluluğun, tek yetkili olmasını

öngörmüştür (Roma Antlaşması, 1957: Madde 8). Zaman içerisinde uluslararası ticaretin genişlemesi ise ortak ticaret politikasını, Topluluğun en önemli politikalarından biri haline getirmiştir.

Gümrük Birliği ve tarife dışı engellerin kaldırılması ortak bir pazarın kurulması için gerekli en önemli aşamadır. Bu amaçla, 1968 yılında gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve üye devletler arasında eş etkili önlemlerin alınması aracılığıyla AET içinde gümrük birliği hayata geçirilmiştir. Üye ülkeler arasındaki gümrük vergileri 1977 yılında ve sınır gümrük kontrol noktaları ise 1993 yılında tümüyle ortadan kaldırılmıştır.

2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın "Ortak Ticaret Politikası" başlıklı 206 ncı maddesine göre:

"Birlik, 28 ila 32 nci maddeler uyarınca bir gümrük birliği kurmak suretiyle, dünya ticaretinin ahenkli bir şekilde gelişmesine, uluslararası ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlara uygulanan kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılmasına ve gümrüklerin ve diğer engellerin azaltılmasına ortak çıkar doğrultusunda katkıda bulunur."

denilmekte ve yine Antlaşmanın 207 nci maddesinde ortak ticaret politikasının; özellikle tarife oranlarındaki değişikliklere, mal ve hizmet ticaretine ilişkin tarife ve ticaret antlaşmalarının akdedilmesine, fikri mülkiyetin ticari yönlerine, doğrudan yabancı yatırıma, serbestleşme tedbirlerinde yeknesaklık sağlanmasına, ihracat politikasına ve damping veya sübvansiyon durumunda alınacak ticari koruma tedbirlerine ilişkin yeknesak ilkelere dayanacağı ve bu kapsamda ortak ticaret politikasının Birliğin dış eyleminin ilkeleri ve hedefleri çerçevesinde yürütüleceği belirtilmiştir (Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2009: Madde 206 ve 207).

Avrupa Birliği, dünyanın en büyük ticaret kuruluşlarından biridir ve ortak ticaret politikası en eski ve entegre ortak politikalardan biridir. AB içinde iç pazarın tamamlanması, üçüncü ülkeler ile AB'nin bir dizi ticaret antlaşması yapmasını da tetiklemiştir. Avrupa Birliği'nin; EFTA (Norveç, İzlanda, İsviçre, Lihtenştayn) ülkeleri ile Avrupa Ekonomik Alanı (EEA); Güney Akdeniz Ülkeleri ile Avrupa-Akdeniz Ortaklığı; Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Avrupa Antlaşmaları; Bağımsız Devletler Topluluğu Cumhuriyetleri ile Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları; Türkiye ile Gümrük Birliği

Antlaşması ve Avrupalı olmayan gelişmekte olan piyasalar ile ikili serbest ticaret antlaşmaları bulunmaktadır.

1.3.3. Ortak rekabet politikaları

Ortak ve tek pazarın özü, tüm üye devlet piyasalarında teşebbüslerin eşit şartlarda rekabet etmesi koşuluna bağlıdır. Bu nedenle, ortak rekabet politikası ile tek pazarın sağlanması ve korunması esastır. Ortak rekabet politikası, esas olarak anti-rekabet uygulamalarını engelleyerek teşebbüslerin (firmalar, şirketler, işletmeler) rekabetçi bir şekilde hareket etmesini sağlamaktadır ve ayrıca mal ve hizmetlerin en iyi koşullarda tedarikini sağlayarak tüketicilerin çıkarlarını korumaktadır. Ortak rekabet politikası, aynı zamanda yenilik ve teknik gelişmelere uygun bir iklim yaratarak ekonomik verimliliği de teşvik etmektedir. Bu anlamda Avrupa Birliği rekabet politikasının temel amacı, Birlik içinde iç pazarın etkin olarak işletilmesinin sağlanmasıdır.

Ortak rekabet politikaları konusunda 1957 tarihli Roma Antlaşması ile üye devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek ve ortak pazar içindeki rekabetin engellenmesini, kısıtlanmasını veya bozulmasını amaç edinen veya bu sonucu doğuran ve özellikle teşebbüsler arasındaki tüm anlaşmalar, teşebbüs birliklerinin kararları ve birlikte davranışlar ortak pazarla bağdaşmadıkları için yasaklanmıştır (Roma Antlaşması, 1957: Madde 85). Antlaşma, esas olarak ortak pazarda rekabeti sağlayan bir sistem uygulamıştır. Amaç ise Avrupa pazarında daha gelişmiş ve etkin rekabet kuralları kümesi oluşturmak ve serbest piyasa sisteminin faydalarını tüketicilere sunmaktır. Ortak rekabet politikaları bu anlamda; girişimciliği, yenilikleri ve verimliliği teşvik eden, tüketiciler için daha geniş seçenekler sunan, fiyatları düşüren ve kaliteyi artırmaya yardımcı olan politikalar bütünüdür.

2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın "Rekabete İlişkin Kurallar" başlıklı bölümün 101 inci maddesine göre ise:

"Üye devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek nitelikte olan ve amacı veya etkisi iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan ve özellikle aşağıdaki nitelikleri taşıyan tüm teşebbüsler arası anlaşmalar, teşebbüs birliklerinin kararları ve uyumlu eylemler iç pazarla bağdaşmaz ve yasaktır."

denilerek, AB içerisinde rekabetin etkin bir şekilde işletilmesinin sağlanmasına çalışılmıştır. Yine Antlaşma'ya göre AB rekabet kuralları, devlet yardımları alan işletmeleri de kapsamaktadır. Belli kriterlere sahip olmadıkça işletmelere kredi ve hibe, vergi indirimi, tercihli oranlarla⁹ sağlanan mal ve hizmetler ve rakiplerine göre bir şirketin kredi notunu arttıran devlet garantileri gibi desteklerin sağlanması yasaklanmıştır (Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2009: Madde 101/1).

1.3.4. Bölgesel politikalar

1957 tarihli Roma Antlaşması'nda geri kalmış bölgelerin gelişmesi, yapısal bakımdan düzenlenmesi ve gerileyen sınıflı bölgelerdeki üretimin değiştirilmesine katılım yoluyla Topluluk içindeki temel bölgesel dengesizliklerin giderilmesi öngörülmüştür. Buna göre Roma Antlaşması'nın 130/a maddesinde:

“Topluluk, bir bütün olarak uyumlu gelişmesini ilerletmek amacıyla ekonomik ve sosyal kaynaşmanın güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerini geliştirir ve devam ettirir. Topluluk, özellikle çeşitli bölgeleri arasındaki eşitsizlikleri ve en az kayırılan bölgelerdeki geri kalmışlığı gidermeyi amaçlar.”

denilerek, AB içindeki az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına çalışılmış ve üye ülkelerin dengeli ve istikrarlı bir biçimde gelişmesine yönelik politikaların hayata geçirilmesi amaçlanmıştır (Roma Antlaşması, 1957: Madde 130/a). Bu itibarla, 1975 yılında geri kalmış bölgelerin gelişmesi ve yapısal bakımdan düzenlenmesi, geri kalmış sınıflı bölgelerdeki üretimin değiştirilmesi ve Topluluk içindeki bölgesel dengesizliklerin giderilmesi amacıyla yönelik olarak “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)” kurulmuştur. Fonun amacı; tarımsal hâkimiyetten ve endüstriyel değişim ve yapısal işsizlikten kaynaklı bölgesel eşitsizlikleri azaltmaktır. Bu süreçte Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu daha çok, küçük işletmelere ve yatırım altyapılarına destek olmak için kullanılmıştır.

AB içinde uygulanan bölgesel politikaların önemi ile ilgili olarak 1992 tarihli Maastricht Antlaşması'nın 130/a maddesinde ise:

⁹ Tercihli vergi rejimleri, genellikle, ülkeler arasındaki vergi farklılıklarına göre hareketlilik kazanan ekonomik faaliyetleri çekmek amacıyla kullanılmaktadır. Sıfır ya da düşük vergi oranı uygulanması, avantajlı vergi sisteminin ülkenin vergi sisteminden ayrı tutulması, idari uygulamaların şeffaf olmaması ve yabancı ülkelerin vergi idareleriyle mali bilgilerin paylaşımından kaçınılması buna örnek gösterilebilir.

“Topluluğun bütününde uyumlu bir kalkınmayı hızlandırmak amacıyla Topluluk, kendi içinde ekonomik ve sosyal yakınlaşmayı güçlendirir, az gelişmiş bölgelerin ve kırsal alanların geri kalmışlığını gidermeye yönelik politikalar ve faaliyetler geliştirerek mevcut dengesizlikleri azaltmayı hedefler.”

denilerek, Topluluğun üye devletler arasındaki ekonomik yakınlaşmayı sağlaması için ekonomi politikalarını geliştirmesinin önemine vurgu yapılmıştır (Maastrich Antlaşması, 1992, Madde 130/a).

Avrupa Birliği’nde gelişme düzeyi açısından, gerek üye ülkeler gerekse üye ülkeler içerisindeki yer alan çeşitli bölgeler arasında gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Özellikle AB’nin, kıtanın güneyine doğru genişlemesi ve diğer üyelere kıyasla daha az gelişmiş Akdeniz ülkelerinin AB’ye üye olmasıyla birlikte bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişme düzeyi eşitsizliğinden doğan gelir dağılımı farklılıkları daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum ise bölgesel politikanın önemini daha da arttırmıştır. (euroacademic.org adresinden 05.02.2014 tarihinde alınmıştır).

Üye ülkeler ve çeşitli bölgeler arası ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, AB’nin büyüme ve rekabetçilik yönündeki dinamizmini zayıflatmakta, yeni genişlemelerle birlikte bu eşitsizlikler daha da artmaktadır. Bu bağlamda, geliştirilen AB bölgesel politikası ise bölgelerin çekiciliğinin artırılmasını ve dezavantajlı bölgelerdeki potansiyelin ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda AB bütçesinin üçte birinden fazlası, AB vatandaşları arasındaki eşitsizlikleri ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını kapatmak için ayrılmıştır (Can ve Akdenizli, 2008: 1). AB bölgesel politikasını, bu anlamda AB’nin daha az gelişmiş ülkeleriyle ve bölgeleriyle dayanışmasının bir göstergesi olarak nitelemek doğru olacaktır.

Yapısal farklılıkların giderilmesi için AB, “Bölgesel Politika” kapsamında iki yöntem kullanmaktadır: Öncelikle, AB’nin kurulduğu yıllarda oluşturulan ve giderek daha önemli hale gelen üç Yapısal Fon (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF) aracılığıyla ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış bölgelere malî destek sağlanmaktadır. 1988 yılında hazırlanan tüzükle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu “Yapısal Fonlar” başlığıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. Bu üç Fon’un yanı sıra, 1993 yılında oluşturulan Balıkçılık İçin Finansal Araç (FIFG) ile AB üyeleri arasında en az gelişmiş ülkeler olan Yunanistan, İspanya, Portekiz ve

İrlanda'nın çevre ve ulaştırma çalışmalarını desteklemek amacıyla oluşturulan “Uyum Fonu” ile de malî destek sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak daha az gelişmiş bölgelere Avrupa Yatırım Bankası (EIB)'den da çeşitli fonlar ayrılmaktadır.

Bölgesel politika kapsamında kullanılan ikinci yöntem ise üye ülkelerin bölgesel politikalarının koordinasyonunun sağlanmasıdır. Bu amaçla üye ülkelerin ulusal düzeyde çeşitli alanlarda sağladıkları devlet yardımları denetlenerek, bu yardımların AB içerisinde rekabeti olumsuz yönde etkilememesi ve bölgesel farklılıklara neden olmaması sağlanmaktadır (euroacademic.org adresinden 05.02.2014 tarihinde alınmıştır).

2000-2006 yılları arası dönemde “Daha az refaha sahip bölgelerde kalkınmayı desteklemek” olarak belirlenen hedefler, 2007-2013 yılları arası dönemde ise yine çeşitli bölgelerdeki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla “Yakınsama” adı altında yeniden oluşturulmuştur. 2007-2013 yılları arası dönemde Uyum Fonu ile önceki dönemlerin Yapısal Fonları'ndan olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu'nun bu yeni dönemde birlikte uyum içinde çalışmaları öngörülmüştür (Can ve Akdenizli, 2008: 56-79). 2014-2020 yılları arası dönemde ise Avrupa Birliği tarafından, Avrupa bölgelerinde toplam 351 milyar Euro yatırım yapılması planlanmaktadır (ec.europa.eu adresinden 07.02.2014 tarihinde alınmıştır).

Üye ülkelerin bölgesel politikalarını koordinasyon içinde yürütmeleri ve Birlik rekabet kuralları ve devlet yardımları ile uyumlu şekilde hareket etmeleri, AB genelinde dengeli ve sürekli kalkınmanın temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Nitekim, ülkeler arasında bölgesel gelişmişlik farkları giderilemediği takdirde, Birlik nezdinde gerek ekonomik ve siyasî bir birlik oluşturma fikri ve gerekse Avrupa vatandaşlığı yaratma hayali, üye ülkelerde yaşayan insanlar tarafından istenilen destek ve kabulü göremeyecektir.

1.4. Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)

1957 tarihli Roma Antlaşması'nın temel amaçlarından biri de üye devletler arasında ekonomik işbirliğinin sağlanması olmuştur. Bu anlamda tarım için ortak bir pazar ve yine bir gümrük birliği oluşturma amacıyla AET ile 1957 yılında başlayan ekonomik

entegrasyon sürecinin¹⁰ daha ileri bir adımı olarak ortaya çıkan “Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)” süreci, bir bütün olarak bugün hem AB’nin hem de üye devletlerin ekonomi politikalarında büyük boyutta koordinasyon ve uyum anlamına gelmektedir.

Ekonomik ve parasal birlik yaratma yolunda Haziran 1988 tarihinde Avrupa Konseyi, EMU’nun kademeli olarak gerçekleştirilmesi hedefini onaylamış ve bu sürece ilişkin somut aşamaları incelemek üzere o zamanki Avrupa Komisyonu başkanı Jacques Delors başkanlığında bir komite görevlendirmiştir. Komite tarafından hazırlanan rapor (Delors Raporu), Haziran 1989 tarihinde gerçekleştirilen Madrid Zirvesi’nde tüm üye ülkelerce kabul edilmiş ve ekonomik ve parasal birlik konusunda atılacak adımlar tespit edilmiştir.

Avrupa Konseyi tarafından Aralık 1991 tarihinde Hollanda’nın Maastricht şehrinde gerçekleştirilen zirvede ise ekonomik ve parasal birliği oluşturma kararı alınmış ve akabinde 1992 tarihli Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ile ekonomik ve parasal birliğin aşamaları belirlenmiştir. Maastricht Antlaşması’nın 2 nci maddesine göre:

“Topluluk, ortak bir pazarın, ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması ve Birlik içinde ortak ekonomi politikalarının ve faaliyetlerinin uyumlu ve dengeli kalkınma anlayışı içinde çevreye saygılı, sürekli ve enflasyonist olmayan bir büyümenin, ekonomik performansların yüksek derecede bütünlüğünün, yüksek seviyeli bir istihdamın ve sosyal korumanın, yaşam seviyesinin ve kalitesinin yükselmesinin ve yine üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşme içinde dayanışmanın iyileştirilmesi görevine sahiptir.”

denilerek, ekonomik ve parasal bir birliğin tesis edilmesine yönelik hedefler belirlenmiştir (Maastricht Antlaşması, 1992: Madde 2).

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin parasal birliğe girebilmesi, belli konularda öngörülen “yakınlaşma kriterleri”nin gerçekleştirilmesi şartına bağlanmıştır. Buna göre, bir üyenin parasal birliğe katılabilmesi için belli bir ekonomik seviyeye kavuşması gerekmektedir. Maastricht Antlaşması’nın, üye ülkelerin Avrupa Para Birliği’ne katılabilmeleri için tespit ettiği yakınlaşma kriterleri olarak adlandırılan şartlar şunlardır:

¹⁰ Ekonomik entegrasyon süreci altı adıma ayrılmaktadır. Buna göre: 1.Tercihli Ticaret Antlaşması; 2. Serbest Ticaret Bölgesi; 3. Gümrük Birliği; 4. Tek Pazar; 5. Ekonomik ve Parasal Birlik (ortak para politikası ve para birimi) ve 6. Tamamlanmış Ekonomik Entegrasyon (daha önceki süreçlerle uyumlu maliye ve diğer ekonomi politikaları-siyasi birlik).

- Enflasyon oranı: Herhangi bir üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranı, AB’de en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin enflasyon ortalamasının 1,5 puandan fazlasını geçmemelidir.
- Bütçe açığı: Üye ülke bütçe açıkları, üye ülke GSYİH’sinin % 3’ünü aşmamalıdır.
- Faiz oranı: Herhangi bir üye ülkenin uzun vadeli devlet tahvili faiz oranı, en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin faiz oranı ortalamasının 2 puandan fazlasını geçmemelidir.
- Kamu borçları: Herhangi bir üye ülkenin kamu borcu, üye ülke GSYİH’sinin % 60’ını geçmemelidir. Bu değerin aşıldığı ülkelerde, oranın düşürülmesi için tutarlı çaba gösterilmesi şarttır.
- Döviz kurları: Üye ülke paraları, Avrupa Para Sistemi’nin (EMS) dayandığı “Döviz Kuru Mekanizması”na dahil olmalı ve ulusal paranın döviz değişim oranı son iki yılda normal dalgalanmaya bırakılmalı ve devalüe edilmeksizin kur mekanizması içindeki değer değişimi (+/-) % 15’i geçmemelidir (Günay ve Özen, 2002: 73-74).

Üye ülkelerin ekonomi ve maliye politikaları ile ilgili olan bu kriterler, Euro Bölgesi’ne girilmeden önce üye ülkeler tarafından ulaşılmaması gereken göstergelerdir. Bu kriterlere ülkelerin uyum derecesi ise kuşkusuz ekonomik ve parasal birliğin başarısını doğrudan etkileyecektir.

2007 tarihli Lizbon Antlaşması’nın 2 nci maddesine göre:

“Birlik, para birimi Euro olan bir ekonomik ve parasal birlik kurar.”

denilmekte ve yine Antlaşma’nın 86 ncı maddesine göre:

“Bir üye devletin ekonomi politikalarının belirtilen genel ilkeler ile tutarlı bulunmadığının veya ekonomik ve parasal birliğin düzgün işleyişini tehdit etme riski taşıdığına tespit edilmesi halinde Konsey, Komisyon’un önerisi üzerine, ilgili üye devlete gerekli tavsiyelerde bulunabilir.”

denilerek, ekonomik ve parasal birliğin önemine ve üye devletlerce bu politikalara özenle uyulmasına dikkat çekilmiştir (Lizbon Antlaşması, 2007: Madde 2/4 ve 86/a)

Ekonomik ve parasal birlik süreci ile ilgili olarak, 2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın "Ekonomik ve Parasal Politika" başlıklı bölümünün 119 uncu maddesine göre ise:

"Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3. maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda, üye devletlerin ve Birliğin faaliyetleri, Antlaşmalar'da öngörüldüğü şekilde, üye devletlerin ekonomi politikalarının sıkı koordinasyonuna, iç pazara ve ortak amaçların belirlenmesine dayanan ve serbest rekabete dayalı açık pazar ekonomisi ilkesine uygun olarak yürütülen bir ekonomi politikasının kabul edilmesini içerir. Yukarıdaki hükme paralel olarak, Antlaşmalar'da öngörülen koşullar ve usuller çerçevesinde, bu faaliyetler, tek para birimi Euro'nun yanı sıra, temel amacı fiyat istikrarının sağlanması ve bu amaca hanel gelmeksizin, Birlik içinde genel ekonomi politikalarının serbest rekabete dayalı açık pazar ekonomisi ilkesine uygun olarak desteklenmesi olan tek bir para politikasının ve kur politikasının belirlenmesini ve uygulanmasını kapsar."

denilerek, üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonu ve ortak bir ekonomi politikasının kabul edilmesi hususu vurgulanmış ve fiyat istikrarını sağlamaya yönelik olarak tek bir para ve kur politikasının belirlenmesi hedeflenmiştir (Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2009: Madde 119).

Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) süreci, AB ekonomilerinin entegrasyonunda önemli bir adımı temsil etmektedir. Bu açıdan EMU, ekonomik ve malî politikaların koordinasyonunu, ortak bir para politikasını ve Birliğin ortak para birimi olan "Euro" alanına dahil olmayı içermektedir. Günümüzde 28 AB üyesi devlet, ekonomik birliğe katılırken bazı ülkeler entegrasyonun daha ileri bir süreci içinde yer alarak AB ortak para birimi Euro'yu (Euro bölgesine dahil olarak) kullanmaya başlamıştır.

1.4.1. Parasal birliğin teorik çerçevesi

Parasal birlik, ekonomik entegrasyonun ileri aşamalarından birisidir ve para politikasının ve döviz kuru politikasının birlik düzeyinde birleştirilmesini ve fiyat istikrarı için önemli bir güvence olarak bu politikaların ortak yönetimini öngörmektedir. Bu itibarla, ortak bir para ve döviz kuru politikası için parasal birlik üyesi ülkelerin paralarının sabit kurlarla ve geri dönülmez bir biçimde birbirine bağlanması ve nihaî olarak birliğin tek para otoritesi olarak ortak bir merkez bankasının kurulması, bu ekonomik bütünleşme şeklinin önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Parasal birlik içinde tek para otoritesi olarak ortak bir merkez bankasının kurulmasının doğal sonucu ise para politikaları alanında para arzı artış hızının birlik düzeyinde tek elden kararlaştırılmış olması gelmektedir.

Parasal birlik teorisi esas olarak Nobel İktisat ödüllü iktisatçı Robert Mundell'in 1961 yılındaki çalışmalarına dayanan "Optimum Para Alanı (OPA)" teorisine dayanmaktadır. Teori temelde, bir grup ülkenin ulusal para birimlerinin değerinin, belirlenmiş olan kurlar üzerinden sabitlenmesi ve bu grupta yer alan ülkelerin para birimlerinin değerinin, grup dışında yer alan ülkelerin para birimleri karşısında serbest dalgalanmaya bırakılması esasına dayanmaktadır. Bu teoride, parasal birliğin olumlu etkilerinin, olumsuz etkilerinden farkını maksimize edecek bölge büyüklüğüne "optimum para alanı" adı verilmiştir. Buna göre para alanı içerisinde birlik üyesi ülkelerde tam istihdam, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarı sağlanıyorsa, sözkonusu bu avantajların en düşük maliyetle gerçekleştirildiği alan optimum para alanı olacaktır. Mundell'e göre bir alanın optimum para alanı olabilmesi için öncelikle bu alanın içinde yeterli iç hareketliliğinin (üretim faktörleri hareketliliğinin) yüksek olması gerekir ki esnek döviz kurları ayarlanabilsin. Diğer taraftan, Mundell'e göre optimum para alanının oluşturulabilmesine ilişkin diğer temel kriterler ise ekonominin büyüklüğü ve dışa açıklığı, ürün çeşitliliği, enflasyon oranlarının benzerliği, malî bütünleşme ve ekonomik entegrasyondur.

Robert Mundell tarafından temelleri atılan OPA teorisi zaman içinde McKinnon ve Kenen gibi iktisatçıların katkıları ile geliştirilmiştir. 1970'li yıllarda fayda-maliyet yaklaşımı benimsenmiş ve parasal birliğin optimalliğinin fayda-maliyet karşılaştırması ile belirlenebileceği ifade edilmiştir. Buna göre parasal birlik içindeki ülkelerin sağlayacağı kazanç ya da katlanacağı maliyetler, bu ülkelerin kendi belirleyecekleri para politikasından ve araçlarından vazgeçmesinin ülke ekonomisinde meydana getireceği etkiler dikkate alınarak analiz edilmelidir. 1980'lerde ortaya çıkan Yeni Teoriler Yaklaşımı'nda ise iktisat disiplininde tartışılan para politikasının uzun dönem etkinliği, kredibilite olgusu, esnek kur rejiminin etkinliği, piyasalarda fiyat ve ücret farklarının oluşması konuları OPA teorisi çerçevesinde ele alınarak teori geliştirilmiştir. Teoriye yönelik analiz çalışmalarında Bayoumi ve Eichengreen ile Chadha ve Hudson ekonomide yaşanan şokları ele alırken, Frankel ve Rose ile Mkenda ise ekonomilerin dışa açıklık derecesini incelemiştir (Pusat, 2013: 148-149).

Parasal birlikten sağlanacak kazançlar özetlenecek olursa; ulusal paraların birbirleriyle değiştirilme maliyetini ortadan kaldıracağı için mikroekonomik etkinlikte iyileşme sağlanması, makroekonomik istikrar (unsurlarından biri olarak özellikle fiyat

istikrarı) sağlaması ve büyümede artış olması, spekülâtif sermaye hareketlerini ortadan kaldırması ve döviz rezervlerinden tasarruf olmaktadır. Diğer taraftan, parasal birliğin neden olacağı maliyetler; geçiş maliyetleri (ortak para basımı ve piyasaya sürülmesi), politika koordinasyonunun neden olacağı maliyetler sonucu (ücret ve fiyatlar aşağı yönde katı olduğu ölçüde) dış talebi arttırmak için harcamaların kaydırılmaması ve parasal birlik içindeki bir ülkenin Phillips eğrisi üzerindeki farklı bir noktaya zorlanması olacaktır¹¹ (Özer, 2007: 78-85). Yine ortak para ve döviz kuru politikası nedeniyle nihaî olarak bağımsız para ve döviz kuru politikası izleme yeteneği yitirildiğinden, birlik içindeki üye ülkelerin kullanabileceği politikalar maliye politikasından ibaret olmaktadır. Sonuç olarak ülkeler, ekonomilerinde meydana geleceğini düşündükleri pozitif katkılar nedeniyle parasal birliğe girmek ister. Ancak, ülkelerin parasal birliğe dahil edilmesi öncesinde, parasal alanın optimaliteyi sağlamak için sahip olması gereken kriterlerin neler olması gerektiği burada daha fazla önem kazanmaktadır.

Parasal birlik, ulusal paralarının sabit kurlarla birbirine bağlandığı, üye ülkeler arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaştığı ve tek bir para biriminin kullanıldığı ekonomik yapıdır. Günümüzde, ekonomik bir birliğe dönüşerek tek bir para biriminin uygulanması açısından AB içindeki Euro bölgesi önemli bir parasal birliktir. Avrupa Birliği'nin ortak para sistemine geçmesi, zaman içinde bu teoriye yönelik çalışmalara katkı sağladığı gibi, AB içindeki mevcut sorunlar ile birlikte bu alandaki tartışmaları da arttırarak Euro bölgesi modelinin optimum bir para alanı olup olmadığı ve bu durumun sürdürülebilir bir nitelik kazanıp kazanmadığı sorularını gündeme getirmiştir. Bugün, ulaştığı parasal birlik düzeyi itibariyle Avrupa Birliği'nin katetmiş olduğu reformlar nazara alındığında homojen bir yapı sergilemeyen ve genişleme süreci ile birlikte sürekli genişleyen bir para alanı olan Euro bölgesi için bu sürecin, ilk dönemlerde olduğu gibi başarılı bir dönüşüme doğru yol aldığı söylenemez. Öyle ki, parasal birlik ve OPA teorisinin, uygulama sürecinde gerekli koşullarından birisinin veya birkaçının gerçekleşmemesi (örneğin malî bütünleşmenin halen Euro bölgesi içinde olmaması) oluşturulan parasal birliğin geleceğini tehdit etmekte ve aynı zamanda etkinliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Nitekim, 2010 yılında Euro bölgesi parasal alanı içinde yer alan Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'in ve akabinde İspanya ve İtalya'nın yaşadıkları

¹¹ Döviz kurlarının sabitlemesi, nihayetinde enflasyonu belli bir düzeyde tutmak için katlanılması gereken işsizlik düzeyini arttıracak ve parasal birliğe yeni katılan ülke, Phillips eğrisi üzerindeki işsizlik-enflasyon tercihinden farklı bir konuma zorlanacaktır.

ciddi ekonomik sıkıntılar karşısında, Euro bölgesinin kurucu üyeleri Almanya ve Fransa'nın çözüme ilişkin isteksiz bir tavırla ve gecikmeli olarak hareket etmesi optimal para alanı yaklaşımı çerçevesinde kritik öneme sahip bir eksikliklerdir. Haliyle, zayıf ekonomik bütünleşme tartışmaları içinde çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere Euro bölgesi para alanının kalıcı ve istikrarlı bir parasal birlik olup olmadığına ilişkin ortaya atılan senaryolar, bu konuda Euro bölgesinin geleceği için daha açıklayıcı yanıtlar verecektir.

1.4.2. Parasal birliğin tarihsel gelişimi

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurucu antlaşması olan 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda parasal birliğin sağlanması hakkında açık bir hüküm yoktur. Yalnızca Roma Antlaşmasınının 107 nci maddesinde:

“Her üye devletin, döviz kurları ile ilgili politikasını ortak bir çıkar politikası olarak ele alması”

öngörülmüştür (Roma Antlaşması, 1957: Madde 107/1). Bu anlamda, 1970'lere kadar Topluluk içinde parasal birliği sağlama konusunda bir gelişme yaşanmamıştır.

1970 yılında hazırlanan Werner Raporu'nda, AET bünyesinde parasal birliğin üç aşamada oluşturulması ve 1980 yılı itibariyle tek paraya geçilmesi öngörülmüştür. Werner Raporu'nun kabul edildiği dönemde dünya para sisteminde sorunlar yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan dolar bunalımı, petrol krizi, Avrupa ülkelerinde görülen farklı ekonomik gelişmeler ve Avrupa paralarında görülen dalgalanmalar sonucu Werner Raporu'nun öngördüğü parasal birlik sağlanamamıştır. Topluluk üyesi ülkeler, bu gelişmeler karşısında 1972 yılında aldıkları bir kararla “Avrupa Para Yılanı”, diğer adıyla “Tüneldeki Yılan Sistemi” (Snake in The Tunnel)¹² ile Topluluk içinde döviz kurlarını istikrara kavuşturmaya çalışmışlardır. Ancak o dönem ortaya çıkan petrol krizi ile birlikte dolardaki zayıflık ve üye devletlerin ekonomi politikaları arasındaki farklılık nedeniyle bu sistem

¹² Üye ülkelerin birbirlerine göre dar sınırlarla dalgalanan ulusal paralarının ABD doları karşısında daha geniş aralıklarla dalgalanmasından oluşmaktadır. Daha somut bir ifade ile iki topluluk üyesinin paraları, birbirlerine karşı en fazla % 2,5 oranında değişebilirken, bunlardan her biri dolar karşısında % 4,5 oranında değişebilecekti. 2,5'lük sınır yılanı, 4,5'lük sınır ise tünelin genişliğini ifade etmekteydi. Böylece yılan tünelden hareket edebilecekti.

kısa bir süre için uygulamada kalmış ve 1973 yılında ABD Dolarının serbestçe dalgalanması nedeniyle sistem çökmüştür.

Ekonomik ve parasal birliğin sağlanması hususunda zaman içinde yılanın (tüneldeki yılan) hızlı ölümü (uygulamanın kalkması), AET içinde kur istikrarını bir alanda oluşturmaya yönelik çalışmalara ilgiyi azaltmamıştır. 1979 yılında Fransa ve Almanya'nın teşvikiyle parasal istikrar alanı oluşturma çabaları yenilenmiş ve "tüneldeki yılan"dan sonra AET içinde parasal koordinasyon için bir sistem olarak "Avrupa Para Sistemi (EMS)" kurulmuştur. Topluluk ülkelerinde 1979 yılında uygulanmaya başlanan Avrupa Para Sistemi, Avrupa parasal birliğinin sağlanmasında bu anlamda önemli bir aşama olarak görülmüştür.

Avrupa Para Sisteminin amacı, Topluluk ülkelerinde ekonomik istikrarı sağlamak ve üye ülkeler arasında ekonomik politikaların koordinasyonunu güçlendirmektir. İlk anda Belçika, Danimarka, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda sisteme katılma kararı almıştır. Daha sonra ise İtalya ve İrlanda da sisteme katılacağını bildirince, sadece İngiltere sistemin dışında kalmıştır. Ancak İngiltere, sistemi dışardan desteklemeyi kabul etmiştir. (Tunçsiper, 2008: 106).

AET içinde parasal sistemi ayakta tutmak ve desteklemek için çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. İlk aşamada, döviz kurlarını dengelemek için Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) üyeleri tarafından 1973 yılında Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (EMCF) kurulmuştur. Günümüzde Avrupa Merkez Bankası'nın bir parçası olan Avrupa Para Enstitüsü zaman içinde EMCF'nin yerini almıştır. Diğer taraftan Avrupa Para Sistemi'nin temeli, istikrarlı fakat ayarlanabilir döviz kurları olarak tanımlanan yeni Avrupa para birimi ECU'ya (Avrupa Para Sistemi'ndeki paraların ağırlıklı ortalamasına dayalı bir döviz sepeti) dayanmaktaydı ve Avrupa Para Sistemi içindeki kur dalgalanmaları ve parasal istikrar 1979 yılında oluşturulan Döviz Kuru Mekanizması (ERM) ile kontrol edilmiştir¹³ (ec.europa.eu adresinden 25.01.2014 tarihinde alınmıştır). 1999 yılında ERM, yerini ERM II mekanizmasına (Euro bölgesi üyesi olmayan Danimarka ve Litvanya'nın

¹³ İtalyan liri, İspanyol pesetası, Portekiz escudosu ve İngiliz poundu haricinde, ECU içindeki paraların değişim oranları \pm % 2,25 içinde tutuldu ve \pm % 6 oranına kadar dalgalanmasına izin verildi. 1993 yılı Ağustos ayında bu bantlar spekülasyon baskıları göğüslemek üzere % 15'e kadar genişletilmiş, ancak 1996'ya kadar bütün paralar kendi orijinal dalgalanma marjlarına geri taşınmıştır.

dahil olduğu bu mekanizmada bu ülkelerin döviz kuru Euro'ya karşı sabitlenmiştir) bırakmıştır.

1981 yılında Yunanistan'ın ve 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in katılması ile genişleyen ve ekonomik istikrarsızlık içinde bulunan AET'de, Avrupa Para Sistemi döviz kurundaki farklılığı azaltamamış, sonuç olarak Avrupa Para Sistemi ile öngörülen hedefler gerçekleştirilemediği için sistem teknik bir düzenleme olarak kalmıştır. Avrupa Birliği üye ülkeler hükümet ve devlet başkanları 1995 yılında gerçekleştirdikleri Madrid Zirvesi'nde, EMU süreci kapsamında Avrupa tek para birimi ECU'nun adını 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren kullanıma girecek olan "Euro" olarak değiştirme kararı almışlardır.

1.4.3. Parasal birliğe geçiş süreci

Avrupa Topluluğu (AT) merkez bankası başkanlarının da dahil olduğu ve o zamanki Komisyon Başkanı Jacques Delors başkanlığında hazırlanarak, 1989 yılı Nisan ayında sunulan ve ekonomik ve parasal birliğin üç aşamada gerçekleşmesini öngören Delors Raporu, 1989 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Rapor; sermaye hareketlerinin tam serbestleştirilmesini, malî piyasaların tam entegrasyonunu, ulusal paraların konvertibilitesini, döviz kurlarının sabitlenmesini ve ulusal para birimlerinin yerine tek bir para biriminin yerleştirilmesi ile parasal birlik hedefini tanımlamıştır. Rapor üç aşama öngörmüştür. Buna göre;

- 1990-1994 yılları arasındaki ilk aşamada Topluluk içinde sermaye hareketlerine ilişkin tüm kısıtlamaların kaldırılması,
- 1994-1999 yılları arasındaki ikinci aşamada merkez bankaları arasındaki işbirliğini güçlendirmek için Avrupa Para Enstitüsü'nün (EMI) kurulması, Euro'ya geçişi planlama ve üye ülkeler arasında ekonomik yakınsamayı gerçekleştirme,
- 1999 yılı sonrası üçüncü aşamada ise nihai döviz kurlarını ve Euro'ya geçişi belirleme, bağımsız para politikası yapıcı Avrupa Merkez Bankası'nı (ECB) kurma ve ayrıca üye ülkeleri bağlayıcı bütçe kurallarını uygulama olmuştur.

Özellikle 1992 tarihli Maastrich Antlaşması ile ekonomik ve parasal birliğin ikinci aşamasının gerçekleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Maastricht Kriterleri, bu

anlamda bir üye ülke ekonomisinin, tek para birimini benimsemesi için yeterli derecede hazır olup olmadığını ve üye ülke ekonomi politikalarının belirlenen standartlarda AB politikalarına yakınsama gerçekleştirip gerçekleştirmediğini tespit için tasarlanmıştır. Maastricht Kriterleri, ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasına geçiş için üye ülkelerin karşılaması gereken kriterler olarak da karşılıklarına çıkmaktadır.

Ocak 1994 tarihinde kurulan Avrupa Para Enstitüsü (EMI), Haziran 1998 tarihinde yerini yeni kurulan Avrupa Merkez Bankası'na (ECB) bırakmıştır. Yine Mayıs 1998 tarihinde, ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasında başlayacak olan "Euro" uygulamasına hazır olan üye ülkeler belirlenmiştir. Bu kapsamda, 1998 yılı Mayıs ayında yakınsama kriterlerini karşılayan on bir AB üyesi ülke, tek bir para birimi olarak Euro'yu benimseyen ülkelerin ilk dalgasını oluşturmuştur. Bu ülkeler; Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya olmuştur. Yunanistan ve İsveç, tüm kriterleri yerine getirmediği için sisteme dahil olamamıştır. Danimarka ve İngiltere ise ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasına katılmaktan vazgeçmiştir.¹⁴ 2000 yılında Avrupa Konseyi (EC), tek para birimi Euro'nun kabul edilmesi için Yunanistan'ın gerekli koşulları yerine getirdiğine karar vermiş ve ülke 1 Ocak 2001 tarihinde Euro bölgesine katılmıştır (ec.europa.eu adresinden 25.01.2014 tarihinde alınmıştır). Sonraki yıllarda gerekli koşulları sağlayan Birlik üyesi diğer ülkelerin de (Estonya, Letonya, Kıbrıs, Slovakya, Slovenya, Malta) Euro para birimine geçmesi ile ortak para birimi Euro'yu kullanan ülkelerin sayısı 2014 yılı itibarıyla 18'e çıkmıştır.

1.4.4. Parasal birlik için kurumsal mekanizma

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyesi ülkeler için ortak para birimi fikri ilk olarak Avrupa Komisyonu'nun 24 Ocak 1962 tarihli muhtırasında (Marjolin Muhtırası) dile getirilmiştir. AET üyesi devletlerin merkez bankalarının birlikte çalışmaları için oluşturulan ilk kurum ise 1964 yılında kurulan Governörler Kurulu'dur.¹⁵ Governörler Kurulu'na, kurulmasından bu yana parasal işbirliği içinde giderek daha önemli bir rol oynamış olan ek sorumluluklar verilmiştir. Ancak Governörler Kurulu'na verilen bu

¹⁴ İngiltere ve Danimarka, Maastricht Antlaşması'nda yer alan ayrıcalıklara dayanarak Euro'ya geçmeyen AB üyeleridir. Bu ülkelerin hükümetleri ya da bir referandum sonucu halkları bu yönde karar vermedikçe AB tarafından Euro'ya katılması için yasal bir baskıyla karşılaşmaz. İsveç'in Euro konusunda bir ayrıcalığı olmamasına karşın, bu ülkede gerçekleştirilen referandumlar Euro'ya geçişi engeller durumdadır.

¹⁵ AET'nin altı kurucu üyesinden beşinin (Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda ve İtalya) ulusal merkez bankalarının başkanlarından oluşmaktadır.

sorumluluklar, 12 Mart 1990 tarihli Konsey Kararı ile kaldırılmış ve yeni görevleri, üye devletlerin para politikalarının koordinasyonunu teşvik etmek ve istişarelerde bulunmak dahil fiyat istikrarını sağlamak amacı olmuştur.

1989 yılında Avrupa Komisyonu başkanı Jacques Delors, Avrupa ekonomik ve parasal birliği temeline dayalı bir plan sunmuştur. Aynı yıl Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Delors Raporu, ekonomik ve parasal birliğin üç ayrı ama evrimsel adımlarla elde edilmesi gerektiğini önermiştir. Delors Raporu'ndaki ekonomik ve parasal birliğin ikinci aşamasının başlangıcı olan Avrupa Para Enstitüsü'nün (EMI) kurulması, 1 Ocak 1994 tarihinde gerçekleşmiş ve Governörler Kurulu bu tarih itibariyle sona ermiştir. 1 Ocak 1994 tarihinde Avrupa Para Enstitüsü'nün kuruluşuyla, parasal birliğin ikinci aşaması başlamıştır.

1.4.4.1. Avrupa Para Enstitüsü (EMI)

Topluluk üyelerinin tamamının Avrupa Para Sistemi'nin kur mekanizmasına dahil olmasını öngören ekonomik ve parasal birliğin ilk aşaması, 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren ikinci aşama ile birlikte ise Avrupa Para Enstitüsü (EMI) kurulmuştur. Ana hedefi parasal birliğin üçüncü aşamasına geçiş için AB üyesi ülkelerde gerekli hazırlıkları yapmak, ulusal para politikalarını koordine etmek ve bu ülkelerde yakınsamaya yönelik çabaları teşvik etmek olan Avrupa Para Enstitüsü'nün, parasal birliğin tamamlanması ile birlikte zaman içerisinde Avrupa Merkez Bankası'na (ECB) dönüşerek özerk bir şekilde AB para politikasını yönlendirmesi öngörülmüştür.

Avrupa Para Enstitüsü'nün (EMI) karar organı, Enstitü'yü yönlendiren ve yöneten Avrupa Para Enstitüsü Konseyi olmuştur. Avrupa Para Enstitüsü Konseyi, Enstitü başkanı ve o dönem sayısı on beş olan AB üyesi ülkelerin merkez bankası başkanlarından oluşmaktaydı. Avrupa Birliği Konseyi Başkanı ve Avrupa Komisyonu'ndan bir üye de Avrupa Para Enstitüsü Konseyi toplantılarına katılabiliirdi, fakat bunların oy hakkı bulunmamaktaydı (ecb.europa.eu adresinden 02.02.2014 tarihinde alınmıştır).

Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) gereği 1 Haziran 1998 tarihinde, Avrupa Para Enstitüsü'nün (EMI) yerini, resmî olarak Avrupa Merkez Bankası (ECB) almıştır. Yine de Avrupa Para Enstitüsü, ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşaması olan

1 Ocak 1999 tarihine, yani Euro'nun yürürlüğe gireceği tarihe kadar tam olarak yetkilerini devretmemiştir.

1.4.4.2. Avrupa Merkez Bankası (ECB)

1 Haziran 1998 tarihinde Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) kurulmasıyla birlikte, Avrupa Para Enstitüsü'ne (EMI) emanet edilen tüm hazırlık çalışmalarına zamanında varılmış ve 1998 yılının kalanı Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) sistem ve prosedürlerinin test edilmesine ayrılmıştır. Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Para Birliği'ne üye olan devletlerin ortak para otoritesidir ve Euro bölgesi içinde bulunan 18 üye ülkenin para politikasını yönetmekle yükümlü olan dünyanın en önemli merkez bankalarından biridir. Banka'nın temel görevi, Euro'nun alım gücünü korumak ve Euro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır.

25 Mayıs 1998 tarihinde, on bir Euro'ya katılımcı AB üyesi devletin hükümetleri Avrupa Merkez Bankası (ECB) için bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört yönetim kurulu üyesi atamıştır. ECB ve üye devletlerin ulusal merkez bankaları, ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasındaki tek para politikasını tanımlayan ve formüle eden Eurosystem'i oluşturmaktadır. Bu anlamda Avrupa Merkez Bankası (ECB), Eurosystem ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin (ESCB) çekirdeği olarak kurulmuştur.

“Eurosystem”, sadece Euro'yu benimseyen AB üyesi ülkelerin ulusal merkez bankalarını (NCB) ve Avrupa Merkez Bankası'nı (ECB) içermektedir. Ancak “Avrupa Merkez Bankaları Sistemi” (ESCB), Euro'yu benimsemiş olsun veya olmasın tüm AB üyesi ülkelerin ulusal merkez bankalarını ve Avrupa Merkez Bankası'nı (ECB) içermektedir. Euro bölgesi¹⁶ dışında kalan AB üyesi devletler olduğu sürece Eurosystem ve ESCB de bir arada var olacaktır (ecb.europa.eu adresinden 02.02.2014 tarihinde alınmıştır).

Ne Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) ne ulusal merkez bankalarının (NCB), ne de onların karar verme organlarının herhangi bir üyesinin, AB üyesi herhangi bir devletin hükümetinden ya da herhangi başka bir organdan veya AB kurumlarından ve

¹⁶ Euro Bölgesi: Euro para birimini benimseyen AB üyesi ülkelerin (2014 yılı itibariyle 18 üye ülke) oluşturduğu alandır.

organlarından talimat almasına izin verilmemektedir. Avrupa Merkez Bankası'nın malî düzenlemeleri, Avrupa Birliği'ndeki olanlardan ayrı tutulmaktadır. Genel merkezi Frankfurt'ta bulunan Avrupa Merkez Bankası'nın aynı zamanda kendi bütçesi vardır ve sermayesi ise Euro bölgesindeki ulusal merkez bankaları (NCB) tarafından ödenmektedir.

1.5. Avrupa Birliği Bütçesi

Avrupa Birliği'nin, Birlik düzeyinde gerçekleştirilen politikaları (örneğin tarım veya yoksul bölgelere, Avrupa ötesi ağlara, araştırmalara ve bazı denizaşırı kalkınma yardımlarına destek gibi) veya üye devletlerinkinden farklı olarak bir parlamento, yürütme organı ve yargı da dahil olmak üzere yönetimine ilişkin giderlerini ödemek için bir bütçesi bulunmaktadır. Bu anlamda AB bütçesi, AB'nin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak için geliştirilmiş ve temel önceliklerinin gösterildiği açık ve önemli bir belgedir ve yine üye ülkeler tarafından ortaklaşa belirlenen ve siyasî ve ekonomik hedefleri gerçekleştirmek üzere kullanılan en etkili araçlardan biridir. Birliğin uluslararası özelliği, bütçesine de yansımaktadır. Diğer uluslararası kuruluşlardan farklı olarak AB bütçesi, üye ülkelerin katkılarının yanı sıra kendine ait gelir kalemlerinden oluşmaktadır (Aydın, 2014: 1).

AB, son yıllarda artan derinleşme ve genişleme hareketleri sonucunda siyasî ve malî konulardaki hareket alanını oldukça arttırmıştır. AB'nin siyasî projelerinin yeterli miktarda malî kaynakla desteklenmediği sürece başarılı ve istikrarlı olamayacağı düşünülecek olursa, AB'nin malî yapısının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz bu malî yapının en önemli yapı taşlarından birisi de Birliğin gelir ve giderlerini içeren AB bütçesidir (Güvenç, 2010: 514).

1.5.1. AB bütçe gelirleri

AB bütçesi, esas olarak diğer gelir kaynakları ile takviyeli olarak % 99 oranında AB'nin kendi kaynaklarından (özkaynaklardan) finanse edilmektedir ve harcamaların gelirler ile uyumlu olması gerektiği ilkesine dayanmaktadır. Bütçe gelirlerinin kalan % 1'e yakın bir oranı ise diğer gelir kaynaklarından oluşmaktadır. AB bütçesi, 28 AB üyesi ülkenin ulusal bütçelerinin toplamı (6,3 trilyon €) ile kıyaslandığında çok daha küçük bir tutardır ve 2012 yılında AB bütçesi 147,2 milyar €'dur. 2013 yılına gelindiğinde ise bu

oran 150,9 milyar € olarak gerçekleşmiştir (ec.europa.eu/budget, adresinden 10.04.2014 tarihinde alınmıştır).

1.5.1.1. Özkaynaklar

AB'nin mevcut özkaynaklar sisteminin temelleri, 1971 yılında imzalanan Lüksemburg Antlaşması ile ortaya konmuş ve 2007 yılının Ocak ayında yürürlüğe giren 2007/436 sayılı Konsey Kararı ile son şeklini almıştır. Mevcut malî sistem, kuruluşundan bu yana uygulamada düzenli ve yeterli bir gelir kaynağı oluşturmuştur.

Özkaynaklar ile bu aşamada en azından Birliğin maliyesi kontrol altına alınmış ve ortak pazara temel teşkil eden politikalara yeterli malî kaynak transferi sağlanmıştır (Güvenç, 2010: 528)

AB'nin ana gelirini sağlayan özkaynaklar üçe ayrılmaktadır:

Geleneksel kaynaklar (Gümrük Vergileri)

AB dışındaki üçüncü ülkelerden yapılan ithalat üzerinden (tarım veya tarım dışı ürünler vs.) Ortak Gümrük Tarifesi kapsamında alınan gümrük vergileridir. AB üye devlet hükümetleri tarafından toplanan bu vergilerin toplam tutarının % 25'i, bu vergiyi tahsil eden üye devlete kalmaktadır.

Katma değer vergisinden (Value Added Tax-VAT) elde edile kaynaklar

Her bir AB üyesi ülkesinin uyumlaştırılmış katma değer vergisi (Value Added Tax-VAT) matrahının standart bir yüzdesi üzerinden tarh edilmektedir. Vergilendirilecek VAT matrahı, her ülke için GSMH'nin % 50'si ile sınırlıdır (ec.europa.eu/budget adresinden 10.04.2014). Bu kural, orantısız bir miktar ödemek zorunda kalacak refah düzeyi düşük ülkeleri korumak için tasarlanmıştır. Böylece ülkelerin tüketim eğilimi ve VAT, ulusal gelirin daha yüksek bir yüzdesine hesaplanmaktadır.

Gayrisafî milli gelire dayalı (GSMH) kaynaklar

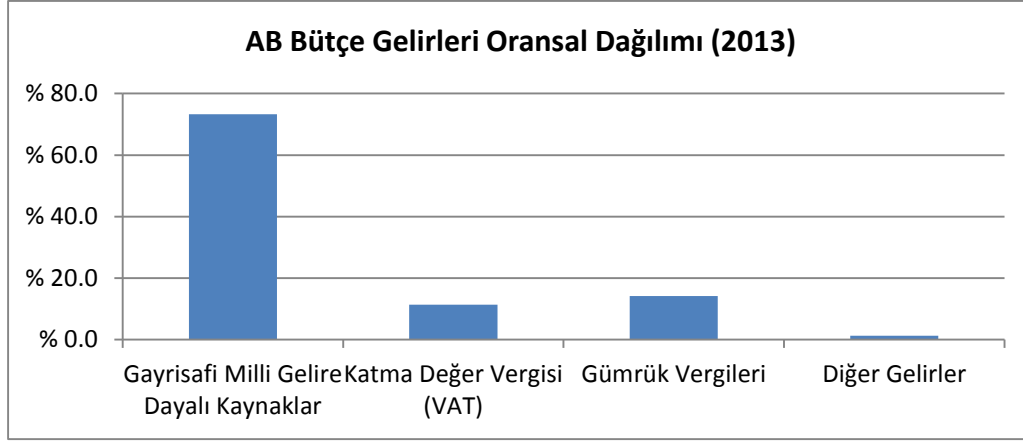
1998 yılında bütçenin diğer gelirlerle karşılanamayan kısmını finanse etmek için geliştirilen gayrisafî milli gelire dayalı (GSMH) kaynaklar, her bir AB üyesi ülkesinin GSMH'nin standart bir yüzdesi üzerinden (üye devletlerin AB bütçesine katkı payı) tarh edilmektedir. Gayrisafî milli gelire dayalı (GSMH) kaynaklar, gelir ve giderleri dengelemek için diğer gelir kaynaklarının kapsamadığı bütçe kısmını finanse etmek gibi alanlarda kullanılmasına ve sadece bir dengeleme sistemi olarak tasarlanmış olmasına rağmen zaman içinde gelirin büyük bir kaynağı haline gelmiştir (ec.europa.eu/budget adresinden 14.04.2014 tarihinde alınmıştır).

Avrupa Birliği'nin özkaynaklar sisteminde gözlemlenen diğer bir eğilim, Birlik harcamalarının gittikçe daha fazla miktarda üye devletlerin GSMH katkılarından finanse edilmesidir. Bu durum, üye devletlerin ortak kararların alınması sırasında bütçeye yaptıkları katkı oranında söz hakkına sahip olmak istemelerine yol açmakta ve Birliğin karar alma mekanizmalarının demokratik yapısına da zarar vermektedir (Güvenç, 2010: 529).

1.5.1.2. Diğer gelir kaynakları

AB bütçesinin diğer gelir kaynakları ise şunlardır:

- AB personelinin maaşları üzerinden alınan vergiler,
- Bazı programlara, AB üyesi olmayan ülkelerden katılım amacıyla yapılan katkılar,
- Kullanılmayan AB yardımlarının geri ödenmesi,
- Rekabet yasalarının ihlali vs. için şirketlere kesilen para cezalarıdır.

Şekil 1.1. 2013 yılı AB bütçe gelirleri oransal dağılımı

Kaynak: EC, <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2013/budget> adresinden 21.04.2014 tarihinden alınmıştır.

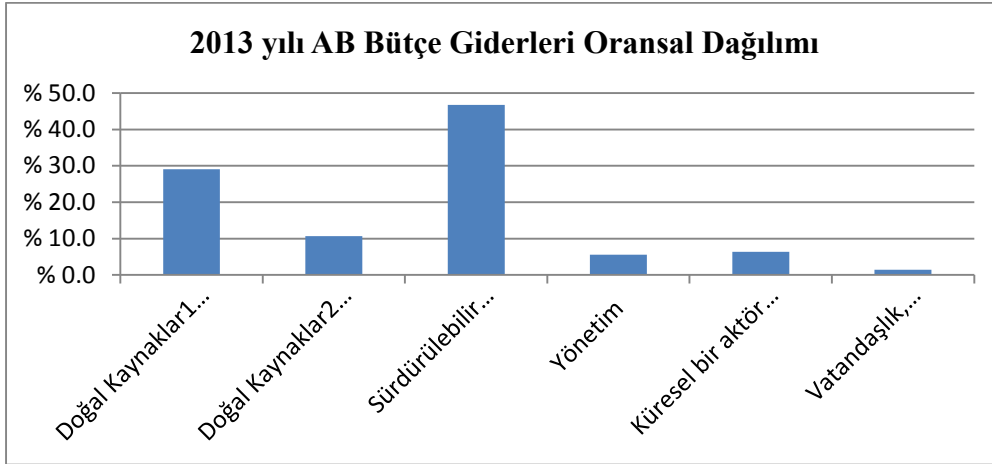
Şekil 1.1.'den 2013 yılı itibariyle AB bütçe gelirlerinin dağılımına bakıldığında Gayrisafi milli gelire dayalı (GSMH) kaynakların oranının % 73,3; Katma değer vergisi (VAT) oranının % 11,3; Gümrük vergisi gelirlerinin oranının % 14,2 ve diğer gelirlerin oranının % 1,2 olduğu görülmektedir.

1.5.2. AB bütçe giderleri

Avrupa Birliği'nin, kurucu antlaşmaları ve yaptığı düzenlemeleri ile ortaya konulan ortak politikalarını uygulayabilmek ve ekonomik, sosyal ve siyasal hedeflerine ulaşabilmek için kullanmış olduğu en önemli malî araç olan AB bütçesi ile harcamalarda bulunmaktadır. AB bütçesinin önemli bir bölümü, üye ülkeler arasında ekonomik gelişmişlik farkını azaltarak ekonomik ve siyasî bütünleşmeyi kuvvetlendirmeyi amaçlayan ortak politikaların finansmanı için kullanılmaktadır (Aydın, 2014: 1). Bu açıdan AB bütçe harcamaları, Birliğin ortak politikalarının yürütebilmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi açısından son derece önem taşımaktadır.

AB bütçe harcamalarının % 94'ünden daha fazla bir kısmı vatandaşlara, bölgelere, şehirlere, çiftçilere ve işletmelere gitmektedir. AB bütçesi; büyüme ve istihdam, iklim değişikliği, göç, sınır ötesi suçlar ve tüm kesimleri etkileyen diğer zorluklarla mücadeleye odaklanmaktadır. AB'nin toplam bütçesinin % 6'sından daha az bir tutarı ise yönetim giderlerine (maaşlar vs.) gitmektedir (ec.europa.eu/budget adresinden 15.04.2014 tarihinde alınmıştır). 2005 yılında yapılan düzenleme ile AB bütçesinde harcama kalemlerinin sayısı, kıt kaynakların daha verimli, etkin ve tutarlı kullanımını sağlamak amacıyla yediden altıya

indirilmiş ve harcamalar yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. 2013 yılı itibariyle AB bütçe kalemleri değerlendirildiğinde, aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere, ana harcama başlıkları itibariyle bütçeden en büyük payı doğal kaynaklar ve sürdürülebilir büyüme bileşiminin (yaklaşık olarak bütçenin toplam % 87'si) aldığı görülmektedir.

Şekil 1.2. 2013 yılı AB bütçe giderleri oransal dağılımı

Kaynak: EC, <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2013/budget> adresinden 21.04.2014 tarihinden alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 1.2.'den 2013 yılı itibariyle AB bütçe giderlerinin dağılımına bakıldığında; Doğal kaynaklar1 (Piyasa ile ilgili harcamalar ve doğrudan yardımlar) giderler oranının % 29,1; Doğal kaynaklar2 (Kırsal kalkınma, çevre ve balıkçılık) giderler oranının % 10,7; Sürdürülebilir büyümeye ilişkin giderlerin oranının % 46,8; Yönetim giderleri oranının % 5,6; Küresel bir aktör olarak AB giderlerinin oranının % 6,4 ve Vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet giderleri oranının % 1,4 olduğu görülmektedir. AB bütçe harcama alanlarının dağılımının ve yönünün değerlendirilip karşılaştırılması, bu anlamda bize AB politikalarını ve ekonomik hedeflerini anlayabilmek açısından önemli bir ipucu vermektedir. Buna göre toplanan bütçe gelirlerinin çok büyük bir kısmının üye ülkelerde izlenecek ortak politikalara ve ülkelerin ekonomik kalkınmasına destek olunmasına tahsis edildiğini söylemek mümkün.

Bahsedilen alanlara ilişkin gerçekleştirilecek olan harcamalar, üye devletlerce yapılmış antlaşmalar çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Nitekim, sözkonusu antlaşmalarca Birlik bütçesinin açık verecek şekilde bağlanmasına kesinlikle müsaade edilmemektedir. Bunun dışında, Birlik bütçesinde üye devletlerin hükümetlerince ve parlamentolarınca kabul edilen üst harcama limiti uygulamasına geçilmiştir. “Özkaynaklar Tavanı” olarak

isimlendirilen bu üst limite göre Birlik bütçesi, harcamaları ya da gelirleri itibariyle toplam AB gelirinin % 1,24'ünü aşamayacaktır (Bilge ve Çelikay, 2010: 4). Dolayısıyla Birlik bütçesine dayanılarak toplanacak olan gelirlerin mutlaka harcamaları karşılması gerekmektedir.

Avrupa Birliği bütçesinin denetim merkezi Lüksemburg'da bulunan ve Konsey tarafından altı yıllığına atanan on beş üyeli Avrupa Sayıştay tarafından yapılmaktadır. Sayıştay, bütçe gelir ve harcamalarının meşruiyetini ve uygunluğunu kontrol etmekte ve her yıl bütçe ile ilgili bir rapor yayınlamaktadır. Yine AB bütçenin siyasî ve demokratik kontrolü ise Avrupa Parlamentosu (EP) tarafından yapılmaktadır.

2007-2013 yılları arası AB bütçesinin temel öncelikleri:

- Sürdürülebilir büyümenin hedefi ve Avrupa ekonomik entegrasyonu (Tek Pazar),
- Avrupa vatandaşlığı kavramını güçlendirilmesi,
- Küresel aşamada Avrupa için uyumlu bir rol oluşturma,

olarak belirlenmiştir. Birliğin bütçe harcamaları konusunda üye ülkelerin eleştirileri ise esas olarak harcamaların dağılımına yoğunlaşmaktadır. Birlik bütçesine yönelik olarak üye ülkelerden gelen başlıca eleştiriler:

- İngiltere'nin, Birliğe yeni üye ülkelerin bütçeden alacakları payların kısılmasını talep etmesi,
- Tarım sektörüne yönelik harcamaların azaltılması (sanayi ülkesi İngiltere'nin Ar-Ge ve teknoloji yatırımlarına daha çok kaynak ayrılmasını istemesi, ancak tarım ülkesi Fransa'nın buna karşı çıkması),
- İngiltere'nin 1984 yılında imzalan Fontainebleau Antlaşması ile sağladığı "Katkı Payı İndirimi"nden vazgeçmek istememesi,
- Almanya gibi Avrupa bütçesine net katkı sağlayan ülkelerin kaynakların yeniden dağılımı sürecindeki baskısı,
- Kaynakların tahsisinde ve kullanımındaki verimsizlikler,

üye ülkeler arasında AB bütçesi üzerinde uzlaşma sağlanmasına engel temel sorunlardır. AB bütçesinin, zaman içinde AB'nin siyasal, ekonomik ve sosyal amaçlarını

gerçekleştirmeye yardımcı olacak önemli bir araç haline dönüşmesi ve tüm üye ülkelerde ekonomik büyümeyi yeniden başlatarak sürdürülebilir büyümeyi ve kalkınmayı sürekli hale getirerek istihdamı arttırması ve nihai olarak ülkeler arasındaki uyumu ve yakınlaşmayı sağlaması beklenmektedir.

1.5.3. AB maliye politikaları

Bütünleşme süreci ile birlikte AB içinde işgücünün, sermayenin ve hizmetlerin ülkeler arasındaki serbest dolaşımı, beraberinde üye ülkelerin birbirlerini ekonomik ve malî açıdan olumsuz etkileyebilmeleri sorununu da ortaya çıkarmıştır. Bu itibarla, Avrupa Birliği'nde sorunların üstesinden gelebilecek nitelikte ortak bir maliye politikası bulunmaması, bu politika yerine koordinasyon kavramının maliye politikalarında yaklaşım olarak ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, parasal birlik ve ekonomik bütünleşme yolundaki AB içinde genişleme ile birlikte para politikasında birliğin sağlanmasının yanında maliye politikalarında da koordinasyonun sağlanması gerektiği fikri öne çıkmıştır.

Avrupa Birliği içinde malî kurallar devletlerüstü seviyede ilk olarak 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile yürürlüğe girmiştir. Bu Antlaşma ile getirilen sayısal nitelikteki kurallar, gerek Birliğe üye olacak ülkeler için getirilen şartları ve gerekse üye devletlerin malî sürdürülebilirliğe devam etmesi ve nihaî olarak Ekonomik ve Parasal Birliğe (EMU) girişi için kriter niteliğinde olmuştur. Maastricht Antlaşması ile getirilen bu malî kurallara, daha sonra malî disiplinin gelişmesine katkıda bulunan ve 1997 yılında yürürlüğe giren “İstikrar ve Büyüme Paketi (SGP)” ile devam edilmiştir. Bu Pakt ile malî kurallara (bütçe açığı ve kamu borcu) ilişkin getirilen referans değerleri aşan üye ülkelere yönelik AB Konseyi'nin nitelikli çoğunluğunun kararı ile maruz kalabilecekleri bir yaptırım mekanizması getirilmiştir. Bu anlamda, maliye alanında getirilen bu düzenlemeler ile AB içinde ortaya çıkabilecek makroekonomik istikrarsızlıkların ve sapmaların önüne geçilmesi ve daha önemlisi malî disiplinin bir çerçeveye oturtulması düşünülmüştür.

Günümüzde, maliye politikasına ilişkin halen Birlik düzeyinde ortak bir politikanın olamayışı ve yakınlaşma kriterlerini tam olarak yerine getirmeyen üye ülkelerin, AB organlarının kontrolü dışında kalması, Birlik genelinde maliye politikalarında koordinasyonun ve uyumun önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

1.5.3.1. Vergilendirme politikaları

Vergi politikası, ulusal egemenliğin temel konularından biri olmakla birlikte, AB üyesi ülkelerin ekonomi politikalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Buna göre, AB içinde vergilendirme politikası temel olarak üye devletlerin yetkisinde kalmaktadır. Ancak AB, zorunlu vergilerle ulusal sistemleri standart hale getirmekten çok, birbirleriyle ve AB'yi kuran Antlaşmayla uyumlu hale gelmelerini amaçlamaktadır (euroacademic.org adresinden 10.02.2014 tarihinde alınmıştır).

Avrupa Birliği'nin vergi alanındaki düzenlemelerinin hukuki temeli, 1957 tarihli Roma Antlaşması'nın "Vergi Hükümleri" başlıklı 95. ve 100. arası maddelerinde belirlenmiştir. Antlaşma'nın 95 inci maddesine göre:

"Hiçbir üye devlet, diğer üye ülkelerin ürünlerine yerli ürünlere uygulanandan daha yüksek, doğrudan ya da dolaylı vergi koyamaz. Ayrıca hiçbir üye devlet diğer üye devletlerin ürünlerine, diğer ürünlere dolaylı koruma sağlayacak nitelikte herhangi bir iç vergi uygulayamaz."

hükümü ile üye devletlerin vergi yasalarının ayrımcılık yapmaması ilkesi benimsenmiştir (Roma Antlaşması, 1957: Madde 95). Yine Roma Antlaşma'nın 99 uncu maddesinde muamele vergileri, özel tüketim vergileri ve diğer tür dolaylı vergilere ilişkin mevzuatın uyumlaştırılmasına yönelik hüküm bulunmakla birlikte doğrudan (dolaysız) vergilerin uyumlaştırılması hakkında herhangi bir özel bir hüküm bulunmamaktadır.

Avrupa'nın ekonomik ve parasal birliğe geçişini hazırlayan 1992 tarihli Maastrich Antlaşması da, vergiye yönelik bu genel yaklaşımı değiştirmemiş ve ortak vergi politikası oluşturma yönünde somut bir adım atmamıştır. Ancak ortak bir vergi politikası öngörülme de Birliğin izlediği temel politikaların birçoğu vergilendirme ile ilgili önemli etkilere ve sonuçlara yol açacak benzer uygulamaların yapılmasını sağlamıştır (Tokatlıoğlu, 2004: 89).

1.5.3.2. Maliye politikalarının uyumlaştırılması

1999 yılında parasal birlik aşamasına geçmiş olan AB, para politikasında merkezileşmeyi (para politikası ile ilgili yetkilerin Avrupa Merkez Bankasına devredilmesi) benimserken, maliye politikalarında adem-i merkeziyetçi bir yapıyı tercih etmiş ve maliye politikalarının üye ülkelerce özerk şekilde belirlenmesini öngörmüştür.

Avrupa Birliği'nde üye ülkelere maliye politikası alanında özerklik tanınmasının en önemli avantajı, konjonktürel düzenleme aracı olan para politikası ile ilgili yetkilerini kaybeden bütünleşme içindeki ülkelerin, kendilerine bırakılan maliye politikası sayesinde asimetrik şokları bertaraf edecek önlemleri dinamik bir şekilde alabilecek olmalarıdır. Ancak maliye politikalarındaki bu özerkliğin ve subsidiarite ilkesinin¹⁷ sıkı bir şekilde uygulanmasının, bütünleşmenin ve ortak iktisat politikalarının geleceğini tehlikeye sokacak olumsuz sonuçlara yol açması mümkündür (Tokathoğlu, 2004: 69-70). Bu itibarla AB, günümüzde hazırladığı yaklaşma kriterleri, koordinasyon prosedürleri ve bütçe kısıtları ile bu özerkliği önemli ölçüde sınırlandırmış ve AB'ye üye ülkelerin bütçe ve vergi sistemlerini belli ölçülerde birbirleriyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır (Yıldız, 2011: 111). Ancak yine de politikaları uyumlaştırma konusunda halen çeşitli engeller mevcuttur.

Bu açıdan bakıldığında AB'de maliye politikalarını uyumlaştırmanın önündeki temel engeller:

- Ekonomik Engeller: Vergi uyumlaştırması üye devletlerin ekonomik büyüklüklerini olumsuz etkileyebilir. Bu sebeple, üye devletler öncelikle iç istikrara önem verirler. Bir veya birkaç ülkede gelir dağılımı üzerinde düzenleyici etkileri bulunan veya ödemeler dengesinde ciddi bozulmalara yol açan ya da bütçe gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip olan bir vergiyi kaldırmak veya diğer devletlere de yaymak üye devletlerin ekonomik çıkarlarını karşı karşıya getirebilir (Akdiş, 1985: 12).
- Malî Engeller: Üye devletlerin vergi yapılarında bulunan farklılıklar, vergilendirme alanında yapılacak gerçek bir düzenlemeyi engellemektedir. Üye

¹⁷ 1992 tarihli Maastricht Antlaşması ile ortaya konan ve yerellik anlamına gelen bu ilke, sorunların, mevcut otoritenin en küçük, en düşük seviyeli birimi tarafından çözülmesi gerektiğini belirtmektedir.

devletlerde benimsenen vergi yapılarının uzun yıllara dayalı uygulamanın gerektirdiği örgüt mekanizmasının kurulmuş olması nedeniyle, vergi kurumlarının yeni sisteme uyumlaştırılmasında hem mentalitelerin uyuşması hem de örgütün reorganizasyonu açısından sorunlarla karşılaşmaktadır (Tatlidil ve Ayaz, 1992: 43).

- Hukuki Engeller: Üye devletlerin sahip oldukları hukuk sistemlerinin farklılığı ve yine üye devletlerarasındaki merkezi-federal yapı özelliklerinin farklılık göstermesi.
- Politik Engeller: Ülkelerin vergi egemenliğini kaybetmeleri korkusu (Güngör, 2001: 56).

Maastricht Kriterleri ile AB içinde maliye politikalarının oluşumu ve gelişimi konusunda temeller atılmış ve özellikle parasal birliğe katılmış üye devletler üzerinde bir baskı unsuru oluşturulmuştur. Her bir üye devlet, parasal kısıtlar arasında bu tür düzenlemeleri gerekli görmüş ve kabul etmiştir (Özpençe, 2009: 109). Yine Maastricht Kriterleri ile getirilen yakınlaşma kriterlerine üye devletlerce uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Ancak, Maastricht Kriterleri'nin Euro bölgesinde maliye politikalarının yakınsamasına yönelik olarak ortaya koyduğu ve bu malî kriterlere uyulmadığı takdirde belirlemiş olduğu müeyyidelerin zaman içinde politik önceliklere göre uygulanıyor olması, üye ülkeler arasında malî alanda koordinasyonun sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Belirlenen malî kuralların, sadece bazı üye ülkeler tarafından yerine getiriliyor olması, üye ülkeler arasında oluşan farkların daha da açılmasına neden olmaktadır (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 156). Böylece üye üyelerin, AB tarafından tavsiye edilen uyumlaştırma politikalarını disiplinli bir şekilde uygulamalarındaki eksiklikten kaynaklanan sorunları, bu ülkelerde uzun dönemli ekonomik ve malî istikrarın sağlanmasını ve Birliğin gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerinin standartlarına ulaşılması hedefini olumsuz etkilemektedir.

Maliye politikaları ile ilgili olarak Avrupa Konseyi'nin 2011 tarihli Konsey Kararı'nın 1 inci maddesinde:

Avrupa Birliği'nin ve Ekonomik ve Parasal Birliğin bir bütün olarak istikrarı ve bütünlüğü, Euro bölgesinde "gerçek bir malî istikrar birliği" yolunda daha fazla nitel hareketleri kabul etmesinin yanı sıra, önlemlerinin hızlı ve güçlü bir şekilde uygulanmasını da gerektirmektedir. Tek para birimi yanında, güçlü bir ekonomi için bu

durum vazgeçilmezdir. Bu durum, güçlü bir büyüme, gelişmiş bir rekabet ve sosyal uyumun yanı sıra, mali disiplini ve iç pazarda daha derin entegrasyonu teşvik etmek için geliştirilmiş bir yönetim üzerinde kalacaktır.”

denilmekte ve Birlik bünyesinde malî disiplinin sağlanması için parasal birliğin yanısıra malî birliğe ilişkin tedbirlerin de süratle uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi'nin 126658 sayılı Kararı, 2011: Madde 1).

Mart 2011 tarihinde ise maliye politikaları ile ilgili olarak yeni bir reform olan ve % 60 borç kuralının ya da % 3 bütçe açığının kuralının¹⁸ ihlali durumunda otomatik bir ceza prosedürü benimseyen ve Euro bölgesi üye ülkelerini bütçe disiplinine zorlayarak bu ülkelerin maliyesini korumak için ulusal malî politikaların koordinasyonunu öngören revize edilmiş “İstikrar ve Büyüme Paketi (SGP)”nin uygulanmasına başlanmıştır (consilium.europa.eu adresinden 02.02.2014 tarihinde alınmıştır). Bu yeni Paketin amacı, Euro'ya geçilmesiyle birlikte üye ülkelerin bütçe disiplini yönünde gösterdikleri çabaları sürdürmelerini sağlamaktır. Zaman içinde Almanya, Fransa ve diğer bazı küçük AB ülkeleri, bir adım daha ileri gitmiş ve AB antlaşmalarında sıkı ve uygulanabilir malî kurallar ve otomatik cezalar ile Euro bölgesi genelinde bir malî birlik oluşturmak için söz vermiştir.(<http://www.theguardian.com/business/2011/dec/02/european-fiscal-union-experts> adresinden 15.03.2014 tarihinde alınmıştır).

Euro Bölgesi'nde çeşitli kural ve mekanizmaların varlığına rağmen, ulusal maliye politikalarının koordinasyonunu sağlamak için yürütülen uyum politikalarının, Birlik düzeyinde istikrarın sağlanmasına katkısı sınırlı düzeyde kalmaktadır (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 151-167). Uygulanan kurala dayalı politikalar, günümüzde AB maliye politikalarının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Ancak malî kurallardan beklenen faydayı elde etmek için oluşturulacak kuralların politik çıkarlardan uzak, kararlı ve üye ülkelerin gerçeklerine uygun bir şekilde belirlenmesi önem taşımaktadır. Sonuç olarak, günümüzde AB para politikasının Avrupa Merkez Bankası (ECB) tarafından merkezî olarak yürütülmesi, buna karşın her üye ülkenin AB normlarını dikkate almaksızın serbestçe kendi ulusal maliye politikalarını belirleyecek bir konumda olması, Euro bölgesi maliye politikalarında çeşitli koordinasyon sorunları ortaya çıkarmıştır.

¹⁸ Üye ülke borcunun, üye ülke GSYİH'sine oranının % 60'ı geçmemesi ve üye ülke bütçe açığının üye ülke GSYİH'sine oranının % 3'ü geçmemesi gerektiğini belirten Maastrich Kriterleri, 1992

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ BORÇ KRİZİ

Dünyanın ikinci büyük ekonomik gücünü oluşturan AB, sahip olduğu dinamizme rağmen yıllar içinde gerçekleştirdiği genişleme dalgaları ile birlikte üye ülkelerin ortak politikalara uyumunda ve çeşitli alanlarda koordinasyonun sağlanması konularında halen önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Özellikle bazı üye ülkelerde son yıllarda kamu finansman dengesinde gözlemlenen önemli açıkların getirmiş olduğu sorunlar, beraberinde çeşitli malî krizleri de getirmiştir. Yaşanan malî krizlere karşı Birlik genelinde alınacak tedbirlerin yürürlüğe konulmasında geç kalınması, üye ülkelerin yapısal özelliklerinin yeteri kadar iyi tahlil edilememiş olması ve bu ülkelerin uyguladığı politikaların denetlenmemesi, yaşanan krizlerin ortaya çıkmasında belirleyici faktörler olmuştur. Ancak tüm bu sorunlara rağmen, AB hükümetlerinin ortaya çıkan krizlere yönelik olarak beraber hareket etme tavrı, ortak karar alma mekanizmalarındaki kararlılığı ve üye ülkeler arasındaki diyalog, krize karşı alınacak istikrar tedbirlerinin uygulanmasında önemli bir etken olmuştur. Özellikle yaşanan krizi kısa vadede karantinaya almaya ve uzun vadede ortadan kaldırmaya yönelik alınacak kararların ve uygulanacak ortak politikaların Birlik içindeki koordinasyonunda başarı sağlanması hedefi, başta kurucu üyeler olmak üzere tüm Birlik ülkelerine, Birliğin ortak geleceği için birlikte yola devam edilip edilmeyeceği hususunda zorlu bir sınav sunmuştur.

Yaşanan kriz öncesinde Euro bölgesi ülkelerinde hakim olan düşünce, kriz içindeki ülkelerin borçlarının ödenmesi için bu ülkelere AB tarafından yardım yapılmaması ve krizin yükünün bu krize sebep olan üye ülkeler tarafından yüklenilmesi gerektiği yönündeydi. Ancak krizin, gerek borç krizinin eşliğinde bulunan diğer ülkelere de yayılarak Birlik genelini tehdit edebilme riskinin bulunması, gerekse de kriz içindeki bu ülkelere kredi veren başta Almanya, İngiltere vb. gibi ülkelerin finansal aktörlerinin verdiği kredilerin geri dönememe risklerinden kaynaklanacak olası problemler, yaşanan malî krize karşı bu dönemde Birlik destekli önleyici ve korumacı politikaların uygulanmasını sağlamıştır. Bu anlamda Birlik genelinde malî istikrarın sağlanması için doğacak tüm risklerin bütün üye ülkeler tarafından üstlenilmesi ve akabinde gerekli reformların yapılarak malî disiplinin tüm üye ülkelerde sağlanması, bu krizlerle birlikte ortaya konan hedefler olmuştur.

2010 yılında patlak veren, ancak daha kriz öncesi dönemden çeşitli göstergelerle olacağı öngörülen AB borç krizi ile ilgili ayrıntılı değerlendirmelere girmeden önce, 2007 yılının ortalarında ABD finans piyasalarında ortaya çıkan ve konut kredileri (mortgage) kaynaklı finansal krizin, zaman içerisinde ciddi bir küresel krize dönüşmesinin ve dünya genelinde bir durgunluğa neden olarak ülkelerin üretim, büyüme, talep, ticaret ve istihdam gibi makroekonomik değişkenleri üzerindeki olumsuz etkilerinin incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Özellikle, ABD kaynaklı 2008 yılı küresel finans krizi ile birlikte dünya ekonomilerinin genelinde ortaya çıkan ekonomik durgunluk ve bu durgunluğun ilk etapta özellikle ABD'nin en büyük ticari partneri AB üye ülke ekonomilerinin üretiminde, yatırımlarında, finansal yapısında, borsalarında ve borç yönetiminde yarattığı olumsuz dalgalanmaların ve yarattığı kayıpların incelenmesi bu açıdan önem taşımaktadır.

2.1. 2008 Yılı ABD Finans Sektörü Krizi

2007 yılı Ağustos ayında ABD'deki mortgage kredi piyasası krizi ile başlayan finansal kriz, 2008 yılının Eylül ayından itibaren diğer ülkeleri de etkileyen küresel bir ekonomik krize dönüşmüştür. 2008 küresel ekonomik krizi, ABD bankası Lehman Brothers'in 2008 yılındaki iflası ile derinleşmiş ve dünyanın pek çok ekonomisini de zincirleme olarak bu dönemde olumsuz etkilemiştir. Piyasalardaki hisse senetleri fiyatlarının aşağı yönlü bir seyir izlemesi, açık pozisyonu olan bankaların iflasın eşiğine gelmiş olması, kredi imkanlarının daralmasına bağlı olarak tüketimin azalması ve buna bağlı olarak üretimde keskin düşüşlerin yaşanması ve istihdam alanlarının daralması yaşanan kriz ile birlikte dünya genelinde hükümetlerin piyasalara müdahalesini de zorunlu hale getirmiştir.

Birçok uzmana göre piyasalarda uzun zamandan beri mevcut olan hızlı ekonomik büyüme, likidite genişlemesi, gayrimenkul piyasasında hızlı fiyat yükselişi ve iyimser hava ile birlikte bir kredi balonu olduğu ve ABD konut ve emlak piyasasında meydana gelen hızlı dönüşümlerin zamanla olumsuz yönde olduğu bilinmekteydi. Bu anlamda krize neden olan sorunun kökeninde yer alan düşük faizli konut kredisi borçlarının geri ödemelerindeki sorunların zaman içinde giderek büyümesinin temelinde de ABD finans kuruluşlarının kontrolsüz bir şekilde büyüme ve kâr etme isteği ve bu kuruluşların zaman içinde artan ve yönetilemez hale gelen risklerinin ortaya çıkması yatmaktadır. Kriz öncesi dönemdeki olumsuz göstergelerin ekonomi yönetimlerince zamanında teşhis edilmemesi ve çözülmemesi ve daha da önemlisi kâr maksimizasyonu hedefiyle hareket eden finansal

kuruluşların denetlenmemesi, yaşanan finans krizinin açıklanmasında önemli soru işaretleri olarak kalmıştır.

ABD finans piyasalarında başlayan krizin etkileri, sadece ABD ekonomisini değil, Güney Amerika, Avrupa, Asya ve Afrika'da çeşitli derecelerde birbirleriyle etkileşim içinde olan tüm ekonomileri etkilemiştir. Özellikle, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde (başta Doğu Asya ülkeleri) tasarruf oranlarının yüksekliği, bu ülkelerin tasarruflarını geliştirmiş ekonomilerin (başta ABD olmak üzere) değerli kağıtlarına bağlamalarını sağlamıştır. Bu anlamda gelişmekte olan ülkeler, büyüme potansiyeli olan gelişmiş ülkelerin çıkardığı değerli kağıtlara yatırım yaparak bu ülkeleri finanse etmektedirler. Haliyle, ABD'nin dolar üzerinden ihraç ettiği değerli kağıtlara yatırımların devam ediyor olmasının nedeni Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinin (özellikle Çin, Kore, Tayvan ve Singapur) paralarını dolara bağlamış olmalarıdır, bir bakıma doların değerine doğrudan müdahale ederek ABD'nin dış açığını finanse etmektedirler (Yılmaz, 2012: 27). Ancak, 2008 yılı küresel finans krizi yeni finansal araçlar yoluyla kârlarını arttırmayı amaçlayan gelişmiş ülkeleri olumsuz etkilediği gibi bu ülkelere finansal yatırım yapan gelişmekte olan ülkeleri de bir finans kriz ile karşı karşıya getirebilmektedir.

Diğer taraftan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin reel piyasalarındaki dış talep kaynaklı üretim düşüşlerine ve durgunluklara yol açan küresel finans krizi, bu dönemde aynı şekilde kredi maliyetlerini yükselterek reel yatırımların finanse edilme maliyetlerini de arttırmıştır. Başta bankacılık ve inşaat sektörü olmak üzere kriz ile birlikte bu dönemde durgunluk ve gerileme yaşayan pek çok sektörde bu düşüşlere bağlı olarak istihdam alanları daralma göstermiş ve işsizlik oranları dönem boyunca yükselişe geçmiştir. Küresel finansal kriz sadece ülke ekonomilerini etkilememiş, aynı zamanda milyonlarca insanın işsiz kalması ve geniş kitlelerin yoksullaşması gibi son derece yıkıcı sosyal sonuçlar da doğurmuştur.

Küresel finans krizini, gelişmiş ülkelere kıyasla farklı şekilde (finans sektörü yerine reel ekonomi üzerinde olumsuz bir etki ile) hasarla atlatan Türkiye ekonomisi, bu dönemde asıl daralmayı dış talep eksenli olarak reel ekonomi üzerinde yaşamış ve yine carî açık sorunu bu dönemin en önemli çözüm bekleyen sorunlarından biri olmuştur. Kriz döneminde Türkiye ekonomisi açısından en farklı durum ise reel sektördeki küçülmeye rağmen finansal sektörün diğer ülkelere kıyasla yüksek kârlarla büyümesine devam etmiş

olmasıdır. Bu durum ise gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun azaltılmasını hedefleyen politikaları başarısız kılmaktadır (Kutlu ve Demirci, 2011: 132).

2.1.1. ABD Finans Sektörü Krizi'nin nedenleri

2007 yılında dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan ABD'de, konut piyasalarında başlayan sorunlar zaman içinde başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere tüm ülkeleri çeşitli boyutlarda etkileyen küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Konut piyasalarında meydana gelen aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarındaki değer kayıpları bu krizin temel nedenleri olarak gösterilmektedir. Ancak, tüm bu nedenlere öncü bir etken olarak ABD Merkez Bankası (FED)'in 2000'li yılların başında izlediği aşırı gevşek para politikasının, ABD bankalarının denetimsiz ve kontrolsüz biçimde “*sub-prime*” olarak isimlendirilen ve 20-30 yıla kadar uzayan vadelerle düşük gelirli müşterilere ev sahibi olma imkânı sunan değişken ya da sabit faizli mortgage kredilerini¹⁹ dağıtmasına yol açması ve buna ek olarak kredibilitesi düşük kişi ve kurumlara kullanılan bu kredilerin bankalar tarafından yine tahvile çevrilerek sermaye piyasalarını derinleştiren enstrümanlar²⁰ haline getirilmesi (menkul kıymetleştirme yoluyla trilyonlarca dolarlık yatırım araçları haline çevrilmesi), ileride doğabilecek olası risklere karşı kademeli olarak finansal sistemin hep birlikte riske girmesi ihtimalini beraberinde getirmiştir. Nitekim, 2007 yılı ortalarında bu kehanet gerçekleşmiş ve ABD ile birlikte tüm dünya finans sistemi krizin içine sürüklenmiştir.

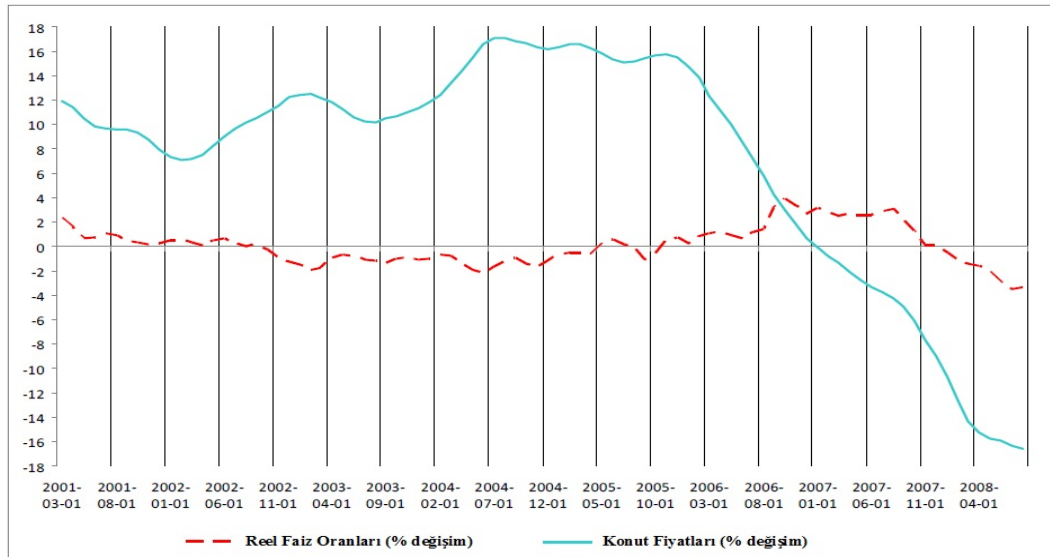
Dünyanın en gelişmiş finans piyasalarına sahip ABD'deki bu sistem, kısa zaman içinde nasıl bu kadar büyük bir yapıya ulaşmıştı. Sorunun temelinde, FED'in yaşanan ekonomik durgunluğa karşı 2000 yılından itibaren faiz oranlarını sürekli düşürerek izlediği gevşek para politikaları sonucunda finansal kuruluşların borçlanma maliyetlerinin düşüş göstermesi ve bu kuruluşlarda fon fazlası (likidite bolluğu) oluşmaya başlaması ile risk iştahının artması gelmektedir. Artan likidite bolluğu, bu dönemde ABD finans kurumlarını, finansal yatırımlarının çoğunu daha riskli, ancak daha yüksek kârlar getiren mortgage

¹⁹ Sub-prime mortgage kredileri: Sabit bir geliri olmayan ve düşük gelirli kimselere yönelik tahsis edilen ipotekli ev kredileridir. Mortgage piyasaları, risk yapısına göre kredilerin düzenlendiği birincil piyasalar ile bu kredilere dayalı olarak oluşturulan menkul kıymetlerin alınıp satıldığı ikincil piyasalardan oluşan konut kredisi piyasalarıdır.

²⁰ Kredi kuruluşları, bu dönemde alacaklarını teminat göstererek büyüklüğü trilyon dolarları bulan emlak tahvillerini piyasalara satmışlardır. Bu tahvillerin getirileri, ABD hazine bonosunun çok üzerinde olduğu için özellikle riskli ve yüksek getiri hedefleyen ve yüksek kaldıraçla işlem yapan hedge fonların bu tahvillere yönelik ilgisi artmıştır.

tahvillerine kaydırmaya yönlendirmiştir. Bu durum ise mortgage tahvillerinin piyasa değerlerinin, reel değerlerinin üzerine çıkmasına ve konut fiyatlarının yükselerek mortgage balonlarının oluşmasına neden olmuştur. Ancak, 2004 yılından itibaren enflasyon ile mücadele kapsamında FED tarafından para politikalarında değişikliğe gidilmesi ile birlikte faiz oranları tekrar yükselişe geçmiştir. ABD ekonomisinde, faiz oranlarının yükselmesi ile birlikte aşırı yükselen konut fiyatları da 2005 yılından itibaren düşmeye başlamış ve bu durum mortgage tahvillerinin reel değerlerini de hızla düşürmüştür.

Bu anlamda, 2005 yılından sonra ABD’de emlak fiyatlarının düşmesi, ancak kredi faizlerinin yükselmesi sonucu dağıtılan kredilerin geri dönmeye başlaması, ABD finans sektöründe işlerin tersine gitmesine ve kredi riskini paylaştırarak yaygınlaştıran finans kurumlarının zarar etmesi ile piyasalarda panik havasının hakim olmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, bu panik havası içinde bankalardan çekilen paralar finans kesimini ciddi bir likidite krizine sürüklerken, öte yandan sermaye hareketlerinin yavaşlaması ile birlikte sorun hızla büyüyerek tüm dünya ekonomilerini de içine alan bir küresel finans krizine dönüşmüştür.

Şekil 2.1. 2001-2008 arası yıllarda ABD’de reel faiz oranlarının ve konut fiyatlarının yüzde değişimi

Kaynak: Michele Fratianni, “Financial Crises, Safety Nets and Regulation”, <http://www.bus.indiana.edu/riharbau/RePEc/iuk/wpaper/bep2008-08-fratianni.pdf> adresinden 20.05.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.1.’de yer alan bilgiler ışığında ABD’deki reel faiz oranlarının ve konut fiyatlarının yıllar itibariyle değişimine bakıldığında, FED’in 2000 yılından itibaren

izlediği gevşek para politikalarının bir sonucu olarak 2002-2005 yılları arasında faiz oranlarındaki değişimin negatif bir seyir izlediği ve oranların düştüğü, ancak 2005 yılından sonra politika değişikliği sonucu faiz oranların yükselişe geçtiği görülmektedir. 2002-2005 yılları arasında faiz oranlarındaki düşme ile ters orantılı olarak konut talebinde artış yaşanmış ve bankaların mortgage fonlarına yönelik yatırımları artmıştır. Ancak 2005 yılından itibaren faiz oranlarındaki yükselmelere bağlı olarak konut fiyatlarındaki artış oranının da düşük bir ivme gösterdiği ve 2007 yılından itibaren ise konut fiyatları artış oranının hızlı bir şekilde negatif yönlü bir seyir izlediği ve konut fiyatlarının düşüşe geçtiği gözlemlenmektedir. Sonuç olarak ABD’de mortgage fonlarına yatırım yapan finansal kuruluşların zararlarının artması ve düşük gelir gruplarına ipotekli olarak kullandırılan konut kredilerinin geri dönüşünde yaşanan sıkıntılar, beraberinde 2007 yılının ortalarında büyük bir finans krizi ortaya çıkarmıştır.

İlk başta, ABD’nin mortgage kredilerine bağlı yerel bir finansal çalkantı olarak görülen kriz kısa sürede dünya finansal sistemini kilitlemiş, birçok finans kurumunun batmasına, birçoğunun ise devletleştirilmesine neden olmuştur. Bu krizi, öncekilerden ayıran belki de en önemli nokta, klasik bankacılık krizlerinin ötesinde, temelinde karmaşık ve yüksek hacimli türev ürünlerin yer alması ve bu ürünlere bağlı sorunların küreselleşen dünyada hızla yayılmış olmasıdır. 2008 küresel finans krizinin oluşmasının temelinde, emlak fiyatlarının aşırı değerlenmesinin yanı sıra, bu kredilere dayanılarak yapılan türev işlemler de bulunmaktadır. (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 67). Türev ürünler, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerinin, alışverişe konu edebilmesini sağlayan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler, mortgage kredisini verenin bu krediyi kullanan tarafından geri ödenmemesi riskini üçüncü kişilere, örneğin “*hedge fonlara*”²¹ devretmesidir. Kriz öncesi dönemde ABD’de riski devreden kredi kuruluşları çok daha büyük risklere girmiş ve doğal olarak kullandırılan riskli kredilerle türev ürünler piyasası çığ gibi büyümüştür. 2007 yılında, ABD’de kullanılan konut kredisi ve bu kredilere bağlı türev ürünlerin toplam büyüklüğü, 10 trilyon dolara ulaşmış ve bu haliyle dünyanın en büyük kredi piyasasını oluşturmuştur (Göçer, 2012: 20). Bu durum, finansal kuruluşların ABD’de daha yüksek kârlar elde etmek amacıyla risk almaya yönelik eğilimlerinin, kısaca risk iştahının ne kadar arttığını ve sonuçta krizin nedenlerinin ne kadar derinleştiğini göstermektedir.²² Nitekim,

²¹ **Hedge Fon:** Riskten korunma fonlarıdır. Bu fonlara, spekülatif işlemlere cesurca giriştikleri için “haydut fon” veya sadece zenginlerin bu fonlara ortak olabiliyor olmasından dolayı “zengin fonu” da denilmektedir.

²² Türkiye, sözkonusu dönemde karmaşık ve yüksek hacimli türev araçları bankacılık sistemi içinde yoğun kullanmayan ülkelerden biriydi. Bu araçlar Türkiye mali piyasalarında yeni tanınmaktaydı. Türkiye’de hedge

ABD finans sektöründe kredi kuruluşlarının art arda zararlar açıklamasıyla işler tersine dönünce hedge fonların, yüksek getiri için yatırım yaptıkları ve yüksek riske girdikleri fonların varlıklarında (konut kredilerinde) ciddi büyük kayıplar sonrası gelen fon satış taleplerini karşılayamadıkları görülmüştür.

ABD'deki konut finansman piyasasının yapısına bakıldığında:

- 1990'lı yıllardan itibaren ABD finans sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin birtakım yeni finansal (türev) araçları kullanarak yaygın biçimde aşırı risk üstlenmeye dayalı kârlı alanları tercih etmeye başlamaları,
- ABD başta olmak üzere pek çok ülkede, hükümetlerin finans piyasalarındaki yetersiz kalan denetim ve düzenlemeleri,

yaşanan krizin, aslında temel nedenleri arasında yer almaktadır.

2008 yılı başlarında malî sıkıntı içerisinde beş yatırım bankası bulunmaktaydı ki, bunlar Bear Stearns, Lehman Brothers, Merrill Lynch, Goldman Sachs ve Morgan Stanley'di. Mart 2008 tarihinde, ABD'nin beşinci büyük aracı kurumu, dünyanın en büyük hedge fon yöneticisi ve ABD'nin ikinci büyük mortgage tahvilleri ihracatçısı konumunda olan uluslararası yatırım bankası Bear Stearns ABD hükümetinin önemli desteği ile sağlanan bir anlaşma ile JP Morgan Chase tarafından satın alınmıştır. Eylül 2008 tarihinde Lehman Brothers ve Merrill Lynch'de de malî sıkıntı vardı, ancak Lehman Brothers için herhangi bir ABD hükümeti desteği olmamış ve bu banka iflas etmiştir. Merrill Lynch ise Bank of America tarafından satın alınmıştır. Kısa bir süre sonra, Goldman Sachs ve Morgan Stanley'in her ikisi de banka holding şirketlerine dönüşmüştür.

2008 yılındaki finansal kurumları kurtarma programı olan “Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı (TARP)” için neredeyse 800 milyar dolarlık harcama kurtarma programı ABD hükümetinin kararıyla sonuçlanmıştır (Grove ve Clouse, 2009: 2). Böylece,

fonlar 2008 sonlarına doğru faaliyete geçmelerine rağmen piyasaların yeterince gelişmemesi, hedge fonlara olan talebin yetersiz kalması ve az sayıda yetenekli hedge fon yöneticisinin olması gibi nedenlerle yeterince gelişmemiştir. Hedge fonlar, 2006 yılından itibaren SPK tarafından “serbest yatırım fonları (SYF)” olarak tanımlanmaktadır. 22 Eylül 2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan “Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ”in 2.maddesinde; “Katılma payları sadece nitelikli yatırımcılara satılmak üzere kurulmuş olan fonlar ise “Serbest Yatırım Fonları (SYF)” (Hedge Funds) olarak adlandırılır” tanımı yapılmıştır. 2009 yılı Eylül ayından itibaren Türkiye’de SPK tarafından kayda alınarak sıkı düzenlemeler ile satışına başlanan serbest yatırım fonları (hedge fonlar) bulunmaktadır, ancak bunlar gelişmiş ülkelerdeki hedge fonların hacimleri ile kıyaslandığında oldukça küçüktür.

önceleri krize karşı sessiz kalan ABD yönetimi, büyük finans şirketlerinin iflas sinyalleri vermeleri üzerine 2008 yılı sonlarına doğru harekete geçerek finans kurumlarının elindeki sorunlu (toksik) varlıkların satın alınması yoluyla bu kurumların finansal durumlarını düzeltme çabası içine girmiştir.

Sonuç olarak küresel finans krizinin sebebi bizzat türev araçların kendisi değildir. Bu araların hiçbir sistematik kontrol olmadan spekülâtif kâr arayışıyla finansal kaldıraç olarak kullanımı krizin asıl sebebidir. ABD finansal sisteminde yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz sonrasında serbest piyasa ekonomisinin beşiği konumundaki Batılı ülkelerde, finansal ve reel piyasaları krizin etkisinden kurtarmak için devlet desteğiyle yoğun bir şekilde kamu müdahaleleri ve devletleştirme faaliyetleri gerçekleştirilmesi, bu dönemde piyasa ekonomisi sisteminin etkinliğini ve kusursuzluğunu savunan görüşlerin de tekrar sorgulanmasına neden olmuştur.

2.1.2. ABD Finans Sektörü Krizi'nin AB yansımaları

ABD merkezli uluslararası finans kurumlarına dayalı olarak dünya ekonomisinin özünde patlak veren finansal kriz, ABD ötesinde 2008 yılının ilk yarısında önce gelişmiş ülke ekonomilerine sıçramış, daha sonra ise 2008 ikinci yarısında ve 2009 yılının başlarında gelişmekte olan piyasalara hızla yayılmıştır. 2008 yılında ABD'de başlayan mortgage krizi kısa sürede tüm dünyaya yayılarak ulusal ekonomileri etkisi altına almıştır.

2008 yılı küresel finans krizinden, ilk etapta özellikle ABD ile ticari, finansal ve ekonomik anlamda önemli bağlantıları bulunan Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Asya'daki ülke ekonomileri etkilenmiştir. Özellikle ABD'de büyümenin yavaşlaması ve tüketimin kısılmaya başlaması ile birlikte küresel ölçekte dünya ticaret hacminin daralması, bu dönemde başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere dünya ekonomilerinde durgunluk yaratmıştır. Bu durgunluğun bir sonucu olarak, dünya genelinde bankacılıktan otomobil endüstrisine, telekomdan ilaç üreticileri ve çelik şirketlerine kadar pek çok sektörde işten çıkarmalar olmuş, özellikle başta ABD olmak üzere Avrupa kaynaklı finans kuruluşlarının ve uluslararası şirketlerin işten çıkardığı kişilerin sayısı toplamda yüzbinleri bulmuştur. Krizin bu dönemdeki yine en önemli küresel nitelikteki etkisi dünya borsalarındaki keskin değer kayıpları olmuştur. Diğer taraftan, dünyanın en çok petrol tüketen ülkesi ABD ile birlikte dünya ekonomisine yön veren ve petrol tüketimi yüksek

olan diğer büyük ülkelerin ekonomilerinin yavaşlaması sonucu petrole olan talep azalarak petrol fiyatları da bu dönemde hızla düşmeye başlamıştır.

Kriz sonrası dönemde Meksika, Brezilya, Güney Kore, Rusya, Türkiye ve Malezya gibi gelişmekte olan ülkelerin krizin etkilerine daha geç maruz kalmasının temelinde kuşkusuz bu ülkelerin rezerv varlıklarındaki önemli artışlar, kamu net borç stokundaki azalmalar ve ülke içinde ticari bankaların döviz ile borçlanmasının sınırlandırılarak kontrol altına alınmasını hedefleyen politikalar yatmaktadır (Dooley ve Hutchison, 2009: 1-3). Küresel finans krizinin gelişmekte olan ülkelere yansımalarıyla birlikte ilk etapta bu ülkelerin borsalarında değer kayıpları yaşanmış, ülkelerin ulusal paraları değer kaybetmiş, risk primleri artmış ve yabancı sermaye akımları azalma göstermiştir. Sonuç olarak, bu ülkelerde de krizin etkisiyle ekonomik büyüme oranları yavaşlamış ve işsizlik oranları artmıştır.

ABD sub-prime mortgage piyasasındaki (alt dilim konut edinme kredisi işlem piyasası) sorunlardan kaynaklanan finansal kriz, Euro Bölgesi üyelerini farklı kanallarla etkilemiştir. Küresel krizin Euro bölgesi üzerindeki asimetrik etkileri ise Avusturya, İrlanda, gibi ülkeleri finansal sistemlerindeki sorunlarla; Portekiz ve İspanya'yı konut sektörü ve dış açığı; İtalya ve Yunanistan'ı ise bütçe açığı ve dış açığın yol açtığı ikiz açık sorunu ile etkilemiştir (Demirel ve Arslan, 2013: 107). Ancak bir bütün olarak Euro bölgesi krizine bakıldığında, ABD'yi finans sektörü içindeki toksik varlıklar kaynaklı olarak mortgage krizi olarak etkileyen olaylar dizisi, Euro bölgesi versiyonunda bu alanı farklı bir açıdan etkilemiş, burada toksik varlıklar kaynaklı mortgage kredileri yerine kamu borcu sorunu üye ülkelerde yaşanan krizlerin ana teması olmuştur.

Bankacılık sektörü kaynaklı küresel finans krizinin olumsuz havasının borç krizi altındaki Euro bölgesine yönelmesi ile gerekli önlemleri almada geciken AB ekonomi yönetimi bu dönemde, üye ülkelerin büyük oranlı borçlanma sorunlarının da etkisiyle krizi yönetmekte başarısız kalmıştır. Finansal krizin, 2008 yılından itibaren AB ekonomisi üzerindeki etkisi temel olarak üç alanda ortaya çıkmıştır:

- Finansal sistem içindeki bağlantı yoluyla özellikle gelişen AB piyasalarındaki fonları sınırlandırması.
- Refah ve güven etkileri yoluyla tüketici talebinin azalması.

- Küresel ticaretin azalması yoluyla oluşan kayıplardır.

Küresel kriz ile birlikte başka bir endişe ise ABD faiz oranlarındaki olası bir artışın, AB ekonomisine de yayılacak olmasıdır. Parasal koşullar, böylece çok sıkı bir şekilde bitebilirdi ve durgunluk içine girme eğilimi doğabilirdi. Hatta bu düzensiz gevşeme senaryolarını göz ardı ederek, eğer ABD cari açığındaki azalma, Çin ticaret fazlasındaki azalma ile eş zamanlı olarak uyumlu değilse, küresel dengesizliklerin daha aşamalı gevşemesinin Avrupa'ya zararlı etkileri olabilirdi (European Economy, 2009: 24-46). Bu açıdan, ABD kaynaklı finans sektörü krizi sonrasında özellikle dünya genelinde ortaya çıkan durgunluk, ABD'nin en büyük ticari ortaklarından biri olan AB'nin reel ekonomisi üzerinde de olumsuz etkiler yaratarak Birliğin kendi iç problemlerinin daha da belirgin bir hale gelmesine neden olmuştur. Küresel finans krizinin ilk olarak ortaya çıktığı ülke olan ABD ve krizin sonradan bulaştığı AB üyesi ülkeler birbirlerinin temel ticari ortağı oldukları ölçüde kriz ortamının yarattığı olası durgunluk ve reel gelir kayıpları, ülkelerin birbirlerinin mal ve hizmet ihracatına yönelik dış talebini daraltarak krizi kısmen de olsa birbirine aktarabilmiştir. AB üyesi ülkelerde, bu dönemde derinleşen sorunlara karşı çözüm getirilememesi ile birlikte mevcut güvensizlik sorununun da yayılma etkisi göstermesi, küresel finans krizinin tüm Euro Bölgesine aktarılması açısından tehdit olmuştur.

Krize karşı Avrupa'nın tepkisi her zaman iyi koordineli edilmiş bir şekilde olmamış ve oldukça geç gelmiştir. Sistemik finansal kriz tehlikesi, ilk aşamada (2008 yaz sonu kadar), AB politik yapıcılarının çoğu tarafından küçümsenmiş ve bankalararası piyasada dönemsel likidite sıkışıklığı ve ABD'den geçen geçici bir bulaşma etkisi olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde değer kaybeden ABD doları tarafından Euro üzerinde oluşturulan değerlenme baskısı ve AB ihracatı için zayıflayan ABD talebi, devam eden enflasyonist baskı ve bazı AB ülkelerinin inşaat-konut piyasalarındaki düşüşler bu dönemde AB için temel politik kaygılar olmuştur (Dabrowski, 2009: 14). Bu anlamda serbestleşen sermaye hareketlerinin bir sonucu olarak ABD'nin konut kredisi piyasalarında ortaya çıkan yeni finansal (türev) araçlar ve yeterince denetlenmeyen gölge bankacılık sistemi²³ aracılığıyla

²³ **Gölge bankacılık:** Bankacılık düzenlemelerine tabi olmaksızın genel tanımı itibarıyla geleneksel bankacılık sistemi ile yakın ilişki içerisinde olan, bilanço dışı işlemlerden oluşan ve geleneksel bankacılık sistemine yasal arbitraj, vergi arbitrajı, ilave fonlama avantajları gibi imkanları sunan bankacılık sistemi olarak tabir edilmektedir. Gölge bankacılık, finansal piyasaların yapısının yasal düzenlemeler ile değişmesi sonucu bankalar için kâr marjında kısıtların oluşması ve rekabet avantajının azalması nedeniyle oluşmuştur. Gölge bankacılığın ana elemanları; hedge fonlar, türev araçlar, para piyasası ortak fonları ve repo piyasasıdır.

oluşan riskler sadece ABD bankacılık sektörü üzerinde değil, bu dönemde aynı zamanda Avrupa bankacılık sistemi üzerinde de baskı oluşturmuş ve uluslararası piyasalarda hakim pozisyonda olan Avrupa bankaları da bu olumsuzluktan etkilenmiştir.

ABD konut sektörüne yaptıkları yatırımlardan ötürü bazı Avrupalı bankalar bu dönemde ciddi biçimde zarar etmişlerdir. Başta İspanya, İrlanda ve İngiltere olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde de emlak balonu vardı; bu balonun sönmesiyle ABD'dekine benzer bir finansal kriz ortaya çıkmıştır. Avrupalı bankalar ABD'dekilerden bile daha fazla kaldıraç²⁴ kullanıyordu, o nedenle kayıpları daha da büyük olmuştur. Global kredi arzının daralmasıyla birlikte İtalya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi bütçe açığı yüksek ülkeler borçlarını fonlamakta zorlanmaya başlamıştır (Demiroğlu, 2013: 28). ABD kaynaklı küresel finans krizi ile birlikte gelen ekonomik durgunluk ortamı, bu dönemde AB üyesi ülke hükümetlerinin malî durumundaki bozulmaları da derinleştirmiştir. Artan kamu açıkları ve borçları karşısında ulaşılan düşük büyüme performansları, önce GIIPS²⁵ (Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya) ülkelerinin birikmiş borçlarının vadeleri geldikçe ödeme güçlükleri yaşamalarına sebep olmuş ve zaman içerisinde bu ülkelerin kendi kaynak ve önlemlerini kullanarak borç kriziyle baş edememe sorununu ortaya çıkarmıştır.

Finansal piyasalar ve özellikle kredi derecelendirme kuruluşları ise 2007 yılı ABD mortgage kredisi kaynaklı küresel finans krizini tahmin etmede oldukça miyop olmuştur. Bu başarısızlık, onları olası borç krizlerini açıklamakta aşırı tepkiye götürmüştür. Yunanistan ve diğer ekonomik ve parasal birlik üyesi çevre ülkeler, uzun bir süredir çok büyük bütçe açıkları olduğu için doğal hedef olmuşlardır. Yaşanan küresel kriz sonucunda ise Avrupa Merkez Bankası (ECB) uyguladığı para politikası ile biraz olsun rahatlama sağlayabilmiştir. Ancak, ECB tarafından ortak bir para politikası uygulanmasına karşın maliye politikalarının uygulanması üye ülkelere bırakılmıştır (Kouretas ve VImais, 2010, 391-396). Dolayısıyla küresel finans krizi, malî yapısı pek de sağlam olmayan ancak hala bu alanda politika oluşturma konusunda kendi yetkilerini kullanan ve bunda ısrarcı olan bazı AB üyesi ülkelerde etkisini daha çabuk göstermiş ve bu ülkelerde sorunların

Günümüzde Çin'de oldukça yaygın olan bu model, normal bankaların servet yönetimi amacıyla topladıkları fonları bankacılık kurallarına tabi olmaksızın kredi olarak vermeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır.

²⁴ **Kaldıraç Etkisi:** Şirketlerin, sermaye yapılarında borç fonlara yer vermesi ile ortaya çıkan etkidir. Kaldıraç etkisi, bir şirketin borç kullanmasından doğar, bu durum ise şirket için sabit faiz giderleri gerektirmektedir. Kaldıraç etkisi finanse eden borcun oranı büyüdükçe, büyümektedir.

²⁵ **GIIPS** (Greece, Ireland, Italy, Portugal and Spain) baş harflerinden oluşmaktadır.

çözümünü entegrasyon sürecinin getirdiği üyelik koşullarından dolayı daha zor hale getirmiştir. 2008 yılı ortalarında gelişen ABD kaynaklı küresel finans krizinin olumsuz etkileri sonucunda, Euro bölgesi 2009 yılında ortalama % 4,5 oranında küçülerek tarihindeki en büyük daralmayı yaşamıştır. Bu dönemde Birlik içinde en büyük ekonomik daralmayı ise Estonya (% -14,1), Letonya (% -17,7) ve Litvanya (% -14,8) gibi daha küçük ve ekonomik olarak savunmasız ülkeler yaşamıştır (<http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 23.05.2014 tarihinde alınmıştır). AB üyesi ülkelerde ekonomik büyümedeki ve vergi gelirlerindeki düşüşe bağlı olarak kamu açıkları ve borç stokları dönem içinde ciddi boyutlarda artmış ve Birlik üyesi ülkelerde kamu maliyesinin sürdürülebilirliği de tehlikeye girmiştir.

Son olarak Göçer (2012: 31-32), yaptığı çalışmada 2008 yılı küresel finans krizinin dünya geneli, ABD, beş Avrupa ülkesi (İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İngiltere) ve Türkiye'deki ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini, 1980-2010 yılları arası dönem yıllık verileriyle analiz etmiştir. Buna göre çalışmada, ABD kaynaklı küresel krizin²⁶ bütün ülke ekonomilerine etkisinin negatif olduğu, etki düzeyinin ve etkinin anlamlılık derecesinin farklılıklar gösterdiği ve krizden en çok etkilenen ülkelerin ise ABD, İtalya ve Yunanistan olduğu tespit edilmiştir. Küresel finans krizi ile birlikte uluslararası sermayenin kaynağı konumundaki ülkelerin başına gelen ABD kaynaklı finansal sorunların en önemli etkisi, bu dönemde ülkelerdeki uluslararası sermayenin hızla çıkmasına yol açması, dış talebin azalması, büyümenin düşmesi, dünya ölçeğindeki ekonomik daralmadan dolayı ülkelerin yapmış oldukları ihracatın düşmesi ve sonuç olarak her ülkenin kendine özgü yapısal sorunlarının bu kırılma ile birlikte gün yüzüne çıkmış olmasıdır.

2.2. Avrupa Birliği Borç Krizi ve Nedenleri

Ekonomik ve parasal birliğin ikinci aşamasının gerçekleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılması açısından önemli bir dönüm noktası olan 1992 tarihli Maastrich Antlaşması ile parasal bütünleşmeden yola çıkılarak ekonomik entegrasyonu oluşturma ve ülkeler arasında yakınsamayı gerçekleştirme yolunda ilerleme sağlama hedeflenmiştir. Maastricht Antlaşması'nın, üye ülkelerin Avrupa Para Birliği'ne katılabilmeleri için

²⁶ Kriz, analizde kukla değişkenle temsil edilmiştir. Her bir ülkedeki durumu detaylı olarak görebilmek için, ayrı ayrı regresyonlar yapılmıştır. Serilerin uzun dönemde istikrarlı olup olmadıklarını görebilmek ve ülke ekonomileri üzerine gelen şokların etkisinin zamanla ortadan kalkıp kalkmadığını görebilmek için, eş-bütünleşme analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu amaçla, Engle-Granger (1987) eş-bütünleşme analizi yöntemi izlenmiştir.

belirlediği yakınlaşma kriterleri olarak adlandırılan kriterler ile üye ülkelerin ekonomi ve maliye politikalarında ulaşması gereken standartlar önceden belirlenmiş ve bu standartlara tüm üye ülkeler tarafından uyulması ekonomik ve parasal birliğin başarısı açısından temel hedef olarak belirlenmiştir. Ancak Birlik genelinde para politikalarında öngörülen merkezileşme çabaları aynı şekilde maliye politikalarında öngörülmemiştir. Maliye ve vergi politikaları konusunda söz sahibi olma yetkisinin üye devletlerde olması, borç krizi kaynaklı olarak bu ülkelerde ekonomik kırılganlığın ortaya çıktığı aşamaya kadar Birlik politikalarının koordinasyonu ve uyumu açısından hep soru işareti olarak kalmıştır. Ancak nedenleri daha önceki dönemlere ait yapısal malî sorunlara da dayanan AB borç krizinin bu ülkelerde patlak vermesi ile birlikte Yunanistan ve Portekiz başta olmak üzere Euro bölgesine dâhil bazı üye ülkelerde artan borç yükleri ve bütçe açıkları su yüzüne çıkmıştır.

1998 yılında Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) kurulması ve 1999 yılında Euro'nun, Birliğin resmi para birimi olarak kabul edilmesi ile birlikte Avrupa Birliği üyesi ülkelerde çeşitli ekonomik olumsuzluklar hissedilmeye başlanmıştır. Buna göre tek para politikası "Euro", Almanya gibi büyük ekonomilerin için iç talebi baskılarken ve GIIPS ülkeleri (Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya) karşısında onun birim işgücü maliyet avantajını genişletici olarak çok sıkı iken; Euro'daki patlamadan erken dönemde ekonomik büyüme oranlarındaki artışlarla keyif alan ülkeler (GIIPS) için oldukça gevşek olmuştur ve bu ülkelerin enflasyonu ve rekabet kaybı belirginleşmiştir. Euro hastalığının benzer ve hatta daha öldürücü baskısı, Euro bölgesinin parçası olmayan ama yıllar önce Euro'yu kendi paraları olarak saptamış olan Letonya, Estonya ve Litvanya ile başlayan ülkeleri de vurmuş olmasıdır. Macaristan ve Romanya gibi AB'ye katılan diğer yeni ülkeler, esnek döviz kurlarını bu dönemde korumuş, ancak devalüasyon yetenekleri büyük döviz borçları tarafından kısıtlanmıştır. Sonuç olarak, onlar da Euro hastalığından muzdariptir (Dadush, 2010: 2-3). Genişleme süreci ile birlikte Euro bölgesine dâhil olan yeni ülkelerin parasal birlik için öngörülen koşulları tam olarak sağlayamaması ve bu yeni para birimine geçiş ile birlikte ilk aşamada ülkelerin mal ve hizmetlerdeki fiyat ve ücret artışlarının (Güney Avrupa'da artan işgücü verimliliği ve rekabet gücü artışı ile birlikte ücretlerin Kuzey Avrupa ülkelerinin üzerine çıkması) ortaya çıkardığı olumsuz etkiler dikkate alındığında, henüz Euro bölgesine dahil olmamış üye ülkelerin (İngiltere, İsveç vb.) Euro bölgesine dahil olup olmamak arasında sıkıştığı gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle para politikası alanında enflasyonla mücadele amacıyla Avrupa Merkez Bankası'nın uyguladığı sıkı para politikalarının, Euro bölgesine dahil üye ülke

ekonomilerinde yarattığı daraltıcı etkiler de bu anlamda kriz döneminde üye ülkeleri sıkıntıya sokan bir başka tablo olmuştur.

2008 yılı ortalarından itibaren olumsuz etkilerini küresel çapta hissettiren ABD kaynaklı küresel finans krizi ise AB üyesi ülkelerin karşı karşıya olduğu malî sorunların iyice gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Küresel kriz ortamının yarattığı bunalım ve ekonomik kırılganlık bu dönemde, özellikle bazı Birlik üyesi ülkelerin malî disiplinden uzak oldukları, Maastrich Antlaşması ile belirlenmiş olan kriterlerin oldukça üzerinde olumsuz bir performans sergiledikleri ve yine kamu borç yönetiminde oluşan aksaklıkları bertaraf edemediklerini ortaya çıkarmıştır. 2009 yılına gelindiğinde üye ülkelerde, alarm çanları veren yüksek kamu borçları ile birlikte bu dönemde yaşanan konjonktürel daralma, beraberinde Birlik tarafından bu ülkelerdeki yapısal sorunlara karşı daha sıkı tedbirler getirilmesi ve yeni politik reformların acilen hayata geçirilmesi ihtiyacına da getirmiştir.

Bu anlamda 2010 yılında üye ülkelerde patlak veren Avrupa Birliği malî krizi ile birlikte ortaya çıkan sorunların nedenlerini birkaç başlık altında toplayarak şu şekilde özetleyebiliriz:

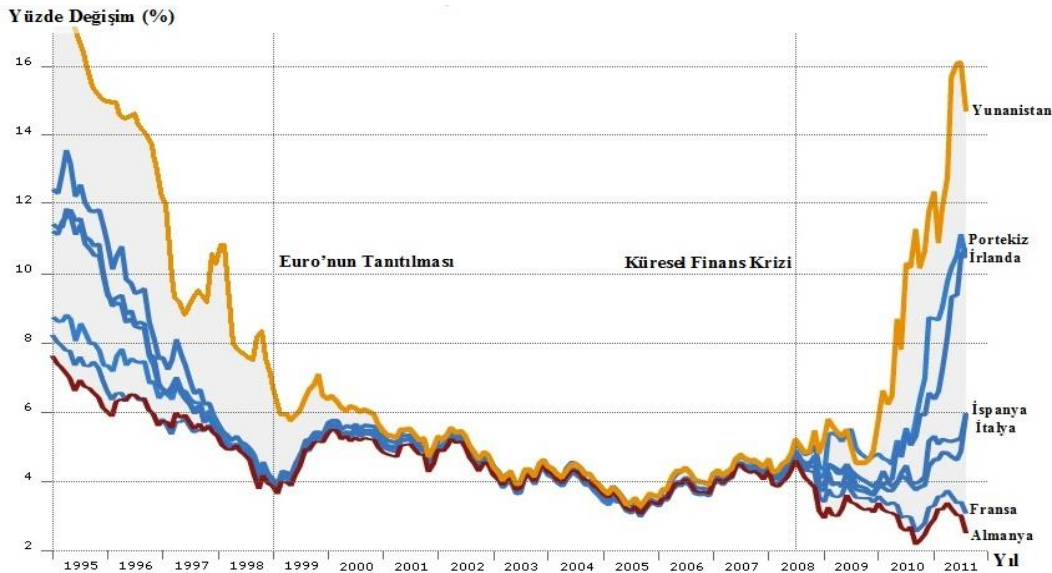
- Ülkelerin kolay borçlanma imkanları.
- Maliye ve vergi politikaları uygulamalarındaki esneklik.
- Rekabet gücü eksikliği ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları.
- Birlik içerisinde var olan ve çözüm bekleyen kurumsal sorunlar.

2.2.1. Kolay borçlanma imkanları

Avrupa Birliği'nde tek para birimi olan Euro'ya geçiş ile birlikte GIIPS ülkelerinde düşük faiz oranları ile kolay borçlanma imkanına kavuşulması beraberinde bu ülkelerde harcama artışlarına ve ekonomik büyümenin kriz dönemine kadar iyi bir tablo sunmasına neden olmuştur. Diğer yandan bu ülkelerde, GSYİH'nin yüksek olması kamu borçlarının milli gelire oranının daha düşük olmasını da sağlayarak kamu finansman dengesizliğinin zayıf yapısını gizlemiştir. Zaman içinde kolay borçlanma imkanları nedeniyle bu ülkelerde harcama disiplininin bozulması, yüksek ve sürdürülemez kamu borç stoku sorunu olarak bu ülkelerin karşılarına çıkmıştır. Sonuçta 2008 yılında ortaya çıkan ABD kaynaklı küresel

finans krizi, çeşitli yapısal sorunları ve ciddi kırılma noktaları bulunan malî dengesizlik içindeki AB üyesi ülkelerde borç krizi olarak kendini göstermiştir.

Üye ülkelerdeki kriz öncesi dönemde özellikle yatırımcılar, para birimi Euro'yu güçlü ve istikrarlı bir para birimi olarak gördüklerinden, Euro bölgesi ülkelerinin tahvillerini satın alırken mevcut enflasyondan dolayı endişelenmemişlerdir. Bunun sonucunda da, malî yapıları çok da güçlü olmayan GIIPS ülkeleri, Euro'ya geçmeden önceki döneme kıyasla daha düşük geri ödeme faizleriyle daha fazla borçlanmaya başlamıştır. Bu ülkeler zaman içinde önemli ölçüde düşük borçlanma faizleri sebebiyle harcama çılgınlığına kapılmış ve bu harcamaları daha fazla tahvil ihraç ederek finanse etmeye çalışmıştır. Dadush'a göre (2010: 8), Euro para birimi tanıtıldığı zaman Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya ekonomilerinin büyüme ve istikrar beklentilerine olan güven, bu ülkelerin faiz oranlarının Avrupa'nın daha sağlam yapıya sahip üye ülkelerindeki faiz oranları seviyesine düşmesine neden olmuştur. Artan güven ve düşük faiz oranları, GIIPS ülkelerinde iç talebi yukarı çekmiş, dolayısıyla yatırımcılar ve tüketiciler harcamalarını ve borçlarını artırmaya cesaretlendirilmiştir. Sonuç olarak yabancı sermaye içeri aktığı için bu ülkeler tarafından sık sık dışarıdan borçlanılmıştır.

Şekil 2.2. 1995-2011 arası yıllarda reel faiz oranlarının üye ülkelerdeki yüzde değişimi

Kaynak: Thomson Reuters Datastream, <http://dmarron.com/tag/interest-rates> adresinden 06.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.2.'de yer alan bilgiler ışığında Euro bölgesindeki reel faiz oranlarının yıllar itibariyle değişimine bakıldığında, 1995-2005 yılları arası dönemde

özellikle GIIPS ülkelerinin reel faiz oranlarındaki değişimin hızlı bir şekilde aşağı yönlü bir seyir izlediği, ancak 2010 yılından itibaren yaşanan borç krizi ortamı ile birlikte reel faiz oranlarında bu ülkelerde keskin yükselişlerin olduğu görülmektedir. Örneğin, Euro para birimi alanına dahil olmadan önce ülkedeki reel faiz oranları neredeyse % 10'ların üzerinde seyreden Yunanistan'da, Euro bölgesine dahil olduktan sonra bu oranlarda hızlı bir şekilde düşüş yaşanmıştır. Bu anlamda AB üyeliği, başta Yunanistan olmak üzere pek çok ülke için büyük bir nimet olmuştur. Çünkü tahvil piyasaları, artık yüksek enflasyon veya devalüasyon nedeniyle endişelenmek zorunda değildi. Düşük faiz oranları, hükümetlerin daha elverişli şartlarla borçlarını yeniden finanse etmesine izin vermiştir. Temerrüt riskinin düşük fiyatlandırılması ise bu ülkelere uzun vadeli borçlanmaya erişim imkanlarını kolaylaştırmıştır. Sonuç olarak, düşük faiz oranları beraberinde harcamalarda savurganlık getirdiği için örneğin Yunanistan ekonomisi 2008 yılına kadar her yıl ortalama % 4 oranında büyüme performansı göstermiştir. (<http://www.economist.com/node/15452594> adresinden 25.04.2014 tarihinde alınmıştır). Ancak bu ülkelerdeki güçlü büyüme oranları, bu ülkelerin kamu maliyesinin altında yatan güçsüzlüğünü de aynı zamanda maskeleymiştir.

2008 yılında ABD'deki mortgage kredi pazarının yarattığı konut balonunun patlamasıyla başlayan küresel ekonomik kriz, bu anlamda gelirinden daha fazla harcama yapan ve borçlanma yapabilmek için piyasaya tahvil süren borçlu GIIPS ülkelerini de telaşlandırmıştır. Yunanistan'ın bütçe açığının 2009 yılında sanılanın aksine daha yüksek olduğunun ortaya çıkması ise bu dönemde yatırımcıların Yunanistan'ın borçlarını ödeyebilmesi konusunda güven kaybına uğramasına neden olmuş ve sonuçta yatırımcılar Yunanistan'dan, sattığı tahviller için daha yüksek oranda faiz ödemesini talep etmişlerdir. Yunanistan, tahvil satın alanlara daha yüksek oranlarla faiz ödemesi yaptıkça daha fazla borçlanmak zorunda kalmış, bu da faizlerin daha da artmasına neden olmuştur. Fransa, Almanya ve İngiltere'deki bankalarda milyarlarca dolarlık şüpheli alacaklar konumunda Yunan tahvili bulunması, aynı zamanda Euro bölgesi yatırımcılarında güven kaybı oluşturmuş ve kriz içindeki ülkelerin, kredi derecelendirme kuruluşları nezdindeki notlarının ve görünümünün negatif yöndeki hareketliliği nedeniyle yatırımcılar, bu ülkelerin tahvillerini edinme noktasında bu dönemde daha çekimser davranmıştır.

2.2.2. Maliye ve vergi politikaları uygulamalarındaki esneklik

Avrupa entegrasyon sürecinin temel hedefleri ortak bir ekonomi alanının oluşturulması ve ortak para biriminin kullanılması olarak özetlenebilir. Bunun sağlanabilmesi için ortak gümrük, ortak maliye ve ortak para politikalarının sorunsuz ve kusursuz bir şekilde oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Maastricht Kriterleri ile kısmen de olsa bu sağlanmaya çalışılmış ve özellikle ortak para ve gümrük politikalarında belli ölçüde Birlik adına önemli başarılar elde edilmiştir. AB entegrasyon politikalarının bir sonucu olarak parasal birlik aşamasına geçilmesi ile para politikasına ilişkin yetkiler Avrupa Merkez Bankası'na devredilmiş, ancak maliye ve vergi politikalarına ilişkin karar alma mekanizmaları ve uygulamaları üye devlet hükümetlerinin yetkisinde kalmıştır. Birliğin, ortak politikalar konusunda birlikte hareket etmesi hedefinin yumuşak karnı da burası olmuştur. Üye devletler, zamanla kendi yetkilerinde olan ve denetim dışı kalan maliye politikası uygulamalarını kendi politik hedeflerine hizmet edecek şekilde yürütmüşlerdir. Sonuç olarak bu ülkelerde harcamaların gelirlerden bağımsız hareketle artması neticesinde yıllar itibariyle belirlenen uyum kriterlerinin dışına çıkılarak malî disiplinden uzaklaşmıştır. Üye devletlerin artan bütçe açıkları ve bu açıkları kapatmak için dışarıdan aldıkları borçların yükleri, ilk zamanlar pek hissedilmese de zaman içinde bu borçlar, bu ülkelerin tek başına artık çeviremeyeceği bir noktaya gelmiş ve 2008 küresel finans kriziyle mevcut sorunlar su yüzüne çıkmıştır.

Birlik içinde Avrupa Merkez Bankası'nın uyguladığı faiz politikaları her ülke için bağlayıcı hale gelirken, maliye politikalarının hemen tamamı ulus-devlet düzeyinde ulusal karar alıcıların tekelinde uygulanmıştır. Tarihsel tecrübeler ışığında hiçbir parasal birlik maliye politikalarında ortaklıkla desteklenmedikçe sürdürülebilir olmamıştır. Makro iktisadın altın kuralı olan para politikası-maliye politikası uyumluluğu bu noktada parasal birliğin hayat sigortası işlevi görmektedir (Kutlay, 2011: 32).

Bu anlamda maliye politikalarının tekleştirilmesi ve kurulan ekonomik ve parasal birliğin bir “malî birlik (*fiscal union*)” veya “transfer birliği (*transfer union*)” ile genişletilerek/güçlendirilerek AB ölçeğinde “tam ekonomik bütünleşme” aşamasına daha çok yaklaşılması konumuna bir türlü ulaşamamış olması da bugünkü sorunların temelinde yatan önemli etkenlerden biri gibi gözükmektedir (Kibritçioğlu, 2011a: 9). Ekonomik bütünleşmenin iki ana unsurundan biri olan malî birliğin (ki diğeri de daha önce

bahsedildiği üzere parasal birliktir) tam olarak sağlanamamış olması nedeniyle üye ülkelerin sergilemiş olduğu gevşek malî disiplin ve dahası kriz içindeki sorunlu ülkelerin malî birliğin kurulması fikrinden hala uzak durmaları, Birlik içindeki sorunların kalıcı olarak çözülmesini imkansız kılmıştır. Nitekim, kriz içindeki üye ülkelerin yaşanan sorunlardan kendi başlarına kurtulamamalarının arkasında yatan en önemli gerekçe de burada yatmaktadır. Diğer taraftan malî alandaki yetkilerini devreden üye ülkelerin, gelecek dönemlerde ekonomik performanslarında yaşanabilecek olası bir kötüleşme halinde maliye politikası araçlarını kullanabilme imkanından yoksun olması ve Birlik tarafından bu sorunlara nasıl bir müdahalede bulunulacağı da hala önemli bir soru işareti olarak bulunmaktadır.

Maastricht Kriterleri'nin, AB üyesi ülkelerin maliye politikalarının yakınsamasına yönelik olarak ortaya koyduğu ve bu malî kriterlere uyulmadığı takdirde belirlemiş olduğu yaptırımların, politik önceliklere göre uygulanıyor olması da üye ülkeler arasında malî alanda koordinasyonun sağlanmasını zorlaştırmıştır. Özellikle Yunanistan'ın yaşadığı devlet borçlanma krizinde, AB yetkili organları tarafından bütçe açıklarının kontrol edilmesi konusunda uzun süre yetersiz kalmıştır. Portekiz ve İtalya gibi ülkeler, yüksek kamu borçlarıyla mücadele etmek zorunda iken, bazı üye ülkeler ise sıkı bütçe politikalarının ötesinde ücretlerde düzeltme yapmak ve verimliliğin artırılması gibi uygulamaları gündeme getirmişlerdir. Görüldüğü üzere sorun, sadece Maastricht Kriterleri'nin koordinasyonu ile sınırlı kalmamaktadır (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 156). Aynı zamanda üye ülkelerdeki maliye politikalarının gözden geçirilmesine ve sonuçların denetlenmesine imkan tanıyan denetim sistemlerinin, olası yaptırımlarla birlikte uyarılarda ve önerilerde bulunabileceği bir mekanizmaya da dönüşmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle 2011 yılında hazırlanan reform paketinde üye ülkelerdeki malî disiplinin ve bütçe açıklarının kontrolü konusunda AB'nin Lüksemburg'daki yargı organı Avrupa Adalet Divanı'na da yetki verilmesi, üye ülkelerin bütçe açıklarının % 3 seviyesini geçmemesine yönelik kuralı uygulamayan ülkelere otomatik olarak yasal yaptırımlar getirilmesi ve yine Euro Bölgesi'ndeki ülkelerin malî disipline uymalarının sağlanmasının kontrolü konusunda üye ülkelerdeki anayasa mahkemelerine de yetki verilmesi hususları, AB içinde malî birliği oluşturmanın dışında, şimdilik maliye politikalarında koordinasyonu sağlamaya yönelik atılan adımlar olmuştur.

Euro bölgesi ülkelerinin ekonomik performanslarında son yıllarda gözlemlenen gerileme, ekonomik krizle birlikte daha da belirgin bir hal almış ve bu durum Euro'nun, dolayısıyla Ekonomik ve Parasal Birliğin (EMU) ve nihayetinde AB'nin geleceğine dair endişeleri de artırmıştır. Özellikle AB'nin siyasi bir proje olduğunu savunan Almanya ve Fransa gibi üye ülkeler, mevcut AB politikalarının yaşanmakta olan sorunların çözümünde yetersiz kaldığını, özellikle Euro bölgesinde makroekonomik gözetimin ötesinde bir ekonomik koordinasyona ihtiyaç duyulduğunu ve bu çerçevede AB düzeyinde yeni mekanizmalar oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşım çerçevesinde, yalnızca para politikasının değil, üye ülkelerce uygulanacak maliye politikalarının da Birlik ölçeğinde çok daha sıkı kurallara tabi tutulması ve üye ülkeler arasındaki ekonomik yakınsamanın artırılması için ekonomi politikalarının uyumlaştırılması büyük önem arz etmektedir.

Malî birlik oluşturma, bu anlamda AB içinde gerçek bir siyasi birliğe doğru önemli bir adım olacaktır. Malî birlik oluşturma politikalarına ilişkin olarak, eyalet devletlerinin hala önemli vergi özerkliğine sahip olduğu ABD, para ve maliye birliği için iyi bir örnek teşkil etmektedir. ABD hükümeti, ülkesinde federal bir gelir vergisi uygulamaktadır, ancak ülkedeki eyalet hükümetlerinin uygun gördükleri düzeyde ek gelir vergileri çıkarması ve toplaması serbesttir. Örneğin, bu ülkede satış vergileri eyalet hükümetlerinin takdirindedir ve üstelik kamu harcamaları da ABD'de, bir eyalet hükümetinden diğerine önemli ölçüde değişmektedir. ABD Kongresi, federal bütçeyi ayarlamaktadır, ancak bunun ötesinde eyalet hükümetlerinin de maliye politikaları üzerinde çok sınırlı bir etkisi bulunmaktadır (Prieg, 2011: 1). ABD'nin eyalet hükümetleri, özellikle kendi sınırları içinde bu yetkiyi kullanma haklarını ellerinde tutmuşlardır. Halen ABD'de toplanan tüm vergilerin yaklaşık 2/3'ünü federal hükümet ve 1/3'ünü ise eyalet hükümetleri tahsil etmektedir. Eyalet hükümetlerinin tahsil ettikleri başlıca vergiler ise kişisel gelir, kurumlar, satış ve emlak vergileridir (Demir, 2008: 276-281). Bu anlamda AB içinde üye ülkelere belli alanlarda yetkiler verilmek şartıyla ortak vergi kaynakları, harcamalarda yeknesaklık ve ortak borçlanma imkanlarının da tıpkı ortak para politikası gibi birleşik AB'nin yetkili organlarının sorumlulukları arasında olması ve aynı zamanda ABD eyaletlerinde mevcut olan özerk politikaların AB üyesi devletlerce de belli alanlarda uygulanması, çok kutuplu dünyanın önde gelen güçleri yanında Avrupa Birliği'nin de nihaî olarak Avrupa Birleşik Devletleri hükümetine dönüşebilmesini mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak ortak maliye politikaları sağlanmadan ortak para politikası, tek başına Birlik içindeki asimetrik şoklara karşı yetersiz ve savunmasız olacaktır. Malî birliğin sağlanması, kuşkusuz güçlü bir AB bütçesi ve güçlendirilmiş bir malî koordinasyon mekanizması yaratmanın yanında, Birlik içindeki piyasalara daha çok güven verecek ve daha istikrarlı, daha adil ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı sağlanabilecektir.

2.2.3. Rekabet gücü eksikliği ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları

Avrupa Birliği içinde bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik Birlik politikalarına bakıldığında, ilk olarak 1947 yılında ABD Dışişleri Bakanı Marshall'ın, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Avrupa ülkelerinde İkinci Dünya Savaş sonrası dönemdeki tahribatı giderme ve altyapı yatırımları ile kıtayı yeniden canlandırma programının (Marshall Programı) ilham kaynağı olduğu söylenebilir. Öyle ki bu program ile birlikte Batı Avrupa ülkelerinin, kıtadaki ABD ağırlığını bastırmak için ortak bir pazar oluşturma, rekabet gücünü artırma ve karşılıklı yardım ve dayanışma anlayışı içinde kalkınmak amacıyla hareket ettiği görülmektedir. Bu anlamda, Topluluğun (AET) oluşturulması ile birlikte artan ticaret ortamında AET bütçe fonlarının bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla tahsis edilmesi, teşvik ve destek politikaları ile üye ülkelerdeki geri kalmış yerlerin yeniden yapılandırılması ve ekonomik ve uyumun sağlanması temel politikalar olmuştur.

1999 yılında Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçilmesi ile birlikte para birimi Euro, Avrupa tek pazarının tek eksiği olarak bu pazarı güçlendirici ve genişletici bir araç olarak düşünülmüş ve Euro'nun ulusal paralar arasındaki kur dalgalanmalarını -kambiyo riski- ortadan kaldırarak birlik içi ticaret hacmini arttırması beklenmiştir (Gökdere, 2008: 55). Ancak Euro'nun beraberinde getirdiği temel sakıncalar; üye ülkelerin para politikası alanındaki yetkilerinin ECB'ye devredilmiş olması nedeniyle ulusal merkez bankalarının kendi ülkelerin ekonomik gereksinimlerine uygun kararlar almasının güçleşmesi, bazı üye ülkelerde kur ayarlamaları ile birlikte maliyetlerin ve ücretlerin artması ve birlik içi ticarete Euro fazlası veren ülkeler zenginleşirken açık veren ülkelerin daha da yoksullaşması sorunudur. Elbette bu olumsuzlukların etkilerini azaltmanın tek yolu ise bölgesel politikalar aracılığıyla düşük gelirli ülkelere malî yardım sağlamak ve bu ülkelerin rekabet edebilir bir seviyeye gelinceye kadar ki uyum sürecini kolaylaştırmaktır. Bu anlamda AB içindeki tüm bölgelerin rekabet edebilir bir güce

ulaşması ve bölgesel politikaların uyum içinde uygulanması açısından, üye ülkelere programlar dahilinde verilen krediler Birlik politikalarında önem kazanmıştır. Özellikle genişleme dalgaları ile birlikte AB üyesi ülke ekonomileri arasında yakınsamanın sağlanması, ülke ekonomilerindeki sanayilerinin yapılandırılması ve altyapı yatırımlarının desteklenmesi, istihdamın artırılması ve küresel ölçekte rekabet gücünün korunması amacıyla ekonomik ve sosyal reformları içeren programlar hazırlanmıştır. Hazırlanan programların temel amaçları; üye ülkelerde uygulanan ortak para politikalarının yanı sıra bütçe ve maliye politikalarının da birbirleri ile uyumlu hale gelmesinin sağlanması ve yeni üye ülkelerin, eski gelişmiş üye ülkelerin ekonomik rekabet gücü karşısında rekabet edebilecek bir seviyeye gelerek yakınsamanın sağlanması beklentisi olmuştur. Bu anlamda AB, uyum politikası amaçlarına ulaşmak için 2007-2013 yılları arası dönemi kapsayan 7 yıllık 4. Malî Plan Dönemi'nde, toplam 976 milyar Euro tutarındaki AB bütçesinin % 38,5'inin (yaklaşık 376 milyar Euro) uyum politikalarının finansmanında kullanılması öngörülmüştür. Uyum politikalarına ilişkin harcamalar; Uyum Fonu (CF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) aracılığıyla dağıtılmaktadır. Ayrıca uyum politikaları fonlarının, bölgesel gelişme aşamalarına bağlı olarak üç farklı kategoride hedefe hizmet edecek şekilde dağıtılması düşünülmüştür. Buna göre fonların:

- Yakınsama Bölgeleri (Ülke GSYİH'i, diğer AB üye ülkelerinin ortalama GSYİH'sinin % 75'inin altında kalan bölgeler)
- Yeni Geçiş Bölgeleri (Ülke GSYİH'i, diğer AB üye ülkelerin ortalama GSYİH'sinin % 75'i ile % 90'ı arasında bir oranda kalan bölgeler)
- Rekabet Bölgeleri (Ülke GSYİH'i, diğer AB üye ülkelerinin ortalama GSYİH'sinin % 90'ı üstün kalan bölgeler)

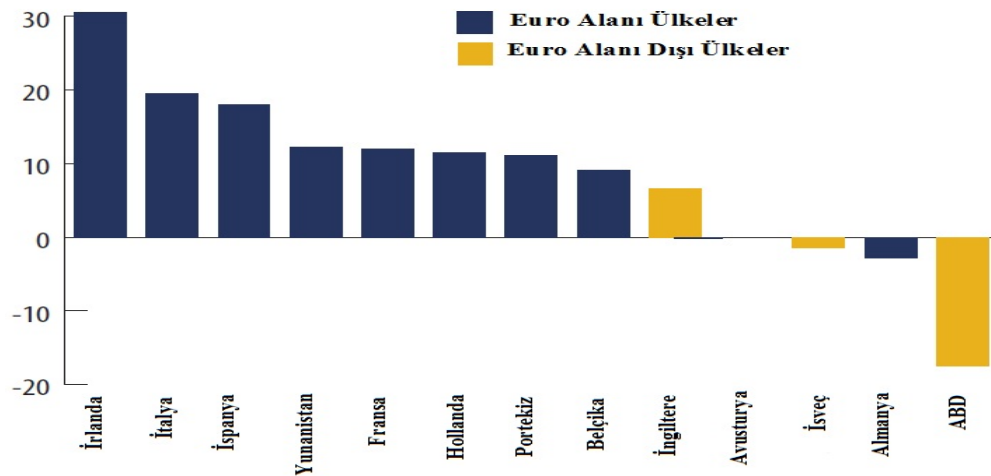
arasında paylaşılması öngörülmüştür. Desteklenen faaliyetlerin aralığı ve finansman boyutu bölgenin türüne bağlı olarak değişmektedir. Avrupa bölgesel işbirliği bu anlamda sınır ötesi faaliyetler, deniz bölgeleri ve bölgesel politika kuvvetleri arasında işbirliğinin geliştirilmesini hedeflemiştir (ec.europa.eu adresinden 11.06.2014 tarihinde alınmıştır). Sonuç olarak Ab bütçe fonları aracılığıyla Birliğin düşük gelirli bölgelerine ve üye ülkelerine malî yardım yapılarak geri kalmış bölgelerin ve ülkelerin, refah seviyesi yüksek Birlik üyesi ülkelerin ortalamasına yakınsaması beklenmiştir. Ancak bütçe yardımlarında net katkısı yüksek olan Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin de Birlik içinde istikrar,

serbest ticaret, tek pazar ve tek para politikası oluşturulması sayesinde yaptıkları katkılardan kazançlı çıktığını söylemek mümkündür.

Genişleme dalgaları ile birlikte AB entegrasyon sürecinde karşılaşılan en önemli sorun, birlik üyesi ülkeler arasındaki rekabet gücü eksikliği ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarıydı. Balonlaşan kamu borçları, Euro krizinin en belirgin tezahürü olsa da, kökleri daha derinlere - Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya'nın dahil olduğu birçok ülkede Euro'nun kabulü ile ilişkili rekabet kaybına - gitmektedir. Bu anlamda GIIPS ülkeleri arasında rekabet kaybına yol açan olaylar dizisi üzücü şekilde benzerdir. Euro'nun bu ülkelerce benimsenmesi, zaman içinde bu ülkelerin faiz oranlarında büyük düşüşlere neden olmuş ve güven içinde harcamaların artması ve ekonomik büyümenin her yıl olumlu bir tablo sergilemesi biçiminde ekonomik dalgalanmalara eşlik etmiştir. Bu ülkelerde ivme kazanan olumlu büyüme ortamı ile birlikte gelirlerinin de Avrupa'nın kuzeyindeki çekirdek ekonomilere yakınsaması beklenmiştir. Ancak bu ülkelerdeki iç talep, ticarete konu olan mallara görece olarak ticarete konu olmayan malların fiyatlarına ve üretkenliğe görece olarak ücretlerin fiyat seviyelerinin yükselmesine neden olmuştur. Yine bu ülkelerde, GSYİH içindeki bir pay olarak ihracat duraklarken ve ithalat ve cari işlemler açığı bol yabancı sermaye ortamında yükselirken; yerli hizmetler, inşaat ve diğer sektörler genişletici politikalar yürüten hükümetler tarafından tahrik edilerek büyüme hızlandırılmıştır. GIIPS ülkelerindeki iç talep patlaması bu dönemde, birim işgücü maliyetlerini artırarak ve daha fazla dış rekabet gücünü aşındırarak verimliliği geride bırakan düzeyde hızlı ücret artışlarına neden olmuştur (Dadush, 2010: 2-8). Sonuç olarak bu ülkelerde kamu, özel ya da her ikisinin borçları artmış ve diğer gelişmiş Birlik üyesi gelişmiş ülkeler karşısında, GIIPS ülkelerindeki rekabet gücü dramatik olarak azalmıştır. Temel sorun ise bu ülkelerin Euro sistemi içinde yer almaları nedeniyle rekabet gücündeki düşüşü döviz kurları (devalüasyon) ile çözememesi ve ayrıca artan dış ticaret açıklarının yarattığı kırılgan finansal zeminde, borçlanma faizlerinin yükselmiş olmaları nedeniyle borçlarının ödenemez bir seviyeye gelmiş olmasıdır. Bu anlamda, bu ülkelerdeki ekonomik krizlerin nedenlerini salt bu ülkelerin tembelliği ve beceriksizliği ile açıklamak tatmin edici bir yanıt mıdır, yoksa entegrasyon süreci ile birlikte bu ülkelerin mevcut sorunlarının yeterince dikkate alınmadığı, ülkelerin kendi hallerine bırakılarak krize neden olan sorunların Batı kapitalizmince sürekli olarak halı altına süpürüldüğü görüşü konuya ilişkin farklı açıklamalardır.

Euro bölgesi içindeki üye ülkelere rekabet gücünün kazandırılması ve gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi için Avrupa Birliği fonları oluşturulmuş ve Birlik içindeki az gelişmiş bölgelere bu fonlar kullanılmak suretiyle aradaki fark kapatılmaya çalışılmıştır. Ne var ki AB fonları kurulduğu andan itibaren gelişme farklılıklarını giderecek büyüklükte olmamış ve Birliğe yeni katılımlarla bütünüyle yetersiz hale gelmiştir. Yine mevcut kullanımlar, az gelişmiş bölgelerin ticari rekabet gücünü arttıran sektörlerle tam olarak aktarılamamıştır (Öztürk ve Aras, 2011: 146). Böylelikle Birlik içinde yer alan bölgeler arasındaki rekabet gücü sorunları ve gelişmişlik farkları sürdürülebilir ekonomi politikalarının hayata geçirilememesi nedeniyle giderilememiş ve Birliğin gelişmiş ülkeleri ile daha az gelişmiş ülkeleri arasındaki rekabet gücü makası daha da açılmıştır. Bu açıdan krizlerin yaşandığı üye ülkelerdeki iktisatçılar tarafından, Birliğin para birimi Euro'dan çıkılıp kendi ulusal para birimlerinin tekrar yürürlüğe konulması ile devalüasyon yapabilme imkanına tekrar kavuşulabileceği ve bu sayede rekabet gücü kazanılabileceği en sık dile getirilen tez olmuştur.

Kriz içindeki üye ülkelerin rekabet ile ilgili temel sorunu, rekabet gücü yüksek gelişmiş AB üyesi ülkelerdeki durumun aksine bu ülkelerde ücretlerin, verimlilik artışlarının üzerinde seyretmesi olmuştur. Aşağıdaki grafik, bu anlamda 2000-2007 yılları arası dönem itibariyle nominal birim ücret maliyetlerindeki ortalama değişimin, bazı AB üyesi ülkeler ve ABD açısından karşılaştırılması açısından daha net bir tablo sergilemektedir.

Şekil 2.3. Euro bölgesi nominal birim ücret maliyetlerindeki değişim (2000-2007 yılları arası)

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 2009, "Competitiveness Developments within the Euro Area," http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14650_en.pdf, adresinden 29.05.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.3.'de yer alan bilgiler ışığında nominal birim ücret maliyetlerinin Euro bölgesi ve dışındaki ülkelerdeki yıllar itibariyle değişimine bakıldığında, özellikle Almanya, İngiltere ve ABD gibi dünyanın en büyük ihracatçıları konumundaki ülkelerde, 2000-2007 yılları arasında birim ücret maliyetlerinin azalma gösterdiği, ancak GIIPS ülkelerinde 1999 yılından sonra Euro bölgesine dahil olmayla birlikte birim ücret maliyetlerinde artış olduğu görülmektedir. Euro'ya geçiş ile birlikte bu ülkelerin yerli para birimlerinin, uygulanan döviz kuru nedeniyle değerlenmesi, bu ülkelerin birim işgücü maliyetlerini, Birliğin Almanya gibi daha gelişmiş üye ülkelerine kıyasla daha pahalı hale getirmiştir. Bu duruma, bu ülkelerdeki borçlanmaya dayalı harcamaların ve yüksek tempolu sermaye girişlerinin yarattığı parasal genişlemenin yıllar içinde bu ülkelerin milli gelirinde ve kişisel gelirinde artış ve dolayısıyla ücretlerde artış yaratması faktörü de eklendiğinde rekabet gücünün daha başlangıçtan itibaren sorunlu olduğu görülmektedir. Sözkonusu bu ülkelerde ihracat veya ithalata dayalı rekabet gücünü ilerletmenin kısa vadeli yolu ulusal paranın değerini düşürmektir. Ancak bu ülkelerde ulusal paralar tarihe karıştığı için ve para politikası tek elden, yani Avrupa Merkez Bankası tarafından yürütüldüğü için bu seçenek artık gündem dışı kalmıştır.

Kirkegaard'a (2011: 6-7) göre çevresel Euro bölgesi üye ülkelerinin, para birliği içinde ve büyük ticaret ortaklarına karşı paralarını devalüe etme yeteneği olmaksızın geleneksel olarak dış rekabet gücünü tekrar kazanması mümkün değildir. Sonuç olarak, Euro bölgesi çevre ülkeleri için tek yol, uzun vadeli bir çerçeve içinde etkili olabilecek rekabet gücünü arttırmaktır. Bu tür önlemler, özellikle kamu sektöründe otomatik ücret endekslemenin kısıtlanması, toplu iş sözleşmelerinin sertliği ve sendikaların genellikle yasal yaptırım zorlayıcı gücünün olduğu çevresel Euro bölgesi işgücü piyasalarında geleneksel "*arz yönlü yapısal reformları*" içermektedir. Firma düzeyinde nominal ücret seviyeleri, çoğu örnekte nominal ücret kesintilerine yol açacak bir çaba ile verimlilik ile uyumlu hale getirilmelidir. Bu reformların, kısa vadede gerçekten gerekli nominal ücret düşüşleri ile ekonomik büyümeye zararı olsa da, orta vadede sadece rekabeti ve potansiyel ekonomik büyüme oranlarını arttırması beklenmektedir. Dış rekabet gücü geliştirilmeden ve ithalat azaltılması/ihracatın artırılması sağlanmadan ise Euro bölgesi çevre ülkelerinin yurtiçi ekonomik büyümesi, mevcut uzun dönemli malî konsolidasyon süresince mümkün olmayacaktır. Peki rekabet gücü kazanmak amacıyla Birliğin oluşturduğu fonların işe yaramaması durumunda en iyi yöntem kriz içindeki üye ülkelerce parasal birlikten çıkılması mıdır ve bu çıkışlar beraberinde diğer ülkelerin de bu çıkışları takip etmesine

neden olmayacak mıdır. Bütün bu koşullarda tek bir Avrupa yaratma projesinin ayakta kalabilmesi veya mevcut kurucu üyeler ile çekirdek bir birlik halinde yoluna devam edebilmesi Birliğin geleceğe ilişkin vereceği kararlar ile netlik kazanacaktır. Şu aşamada AB'nin kurucu iki büyük ülkesi Almanya ve Fransa kriz içindeki ülkelerin para birliğinde kalmasını istemektedir.

2.2.4. Kurumsal sorunlar

Euro Bölgesi maliye politikalarının koordinasyonunda gözlemlenen sorunların nedenleri arasında kuşkusuz kurumsal sorunlar önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik ve parasal birliğin, 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren başlayan üçüncü aşamasıyla birlikte 1997 yılında kabul edilen ve 1999 yılında yürürlüğe giren “İstikrar ve Büyüme Paketi (SGP)” hayata geçirilmiştir. Bu Pakt'ın amacı, para birimi Euro'ya geçilmesiyle birlikte üye devletlerin bütçe disiplini yönünde gösterdikleri çabaları artırmak ve yine ekonomik ve parasal birliğin istikrarının sürdürülmesini sağlamak ve kolaylaştırmak olmuştur. Bu Pakt'a göre üye devletlerden biri, kamu açığı ve borçlar konusunda SGP'de belirtilen maksimum sınırı ihlal ederse, gözetleyici ve düzeltici eylemlerle bu duruma müdahale edilecek ve üye devlete uyarılarda bulunulacaktır. Düzeltici eylemler kapsamında yapılan uyarılardan sonra eksiklikler tekrar devam ederse, üye devlete ekonomik yaptırımlar da uygulanabilecektir. Ancak uygulamaya bakıldığında, 2002-2004 yılları arası dönemde düşük büyüme performansı gösteren Almanya, Fransa ve Portekiz ile İtalya'nın bütçe açığı kuralını ihlal etmeleri nedeniyle bu ülkelere karşı Pakt kuralları uyarınca uygulanması zorunlu olan yaptırımlar by-pass edilmiş ve çeşitli yeni düzenlemeler uygulamaya konulmuştur (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 156). Buna göre Pakt'ın bütçe açığı kuralına ilişkin olarak katı kurallar içerdiği için değiştirilmesi gerektiği ve yine üye devletlerin kötü zamanlarında açıklar vermesine izin verilmesi (üye devletlerin bütçe açıklarının GSYİH'nin % 3'ünü aşmaması gerektiği kuralının kırılması) gerektiği yönünde gelen eleştiriler, bu yaptırımların uygulanabilirliğini de rafa kaldırmıştır.

Portekiz'in ve İrlanda'nın durumunda Pakt kuralları daha titizlikle uygulanmaktayken ve Avusturya gibi küçük ülkeler bu kurallara uymak için daha fazla çaba harcarken, küçük ülkelere uygulanan çifte standartlar AB içerisindeki büyük ve küçük ülkeler arasındaki çatlağın derinleşmesine neden olmuştur. Yine Pakt ile ilgili diğer sorun ise İngiltere'nin tek para birimi Euro'nun dışında kalarak daha iyi olduğunu iddia etmesi

ve bu durumun Avrupa Birliği kuşkucularının elini güçlendirmesidir (Tran, 2003: 1). AB'nin kurucu üyeleri Almanya ve Fransa tarafından da taahhüt edilen Pakt kurallarının, bu ülkelerce ihlal edilmesi ve buna karşılık herhangi yaptırım uygulanmaması, Yunanistan ve Portekiz için de belirlenen kuralların ihlal edilmesi için yeşil ışık olmuştur.²⁷ Sonuç olarak Fransa ve Almanya'ya yaptırım uygulanmaması ve akabinde Portekiz ve Yunanistan'a da herhangi ceza verilmemesi, bazı ülkeleri zaman içerisinde cesurca bütçe açığı vermeye ve % 60 kamu borcu sınırı kriterini umursamadan borçlanmaya teşvik etmiştir. Bu durum başta AB Anayasası olmak üzere ilgili kurumsal düzenlemelerin ve ortak politikaların uygulanabilirliği ihtimalini de tehlikeye atmıştır. Bu anlamda temel dayanak noktası mantıklı olan ve malî disiplini teşvik ederek üye ülkeler arasındaki yakınsamayı sağlamak için bir çerçeve oluşturan Pakt'ın başarılı olarak uygulanacağı beklentisi, gerek Euro para biriminin Birlik içindeki yerinin sağlanması gerekse AB'nin siyasi birliğe geçişi aşamasında güçlü bir aktör gibi hareket etmesi açısından önem taşımaktaydı.

2005 yılının Mart ayında AB Konseyi, Fransa ve Almanya'nın baskısı altında İstikrar ve Büyüme Paktı'nın kurallarını gevşetmek ve Pakt'ı daha esnek bir şekilde uygulanabilir hale getirmek için revizyona gitmiştir. Buna göre kamu borçları oranının % 60 ve bütçe açığının % 3 olması kuralına ilişkin eski düzenlemedeki tavanlar korunmuş, ancak istisnai ve geçici durumlarda bu oranların hangi koşullarda ihlal edilebileceğini hükme bağlayan bir istisnalar seti oluşturulmuştur (ec.europa.eu/press adresinden 27.05.2014 tarihinde alınmıştır). Bu uygulama, borç oranları yüksek olan üye devletlere kısa vadede bir rahatlama getirirse de, uzun vadede üye devletlerin borç yönetimi konusunda gevşek ve ihtiyatsız hareket etmeleri sonucu çeşitli sakıncaları da beraberinde getirerek malî olarak sorunlu ülkeleri yavaş yavaş 2010 yılında yaşanacak borç krizi felaketine sürüklemiştir.

Euro Bölgesi ülkeleri ve özellikle Almanya, malî sorunlarla karşı karşıya kalmış herhangi bir ülke için acil siyasî ve malî destek sağlamakta istekli piyasalara da açık bir sinyal vermekte başarısız olmuştur. Bu yavaş reaksiyonun bir nedeni, AB antlaşmalarına göre Birliğe üye bir ülke dışından kefalete izin olup olmadığı sorunu ile bağlantılıdır. Daha

²⁷ Pakt'ın kurallarını ihlal eden Portekiz hakkında 2002 yılında ve Yunanistan hakkında 2005 yılında soruşturma açılmış, ancak AB Konseyi tarafından bu iki ülkeye para cezası verilmemiştir. Bunun nedeni ise aynı dönemlerde Almanya ve Fransa'nın da bu kuralları ihlal ediyor olmasıydı. Pakt kurallarını ihlal eden bu iki büyük ülke hakkında, Bakanlar Konseyi'nde oy oranlarının yüksek olması nedeniyle soruşturma açılmamıştır.

güçlü bir neden ise ahlakî tehlike²⁸ sorunları korkusu içinde, AB içinde bir risk paylaşım programı ve federal bir malî bütçe oluşumu için henüz izin verilmeyen Avrupa'daki siyasî birliğin olmamasıdır (Kouretas ve Vlmais, 2010: 391-393). Bu açıdan mevcut borç krizi, Birlik üyesi ülkelerdeki olası bir kötü senaryoda (kamu kesiminin iflası veya temerrüde düşmesi halinde) Avrupa Birliği'nin bu ülkelerdeki sorunları acilen çözme mekanizması geliştirme ve borç yönetimi konusundaki kurumsal zayıflıklarını da en net şekilde göstermiş olmuştur.

Krizin ortaya çıktığı döneme kadar düzenleyici ve denetleyici kurumların ve otoritelerin mevcut durumu ön görme, olası sorunları engelleme konularındaki yetersizlikleri üye ülkeler arasındaki en dikkat çekici benzerlik olmuştur (Turgan, 2013: 236). Böylece krizin ortaya çıktığı ana kadar AB organlarının, aslında üye ülke hükümetlerini ve politikalarını yeterince denetleyemediği, güçlü denetim mekanizmaları oluşturamadığı ve üye devlet hükümetlerinin mevcut durumlarını gizleyebildikleri görülmüştür (Welfens, 2010: 5). Örneğin Yunanistan'da, 2009 yılında Yorgo Papandreu liderliğindeki hükümetin seçilmesiyle beraber, önceki hükümetin finansal verileri saptırdığı ve AB istatistik kurumu Eurostat'a bütçe açıklarını daha az gösterip, yanlış rakamlar içeren raporlar göndererek makroekonomik istatistikleri hakkında yıllarca yanlış beyanlarda bulunduğu ortaya çıkmıştır. O zamana kadarki süre içinde Yunanistan'ın bütçe açığının, gayrisafi yurtiçi hasılasına oranının % 6'sı olduğu sanılıyordu. Ancak Yunanistan'da, bu oranın sanılanın aksine iki katı büyüklüğünde, yani % 12,7 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda AB politikalarının bütün üye ülkelerde başarılı olabilmesi, esasında tüm ülkelerin daha şeffaf ve gerçekçi olmalarını ve yine AB içinde etkili bir denetim ve yaptırım mekanizmasının gerekliliğini de öne çıkarmıştır.

Yunanistan örneğinden hareketle Uluslararası Para Fonu (IMF), doğru olmayan bilgilerin açıklanmasının ciddi biçimde kurumsal eksikliklerden ve kusurlardan kaynaklandığını vurgulamaktadır. Yine bu kusurlara veri sağlayıcılarının hesap verebilirliklerinin çok düşük düzeyde olması kadar veri kaynaklarıyla ilgili sorunlar da dahildir. Ayrıca Eurostat tarafından da ortaya konduğu üzere bazı mali operasyonların

²⁸ **Ahlakî Tehlike:** Belli bir ilişki içinde olan iki tarafın farklı bilgilere sahip olmasını veya aynı bilgiye sahip olmamasını ifade eder. Bu durum, doğru bilgiye sahip olan taraf için bir güç unsuru, yanlış veya yetersiz bilgiye sahip olan taraf için de bir zafiyet unsurudur. AB borç krizi öncesinde Güney Avrupa ülkeleri Euro Bölgesi'ne üyeliği sayesinde, düşük borçlanma faizinden sorumsuzca ve AB üyesi oldukları sürece faydalanacakları öngörüsüyle hareket etmişlerdir.

kamuya açıklanmasıyla ilgili olarak politik müdahaleler de yaşanmıştır (Köse ve Karabacak, 2011: 295). Konu ile ilgili olarak Mart 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu, Lüksemburg'daki Euro bölgesinin istatistik kurumu Eurostat'ın gözden kaçırılan denetim gücünü daha da güçlendirmek için yeni planlar geliştirmiştir. Bu kapsamda Eurostat'ın sahip olduğu rolün, artık yeni bir aşamaya taşınarak soruşturma gücü ile yetkilendirilmesi sayesinde üye ülkelerin bütçe açıklarıyla ilgili raporlarında, doğru rakamları verdiklerinden emin olunması amaçlanmıştır.

Sonuç olarak Birlik üyesi ülkeler arasında hala mevcut olan işgücü maliyetleri, rekabet, bankacılık düzenlemeleri, faiz oranları, kurumlar vergisi oranları ve sosyal politika farklılıkları ve bir türlü hizmetler ve enerji sektörlerine nüfuz edemeyen tek pazar hedeflerine ilişkin sorunlar halen çözüm bekleyen diğer kurumsal konular arasında yer almaktadır. Yapısal düzenlemelere bu kadar çok ihtiyaç varken ve parasal birliğe henüz dahil olmamış başta İngiltere olmak üzere Euro bölgesi dışındaki diğer ülkelerin sorunları da çözüm beklerken, Birlik nezdinde ekonomik ve malî entegrasyonun sağlanması ve sağlamlaştırılması için AB organlarınca kurumsal anlamda hala epey çaba harcanması gerektiği açıktır.

Krizin sebeplerine ilişkin yukarıda bahsedilen tüm bu sorunların yanısıra bir diğer sorun ise Euro Bölgesi'nde nüfusun yaşlanması ile birlikte emeklilik ve sağlık sisteminin finansal yapısının da sürdürülemez bir aşamaya gelmiş olmasıdır. Birçok üye ülkede, sosyal güvenlik harcamaları mevcut seviyesi ile finanse edilemez bir durumdadır. Ayrıca, kamu kesimi borçlanma gerekliliğinin yüksek olması, üye ülkelerde orta ve uzun vadeli borçlanma tahvil faiz oranlarını yükseltmekte ve bütçeleri olumsuz yönde etkilemektedir (Öztürk ve Aras, 2011: 158). Bu açıdan, Avrupa'nın ekonomik bakımdan faal nüfusunun önümüzdeki elli yıl boyunca yaşlanacağı ve nüfus yapısındaki bu değişikliğin ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı için Birlik içinde vasıflı işgücü rekabetini arttıracığını, Avrupa'nın kendi kendine yetmeyeceğini ve gözlerini genişleme dalgası sonucu yeni katılacak üye ülkelerin genç ve dinamik işgücü potansiyeline çevirmek zorunda kalacağını hesaba katarsak, Birlik içinde rekabet politikalarının sağlıklı işleyişinin, kurumsal sorunların çözülmesinin ve ekonomik dayanışmanın her zamankinden daha fazla hayati önem taşıdığını söylemek mümkündür.

2.3. Borç Krizi Sarmalındaki AB Üyesi Ülkeler

2.3.1. Yunanistan

2005 yılında Euro bölgesi içinde İstikrar ve Büyüme Paketi kurallarını ihlal eden ikinci üye ülkenin Yunanistan olması,²⁹ ülkede öteden beri yaşanan malî sorunların aslında en önemli işaretlerinden birisidir. Yaşanan sıkıntıların temelini bakıldığında ise 2001 yılında Euro bölgesine dahil olunması ve 2002 yılında Euro'nun dolaşıma girmesiyle birlikte bu ülke için başlayacak olan yeni bir düzenin getirdiği ağır sorumluluklar ve yine bu sorumluluklarla bütünleşemeyen yapısal sorunlar ülkenin karşısına çıkmaktadır. Euro bölgesine dahil olunması ile birlikte Yunanistan, öncelikle ekonomisini ayarlamak için iki anahtar aracı kullanma yeteneğinden de vazgeçmiştir. Birincisi, para birimi Euro'ya geçiş sağladığı için kendi para politikasını oluşturma yeteneğini kaybetmiş olması ve ikinci olarak kendi para biriminin nominal döviz kurunu değiştirme yeteneğini (devalüasyon yapabilme imkanı) kaybetmesidir. Bu araçların kaybını telafi etmek için ülkenin elinde spesifik şoklara karşı maliye politikası aracından başka bir mekanizma kalmamıştır. Bu anlamda Euro bölgesine giriş ile birlikte para politikası konusundaki sorumluluklarını ve endişelerini üzerinden atan Yunanistan için bu dönemde en önemli avantaj faiz oranlarında düşme olurken, tabiki en önemli sakınca da faiz oranlarındaki düşmeye bağlı olarak borçlanma eğiliminde olma ve gelirlerin üzerinde yapılan harcamalar sonucu kamu borç stokundaki ve bütçe açığındaki artışlar olmuştur. Euro para birimine dahil olunması ile birlikte ülkenin yerli para biriminin, uygulanan döviz kuru nedeniyle değerlenmesi sonucu oluşan maliyetlerdeki artışlara bağlı olarak ülkenin rekabet gücündeki azalmayı ve yıllar itibariyle artan cari açığı da mevcut sorunlara eklediğimizde, Yunanistan borç krizi aslında beklenen, ancak AB organları tarafından farkedilemeyen bir senaryo olmuştur. Öyle ki Yunanistan'ın çeşitli sorunları mevcut iken Euro bölgesine dahil olmak için 2000 yılında yaptığı başvuru sonucunda ülkenin, AB organları hazır olmadığı halde yeterli olarak görülmesi ve 2001 yılında parasal birliğe kabul edilmesi bile başlı başına sorun teşkil etmekteydi.

2001 yılında AB'nin ortak para birimi Euro'ya geçişi gerçekleştirilmeden önce Yunanistan'ın sunmuş olduğu verilerin, Maastrich Antlaşması ile belirlenen kriterlerin üstünde olduğu sonradan ortaya çıkmıştır. Maastricht Antlaşması ile üye devletlerin

²⁹ İlk ihlal 2002 yılında Portekiz tarafından gerçekleştirilmiştir.

Euro'ya dahil olmak için yerine getirmesi gereken ve Maastricht kriterleri olarak adlandırılan beş adet makroekonomik yaklaşma kriteri ortaya konmuştur. Üye devletlerin, kamu maliyesi ile ilgili kriterler kapsamında bütçe açıklarının GSYİH'ye oranının % 3'ü aşmaması ve kamu borç stoklarının GSYİH'ye oranının ise % 60'ı geçmemesi şartı getirilmiştir. Aynı şekilde üye devletlerin, Maastricht Kriterleri'ni yerine getirebilmek için uzun vadede güçlü malî yapılarını tutarlı bir şekilde sürdürebilmeleri ve sıkı malî politikalar uygulamaları zorunlu kılınmıştır. Ancak dönemin Yunanistan hükümeti, 2001 yılında Euro bölgesine katılım öncesi bütçe açığını % 3'ün altında bildirerek düşük göstermiş ve bütçe açıkları ve borç yükleri konusundaki sorunlarını, ilerleyen yıllarda da kriz öncesi döneme kadar AB yetkili organlarından gizlemeye devam etmiştir. 2001 yılı itibariyle, Maastricht ölçütlerini yerine getirdiği gerekçesiyle Euro Bölgesi'ne kabul edilen Yunanistan, aslında bunu, 1997-2003 dönemi makroekonomik verilerini olduğundan farklı (çok daha iyi) beyan etmiş olmasına borçluydu. Bu gerçek, 2004 yılında ortaya çıktıktan sonra düzeltilen verilere göre Yunanistan'ın gerçek kamu açıklarının ve brüt kamu borçlarının GSYİH'ye oranının Maastricht ölçütlerini fazlasıyla aştığı anlaşılmıştır (Kibritçioğlu, 2011b: 7). Bu anlamda Yunanistan'ın, parasal birliğe dahil olmak için gerekli ekonomik kriterleri sağlamadan, yanlış ekonomik verilerle en başından riskli bir ülke olarak Euro bölgesine girdiği söylenebilir. Yaşanan borç krizi ile birlikte gerek Almanya'nın ve gerekse Fransa'nın tepkisi, Avrupa'nın en sorunlu ülkelerinden birine dönüşen Yunanistan'ın geçmiş dönem AB hükümetleri tarafından Euro bölgesine dahil edilmesinin yanlış bir karar olduğu ve gerekli reformlar tamamlanmadan bu ülkenin Euro'ya dahil edilmemesi gerektiği yönünde olmuştur. Kuşkusuz bu öngörüde, AB'nin zayıf ekonomik halkalarından biri olan Yunanistan ekonomisinin, kriz öncesi dönemde iyi tahlil edilememiş ve gerçeğin anlaşılammış olması da önemli rol oynamıştır. Öte yandan kriz içindeki Yunanistan'ın, kendi haline bırakılmasının ve iflas etmesinin diğer sorunlu üye ülkeleri de etkileyebilecek ve onları da aşağıya çekebilecek olmasının nasıl bir domino etkisi yaratacağı da bu dönemde Birlik içinde üzerinde durulan en önemli konular arasında olmuştur.

Dışa açık, ancak ekonomide devletin payının hala önemli bir düzeyde olduğu AB üyesi Yunanistan'ın, geçmişten günümüze sürdürülemeyen yüksek borçlarından dolayı ortaya çıkan borç krizinin etkileri oldukça büyük olmuştur. Yunanistan'daki malî krizin, doğrudan ABD kaynaklı küresel krizden kaynaklanmadığı bilinmektedir. Yine de küresel krizden etkilenen özel sektör borçlarının, devlet tarafından üstlenilmesi de kamu borç

stokunun artmasına neden olmuştur (Kouretas ve Vlmais, 2010: 391). Bu anlamda ABD kaynaklı küresel finans krizi, Yunanistan'ın gelirlerinde önemli oranda düşüşe sebep olmuştur. Ülkenin döviz kaynakları için hayati önem taşıyan ve toplam milli gelirden önemli payı bulunan turizm gelirlerinde 2009 yılında % 15'in üzerinde azalma gözlemlenmiştir. Diğer taraftan dünyadaki yük gemilerinin % 20'sine sahip olan ve deniz yolu taşımacılığında ilk sırayı alan Yunanistan, yine kriz sebebiyle dünya mal ticaretindeki daralmadan en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuş ve 2009 yılında taşımacılık gelirlerinde % 30 civarında bir düşüş gerçekleşmiştir.

Yunanistan borç krizini, 2007 yılı yaz aylarında ABD'de başlayan ve tüm dünyaya yayılan küresel ekonomik krizden tamamen soyutlamak mümkün olmamakla beraber, ağırlıklı olarak Yunanistan'ın ekonomik geçmişi ve koşulları ile ilişkilendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Öyle ki Euro bölgesine dahil olduğu tarih itibariyle neredeyse on yıla yakın bir süredir ekonomide iyi bir büyüme performansı sergileyen Yunanistan'da yaşanan krizin nedeni hem iç hem de dışsal sorunlarla ilişkilidir. Krizin arkasındaki içsel nedenler; yüksek kamu harcamaları, buna karşın düşük kamu gelirleri, yapısal politikalardaki zayıflık ve uluslararası alandaki üretim (değer) zincirine eklenememe ve rekabet edememe iken dışsal nedenler ise dış yatırımların düşüklüğü, ülke içerisinde imalat sektöründe kullanmaya yetecek kadar sermayenin olmayışı ve bunlara ilave olarak Avrupa Birliği'nin kural ve kıstaslarına adapte olmaya yönelik baskılar olmuştur (Durusoy ve Şamiloğlu, 2012: 91). Krizin temel kaynağına inildiğinde, Euro bölgesine girdikten sonra kendisini Euro bölgesi içinde güvende hissedemeyen ve yurtdışı piyasalarda düşen faiz oranları sayesinde yeni borçlanmalara sırtını dayayarak borçlarının uzun dönemli finansmanını kolaylaştıran Yunanistan'ın, vergi gelirlerinde ciddi bir artış gerçekleştirmeksizin kamu harcamalarını gevşek tutması, malî disiplinden uzaklaşmış olması ve uluslararası alanda rekabetçiliğin sağlanamadığı ekonomik yapıdaki dış dengeye ilişkin sorunlar öncü sebepler olmuştur.

Yunanistan'ın Euro bölgesine dahil olduğu 2001 yılı ile birlikte ülkenin, Euro bölgesine katılmasının getireceği faydaların, maliyetlere daha ağır geleceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Euro'nun üyelerine getirdiği en önemli yarar, Yunanistan gibi yüksek enflasyon geçmişleri bulunan ülkelerde, Euro bölgesine dahil olunması ile birlikte enflasyon beklentilerinin ve dolayısıyla faiz oranlarının düşmüş olmasıdır. Yine Euro'ya katılım, Euro bölgesine dahil ülkeler arasında döviz kuru

dalgalanmalarını ve rekabetçi devalüasyon olasılığını ortadan kaldırdığı için bu ülkelerde risk primi azalmış ve nominal faiz oranları düşmüştür. Düşük enflasyon, finansal alanda uzun vadelerde borçlanmayı ve borç vermeyi teşvik etmiştir. Vadelerin uzatılması ve faiz oranlarındaki azalma bu anlamda, zaman içinde risk almayı teşvik ederek ülkedeki özel yatırımlar, tüketim, konut harcamaları tarafından desteklenen ekonomik büyümeyi (2001-2008 yılları arasında yıllık ortalama % 4 seviyelerinde gerçekleşerek) beslemiştir. Euro bölgesine giriş öncesi son on yılda neredeyse ortalama % 10 olan enflasyon, 2001-2008 yılları arası dönemde ortalama % 3,4 oranında gerçekleşmiştir. Bu anlamda Yunanistan'daki nominal faiz oranlarındaki azalma kamu sektörü borç ödemelerinin maliyetlerini düşürmüş, malî uyumu kolaylaştırmış ve kaynakların kullanımını serbestleştirmiştir (Gibson, Hall ve Tavlas, 2011: 6-7). Sonuç olarak Euro bölgesine girişin, Yunanistan için faiz oranlarında düşmeye, enflasyonda azalmaya ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla birlikte, faizlerin düşmesi ile uzun dönemli borçlanmaya ve kamu harcamalarında artışa neden olarak malî dengenin bozulması ve ayrıca ülkenin parasal birliğe geçiş ile birlikte maliyetlerin artması ve dolayısıyla rekabet gücünün azalması gibi çeşitli olumsuz etkileri de ortaya çıkmıştır.

2009 yılına gelindiğinde Yunanistan'da göreve gelen yeni hükümet daha önceki hükümetler döneminde yayımlanan ekonomik göstergelerin hatalı olduğunu belirtmiş ve gizlenen ekonomik rakamları revize etmiştir. Yunanistan'ın yaptığı revize sonucunda ülkenin bütçe açığının GSYİH'ye oranının % 12,7 olarak açıklanması, yani AB'nin sınır olarak kabul ettiği % 3'ün dört katından fazla çıkması ülkenin malî kriz içinde olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu dönemde Fitch, Moodys ve Standard&Poors gibi kredi derecelendirme kuruluşları, Yunanistan'ın kredi notunu düşürerek yatırımcıları bu ülke için temkinli olunması konusunda uyarmıştır. Bu durum Yunanistan'da mevcut ekonomik sorunların su yüzüne çıkmasına ve uluslararası piyasalarda Yunanistan ekonomisi için soru işaretlerinin belirmesine neden olmuştur. Sonuç olarak Yunanistan'da beliren malî kriz tüm dünyanın gözünün bu ülkeye çevrilmesine neden olmuş ve başta AB olmak üzere uluslararası arenada önemli dersleri ve çıkarımları beraberinde getirmiştir. Ekonomik krize karşı Euro Bölgesi ülkelerinin IMF ile birlikte tedbir almak durumunda kalması, ulusal ekonomik sorunlara karşı beraber hareket etme anlayışını gösteren çarpıcı bir örnek olmuştur. (Köse ve Karabacak, 2011: 290).

Yaşanan krizin Yunanistan üzerindeki ilk etkisi, ülkenin gelecek dönem borçlarını ödeyebilmek için fon bulabilme olasılığının azalması ve borçlanma maliyetinin artmış olmasıdır. Bu dönemde uluslararası piyasalarda yaşanan durgunluk ve artan tedirgin sonucu ilk olarak kredi derecelendirme kuruluşu Standard&Poor's, Haziran 2009 tarihinde Yunanistan'ın kredi notunu A'dan A-'ye indirmiş ve ülkenin malî yapısını zayıf olarak nitelemiş; ardından Aralık 2009 tarihinde ülkenin kredi notunu A-'den BBB+'ya düşürmüştür. Son olarak 2010 yılı Nisan ayında Standard&Poor's ve 2010 yılı Temmuz ayında Moody's, Yunanistan'ın kredi notunu yatırım yapılamaz seviyeye düşürmüştür. Art arda gelen not indirimleri Yunan tahvillerinin getiri oranını, 2010 yılında % 10'lar seviyesine kadar yükselmiştir. (www.bloomberght.com adresinden 03.07.2014 tarihinde alınmıştır). Sonuç olarak bu dönemde faiz oranlarının artması ile birlikte hızla yükselen kamu borçlarının sürdürülebilirliği konusundaki endişeler, Yunanistan'ı dışarıdan yardım talebinde bulunmaya ve tasarruf kesintilerini arttırmaya yöneltmiştir.

Yunanistan'ın, 2002-2010 arası yıllar itibariyle kamu borç stoku, bütçe açığı, reel büyüme ve faiz oranlarına bakıldığında:

Çizelge 2.1. Yunanistan'ın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri (2002-2010 yılları arası)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kamu Borcu/GSYİH	101,7	97,4	98,6	100,0	106,1	107,4	112,9	129,7	148,3
Bütçe Açığı/GSYİH	-4,8	-5,6	-7,5	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,7	-10,9
Reel Büyüme	3,4	5,9	4,4	2,3	5,5	3,5	-0,2	-3,1	-4,9
Faiz Oranı*	4,58	4,45	3,77	3,57	4,04	4,53	5,08	5,49	12,01

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> ve ECB, <http://www.ecb.europa.eu> adreslerinden 07.06.2014 tarihinde alınmıştır. * Uzun Dönem Faiz Oranları (Her yılın sonunda, aralık ayı oranları gösterge olarak alınmıştır.)

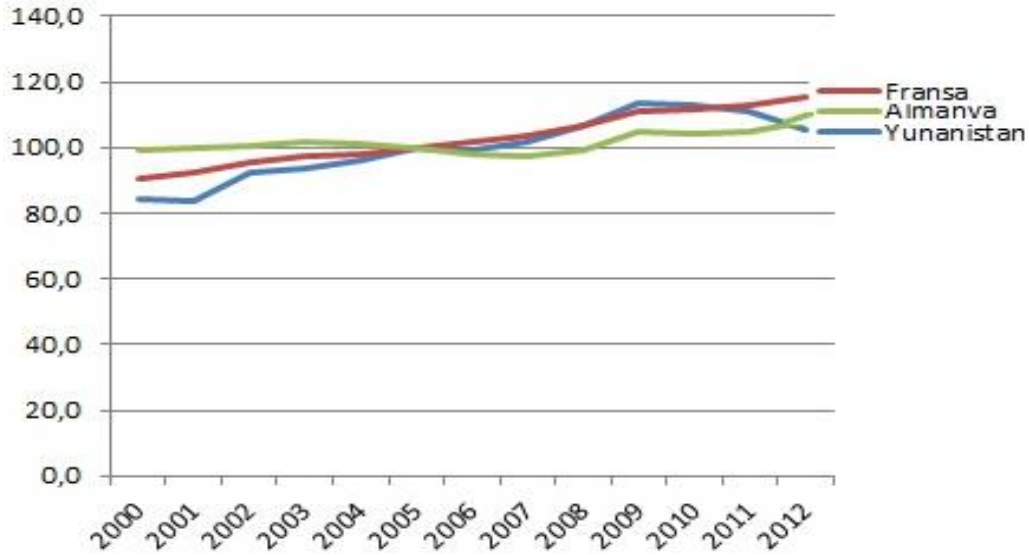
Yunanistan'ın, Euro para birimine dahil olduğu yıl olan 2001 yılında, kamu borcunun GSYİH'ye oranının % 101'ler düzeyinde olduğu dikkate alınırsa, yukarıdaki Çizelge 2.1.'de yer alan veriler ışığında geçen zaman içinde krizin ortaya çıktığı yıl olan 2010 yılına gelindiğinde kamu borcunun GSYİH'ye oranının % 148,3 seviyesine (Maastrich kriterlerinin getirmiş olduğu referans değer, ülkenin kamu borcunun, ülke GSYİH'sine oranının % 60'ı aşmamasıdır) çıktığı ve ülkede malî disiplinden oldukça uzaklaştığı

görülmektedir. Yine 2009 yılına gelindiğinde ülkede, ekonomik büyümenin de negatif gerçekleşmesi ile birlikte bütçe açığının ise GSYİH'ye oranının % 15,7 (Maastrich kriterlerinin getirmiş olduğu referans değer % 3 bütçe açığı kuralıdır) seviyesine çıktığı görülmektedir. Aynı şekilde tablodaki verilere bakıldığında bütçe açığı oranının Yunanistan'da, 2009 yılında yaşanan kriz ortamı öncesindeki zaman diliminde de sürekli olarak Maastrich kriterlerinin üstünde olduğu ve ülkenin bir türlü % 3 bütçe açığı standardını tutturamadığı görülmektedir. Bu anlamda, Yunanistan'ın yüksek kamu borçlarının ve bütçe açıklarının yönetimi konusunda yıllarca süregelen sorunlarının artık sürdürülemez bir noktaya geldiği ve ülkenin acil yardıma ihtiyaç duyduğu gerçeği, AB organlarınca da artık Birliğin ve diğer üye ülkelerin geleceği açısından görmezden gelinemez bir risk haline gelmiştir.

Yunanistan'da yaşanan borç krizi öncesinde, 2002 ve 2008 yılları arasındaki dönemde faiz oranları yıllık ortalama % 4'ler seviyesinde olmuştur. Faiz oranlarının, ülkede 1996 yılında ortalama % 15'ler, 1997 yılında ortalama % 11'ler ve nihayet Euro'ya katılım öncesi 2000 yılında ortalama % 6'lar civarında (<http://www.ecb.europa.eu> adresinden 10.06.2014 tarihinde alınmıştır) olduğu dikkate alınır, kriz öncesi dönemde ülkedeki talep artışının işletmelere ve hanehalklarına sağlanan düşük faizli kredilerle desteklenmesi ve Yunanistan hükümetinin harcama politikalarındaki gevşekliğini düşük faizli yeni borçlarla sürdürme eğiliminde olması, borç stokunun zamanla Yunanistan'da sürdürülemez oluşuna ve ülkeyi iflasın kıyısına getirmesine neden faktörler arasında yer aldığı söylenebilir. Kriz sonrası dönemde Yunanistan'da faiz oranları yine yükselme eğiliminde olmuştur. 2010 yılının Nisan ayında ilk kurtarma paketini isteyen Yunanistan'ın, 10 yıllık tahvil faizleri bir ay içinde % 7'den % 12'ye ulaşmış ve nihayet 2011 yılının sonuna gelindiğinde faiz oranları ülkede yıllık % 21,14 seviyesine kadar yükselmiştir. Aynı dönemde bu oran Almanya'da % 1,93; Fransa'da % 3,16; Hollanda'da % 2,38 iken diğer üye ülkelerde ortalama % 5-6 civarında gerçekleşmiştir. Yunanistan'daki yüksek faiz oranları, 2013 yılı sonunda ancak yıllık % 10 oranının altına düşebilmiştir (<http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 12.06.2014 tarihinde alınmıştır).

2001-2009 yılları arası dönemde Yunanistan'da, ülkenin tarihsel standartlarına göre enflasyon oranı düşük olmasına rağmen, Euro bölgesi standartlarına göre nispeten yüksek olmuştur. Verimlilik değişikliklerine göre ayarlanmış ücret artışları, aynı zamanda Euro bölgesinin kalanındaki ortalama artışları da aşmıştır. Bu dönemde Yunanistan'da fiyatlar

ve ücretler nispeten yüksek oranlarda artarken, rekabet gerilemiştir. 2001-2009 yılları arası dönemde tüketici fiyatları ile ölçülen rekabet % 20 civarında ve birim işgücü maliyetleri ile ölçülen rekabet ise yaklaşık % 25 oranında azalmıştır (Gibson, Hall ve Tavlas, 2011: 8).

Şekil 2.4. Yunanistan’da nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim (2000-2012 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 07.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.4.’de yer alan bilgiler kapsamında, Euro bölgesi üye ülkeleri Yunanistan, Almanya ve Fransa’nın 2000-2012 yılları arası dönemdeki nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişime bakıldığında, Yunanistan’da bu oranın 2000 yılında % 80’ler düzeyinde (Fransa’da bu oranın % 90’lar ve Almanya’da bu oranın % 100’ler seviyesine yakın olduğu dikkate alınır) olduğu, ancak Euro bölgesine dahil olunmasıyla birlikte Yunanistan’da birim işgücü maliyetlerinin artarak Birliğin ekonomik olarak en güçlü ülkeleri arasında yer alan Almanya ve Fransa seviyelerine yaklaşmış olduğu, hatta 2008 yılında birim işgücü maliyetinin bu ülkelerin de üstüne çıktığı, ancak Yunanistan’da kriz sonrası alınan önlemlerle 2009 yılından sonra düşme eğilimine girdiği görülmektedir. Haliyle Euro’ya geçiş ile birlikte Yunanistan’ın yerli para biriminin uygulanan döviz kuru nedeniyle değerlendirilmesi, bu ülkenin birim işgücü maliyetlerini, Birliğin Almanya ve Fransa gibi daha gelişmiş üye ülkelerine kıyasla daha pahalı hale getirmiştir. Bu anlamda AB standartlarına göre daha küçük ölçekli olan Yunanistan işletmeleri için para birimi Euro bölgesine dahil olunması ile birlikte maliyetlerin artması sonucu yurt içi ve yurt dışı piyasalarda rekabetçi kalabilmek giderek daha da güç hale gelmiştir. Son olarak Dünya Ekonomik Forumu’nun 2013-2014 yıllarına ilişkin yayımlanmış olduğu Küresel

Rekabetçilik Raporu'na göre Yunanistan, 148 ülke arasında 91. sırada bulunmaktadır. Rapor'a göre Yunanistan'ın bu kadar aşağı sıralarda yer almasında ise sırasıyla finansmana erişim, verimsiz yönetim ve bürokrasi, vergi düzenlemeleri, politik istikrarsızlık ve yolsuzluk gibi temel sorunlar öne çıkmaktadır (World Economy Forum, 2014: 198).

2008 yılı küresel krizi ile birlikte Yunanistan'ın daralan dış ticareti, artan enerji kaynaklı dış maliyetleri, azalan yabancı sermaye yatırımları ve ülkedeki gemicilik ve turizm sektörlerindeki gelir kaybı da bahsedilen tüm sorunlara eklendiğinde ülkedeki cari açık oranı yıllar itibariyle tırmanma eğilimine girmiştir. Ancak 2013 yılı itibariyle cari denge oranı, uygulanan kemer sıkma politikalarının bir sonucu olarak GSYİH'nin % 1,2'si oranında fazla vermiştir. Aşağıdaki Çizelge 2.2.'de yer alan bilgiler kapsamında 2002-2010 yılları arası dönem boyunca reel büyüme oranlarındaki artışa görece olarak Yunanistan'da, 2002 yılında GSYİH'nin % 6,9'u oranında gerçekleşen cari açık, azalan rekabetin bir sonucu olarak 2007 yılında % 14,6 ve 2008 yılında % 15 oranlarına yükselmiştir.

Çizelge 2.2. Yunanistan'ın cari açık göstergeleri (2002-2010 yılları arası)

	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cari Açık/GSYİH	- 6,9	- 7,5	- 11,3	- 14,6	- 15,0	- 11,1	-9,6

Kaynak: OECD, <http://www.oecd.org/> adresinden 07.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yunanistan'da yaşanan borç krizinin yukarıda sayılan tüm öncü göstergelerine ek olarak ülke için sorun teşkil eden bir başka konu ise iç tasarruf oranının ülkede düşük olması nedeniyle kriz sırasında bu borçları üstlenebilecek seviyede güçlü bir özel sektörün oluşturulmamış olmasıdır. Yunanistan'da iç tasarruf oranlarının düşük olması, aynı zamanda ülkenin net yurt içi yatırımlarını minimum düzeyde finanse edebilecek yurt içi kaynaklara sahip olamaması sorununu da beraberinde getirmiştir. 2008 yılı için Yunanistan'ın brüt yurt içi tasarruflarının ülke GSYİH'sine oranı % 7,2 ve Portekiz de bu oran % 10,2'dir. Buna karşılık bu oran Euro Bölgesi'nde ortalaması % 20 iken, İrlanda ve İspanya için bu oranlar sırasıyla % 17 ve % 19'dur. İspanya ve İrlanda bu anlamda, Yunanistan ve Portekiz'e göre Euro Bölgesi ortalamasına daha yakındır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: İspanya ve İrlanda, kendi iç tasarruf oranları ile kendi bütçe açıklarını finanse edebilecek durumdayken, Yunanistan ve Portekiz için aynı durum geçerli olamamaktadır. Ne Yunanistan'ın ne de Portekiz'in düşük iç tasarruf oranları minimum düzeyde bile olsa

net yatırımlarını finanse edebilmesi mümkün değildir. Yunanistan'ın, neredeyse son on yıl içindeki (1998-2008 yılları arasında) net iç tasarruflarına bakıldığında, oran 2008 yılında GSYİH'nin % (-) 5,1'ine ulaşarak negatif olmuştur. Buna karşılık, net iç tasarruflar konusunda Euro bölgesi ortalaması GSYİH'nin % (+) 6 oranında gerçekleşmiştir (Gros, 2010: 1). Net iç tasarruf oranının negatif olması, borç krizi içindeki ülkeler için sorunun daha da derinleşmesi ve yapılacak kurtarma paketlerinin etkin sonuçlar doğuramamasına neden olmaktadır. Parasal birlik içinde olan ve krize karşı elinde sadece maliye politikası araçları bulunan bir ülke için iç tasarruf oranının düşüklüğü (veya negatif olması), borçlarını ödeyebilmesi için mutlaka dış yardımlardan faydalanması zorunluluğunu da ortaya çıkarmıştır. Eurostat verilerine göre Yunanistan'ın 2012 yılı itibarıyla özel sektör borçlarının GSYİH'ye oranı % 129,1 seviyesine yükselmiştir.

2010 yılında Yunan hükümeti, 2012 yılının sonuna kadar kurumları ikna etmek için tasarlanmış ve bütçe açığının GSYİH'ye oranını % 3'e düşürecek bir kemer sıkma paketi açıklamıştır. İlk etapta malî durumu düzeltmek amacıyla bütçe açığının, GSYİH'ye oranının % 9,1'e düşürülmesi hedefi koyulmuştur. Gelişen tüm bu olumsuzluklar karşısında AB, Yunanistan'ın yaşadığı borç krizini aşabilmesi ve bölgesel ekonomik gelişimin devamlılığı için isteksiz ve gecikmeli de olsa bu ülkenin yanında olduğunu göstermiştir. Ancak AB'nin kaygısı yalnızca Yunanistan'ın krizden kurtarılması olmamıştır. İki ateş arasında kalan AB'nin en önemli amacı, diğer ülkelerin tedirginliğini güncel kılmamak ve İspanya ve Portekiz'in krize girmesinin engellenmesi bağlamında AB fonlarından Yunanistan'a destek sağlamak olmuştur (Durusoy ve Şamiloğlu, 2012: 122). 2 Mayıs 2010 tarihinde, Euro Bölgesi ekonomi ve maliye bakanları ile IMF'nin ortak katkısıyla (Troyka) 110 milyar Euro'ya ulaşan üç yıl süreli Yunanistan'ı kurtarma paketine onay verildi. Kurtarma paketinin, ülkede Yunan vatandaşları tarafından olumlu karşılanacağı düşünülürken, paket içeriğinin temelde harcamaların kısılması ve gelirlerin arttırılması (üç yılda 30 milyar Euro bütçe kesintisi yapılmasını amaçlamakta), ücretlerin dondurulması, yüksek emekli aylıklarında kesinti yapılması, kamuda istihdamın azaltılması yönünde yapısal malî reformların üstlenilmesine ilişkin kemer sıkma politikalarına dayanması nedeniyle özellikle ücretli çalışanlar, emekliler, öğrenciler olmak üzere birçok kesim tarafından tepki ile karşılanmıştır. Kurtarma paketinin içeriğine göre yaklaşık % 5'lik faiz oranı üzerinden IMF, Yunanistan'a üç yıllık bir Stand-by Antlaşması karşılığı olarak 30 milyar Euro kredi sağlayacak ve Euro Bölgesi üyeleri ise kurtarma paketine 80 milyar Euro (yaklaşık 22 milyar Euro'luk kısmını Almanya'nın ve 16,8 milyar Euro'luk

kısmını ise Fransa'nın karşılayacağı belirtilmiştir) katkıda bulunma taahhüdünde bulunmuşlardır. Ancak;

- Kurtarma operasyonunun zamanında yapılamaması,
- Yunanistan'ın aldığı fonları etkin alanlarda kullanmasını sağlayacak reformları gerçekleştirememesi,
- Borçların yeniden yapılandırılmasına imkan tanınacak şartların oluşmaması,
- Ekonomik büyümenin yeniden sağlanamaması,
- Yapılan harcama ve reformların hesap verebilirlik ve kamu şeffaflığı gözetilerek kamuoyunun bilgilendirilememesi ve toplumun bu düzenlemeleri benimsememesi,

nedeniyle krize karşı sağlanan AB desteği, Yunanistan'ın krizden çıkışı için yeterli olmadığı gibi krizin İspanya Portekiz ve İrlanda'ya sıçramasını da engelleyememiştir.

2012 Aralık ayına gelindiğinde Yunanistan'ın halen krizden çıkamayışı, Euro Bölgesinde yaşanan endişenin şiddetlenmesine sebep olmuş ve aylarca yapılan toplantılar sonucunda AB Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası delegelerinden oluşan Troyka tarafından ülkeye 130 milyar Euro değerinde ikinci bir kurtarma paketi verilmesi gerektiği kararlaştırılmış ve tasarı onaylanmıştır. 130 milyar Euro tutarındaki kaynak ile birlikte, geçmişte Yunanistan'a borç vermiş olan Euro bölgesi bankaları, emeklilik fonları ve diğer özel sektör kuruluşları, yapılan tahvil takas antlaşması³⁰ kapsamında alacaklarının nominal değerinin % 53,5'inden feragat etmeyi de kabul etmiştir. Döviz kurundaki değişimler de gözetilirse, reel kesintinin % 70'i bulması ve bu şekilde Yunanistan'ın borcunun 107 milyar Euro'luk kısmının silinmesi planlanmıştır (<http://www.aa.com.tr/> adresinden 19.06.2014 tarihinde alınmıştır). Yine Euro Bölgesi liderleri, Yunanistan'a yönelik ikinci kurtarma paketinde faiz oranını düşürerek vadeyi uzatmış, 440 milyar Euro'luk Avrupa Finansal İstikrar Fonu'nun (EFSF) Yunanistan'a kredi vadesini mevcut 7,5 yıldan 15-30

³⁰ Tahvil takas antlaşmasına göre bilançolarında Yunan tahvili bulunduran bankalar, hedge fonlar, emeklilik fonları ve diğer özel sektör yatırımcılarına bu tahvillerin % 53,5'lik kısmını, uzun geri ödeme süreci ve düşük faiz oranıyla silmeleri istendi. Bu durumda, Yunanistan'ın özel sektör yatırımcılarına olan 206 milyar Euro tutarındaki borcu 107 milyar Euro azaltılacaktı. Yine antlaşma ile özel sektör kreditorleri ellerindeki Yunan devlet tahvillerini 30 milyar Euro ödeme ve 70 milyar Euro tutarında yeni tahvil karşılığında değiştirmesi, tahviller için faiz oranlarının 2012 ve 2042 yılları arasında % 2 ile % 4,3 aralığında değişmesi ve Yunanistan'ın, antlaşmadan önce 7 yıl olan tahvil geri ödemeleri süresinin 30 yıla çıkarılması kararlaştırılmıştır.

yıl aralığına çıkarılmasını ve kurtarma paketi için uygulanan faiz oranının % 4-5'lerden % 3,5'e indirilmesini kararlaştırmıştır.

Yunanistan'da 2009 yılı itibarıyla kamu borcunun yaklaşık % 90'ını çoğu Avrupalı olmak üzere yabancı bankalardan alınan borçlar oluşturmaktadır. Kamu borç yükünün içinde Fransız bankaları % 36, Alman bankaları % 21 ve diğer Avrupa bankaları % 32'lik bir paya sahiptir. Avrupa merkezli olmayan bankaların payı ise % 11'dir. Bu çerçevede IMF, Yunanistan'daki ekonomik krizin derinleşmesinin diğer ülkelere de güçlü bir yayılma etkisi ortaya çıkarabileceğini öngörmüştür (IMF, 2010: 127). Bu anlamda esas sorun, kriz içindeki Yunanistan'a AB tarafından herhangi bir yardımda bulunulamaması durumunda, bunun ilk etapdaki etkisinin bu ülkeye kredi veren (ellerinde Yunan devlet tahvili bulunan) kreditor ülke bankalarının alacaklarının riske girmesi ve neticede bu bankaların zarar etmesi ya da batması olasılığının da bulunması ve durumun daha vahim bir sonuca varmasıdır. Bu kapsamda ellerinde Yunan tahvilleri bulunduran banka ve finans kuruluşlarının da ikinci kurtarma paketi ile Yunanistan'ın kurtarılması operasyonuna 2019 yılına kadar 106 milyar Euro'luk katkı yapması (alacaklarının yeniden yapılandırılması, ellerindeki tahvilleri çıkarılacak daha uzun vadeli tahvillerle değiştirme, faiz indirimi ya da tahvilleri düşük fiyattan Yunanistan'a geri satmak şeklinde) planlanmıştır.

Yunanistan'ın kurtarılması için 2012 yılında oluşturulan ikinci kurtarma paketine göre yapılacak yardımların ilk ve ikinci dilimini oluşturan 43,7 milyar Euro'nun dilimler halinde serbest bırakılması planlanmıştır. Öngörülen bu tutarın 10,6 milyar Euro'luk bölümünün bütçenin finansmanı, 23,8 milyar Euro'luk kısmının bankalara sermaye takviyesi olarak 2013 Ocak ayı içerisinde serbest bırakılması ve kalan 9,3 milyar Euro'nun ise Atina'nın taahhüt ettiği vergi reformunu hayata geçirmesi şartıyla üç taksit halinde 2013'ün ilk çeyreğinde ödenmesi planlanmıştır. Bu yardım paketi ile 2020 yılına kadar Yunanistan'ın halen GSYİH'nin % 160'ına denk gelen borçlarının, 2020 yılına dek daha sürdürülebilir bir seviye olan % 120,5'e çekilmesi amaçlanmıştır. Yine programın başarısı için Atina hükümetinin yapısal reformları hızla gerçekleştirmesi, malî yükümlülüklerini karşılayabilmesi ve özelleştirmeye ilişkin hedefleri tutturması gerektiği AB-IMF yetkililerince vurgulanan konular olmuştur. Nitekim kemer sıkma tedbirlerini uygulayan Yunanistan, son üç yıl içinde kamu borçlarını ve bütçe açığını azaltmak konusunda başarılı bir sınav verememiştir. Kriz sonrası dönemde Yunanistan'ın GSYİH'sine oranla kamu borcu, Eurostat verilerine göre 2011 yılında % 170,3'e, 2012'de % 157,2'ye ve nihayet

2013 yılında % 175,1 seviyelerine yükselmiştir. Bütçe açığının GSYİH'ye oranı ise 2011 yılında % 9,6 ve 2012 yılında % 8,9 olarak gerçekleşmiş ve 2013 yılında bu oran % 12,7 gibi bir orana çıkarak tekrar tavan yapmıştır. Bununla birlikte aradan geçen zaman içinde ülkede alınan tüm tedbirlere rağmen bütçe açığı ve kamu borcu oranı düşürülemediği gibi ekonomik daralmadan dolayı Yunanistan'da istihdamı arttırmaya dönük politikalar hayata geçirilemediği için 2013 yılı itibariyle ülkedeki işsizlik oranı % 27,5 seviyesine kadar yükselmiştir.³¹

Yunanistan'da ortaya çıkan ekonomik krizin en önemli etkisi ise kuşkusuz yaşanan sorunların diğer ülkelere de yayılması tehdidi olmuştur. Yunanistan'daki sorunların domino etkisi yaratarak Portekiz, İrlanda, İtalya ve İspanya gibi Euro Bölgesinde yer alan ve ekonomilerinde bazı yapısal sorunlar bulunan diğer ülkeleri de etkilemesinden korkulması ve krizin derinleşeceğine yönelik kaygılar, bazı ülkelerde tahvil fiyatlarının düşmesine, faiz oranlarının ve dolayısıyla borçlanma maliyetlerinin yükselmesine ve neticede kamu borcunun GSYİH içindeki payının artarak borçların sürdürülebilirliğinin de tehlikeye girmesine yol açmıştır. Nitekim Yunanistan'dan sonra ilk etapta İrlanda ve Portekiz de yaşanan borç krizinden nasibini alarak yardım talebi ile AB'ye başvurmak zorunda kalmışlardır.

2.3.2. İrlanda

Yunanistan'da başlayan borç krizinin yarattığı panik havasının Avrupa'daki ilk etkilerinin İrlanda'ya da ulaşması çok fazla zaman almamıştır. Ancak İrlanda'da yaşanan sorunlar, Yunanistan'da yaşanan sorunlar ile aynı sebeplere dayanmamaktadır. İrlanda'nın pozisyonu, Yunanistan ve diğer üye ülkelerden farklı olarak ABD'de yaşanan krize benzemektedir. Bu anlamda İrlanda'daki krizin en önemli sebebi emlak piyasasında –ABD mortgage piyasasında olduğu gibi– yaşanan hızlı değer kayıpları olmuştur. Kriz öncesi dönemde İrlanda'nın ekonomik verileri ve finansal sektörün görünümü oldukça güçlü ve tatminkar olmasına karşılık, yurtdışı kaynaklarla finanse edilen konut kredilerine dayalı hızlı kredi genişlemesi, hanehalkı borçluluk oranlarını İrlanda'da kısa süre içerisinde

³¹ Eurostat verilerine göre kriz öncesi dönemde Yunanistan'ın 2008 yılındaki işsizlik oranı % 7,8 iken 2014 yılı Mart ayı itibariyle bu oran % 26,8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde işsizlik oranlarının 2014 yılı Mart ayı itibariyle 28 üyeli AB ortalaması % 10,5 ve 18 üyeli Euro bölgesi ortalaması % 11,8 olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'da işsizlik oranı 25 yaş altı nüfusta 2013 yılı itibariyle % 58,3 gibi yüksek bir değere sahiptir. Bu oran 28 üyeli AB'de ortalama % 23,5 olarak gerçekleşmiştir.

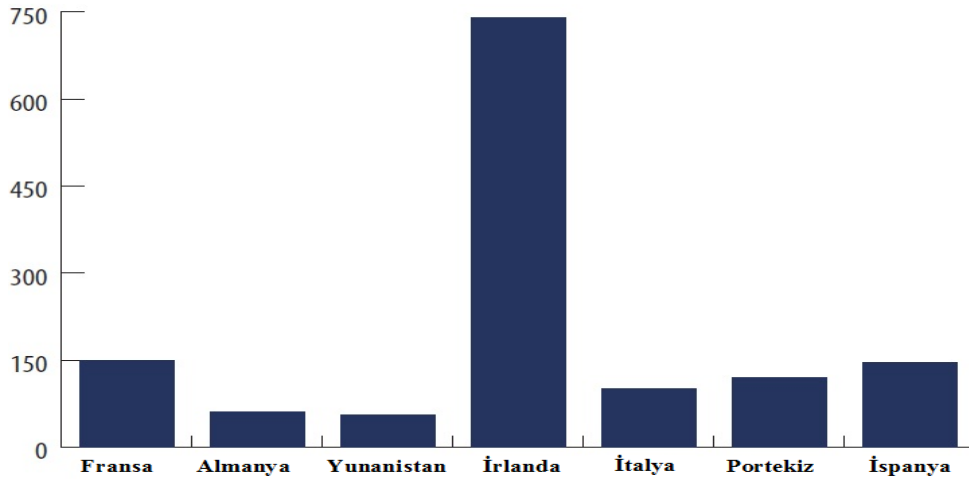
Avrupa'nın en yüksek seviyelerine getirmiştir. Kredi bolluğunun gayrimenkul fiyatlarını şişirmesi ve buna bağlı olarak banka bilançolarının artması ile birlikte 2008 yılına gelindiğinde, ABD mortgage piyasasında yaşanan finansal krizin yarattığı endişelerin bu ülkeye ulaşması çok zaman almamıştır. ABD'dekine benzer şekilde gayrimenkul balonunun patlamasıyla İrlanda'da gayrimenkul fiyatlarının düşmesi ve banka bilançolarının bir anda erimesi bu dönemde İrlanda bankacılık sektörünü finansal krize sürüklemiş, diğer taraftan bankaların yaşadığı malî krizin içinden çıkılması ve dahası bu bankaların kurtarılması gerektiği konusundaki endişeler İrlanda hükümetini çeşitli önlemler almaya sevketmiştir. Küresel finans krizinin bir sonucu olarak uluslararası piyasalarda bu dönemde yaşanan durgunluk ve artan tedirgin sonucu ilk olarak kredi derecelendirme kuruluşu Standard&Poor's, 2010 yılı Ağustos ayında İrlanda'nın kredi notunu AA-'ye indirmiş ve not indirimine gerekçe olarak ülkenin bankacılık sistemini kuvvetlendirme maliyetleri üzerindeki endişeleri göstermiştir.

Her ne kadar İrlanda'nın, Yunanistan ile benzer şekilde 2008 yılından sonra Maastricht Kriterlerine uyum konusunda sıkıntıları bulunsa da Yunanistan ile karşılaştırıldığında kriz öncesi mevcut durumun göreceli olarak daha iyi olduğu söylenebilir. Yunanistan'ın, 2001 yılında Euro bölgesine dahil olması öncesi kullandığı çarpıtılmış verilerin aksine, İrlanda'nın geçmişten gelen bu tür sorunları bulunmamaktaydı. İrlanda'nın sorunlarının neredeyse tamamen transatlantik bankacılık krizi ile ilgili ve dinamiklerinin esas olarak Dublin kökenli ve ihtiyatlı denetimin herhangi iyi bir standartını uygulamak için yıllarca başarısız kalmış hükümetle bağlantılı özel bir İrlanda bankacılık krizi olduğundan hiç şüphe yoktur (Welfens, 2013: 74). Bu anlamda sebepleri farklı olmak ile birlikte her iki ülkede de yaşanan krizlerin nihai ve ortak sonuçları, bu ülkelerde bütçe açığının ve kamu borçlarının tırmanışa geçmesi olmuştur. Ancak İrlanda'daki sorun, sadece kamu borcu ile sınırlı olmayıp, esasında borç stoku içinde önemli bir paya sahip olan özel sektör borçlarını da içine almaktadır.

Dadush'a göre (2010: 43-45), 1999 yılında Euro'ya geçiş öncesinde İrlanda, bir refah ülkesiydi. 1990 yılından 1995 yılına kadarki süreçte ülkenin GSYİH'si, diğer üye ülkelere kıyasla önemli ölçüde daha hızlı büyüyordu. Enflasyon ve borçlanma maliyetleri ise diğer üye ülkelerden sadece daha aşağı değildi, ayrıca oranlar Almanya seviyelerine de yakındı. Bununla birlikte, İrlanda'nın yönetim ve işletme iklimi göstergeleri de dünyanın en güçlüleri arasındaydı. Ülkenin işgücü piyasaları esnekti ve eğitim sistemi Avrupa'nın en

iyilerinden biriydi. Ancak tüm bu olumlu göstergelere rağmen, ülkede kriz öncesi dönemdeki hızlı büyüme ortamı ve çok gevşek olan Avrupa para politikası, İrlanda için finansal sektörde kaldıraçlı körüklemiştir. 1975-1994 yılları arası dönemde ortalama % 40 civarında olan kredi arzı 2008 yılına gelindiğinde, ülke GSYİH'sinin % 200'si oranını aşarak patlama yaşamıştır. İrlanda'da büyüyen sermaye yapısı, bu dönemde özellikle bankalararası piyasada yükselişe geçmiştir. İrlanda bankacılık sistemi üzerindeki yetersiz ve gevşek denetim, İrlanda bankalarının dönem boyunca hızlı büyüme ortamında uluslararası para piyasalarından aşırı borçlanmasına da izin vermiştir. 2008 yılı verilerine göre İrlanda bankalarına dışarıdan yatırılan sermayenin % 80'i İngiltere'den, % 13'ü ABD'den, % 5'i off-shore fonlarından ve % 2'si Euro bölgesinden gelmiştir. Gelen bu sermayenin çoğu ise ülkedeki emlak kredilerine çevrilmiş ve bu durum emlak fiyatlarında büyük artışlara yol açmıştır (<http://www.irishtimes.com> adresinden 25.06.2014 tarihinde alınmıştır).

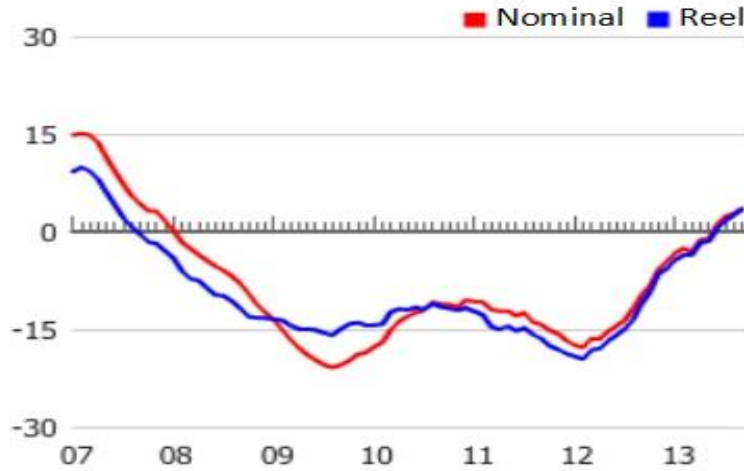
Aşağıdaki Şekil 2.5.'de yer alan bilgiler kapsamında, Euro bölgesi üye ülkelerinin on yıl içindeki (1999-2009 yılları arası dönem) banka bilançolarına bakıldığında İrlanda bankaları, bilançolarını toplam olarak GSYİH'nin yaklaşık % 750'si (yaklaşık 1,4 trilyon dolar) oranında genişletmiştir. Diğer GİIPS ülkelerinde, bu oran GSYİH'nin % 100'ü ile 150'si oranında genişlemiştir. Nitekim İrlanda'da olağanüstü bir konut balonu ortaya çıkmış ve 1997 yılından 2006 yılına kadarki zaman dilimi içinde konut sektörü her yıl % 9,6 oranında büyüme göstermiştir. IMF hesaplamalarına göre İrlanda'da ev fiyatlarındaki artış, İspanya'daki % 28'lik ve ABD'de % 20'lik artış oranları ile karşılaştırıldığında % 90 oranında artış sergilemiştir. Konut fiyatlarındaki bu değer patlaması süresince İrlanda hükümeti, vergi gelirlerini de arttırarak 1997-2007 yılları arası dönemde yıllık ortalama GSYİH'nin % 1,6 oranında bütçe fazlası vermiştir.

Şekil 2.5. İrlanda ve diğer AB üyesi ülkelerin banka bilançolarındaki değişim (1999-2009 yılları arası)

Kaynak: Avrupa Komisyonu, ec.europa.eu adresinden 09.06.2014 tarihinde alınmıştır.

İrlanda'da, 1990'lı yıllarda son derece düşük faiz oranları, vergi kolaylıkları ve gevşek bankacılık düzenlemeleriyle şişirilen "konut fiyatı balonu", 2000'li yılların başlarında sönmeye başlayınca, gerek konut gerekse bankacılık kesiminde ciddi sorunlar baş göstermiştir. 2008 yılından itibaren dünyanın geri kalan kısmına yayılmaya başlayan ABD'deki finans krizinin de etkisiyle İrlanda'daki finansal sorunlar, 2008-2010 yılları arasında iyice derinleşmiştir. Ülke içindeki kurtarma politikaları nedeniyle yükselen kamu borçları, küresel krizin etkisiyle finans piyasalarındaki faiz hadlerinin yükselmesi ile yönetilemez hale gelmiş ve zaten negatif reel GSYİH artışları sergileyen İrlanda ekonomisi, sonunda AB'den finansal yardım istemek zorunda kalmıştır (Kibritçioğlu, 2011b: 5-6). 2007-2008 yıllarındaki küresel finans krizi sırasında dünyanın bankalararası piyasalarında yaşanan olumsuz hava, bu anlamda İrlanda bankaları için iki sorunu da beraberinde getirmiştir: Birincisi, borçlanabilinecek yeni para kaynaklarının tükenmesi ve mevduatların çekilmesinin neden olduğu likidite sorunu ve ikincisi ise ödeme gücü ki, bu daha ciddi bir sorun teşkil etmekteydi. Kriz ile birlikte İrlanda'da ödeme gücünün azalması, ülkedeki yeni emlak alımlarını durdurmuş ve emlak fiyatları aşağı yönlü bir seyir izlemiştir. Sonuç olarak İrlanda da, konut balonundaki patlama ile birlikte yurtiçi talep azalmış ve buna bağlı olarak konut fiyatları düşme eğilimine girmiştir.

Şekil 2.6. İrlanda’da konut fiyatlarındaki değişim oranları (2007-2013 yılları arası)

Kaynak: İrlanda Merkezi İstatistik Ofisi (CSO), www.cso.ie/en/statistics adresinden 10.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.6.’da yer alan bilgiler ışığında İrlanda’daki konut fiyat değişim oranlarına bakıldığında, 2008 yılında yaşanan küresel finans krizinin olumsuz yansımalarının, etkisini kısa sürede İrlanda’da gösterdiği ve 2008 yılı itibariyle bu ülkede konut fiyatlarının negatif bir seyir izleyerek düşüşe geçtiği görülmektedir. Bu dönemde konut fiyatlarındaki düşme ile birlikte kredi hacmi daralan finansal kesimdeki hisse senetleri de değer kaybetmiştir. 2009-2010 yılları arası dönemde bankalardaki kayıpların 35 milyar Euro (2010 yılında 156,5 milyar Euro olan İrlanda GSYİH’nin neredeyse % 20’si) olduğu tahmin edilmektedir. Hükümet, bu dönemde yaşanan finansal krize karşı büyük bankaların kreditorlerine ve mevduat sahiplerine garanti verme, sermaye takviyesi sağlama ve sorunlu varlıkları satın alma gibi bir dizi olağanüstü önlem almıştır (Dadush, 2010: 45-48). Bu dönemde emlak piyasasındaki düşüş ile paralel olarak varlıkların (kredilerin) değerinin azalması nedeniyle altı yerli İrlanda bankasının yükümlülükleri (mevduat) kendi varlıklarından (kredilerinden) çok daha büyük olmuştur. Sonuç olarak bu bankaların ya iflas etmesi öngörülüyordu ya da faaliyetlerine devam edebilmesi için sermaye takviyesi yapılması zorunluluğu bulunmaktaydı (<http://www.irishstatutebook.ie> adresinden 25.06.2014 tarihinde alınmıştır). Hükümetin, yaşanan bu finansal soruna ilk müdahalesi bankaların yükümlülüklerini garanti altına alması olmuştur. Bu garantinin kapsamına, tüm bireysel ve kurumsal mevduat, bankalararası mevduat, teminatsız borçlar, varlık teminatlı menkul kıymetler ve vadeli sermaye benzeri borçlar dahil edilmiştir.

Kriz öncesi dönemde, İrlanda halkında refahın süreceğine inançla birlikte yatırımlar inşaat sektörüne yapılmış, ancak krizle birlikte yaşanan değer kayıpları sonucu reel sektör zor durumda kalmıştır. Yunanistan ve Portekiz gibi İrlanda da küresel kriz sonrası dönemde ekonomik istikrarı sağlayabilmek için bankacılık sektörüne yüklü miktarda kaynak aktarmıştır (Kouretas ve Vlmais, 2010: 392). Finansal sektörün istikrarına yönelik olarak İrlanda hükümeti tarafından alınan bu önlemler ve sonuç olarak katlanılan maliyetler, devlet maliyesi üzerine de ağır bir yük getirmiştir. Dönem içinde İrlanda'nın üretimindeki azalış, vergi gelirlerindeki düşüş, bütçe açığındaki artış ve işsizlik oranındaki yükseliş ekonomiyi bu dönemde zorlayan sorunlar olmuştur. Krizin daha da büyümesini önlemek amacıyla İrlanda hükümeti tarafından bankacılık sektörüne fon aktarımının yapılması, kriz döneminde bütçe açığını ve kamu borçlarının seviyesini daha da yukarı çıkarmıştır.

Aşağıdaki Çizelge 2.3.'de yer alan veriler ışığında, kriz öncesi dönemde bütçe açığı oranı konusunda neredeyse her yıl Maastrich kriterlerini tutturarak İrlanda'da bütçe açığı oranı, 2009 yılında GSYİH'nin % 13,7'si düzeyinde iken 2010 yılına gelindiğinde bu oran GSYİH'nin % 30,6'sına yükselmiştir. Eurostat verilerine göre 2005 yılında İrlanda'nın kamu borçları toplamı, GSYİH'nin sadece % 27,2'sini oluştururken, 2008 yılında bu oran % 44,2'ye, 2009 yılında % 64,4'e ve 2010 yılında % 91,2 seviyesine kadar yükselmiştir.

Çizelge 2.3. İrlanda'nın kriz öncesi dönem temel makro ekonomik göstergeleri (2002-2010 yılları arası)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kamu Borcu/GSYİH	31,8	31,0	29,4	27,2	24,6	24,9	44,2	64,4	91,2
Bütçe Açığı/GSYİH	-0,4	0,4	1,4	1,6	2,9	0,2	-7,4	-13,7	-30,6
Reel Büyüme	5,4	3,7	4,2	6,1	5,5	5,0	-2,2	-6,4	-1,1
Faiz Oranı*	4,46	4,36	3,62	3,36	3,76	4,45	4,57	4,88	8,45

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> ve ECB, <http://www.ecb.europa.eu> adreslerinden 10.06.2014 tarihinde alınmıştır, *Uzun Dönem Faiz Oranları (Her yılın sonunda aralık ayı oranları gösterge olarak alınmıştır.)

AB ve IMF önderliğindeki Troyka'ya uygun politikalar geliştirmek için kemer sıkma tedbirlerini uygulayan İrlanda, son üç senede kamu borçlarını azaltmak konusunda da başarılı bir sınav verememiştir. Yine Eurostat verilerine göre İrlanda'nın kamu borcunun

GSYİH'sine oranı 2011'de % 104,1'e ve 2012 yılında % 117,4'e ve nihayet 2013 yılında % 123,7'e yükselmiştir.³² Bütçe açığının GSYİH'ye oranı ise İrlanda'da 2011 yılında % 13,1 ve 2012 yılında % 8,2 olarak gerçekleşmiş ve 2013 yılında bu oran % 7,2'ye düşürülmüştür. Yaşanan bankacılık krizi öncesi dönemde ortalama % 4'ler düzeyinde olan faiz oranları, kriz sonrası dönemde hızla İrlanda'da yükselişe geçmiş ve 2011 yılında faiz oranları neredeyse % 13'ler düzeyine kadar çıkmıştır (<http://www.ecb.europa.eu> adresinden 26.06.2014 tarihinde alınmıştır). Nitekim, 1999 yılında İrlanda'nın da dahil olduğu Ekonomik ve Parasal Birliğin (EMU), Yunanistan'da yaşanan borç krizi sebeplerine benzer şekilde İrlanda finans kurumlarına tarihsel olarak daha düşük faiz oranlarına erişimi sağlaması da bu ülkede oluşan kredi balonlarının öncü sebepleri arasında sayılabilir. Ancak krizin sebeplerini sadece Birlik içinde oluşan düşük faiz oranlarına bağlamaktan ziyade, İrlanda'nın bankacılık alanına ilişkin olarak yetersiz düzenlemelerine ve denetim eksiliğine dayandırmak daha uygun olacaktır.

İrlanda'daki bankacılık krizi ile birlikte 2008 yılı Eylül ayında, İrlanda hükümeti tarafından ülkenin altı büyük bankasının garanti altına alınacağı ve 2008 yılı Aralık ayında ise İrlanda'nın üç ana bankasına³³ sermaye takviyesi yapılacağı ilan edilmiştir. Plan çerçevesinde hükümet, sermaye takviyesi yapılacak Bank of Ireland ve Allied Irish Bank'dan 2 milyar Euro tutarında imtiyazlı hisse satın almıştır. Anglo Irish Bank'ın ise % 75'inin kontrolünün hükümete verilmesi ve bu bankaya da 1,5 milyar Euro tutarında sermaye takviyesi yapılması planlanmıştır. Plana göre yine her üç bankada da yönetimin % 25'inin hükümet tarafından atanmasına, banka üst düzey yöneticilerinin maaşlarının dondurulmasına ve ikramiye almamalarına yönelik tedbirler getirilmiştir (<http://www.rte.ie/> adresinden 25.06.2014 tarihinde alınmıştır).

Küresel finans krizi öncesinde Euro Bölgesi'nin en az borç yüküne sahip üyeleri arasındayken İrlanda bankalarının emlak piyasasındaki çöküşünden kaynaklanan zararlarını üstlenmeyi tercih eden İrlanda hükümeti, yaşanan bankacılık krizinin üstesinden gelebilmek için AB ve IMF'den malî yardım talebinde bulunmuş ve 28 Kasım 2010 tarihinde AB ekonomi ve maliye bakanları bu ülkeye 85 Milyar Euro tutarında malî

³² Eurostat verilerine göre İrlanda'nın 2012 yılı itibarıyla özel sektör borçlarının GSYİH'ye oranı % 331,8 seviyesine yükselmiştir. GIIPS ülkeleri arasında bu anlamda İrlanda, kamu borçları oranı ile birlikte özel sektör borç oranlarının yüksekliği ile de dikkat çekmektedir.

³³ Allied Irish Bank (AIB), Bank of Ireland (BoI) ve Anglo Irish Bank

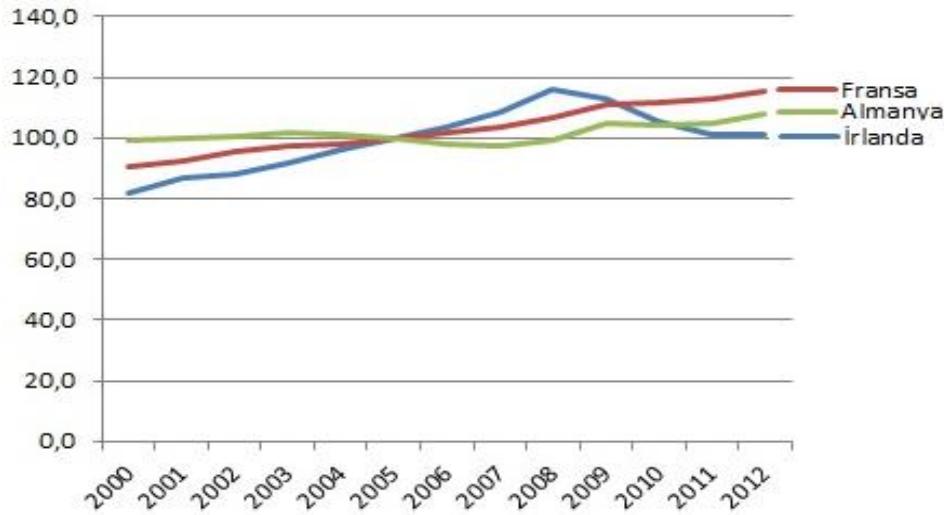
kaynak desteği verilmesini onaylamıştır.³⁴ Bu yardım paketinin 10 milyar Euro'su acil finansman ihtiyaçları, 25 milyar Euro'su bankacılık sektörüne destek ve 50 milyar Euro'su bütçenin finansmanı için öngörülmüştür. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 22,5 milyar Euro ile katılacağı yardım paketine, Euro Bölgesi dışında kalan üye ülkeler İngiltere, İsveç ve Danimarka'da ikili kredilerle destek olma taahhüdünde bulunmuştur.

İrlanda'nın yaşadığı bankacılık krizinde en önemli risk, ülkede sadece kamu borcu kaygısının olmaması, bununla birlikte özel kesimin borçlarına ilişkin kaygıların da önem taşıyor olmasıdır. İrlanda ekonomisinin 2010 yılı verilerine göre GSYİH'si yaklaşık 220 milyar dolardır (156,5 milyar Euro), oysa sadece Avrupa bankalarının İrlanda'dan alacaklarının toplamı Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) kayıtlarına göre 650 milyar dolardır. Bunun ilk iki sırasını 222 milyar dolarla İngiliz bankaları ve 206 milyar dolarla Alman bankaları almaktadır.³⁵ Bu anlamda İrlanda'daki bankaların batması halinde, bu ülkeye kredi veren Euro bölgesindeki alacakların zora girmesi ya da batması AB açısından başka bir risk oluşturmuştur. İngiltere'nin, Almanya'nın ve Fransa'nın İrlanda bankacılık krizinde bu ülkeyi finansal çöküşten kurtarmaya çalışması, bir anlamda bu ülkeye kredi tahsis eden kendi finans kurumlarını koruma amacı da taşımaktadır. Maliye alanında kemer sıkma politikalarında ısrarlı olan ve krizlerden çıkış yolu olarak üye ülkelerden katı tedbirler alması talebinde bulunan Almanya, sorunlu ülkelerdeki kamuoyu tepkisini daha çok çekmektedir. Nihâî olarak siyasal birlik hedefleyen AB içinde, krizleri yönetme aşamasında sorunlu ülkelerdeki mevcut konjonktörü dahil etmeden çözüm yollarında arayışlara girmeler, sonuç olarak Birlik içinde ayrışmayı ve kutuplaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Her ne kadar, ülkedeki bankacılık sektörü kaynaklı hatalar sonucu 2008 yılında krize yakalanmasına rağmen, İrlanda ekonomisi hala yüksek verimlilik ve nispeten esnek bir işgücü piyasasını içerecek şekilde kuvvetli temel faktörlere sahip bulunmaktadır. Bu faktörler, diğer Euro bölgesi üye devletlerinin son yıllarda yaşamış olduğu sorunlara kıyasla, İrlanda'ya kemer sıkma politikaları konusunda daha çok yardımcı olmuştur.

³⁴ İrlanda'nın 10 yıllık tahvil verimi, Kasım 2010 tarihinde % 7 iken, bir ay sonra gelen kurtarma paketi ile bu oran % 9'a yükselmiştir.

³⁵ İrlanda'nın borcunun geri kalanın 113,9 milyar dolarlık kısmını ABD bankaları, 85,7 milyar dolarlık kısmını Fransız bankaları, 28,6 milyar dolarlık kısmını İtalya bankaları, 22,9 milyar dolarlık kısmını Japonya bankaları ve 16,2 milyar dolarlık kısmını İspanya bankaları oluşturmaktadır.

Şekil 2.7. İrlanda’da nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim (2000-2012 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 13.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.7.’de yer alan bilgiler kapsamında, Euro bölgesi üye ülkeleri İrlanda, Almanya ve Fransa’nın 2000-2012 yılları arası dönemdeki nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişime bakıldığında, İrlanda’da bu oranın 2000 yılında % 80’ler düzeyinde (Fransa’da bu oranın % 90’lar ve Almanya’da bu oranın % 100’ler seviyesine yakın olduğu dikkate alınır) olduğu, ancak işgücü maliyetlerinin 2005 yılından sonra yükselişe geçtiği ve 2008 yılından sonra ise düşme eğilimine girerek azaldığı³⁶ görülmektedir. Sonuç olarak İrlanda’nın işgücü maliyetlerine ilişkin olarak rekabet geliştirmeye devam ettiği ve bu durumun ülkenin ihracatçı sektörlerinin gösterdiği performansa bağlı olduğu söylenebilir (Forfás, 2012: 4). Rekabet konusunda İrlanda’nın performansına bakıldığında Dünya Ekonomik Forumu’nun 2013-2014 yıllarına ilişkin yayımlanmış olduğu Küresel Rekabetçilik Raporu’na göre ülke, 148 ülke arasında 28. sırada bulunmaktadır. Rapor’a göre İrlanda’yı sıralamada zorlayan temel sorunlar ise sırasıyla finansmana erişim ile verimsiz yönetim ve bürokrasi gibi konular olmuştur (World Economy Forum, 2014: 222).

Kamu ve özel borç artışları ve dış ortamdaki ciddi sorunlara rağmen, İrlanda ekonomisinin yavaş yavaş rayına oturduğuna dair işaretler vardır. İrlanda için şimdi en önemli sorun, krize sebep olan hatalardan ders çıkarmak ve politika üreten kurumları

³⁶ İrlanda’da, 2008 yılından sonra göreceli fiyatlardaki ve uygun döviz kuru hareketlerindeki düşme sonucunda maliyet rekabeti tekrar yerine gelmiştir. Bu dönemde para birimi Euro’nun, AB borç krizi nedeniyle zayıflaması İrlanda ihracatını daha ucuz hale getirmiştir.

yeniden inşa etmektir (Whelan, 2013: 30-31). Sonuç olarak işsizlik oranındaki artışa (İrlanda Merkezi İstatistik Ofisi verilerine göre 2000-2007 yılları arası dönemde ortalama % 4 civarında olan işsizlik oranı, 2011 yılında % 14,7 ve 2012 yılında % 14,7 olarak gerçekleşmiştir), kamu borç sürdürülebilirliğindeki kırılganlığa, özel sektör borçlarının borç stoku içindeki ağırlığına ve kriz sonrası dönemde bankaların takibe düşen kredilerdeki çözüm arayışlarına ilişkin yavaş ilerlemelere rağmen 2013 yılında İrlanda hükümeti, İspanya ile birlikte kendi ekonomilerinde piyasa şartlarının iyileşmesini göz önünde bulundurarak kurtarma programlarından ilave kredi talep etmeyeceğini açıklamış ve 2013 yılının Aralık ayında ülke AB-IMF destekli kurtarma paketini sona erdirmiştir.

2.3.3. Portekiz

Portekiz’de yaşanan kriz aslında uzun süredir devam eden kamu maliyesi sorunlarının bir uzantısı olarak görünmektedir. 2002 yılında İstikrar ve Büyüme Paketi kurallarını ihlal eden ilk ülkenin Portekiz olması ülkede yaşanan sorunların en önemli işaretlerinden birisidir.³⁷ Yaşanan sorunlara ek olarak ABD’de başlayan küresel finans krizinin Avrupa Birliği üyesi ülkelere de sıçraması, bu dönemde koşulları çeşitli sorunları bulunan Portekiz açısından da daha zor hale getirmiştir. Küresel finans krizi ile birlikte Euro Bölgesi tahvillerinin istikrarına ilişkin korkular (likidite sorunu, ekonominin geleceği ve Euro bölgesi ülkelerine kredi veren bankaların endişesi) kısa sürede borç oranları yüksek üye ülkelere de yayılmış ve tahvil getirileri bu ülkelerde hızla sürdürülemez seviyelere yükselmiştir. Nitekim IMF, Yunanistan’daki borç krizi sonrasında bu ülke için temerrütten kaçınılsa bile, krizin diğer Euro üyesi ülkelere de yayılması riskinin mevcut olduğu uyarısında bulunarak AB ülkelerinin ve Avrupa Merkez Bankası’nın yürüttüğü kurtarma çabalarının ve desteğin uluslararası piyasalarda daha ikna edici olmasına dikkat çekmiştir.

Portekiz’de yaşanan borç krizinin nedenlerine bakacak olursak, yaşadıkları krizlerden önce sürdürülebilir bir şekilde yüksek ekonomik büyüme gerçekleştiren Yunanistan, İrlanda ya da İspanya’nın aksine Portekiz, 2001 yılından beri düşük ekonomik büyüme ve durgunluk ortamı yaşamaktaydı. Sorunun temelinde ise ülkede ekonomik büyümenin çok düşük olması ile birlikte verimlilik artışının zayıf, bütçe açığının fazla ve

³⁷ Mali dengelerdeki bozulma karşısında ilk olarak Şubat 2002 tarihinde Avrupa Komisyonu, Almanya ve Portekiz’e yönelik olarak erken uyarı mekanizmasının işletilmesini tavsiye etmiş, ancak Konsey sözkonusu ülkelerin taahhütlerinin yeterli olduğu düşüncesiyle Komisyon tavsiyesi yönünde hareket etmemiştir.

cari açığın ise yüksek olması bulunmaktaydı. Bir diğer sorun ise Yunanistan'da, Euro bölgesine dahil olunması ile birlikte reel faiz oranlarındaki düşmenin yarattığı iç talep artışı ile gelen harcama gevşekliği, iç tasarrufların düşüklüğü³⁸ ve yüksek borçlanma oranları gibi sorunların, benzer şekilde Portekiz'de de gözlemlenmiş olmasıdır. Yine ülkedeki ticarete konu olmayan ve rekabetçi olmayan rant sektörlerindeki artışların, yatırımları ticarete konu sektörlerden başka yöne çekmesi ülkede dönem boyunca verimliliğin de düşük olmasına neden olmuştur. Kriz öncesi dönemde Portekiz'de iç talebin ekonomik patlamayı sürdürmesi, ücretler üzerinde yukarı yönlü baskı uygulanmasına neden olmuş ve yeni para birimi "Euro" ayarlamalarının makro sonuçlarına ek olarak, dış rekabet açığı önemli ölçüde ülke için sorun teşkil eden en önemli konular olmuştur (Lourtie, 2011: 5-6). Sonuç olarak 2008-2009 yıllarında etkisini gösteren küresel finans krizi dönemindeki durgunluk, Portekiz'deki sorunları da su yüzüne çıkarmıştır. Bu dönemde finansal piyasalar, ülkenin borç yükümlülüklerini yerine getirip getirmeyeceği yeteneği konusunda daha şüpheli olmaya başlamışlardır.

2010 yılında Euro bölgesi ülkeleri Yunanistan ve İrlanda'yı dış yardım almaya zorlayan malî sıkıntılar, aynı şekilde yüksek bütçe açıkları ve kamu borçları bulunan Portekiz'in durumunu da olumsuz etkilemiş ve uluslararası piyasaların bu ülkeye olan güvenini azaltmıştır. Zayıf bir ekonomik performans sergileyen Portekiz'in, 23 Mart 2010 tarihinde kredi derecelendirme kuruluşu Fitch tarafından kredi notu AA-'ye indirilmiş; görünümü ise negatif olarak belirlenmiş; ardından 27 Nisan 2011 tarihinde kredi derecelendirme kuruluşu Standard&Poor's, Portekiz'in kredi notunu A-'ye düşürmüştür. 2010 yılı Temmuz ayında ise uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's, ülkenin kredi notunu A1'den Aa2'ye indirmiş ve not indirimine gerekçe olarak Portekiz'in finansal gücünün orta vadede zayıflayacak olmasını göstermiştir (www.bloomberght.com adresinden 03.07.2014 tarihinde alınmıştır). Kredi derecelendirme kuruluşları tarafından art arda gelen not indirimleri sonucu, Portekiz tahvilleri üzerindeki baskı daha da artmış ve on yıllık devlet faiz oranları ülkede hızla yükselişe geçmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda faiz oranlarındaki yükselişle beraber hızla yükselen kamu borçları, bu dönemde hükümetin acil tasarruf önlemleri almasına neden olmuştur. Böylece, 2010 yılı Eylül ayında Portekiz Hükümeti, borç krizi içindeki diğer Euro Bölgesi üye ülkelerinin izlediği

³⁸ 2008 yılı için Portekiz'in brüt yurt içi tasarruflarının ülke GSYİH'sine oranı % 10,2'dir. Buna karşılık bu oran Euro Bölgesi'nde ortalaması % 20'dir (Gros, 2010: 1). Yine ampirik çalışmalara göre bir ülkede mevcut düşük faiz oranlarının, ülke iç tasarruf oranlarını azalttığı dikkate alınırsa faiz oranlarındaki düşüşün burada olumsuz bir etki yarattığı söylenebilir.

gibi vergi zamları, yerel yönetim bütçelerinin kısıtlanması, özelleştirme ve kamu çalışanları için maaş kesintilerini de içeren bir dizi kemer sıkma politikası açıklamıştır.

Olası bir krizin etkilerinden kaçınmaya çalışan Portekiz’de, 2011 yılı Mart ayına gelindiğinde muhalefetin, hükümetin ortaya koyduğu kemer sıkma paketini reddetmesi sonrası Portekiz Başbakanı Jose Socrates istifa etmiştir. Ancak daha sonra, Haziran ayında yapılacak olan seçimlere kadar kurulan geçici hükümetin başbakanı olarak Socrates, ülkenin finansman, bankacılık ve ekonomi konularındaki sorunlarını gidermek için çabalarını devam ettirmiştir. Ancak hükümetin tüm çabalarına rağmen krizin ateşini fitilleyen gelişme, Portekiz’de bütçe açığının 2013 yılında GSYİH’nin % 2’si seviyesine çekilmesi hedefi doğrultusunda hazırlanan kemer sıkma tedbirlerinin Portekiz Parlamentosu’nda 23 Mart 2011 tarihinde reddedilmesi sonrasında ekonomik koşulların ülkede daha da ağırlaşması olmuştur. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak krizin üstesinden gelemeyeceğini farkederek Portekiz hükümeti, malî yardım talebinde bulunmuştur. Sonuç olarak Portekiz, 2011 yılı Nisan ayında Yunanistan ve İrlanda’dan sonra Avrupa Komisyonu (EC), Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ortaklığındaki ‘Troyka’dan kurtarma paketi talebinde bulunan üçüncü ülke olmuştur. Bu gelişme ile birlikte 2011 yılı Temmuz ayında uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody’s, Portekiz’in kredi notunu yatırım yapılamaz seviyeye düşürmüştür.

Portekiz’deki sorunların kaynağına bakıldığında süregelen sıkıntılar Yunanistan ile benzerlik taşımaya rağmen, borç oranları konusunda durum farklılık arz etmektedir. Öyle ki Euro’ya dahil olduğu 1999 yılı öncesinde Portekiz’in kamu borçları, Yunanistan’ın aksine Maastricht kriterleri tarafından belirlenen % 60 sınırının altında (Eurostat verilerine göre 1999 yılında ülkenin kamu borçlarının GSYİH’ye oranı % 51,4 idi) bulunmaktaydı. Yani Portekiz, Euro bölgesine dahil olmak için gerekli kriterleri karşılamaktaydı. Ancak geçen zaman içinde ülkenin kamu borçlarının GSYİH’ye oranı yükselişe geçmiştir.

Aşağıdaki Çizelge 2.4.’de yer alan veriler ışığında Portekiz’in, 2009 yılında borç krizinin ortaya çıktığı tarihe kadarki kamu sektörü borcu yıllar itibarıyla hep % 70’in altında olmuştur. Ancak, 2009-2013 yılları arasındaki durgunluk döneminde, hükümetin izlediği kamu harcamalarını azaltma ve kemer sıkma önlemleri çabalarına rağmen, borç seviyesi yine de hızlı bir artış eğilimine girmiştir.

Çizelge 2.4. Portekiz'in kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri (2002-2010 yılları arası)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kamu Borcu/GSYİH	56,8	59,4	61,9	67,7	69,4	68,4	71,7	83,7	94,0
Bütçe Açığı/GSYİH	-3,4	-3,7	-4,0	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8
Reel Büyüme	0,8	-0,9	1,6	0,8	1,4	2,4	0,0	-2,9	1,9
Faiz Oranı*	4,45	4,40	3,64	3,46	3,96	4,47	4,00	3,91	6,53

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> ve ECB, <http://www.ecb.europa.eu> adreslerinden 15.06.2014 tarihinde alınmıştır, *Uzun Dönem Faiz Oranları (Her yılın sonunda aralık ayı oranları gösterge olarak alınmıştır.)

Eurostat verilerine göre yaşanan kriz ortamı ile birlikte Portekiz'in kamu borcunun GSYİH'sine oranı 2009 yılında % 83,7'ye, 2010 yılında % 94'e, 2011 yılında % 108,2'ye, 2012 yılında % 124,1'e ve nihayet 2013 yılında % 129'a yükselmiştir.³⁹ Bütçe açığı ise 2009 yılındaki kriz döneminde hızlı bir yükseliş ile % 10,2'ye çıkmış, ancak geçen zaman içinde düşüşe geçmiştir. Ülkede bütçe açığı oranı ise 2010 yılında % 9,8; 2011 yılında % 4,3 ve 2012 yılında % 6,4 olarak gerçekleşmiş ve nihayet 2013 yılında bu oran % 4,9 seviyesine düşürülmüştür. Bu anlamda, Portekiz'in de Yunanistan ve İrlanda gibi halen Maastricht Kriterleri'ni karşılayamadığı görülmektedir. 2013 yılına gelindiğinde ülkede, bütçe açığı azalmış olmasına rağmen kamu borcunun halen yükseliş eğiliminde olması, Portekiz'in gelir-gider dengesi konusunda kemer sıkma önlemlerine riayet ettiğini, ancak kamu borcunun yükselmesi ile ilgili olarak ülkenin hala kaynak yaratma noktasında sıkıntı yaşadığını göstermektedir. Her ne kadar Portekiz, bütçe açığını ve kamu borcunu kontrol açısından Yunanistan'dan daha iyisini yapıyor olsa da, ülkenin uzun dönemli zayıf büyüme beklentileri, ciddi rekabet kaybı ve yüksek kamu-özel borçlanması, ülkeyi daha hassas bir konuma getirmektedir. Ayrıca Portekiz'in, en büyük ticari partneri (ihracat pazarının % 25'lik payını oluşturan) İspanya'ya da krizin bulaşmış olması, ülke için başka bir risk oluşturmaktadır.

Portekiz'de krizin en önemli nedenleri arasında sayılan ve kriz öncesi dönemde faiz oranlarındaki keskin düşüşler ile tetiklenen ve genişleyici maliye politikaları tarafından körüklenen iç talep patlaması, mevcut arzdaki paralel yükselişler tarafından izlenmemiştir.

³⁹ Eurostat verilerine göre Portekiz'in 2012 yılı itibarıyla özel sektör borçlarının GSYİH'ye oranı % 254,6 seviyesine yükselmiştir. GIIPS ülkeleri arasında İrlanda gibi Portekiz de bu anlamda özel sektör borç oranlarının yüksekliği ile dikkat çekmektedir.

Yaşanan borç krizi öncesinde, 2002 ve 2009 yılları arasındaki dönemde ülkedeki faiz oranları yıllık ortalama % 4'ler seviyesinde olmuştur. Faiz oranlarının, 1995 yılında ortalama % 11'ler ve nihayet Euro'ya katılım öncesi 1999 yılında ortalama % 6'lar civarında (<http://www.ecb.europa.eu> adresinden 28.06.2014 tarihinde alınmıştır) olduğu dikkate alınır, Portekiz'de düşük faiz oranları ile tetiklenen talep artışının finansmanında, ülkedeki zayıf iç tasarruf oranları ile birlikte yine dışarıdan yapılan borçlanmaların önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Ülkede, kriz öncesi dönemdeki zayıflayan ekonomik performansın bir sonucu olarak ortaya çıkan düşük büyüme oranları ile birlikte yüksek cari açık oranlarına ilişkin mevcut sorunlar nihai olarak kamu finansman dengesini de bozmuştur. Aşağıda, Çizelge 2.5.'de yer alan bilgiler kapsamında Portekiz'de, 2002 yılında GSYİH'nin % 8,2 oranında gerçekleşen cari açık, azalan rekabetin ve düşük büyüme oranlarının bir sonucu olarak 2008 yılında % 12,8 oranına yükselmiştir.

Çizelge 2.5. Portekiz'in cari açık göstergeleri (2002-2010 yılları arası)

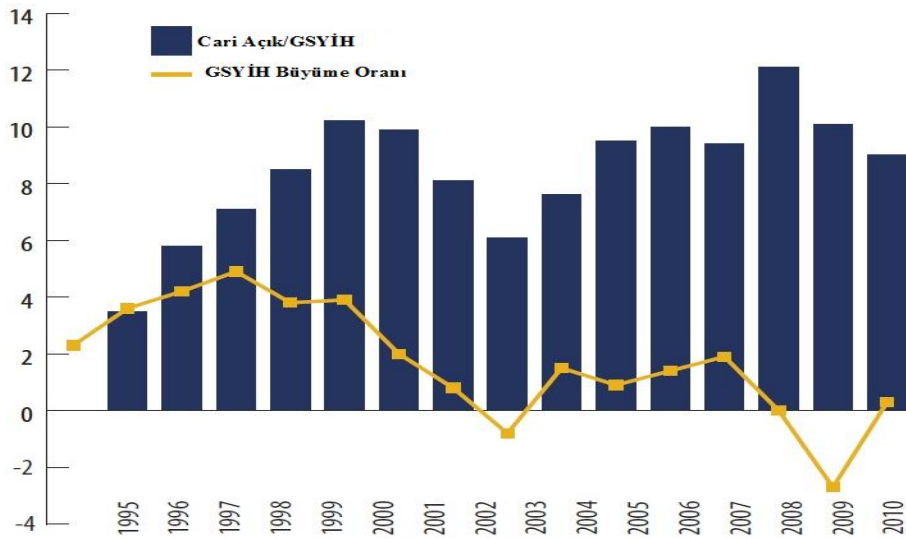
	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cari Açık/GSYİH	- 8,2	- 10,3	- 10,7	- 10,1	- 12,8	- 10,9	-10,6

Kaynak: OECD, <http://www.oecd.org/> adresinden 07.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Diğer GIIPS ülkelerine göreceli olarak Portekiz'in, Euro'ya katılım ile birlikte hızlı rekabet gücü kaybı daha erken ortaya çıkmıştır. Portekiz, tek para birimi Euro sistemi içinde olduğu için fiyatlardaki ve ücretlerdeki artışlardan kaynaklanan rekabet gücü kaybını aşmak ve ihracatı arttırmak için devalüasyon yapma yeteneğinden yoksun kalmıştır. Rekabet gücü kaybının, Portekiz üzerindeki olumsuz etkisi ise esas olarak kendini ihracatın azalması, büyümenin düşük seyretmesi ve cari açığın artması şeklinde göstermiştir. Ancak kriz sonrası dönemde alınan önlemlerle cari açık aşağıya çekilmiştir. Uygulanan kemer sıkma politikalarının bir sonucu olarak kriz sonrası dönemde, düşük büyüme oranları nedeniyle ülkede üretim düşmüş ve ekonomi küçülmüştür. Ekonominin küçülmesi ise vergi gelirleri kaybı ve istihdamın daralması gibi olumsuz etkileri de beraberinde getirmiş ve sonuç olarak ülkede işsizlik oranları daha da yükselmiştir. Ülkedeki yüksek işsizlik oranı, kriz sonrası dönemde ekonomideki daralmanın bir sonucu olarak 2010 yılında % 12'ye ve 2011 yılında % 12,9'a yükselmiştir. 2013 yılında % 15 seviyelerinde gerçekleşmiştir (<http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 04.07.2014 tarihinde alınmıştır). Portekiz'de, hükümetin kemer sıkma politikaları kapsamında aldığı tüm tedbirlere rağmen bütçe açığı ve kamu borcu oranı istenilen seviyelere düşürülemedi.

Kemer sıkma politikalarının bir sonucu olarak ekonomide yaşanan daralmadan dolayı Portekiz’de istihdamı arttırmaya dönük politikalar ise hayata geçirilememiştir. Ülkede, hükümetin kemer sıkma politikaları kapsamında aldığı tüm tedbirlere rağmen bütçe açığı ve kamu borcu oranı halen istenilen seviyelere düşürülemediği gibi ekonomide yaşanan daralmadan dolayı Portekiz’de istihdamı arttırmaya dönük politikalar da halen tam olarak hayata geçirilememiştir. 2012 yılı itibariyle ülkedeki işsizlik oranı % 15,8 iken bu oran 2013 yılı itibariyle % 16,4 seviyesine kadar yükselmiştir.⁴⁰

Portekiz’de cari açığı, kriz öncesi dönemde ülkeye giren sermaye akımları ile finanse edilmiştir. Ancak küresel kriz ortamı ile birlikte kredi kaynakları kuruyunca, ülkenin cari açığı finanse etme yeteneği de azalmıştır. Kamu maliyesindeki genişlemeye rağmen rekabet gücündeki kayıplar, Portekiz’in son yıllardaki büyüme oranında ise ortalama yıllık sadece % 1 gibi bir büyüme ortamı sağlayabilmiştir. Aşağıda, Şekil 2.8.’de yer alan bilgiler kapsamında Portekiz 1995-2010 yılları arası dönemde cari açığın artış eğiliminde olduğu, buna karşın ekonomik büyüme oranlarının oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 2.8. Portekiz’de bütçe açığı oranı ve büyüme oranı (1995-2010 yılları arası)

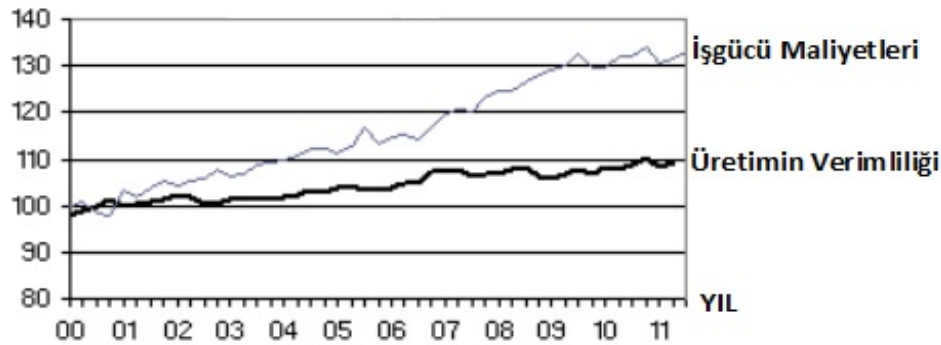
Kaynak: IMF, <http://www.imf.org> adresinden 20.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Eurostat verilerine göre Portekiz ekonomisi 2011 yılında % 1,3, 2012 yılında % 3,2 ve 2013 yılında % 1,4 oranında küçülme göstermiştir. Portekiz’de uygulanan kemer sıkma politikaları sonucunda ekonomik büyüme küçülme yaşarken, ülkenin cari açığı ise bu

⁴⁰ Eurostat verilerine göre Portekiz’in 2014 yılı Mayıs ayı itibariyle işsizlik oranı % 14,3 seviyesine düşmüştür. Portekiz’de işsizlik oranı 25 yaş altı nüfusta 2013 yılı itibariyle % 38,1 olarak gerçekleşmiştir.

durumun aksine azalma göstermiştir. Buna göre Portekiz'in cari dengesi 2011 yılında GSYİH'nin % 7'si oranında açık, 2012 yılında GSYİH'nin % 2'si oranında açık ve 2013 yılında GSYİH'nin % 0,5'i oranında fazla vermiştir. Mevcut veriler karşılaştırıldığında, ülkede ekonomik büyümedeki küçülmeye rağmen cari açığın hızlı bir şekilde düşüş göstermesi şaşırtıcı bir gelişme olmuştur. Bu durumun öncelikli temel nedeni kriz sonrası dönemde Portekizli tüketicilerin vergi artışları ve kamu harcama kesintileri nedeniyle harcanabilir gelirlerinin hızla düşmüş olmasıdır. Yani düşük gelirlili Portekiz vatandaşları daha az ithalat yapmaktadır. Yine kriz sonrası dönemde fiyatlar ve maliyetler üzerindeki baskı nedeniyle bir anlamda Portekiz ekonomisi bir iç devalüasyon geçirmiş ve bu durum ülke ihracatını göreceli olarak daha rekabetçi hale getirmiştir. Sonuç olarak ülke, ithalata yönelik tüketici harcamalarındaki keskin düşüş ve ihracat kalemlerindeki büyüme ile birlikte cari dengeyi daha makul bir düzeye getirmiştir.

Portekiz'de reel ekonomik büyüme oranlarındaki düşük oranlara görece olarak yıllar itibariyle cari açık oranının yüksek seyretmesi, özellikle ülkenin dış ticaret alanındaki işletme ikliminin zayıf ve işgücü piyasalarının esnek olmamasından kaynaklanmaktadır. Euro'ya geçiş ile birlikte ülkede yıllık ortalama % 6 oranında artan ücretler ve işgücü piyasalarının katılığı, bu dönemde rekabet gücünün ülkede hızla bozulmasına da neden faktörler olmuştur (Dadush ve diğerleri, 2010: 61).

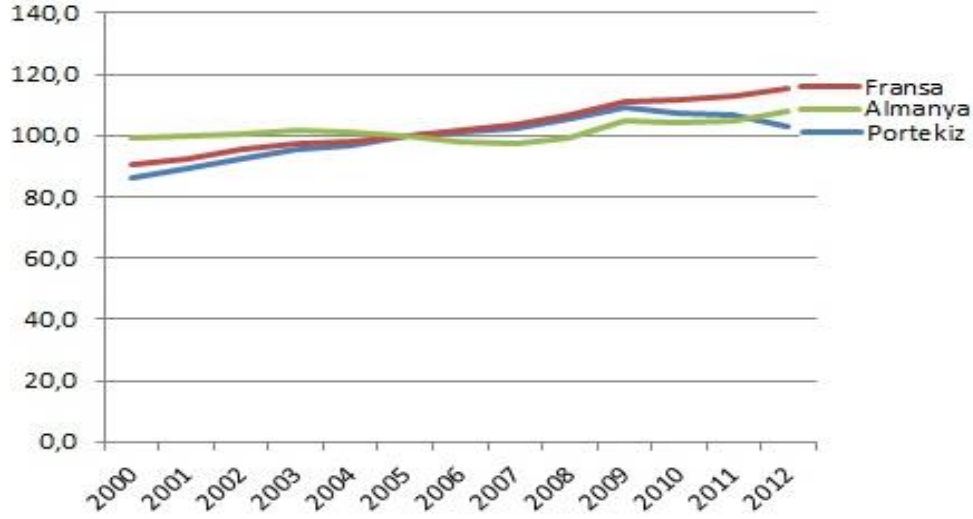

Şekil 2.9. Portekiz'de işgücü maliyetleri ve üretimin verimliliği (2000-2011 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 21.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.9.'da yer alan bilgiler kapsamında Portekiz'de işgücü maliyetlerindeki artış, üretimin verimliliğindeki artışlardan dönem boyunca daha fazla olmuştur. Bu durum, kuzey Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça yüksektir. Örneğin işgücü maliyetleri 2000-2009 döneminde Almanya'da sadece % 5 artarken, Portekiz'de bu oran % 20'ler seviyesinde olmuştur (Pettinger, 2012: 1). Portekiz'de, zayıf ekonomik

performansa göre başta kamu sektörü olmak üzere işgücü piyasalarının verimsiz ve büyük hacimli olması ile birlikte işgücü ve fiyat artışlarından kaynaklı rekabet gücü kaybı, Portekiz’de cari açığın yüksek seviyelerde seyretmesinde de temel faktördür.

Şekil 2.10. Portekiz’de nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim (2000-2012 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 22.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.10.’da yer alan bilgiler kapsamında, Euro bölgesi üye ülkeleri Portekiz, Almanya ve Fransa’nın 2000-2012 yılları arası dönemdeki nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişime bakıldığında ise Portekiz’de bu oranın 2000 yılında % 85’ler düzeyinde (Fransa’da bu oranın % 90’lar ve Almanya’da bu oranın % 100’ler seviyesine yakın olduğu dikkate alınır) olduğu, ancak Euro bölgesine dahil olunmasıyla birlikte Portekiz’de birim işgücü maliyetlerinin artarak Birliğin ekonomik olarak en güçlü ülkeleri arasında yer alan Almanya ve Fransa seviyelerine yaklaşmış olduğu, hatta 2009 yılında ülkenin birim işgücü maliyetinin Almanya’nın da üstüne çıktığı, ancak kriz sonrası alınan önlemlerle 2009 yılından sonra düşme eğilimine girdiği görülmektedir. Sonuç olarak Euro’ya geçiş ile birlikte Portekiz’in yerli para biriminin uygulanan döviz kuru nedeniyle değerlenmesi, bu ülkede birim işgücü maliyetlerini AB üyesi gelişmiş ülkelere kıyasla daha pahalı hale getirmiş ve ülkenin uluslararası rekabeti dramatik olarak gerilemiştir. Son olarak Dünya Ekonomik Forumu’nun 2013-2014 yıllarına ilişkin yayımlanmış olduğu Küresel Rekabetçilik Raporu’na göre Portekiz, 148 ülke arasında 51. sırada bulunmaktadır. Rapor’a göre Euro bölgesi ülkesi Portekiz’in, Yunanistan gibi bu kadar aşağı sıralarda yer almasında ise sırasıyla finansmana erişim, verimsiz yönetim ve bürokrasi, vergi oranları ve politik istikrarsızlık gibi temel sorunlar öne çıkmaktadır (World Economy Forum, 2014:

318). Bu anlamda tüm bu sorunlar çözüm beklerken Portekiz hükümetinin, rekabetçiliği arttırmak ve bu sayede kamu borcunun GSYİH'ye oranını düşürmek amacıyla uygulamaya koyduğu kemer sıkma politikaları ile ülkede istihdamın sayısını azaltması ülkede işsizlik oranını daha da arttırmaktadır. Bu durum ise düşük performanslı büyüme oranları ortamından çıkılamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Portekiz'in, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Avrupa Para Birliği (EMU) üyesi bir ülke olarak ekonomik büyümeyi ve kişi başına düşen milli geliri uygun bir seviyeye çıkarmak için ülkedeki zayıf eğitim düzeyi ve teknoloji, inovasyon eksikliği ve rekabetsiz iş ortamı gibi altyapı eksikliklerinin üstesinden gelmek için uygun reformları hızla gerçekleştirmesi gerekir. Kredi derecelendirme kuruluşu Moody's'in 2007 yılında yaptığı bir çalışmada ise Portekiz'in emek üretkenliği ve verimliliği sorununu üç yönlü olarak değerlendirmiştir. Buna göre sorunun kaynağı; 1) İnsan sermayesinin düşük düzeyde olması, 2) Bürokratik bir iş ortamı ve 3) Tekellerin egemenliğinde olan yetersiz iç rekabettir (AIG, 2007: 1).

2011 yılının ilk yarısında Portekiz, hükümet harcamalarının yarattığı kamu borçlarının bir sonucu olarak kamu maliyesini istikrara kavuşturmak için AB-IMF'den 78 milyar Euro tutarında kurtarma paketi talep etmiştir. Portekiz hükümeti, kamu harcamalarında ciddi kesintiler yaparak ve vergi oranlarını yükselterek, 2010 yılında % 9,8 olan kamu açığını, 2013 yılında % 4,9'a düşürmeyi başarmıştır. Ülke, kriz döneminde acil yardım paketinden faydalanabilmek için kamu harcamalarını kısıtlamış ve birçok kamu çalışanının işine son vermiştir. Uygulanan kemer sıkma politikalarının kuşkusuz Portekiz'deki en olumsuz etkisi ise işsizlik oranının ortalama % 15'lere ulaşan seviyelere çıkması olmuştur. Ancak, yine de tüm kemer sıkma önlemlerine rağmen ülkenin kamu borcu/GSYİH oranı 2013 yılına gelindiğinde % 130'lar seviyesine kadar çıkmaya devam etmiştir.

Portekiz'in kamu maliyesi ile ilgili sorunları temelde ülkenin zayıf ekonomik büyüme ortamı, dış borç düzeyi ve ekonominin rekabet gücü eksikliği ile yakından alakalıdır. Özellikle kamu maliyesinin ile ilgili sorunlara yol açan nedenlerin kaynağında ise Portekiz'in geçmişteki yapısal kötü yönetimi, ülkedeki siyasi istikrarsızlığın alınacak tedbirleri ve reformları sekteye uğratması, malî disiplinden kopmanın AB organlarıncaya tolere edilmesi ve aşırı değerlendirilen para birimi Euro'nun Portekiz ekonomisinde ve maliye politikasında yarattığı büyük zorluklar olmuştur (Pereira ve Wemans, 2012: 24-25). Bununla birlikte yaşanan Euro bölgesi krizlerinin ana nedenleri arasında bulunan tahvil

getirilerinin hızlı bir şekilde değerlenmesine karşı ise Avrupa Merkez Bankası (ECB), parasal birlik projesi kapsamında doğrudan veya dolaylı olarak tahvil getirilerinin hedef değerini aşacak olmasına izin vermeyeceği konusunda ülkelere garanti vermek zorundadır.

2013 yılı Aralık ayında kurtarma programından ayrılan ilk ülke olan İrlanda'nın ve 2014 yılı Ocak ayında banka kurtarma programından çıkan İspanya'nın ardından Portekiz, 18 Mayıs 2014 tarihinde kurtarma paketini sonlandıran üçüncü ülke olmuştur. Portekiz hükümeti, kemer sıkma önlemleriyle ülke ekonomisinin büyümeye başladığını belirterek, yeni kurtarma paketi talep edilmeyeceğini kaydetmiş ve bundan sonra ekonomideki iyileşmeyi malî reformlarla desteklemeye devam edeceğini açıklamıştır. Portekiz'in 10 yıl vadeli tahvillerinin faizi, Ocak 2012'de % 18'i aştıktan sonra, 2014 yılı Mayıs ayında % 3.6'ya kadar düşerek, 2006 yılından bu yana en düşük seviyesini görmüştür. (www.bloomberght.com adresinden 03.07.2014 tarihinde alınmıştır). Sonuç olarak Portekiz'in ve diğer üye ülkelerin krizlerden çıkarmış olduğu deneyimler ve bu ülkelerin geleceği ile ilgili endişeler, aynı zamanda AB'nin de siyasi ve ekonomik geleceği konusunda izlenecek politikalar için birer rehber niteliği taşımaktadır.

2.3.4. İspanya

İspanya'da, 1993 yılından bu yana özelleştirme dalgası içinde üretimdeki çıktı seviyesi istikrarlı bir şekilde arttırılmıştır. İspanya, 1993 yılında yaşanan resesyona hariç 2008 yılına kadar AB ortalamasından daha yüksek oranda bir büyüme kaydetmiştir. 1999 yılında Euro bölgesine dahil olunması ve 2002 yılında Euro'nun dolaşıma girmesiyle birlikte ulusal para birimi Peseta'nın kur riski ortadan kalkmış, böylece ekonomik istikrarı sağlamak İspanya için daha kolay hale gelmiştir. Euro'ya geçişle birlikte ülkede faizlerin düşmesi ise diğer GIIPS ülkeleri ile benzer şekilde İspanya ekonomisinde de genişleme etkisi yaratırken, bu genişlemenin en belirgin özelliği düşük oranlı faiz oranları sonucunda artan kredi hacminin büyük ölçüde gayrimenkul sektöründe kullanılması olmuştur. 2000'li yılların başından sonuna doğru İspanya'da, bankaların gayrimenkul sektöründe verdiği finansman desteği bir yanda konut ve inşaat sektöründe büyük bir canlılık yaratırken, diğer taraftan konut alımında bulunan hanehalklarının borçlanma düzeyinde artışa neden olarak emlak kredileri balonu oluşturmuştur. Zaman içinde konut talebini karşılamak için inşaat projelerindeki dramatik artış ile beraber hızla yükselen konut fiyatları, 2007 yılının sonlarına gelindiğinde küresel durgunluk ile birlikte ülkede konut

talebinin yavaşlaması, konut fiyatlarının aşağı yönlü bir seyir izlemesi ve işsizliğin artması şeklinde kendini göstermiştir.

İspanya’da yaşanan tüm bu kriz öncesi olumsuzluklarla paralel olarak 2008 yılında dünya ekonomik konjonktüründe birşeyler ters gitmeye başlamış ve ABD’de başlayan küresel finans krizinin olumsuz etkileri İspanya’da da kendini hissettirmiştir. Öyle ki, kriz öncesinde yıllık ortalama % 3,5’lik bir büyüme, düşük bir kamu borcu ve iyi bir bütçe dengesi tablosu sergileyen İspanya için yaşanan durgunluk ile birlikte nerede yanlışlık yapıldığı sorusu da, kendini 2008 yılı küresel krizinin uluslararası piyasalar üzerindeki olumsuz etkisinde göstermektedir. Bu dönemde dünya finans piyasalarındaki sıkıntılı, korkulu ve gergin bekleyiş İspanya ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Ülke, 2008 yılının üçüncü çeyreğinde küçülmüş ve tüm yıl için ekonomik büyüme oranı % 0,9 olarak gerçekleşmiştir. İspanya ekonomisinde, bu dönemde yaşanan düşük büyüme ve durgunluk ortamında ülkenin emlak sektöründeki balonun patlaması ile ülkede ekonominin motoru durumu konumundaki inşaat sektörü de soğumaya başlamıştır. İspanya, kriz öncesinde Euro bölgesinin en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri iken, kriz sonrası dönemde durgunluk nedeniyle zor günler geçiren ve yüksek işsizlik oranları ile boğuşan bir ülke haline dönüşmüştür.

2008 yılında İspanya’da başlayan durgunluk ortamının daha iyi anlaşılabilmesi için ülkede krizin ana nedeni olarak gösterilen bankacılık sektörünün yapısına ve işleyişine göz atmak gerekecektir. İspanya’da, “Caja”⁴¹ olarak adlandırılan bölgesel tasarruf ve kredi bankaları, oransal olarak İspanya bankacılık sisteminin yarısını oluşturmaktadır. Caja’lar halka açık değildi ve genellikle bu bankalar, hissedarları yerine bölgesel yöneticilerin kontrolündeydi. Bu bankaların müşterilerini ise çoğunlukla aileler, KOBİ’ler, sivil toplum kuruluşları gibi ödeme güçlüğü çekme ihtimali daha yüksek olan kesimler oluşturmaktaydı. Krizden önce Caja’lar, kredi ödemeleri konusunda sıkıntılı ve büyük bankaların kredi vermek istemeyeceği kişileri müşteri olarak kabul etmişti. Ayrıca bu bankalar, diğer kreditorlerin aksine borca karşılık teminat, geri ödeme vadesi ve verilecek kredi tutarının gayrimenkul değerine oranı gibi bilgileri, denetim mercilerine bildirmek

⁴¹ İspanya’da tasarruf mevduat kabul etme ve kredi verme konusunda uzmanlaşmış finans kurumlarıdır. Kuruluş amaçları yoksul kesimler arasında tasarruf alışkanlığını oluşturmaktır, ancak zaman içinde ticari bankalar ile rekabet edebilecek kadar gelişmiş bir konuma gelmişlerdir.

zorunda değildi. Bildirimin olmaması, hükümetin kriz öncesi dönemde yaklaşan risklere karşı bu bankaların malî durumu hakkında bilgi sahibi olmasını engellemiştir.

Hükümet, bu bankaların gayrimenkul piyasasındaki yatırımlarının derinliği konusunda da bir bilgiye sahip değildi. 2009 yılına gelindiğinde Caja'lar, ülkenin konut kredileri piyasasında % 56 oranında bir paya sahip konuma gelmişlerdir (Harrington, 2011: 7-8). İspanya'da, düzensiz ve denetim dışı bir büyüme sergileyen bölgesel tasarruf bankalarının (Caja'lar) gayrimenkul piyasasında oransal olarak artması, zaman içinde ekonomik koşulları da kötüleştirmiştir. Konut piyasası, 2009 yılında çöktüğü zaman ve kredi borçluları⁴² iflasa sürüklendiğinde ödenmesi şüpheli alacak konumunda olan kötü krediler İspanya'da önemli ölçüde artmıştır. Caja'lar, bu ödenmemiş kredilerden ve yüksek maliyetlerden kaynaklı gelir düşüşü sonucu felç olmuştur. 2009 yılında Mart ayında İspanya hükümeti, ilk kez bir Caja'nın⁴³ iflastan kurtarılmasında aktif rol almıştır. Ancak Caja'lar ile bankalar arasında farklılık olmasına rağmen, yatırımcılar hükümetin Caja kurtarma eylemini bir bütün olarak İspanya finans sektörünün sağlıklı yapısının bir göstergesi olarak görmüştür. Kurtarma sonrası, yatırımcıların İspanyol bankalarına olan güveni azalmış ve banka hisselerinin değeri hızlı düşmüştür. Sonuç olarak ise oluşan kriz dalgası sonrası dönemde mevduat sahipleri tarafından bankalardan milyarlarca Euro para (2010 yılının ilk dört aylık döneminde 21,6 Euro milyar mevduat) geri çekilmiştir.

İspanya Merkez Bankası'na göre İspanyol bankacılık sisteminin gayrimenkul piyasası kaynaklı potansiyel sorunlu kredi miktarının, 2010 ortalarında yaklaşık 180 milyar Euro olduğu tahmin edilmiştir. Bazı analistlere göre İspanyol bankaları, bu miktarın sadece üçte biri oranındaki kaybın üstesinden gelebilme kapasitesine sahip iken, Caja'lar bu miktarın çok daha azının üstesinden gelebilme kabiliyetine sahipti (Harrington, 2011: 8).

İspanya'da finans krize neden faktörlerin başında İspanyol kredi kurumlarının ve gayrimenkul piyasasının üzerindeki denetim ve düzenlenme eksikliği gelmektedir. Bugün gelinen noktada İspanya hükümeti, Caja'ların Eylül 2011 tarihine kadar sermayelerini güçlendirmeleri ya da seçenek olarak kısmi kamulaştırma ile karşıya kalabilmelerini gerektiren yeni bir yasa çıkardı. Ayrıca hükümet, Caja'lara yeni yatırımcılar bulmak ya da diğer bankalar ile birleşmek için zaman verdi. Bununla birlikte İspanya hükümeti, 2009 yılı

⁴² Kredi borcu olan çoğu inşaat şirketi, bu dönemde iflasa sürüklenmiştir. 2009 yılına kadarki süreçte inşaat sektörünün, İspanyol bankacılık sistemine milyarlarca Euro borcu bulunmaktaydı.

⁴³ Hükümet, bu dönemde Caja Castilla La Mancha için 9 milyar Euro'luk bir kurtarma paketi hazırlamıştır.

Haziran ayında “Düzenli Banka Yeniden Yapılandırma Fonu (FROB)”u oluşturdu. Fon’un amacı, bankalarının yeniden yapılandırılması idare etmek için fon sağlamak olmuştur.

Dadush’a göre (2010: 65-45) İspanya’daki krize ilişkin sorunun kaynağı, ülkenin dış ticarete konu olmayan sektörlerde - konut, devlet ve geniş bir dizi piyasa hizmeti – çok hızlı bir şekilde büyümesiydi. İspanya, Yunanistan’ın aksine sorunları halletmek için daha fazla zamana ve kaynaklara, dahası makul düzeylerde borç-GSYİH oranlarına sahipti. Ancak ülkede rekabetçi ortamı güçlendirecek şekilde imalat ve diğer büyüyen dış ticarete konu sektörlerle kaynak tahsisinin gerçekleştirilememiş olması temel sorundu. Bu durum ise yatırımların ve işgücünün, ülkede dış ticarete konu olmayan faaliyetlerde yoğunlaşmasına neden olmuş, sonuç olarak talebi artan (inşaat vs.) sektörlerde fiyatlar ve ücretler yukarı yönlü (verimliliği de aşan bir şekilde diğer Euro bölgesi üyelerindeki değerlerin üstüne çıkarak) bir seyir izleyerek ülkenin rekabet gücünü aşındırmıştır.

Dünya Ekonomik Forumu’nun 2013-2014 yıllarına ilişkin yayımlamış olduğu Küresel Rekabetçilik Raporu’na göre İspanya, 148 ülke arasında 35. sırada bulunmaktadır. Rapor’a göre İspanya’yı rekabetçilik konusunda zorlayan esas sorunlar ise sırasıyla finansmana erişim, verimsiz yönetim ve bürokrasi, vergi oranları ve kısıtlayıcı işgücü düzenlemeleri olmuştur (World Economy Forum, 2014: 348).

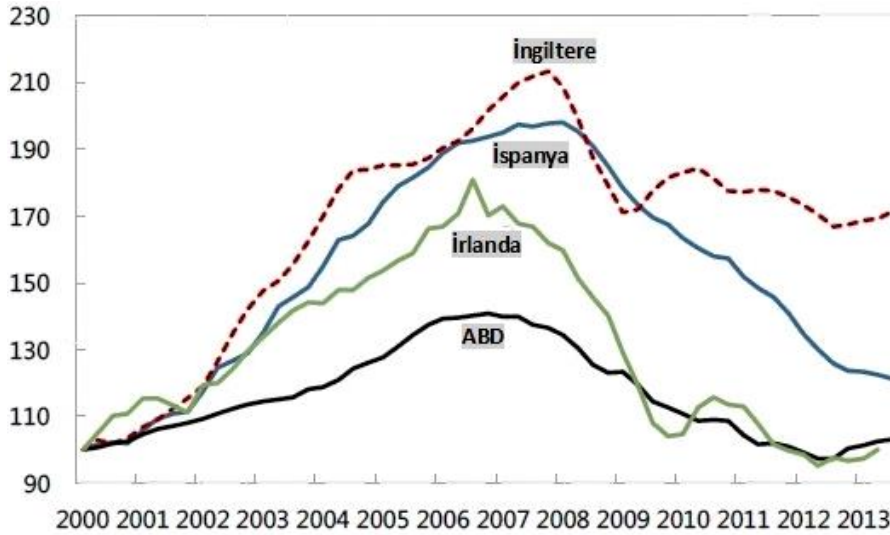
Çizelge 2.6. İspanya’da ve diğer AB ülkelerinde imalat katma değerindeki değişim

	2007	2000 Yılından Bu Yana Değişim
Almanya	24	+ 1
İrlanda	22	- 10
İtalya	18	- 3
İspanya	15	- 4
Portekiz	14	- 3
Yunanistan	10	- 1

Kaynak: Dünya Bankası (WB), <http://www.worldbank.org> adresinden 08.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Sürecin başında zaten küçük olan İspanya imalat sektörü, yukarıdaki Çizelge 2.6.’da yer alan bilgiler kapsamında, 2000 yılından 2007 yılına kadar ki süreçte % 4 küçülme yaşamıştır. Diğer taraftan dönem boyunca katma değeri, GSYİH’nin % 17’sine kadar ulaşan İspanya konut sektöründeki balon, tartışmasız bir şekilde konut fiyatlarının ani düşüşü ile 2009 yılında bankacılık krizini tetiklemiştir.

İspanya’da oluşan gayrimenkul balonu nedeniyle 1996 yılından 2007 yılına kadarki süreçte gayrimenkul fiyatları % 200 artış görmüştür (<http://www.spainrei.com> adresinden 08.07.2014 tarihinde alınmıştır). 2000 yılından, küresel krizin etkilerini İspanya’da da gösterdiği 2008 yılına kadar ki zaman dilimi içinde İspanya’daki konut fiyatları sürekli artış halinde olmuştur. Öyle ki İspanya’daki bu artış, mortgage kredilerinden kaynaklı küresel krizin ilk kez ortaya çıktığı ABD’nin ve bu krizin Euro bölgesinde ilk etkilerinin hissedildiği İrlanda’nın bile üstünde olmuştur. Aşağıdaki Şekil 2.11.’de de görüleceği üzere İspanya konut fiyatlarındaki değişim 2008 yılına kadar sürekli artmıştır. Bununla birlikte küresel krizin bir sonucu olarak 2008 yılından sonra konut fiyatları aşağı yönlü bir seyir izlemiştir.

Şekil 2.11. İspanya’da ve diğer ülkelerde konut fiyatlarındaki değişim (2000-2013 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> ve Ministerio Fomento, <http://www.fomento.gob> adreslerinden 08.07.2014 tarihinde alınmıştır.

İspanya’daki borç krizinin ardında genelde, Portekiz’inki gibi bir büyüme problemi olduğu söylenemez. İspanya için iddialar daha çok, 1990’ların sonlarından 2008’e dek bankacılık sektöründeki hızlı kredi artışları (1998-2008) ile inşaat sektörü katma değerindeki ve konut fiyatlarındaki büyük artışlar (yani İrlanda’dakini çağrıştıran konut fiyatı balonu) üzerinde yoğunlaşıyor (Kibritçioğlu, 2011b: 7-8). Bu anlamda İrlanda’da olduğu gibi, İspanya’nın borç sorunlarının kökeni sadece kamu borcu değil, aynı zamanda

özel kesim ağırlıklıdır.⁴⁴ İspanyol hanehalkları ve şirketlerinin yüksek borç oranları kriz öncesi dönemde ülkede emlak kabarcıklarını arttırmış ve ülkeyi adeta yabancılara (ülkedeki hanehalkları, şirketler ve devlet borçlarının yabancılara toplam borcu neredeyse 1 trilyon Euro'ydu ve bu rakam İspanya GSYİH'nin % 90'ına tekabül etmekteydi) rehin bırakmıştır. İspanya Merkez Bankası'na göre bankanın Avrupa Merkez Bankası'na olan toplam borcu 2012 yılı Mart ayı itibariyle 264 milyar Euro'ya (335 milyar Dolara) yükselmiştir. Bu rakam, 2011 yılı Haziran ayından bu yana 50 milyar Euro'dan daha az bir artış daha göstermiştir. İspanya Merkez Bankası, bu paranın çoğunu Avrupa Merkez Bankası'ndan (ECB) borç almıştır. Şimdi, bankanın borcu 285 milyar Euro'ya yükselmiş, yani İspanya GSYİH'sinin % 27'si kadardır. Peki Avrupa Merkez Bankası, bu parayı nereden getirmektedir. Cevap ise esas olarak Almanya'nın Merkez Bankası'ndan, yani Bundesbank'tan (Knight, 2012: 1). Euro bölgesi içinde Alman Merkez Bankası Bundesbank tarafından ECB aracılığıyla diğer merkez bankalarına sağlanan toplam kredi tutarı yükselmekte ve Euro Bölgesi krizi başladığından beri ise yükselmeye devam etmektedir. 2012 yılı Nisan ayı itibariyle Bundesbank tarafından ECB aracılığıyla diğer merkez bankalarına kullanılan kredi miktarı 644 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Bu rakam ise Almanya'nın GSYİH'sinin % 24'ine tekabül etmekteydi ve halen de yükselmektedir. Bu haliyle kriz içindeki İspanya bankalarının ve krizin vurduğu diğer ülkelerin kurtarılması gerek AB için gerekse Almanya için de hayati önem taşımaktaydı. Dolayısıyla, borçlanma maliyetlerini azaltmak amacıyla başta Almanya olmak üzere AB ülkelerinin kriz içindeki ülkelere önerdiği kemer sıkma programları beraberinde bu ülkelere daha derin bir ekonomik daralma ve daha yüksek bir işsizlik sorunu getirmiştir.

Nobel ödüllü ekonomist Paul Krugman, AB ülkeleri tarafından kriz içindeki ülkelere önerilen sabit para ve kemer sıkma politikaları kombineli reçeteyi "*Avrupa'nın ekonomik intiharı*" olarak nitelemektedir. Krugman'a göre her türlü soruna karşı yanıt olarak ülkelere sıkı malî kemer sıkma politikasını önermek her durumda çok mantıklı bir önerme değildi (Krugman, 2012: 1). Çünkü, kemerlerin sıkılması halinde bu ülkelerin ve dahası bu ülke toplumlarının daha da zor durumlara düşmesi, örneğin kamu harcamalarının azaltılmasının işsizliği arttırması, yaşanan borç krizi bunalımından ülkeleri ne kadar kurtarabilirdi.

⁴⁴ Eurostat verilerine göre İspanya'nın 2012 yılı itibariyle özel sektör borçlarının GSYİH'ye oranı % 214 seviyesine yükselmiştir. GIIPS ülkeleri arasında İspanya, bu anlamda özel sektör borç oranlarının yüksekliği ile dikkat çekmektedir.

İspanya hükümeti, konut balonu patladığı zaman büyük miktarlarda bir bütçeyi banka kurtarmaları için harcamıştır. Ülkede yaşanan bankacılık krizinin en önemli aktörlerinden ve İspanya'nın dördüncü büyük bankası Bankia, 2012 yılı Mayıs ayında devletten 19 milyar Euro kurtarma almıştır. Bu kurtarma operasyonu ile birlikte yeniden sermayelendirilen Bankia'nın % 45 oranında hissesi kamulaştırılmıştır.⁴⁵ Elinde sorunlu 32 milyar Euro'luk emlak varlığı bulduran bankanın kurtarılması ile birlikte en önemli endişe ise İspanya'nın da Yunanistan gibi bir kurtarma paketine ihtiyaç duyabileceği korkusu olmuştur. Diğer taraftan Avrupa Komisyonu'ndan yapılan açıklamaya göre İspanya'da yaşanan emlak krizi ile bankaların batık borçlarının toplam tutarı, 41 milyar Euro ile son beş yılın zirvesine çıkmıştır (www.bloomberght.com adresinden 03.07.2014 tarihinde alınmıştır). İspanya'daki bankacılık krizi sonrasında yapılan banka kurtarmaları nedeniyle ülkenin bütçe açığı ve borç seviyeleri de bu dönemde yükselmiş ve yaşanan olumsuz gelişmeler ile birlikte uluslararası piyasaların bu ülkeye olan güveninin azalmasının bir sonucu olarak ülkenin kredi notu düşürülmüştür. 2011 yılında kredi derecelendirme kuruluşları tarafından art arda gelen not indirimleri sonucu İspanya'nın görünümü negatife düşmüştür.

İspanya'nın zayıf kamu maliyesi, Yunanistan'ın aksine ülkenin ekonomik sıkıntılarının nedenlerinden ziyade bir belirtidir. Kriz öncesinde İspanya, Euro bölgesinin malî kuralları içinde yer almaktaydı, hatta kriz sonrası dönemde bile ülkenin kamu borcunun ülke GSYİH'sine oranı 2011 yılında % 70'ler (Eurostat verilerine göre bu oran aynı dönemde Almanya için % 80 ve Fransa için % 86 idi) düzeyindeydi. Bu anlamda İspanya'daki esas sorun, Yunanistan'da olduğu gibi geçmişten gelen ve doğrudan kamu borçları kaynaklı bir borç sorunu değil, 2000'lerin sonlarına kadar hızla büyümüş ve şişmiş olan emlak pazarındaki balonun patlaması sonucu ortaya çıkmış bir resesyondur. İspanya'nın durgunluğa girmesi ile birlikte kamu borcunun ve bütçe açığının hızlı bir artış göstermesi ise ülkedeki emlak balonundaki patlamanın bir sonucu olmuştur.

⁴⁵ Bu dönemde diğer İspanyol bankalarındaki kayıplar şu şekilde gerçekleşmiştir: Catalunya Banc SA ve Banco NTG SA'nın (bu iki banka sonradan kamulaştırıldı) vergi öncesi hesaplanan zararları yaklaşık toplam 20 milyar Euro; Banco de Valencia'nın zararı (banka kurtarma aldı) 3,6 milyar Euro ve İspanya'nın altıncı büyük ticari bankası Banco Popular Espanol SA'da 2,5 milyar Euro'luk bir açık ortaya çıkmıştır.

Şekil 2.12. İspanya’da kamu borçlarının GSYİH’ye oranı (2003-2013 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 09.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.12.’de yer alan bilgiler kapsamında bugün gelinen noktada İspanya’nın kamu borcu, 2008 yılında AB borç krizinin başladığı tarihten bu yana yaklaşık üç misli artmış ve 2013 yılında kamu borcunun ülke GSYİH’sine oranı % 93,9 oranına (yaklaşık 960 milyar Euro) yükselmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından İspanya’nın malî görünümünde borç sürdürülebilirliğine ilişkin Ekim 2012 tarihinde yayınlanan analize göre, ülkenin mevcut EDP⁴⁶ programı tarafından belirtilen hedeflere sadık kalacağı varsayılarak, 2018 yılındaki kamu borcunun GSYİH’ye oranının en fazla % 110 seviyesine ulaşacağı ve sonraki yıllarda azalan bir trende gireceği öngörülmüştür.

Çizelge 2.7. İspanya’nın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri (2002-2010)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kamu Borcu/GSYİH	52,6	48,8	46,3	43,2	39,7	36,3	40,2	54,0	61,7
Bütçe Açığı/GSYİH	-0,3	-0,3	-0,1	1,3	2,4	2,0	-4,5	-11,1	-9,6
Reel Büyüme	2,7	3,1	3,3	3,6	4,1	3,5	0,9	-3,8	-0,2
Faiz Oranı*	4,43	4,34	3,64	3,37	3,82	4,35	3,86	3,81	5,38

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> ve ECB, <http://www.ecb.europa.eu> adreslerinden 14.06.2014 tarihinde alınmıştır, *Uzun Dönem Faiz Oranları (Her yılın sonunda aralık ayı oranları gösterge alınmıştır.)

Diğer taraftan Yukarıdaki Çizelge 2.7.’de yer alan bilgilere göre İspanya’nın bütçe dengesi, kriz öncesi dönemde fazla vermekte iken 2008 yılında durgunluk ortamına girilmesi ile birlikte % 4,5 açık vermiş ve geçen zaman içinde bütçe açığı hızla yükselişe

⁴⁶ Aşırı Açık Prosedürü (EDP)

geçmiştir. İspanya'daki bütçe açığı oranı, Eurostat verilerine göre 2009 yılında % 11,1; 2010 yılında % 9,6; 2011 yılında % 9,6 ve 2012 yılında % 10,6 olarak gerçekleşmiş ve nihayet 2013 yılında bu oran halen Maastrich Kriterleri'nin çok üstünde olarak % 7,1 seviyesine düşürülebilmıştır.

2012 yılının ilk yarısı tamamlandığında İspanya hükümeti, ülkenin bankacılık sektörü kaynaklı aksaklıklarını bertaraf etmek ve ekonomiyi yeniden istikrara kavuşturmak için AB'den kurtarma paketi talep etmiştir. 2012 yılının Haziran ayında Euro Bölgesi maliye bakanları, İspanya'ya 100 milyar Euro'ya⁴⁷ kadar malî yardımda bulunma kararı almıştır. Bu karara karşı İspanya Başbakanı Mariano Rajoy'un ilk açıklaması, kararın memnuniyet verici olduğu, ancak bunun bir kurtarma paketi olmadığı ve sadece bankalar için alınacak olan bu kredinin yine bankalar tarafından geri ödeneceği şeklinde olmuştur. Fakat bu fonlar doğrudan İspanyol bankalarına aktarılmamış, gerekli banka sermayelendirmelerinin yapılması için devlet idaresindeki fonlara transfer yapılmıştır. Böylece yapılan malî yardımlar, İspanya'nın ulusal hesabındaki borçlar olarak kabul görmüştür. Karar sonrasında İspanya'da sokağa dökülen halkın tepkisi, bankacılık sektörü için hazırlanan kurtarma paketi nedeniyle hükümetin planladığı kemer sıkma politikalarının ve bazı özelleştirmelerin işten çıkarmalara ve işsizliğe neden olacağı yönünde olmuştur (<http://tr.euronews.com/tag/ispanya-nin-borc-yuku/> adresinden 08.07.2014 tarihinde alınmıştır). Nitekim hükümet yaşanan kriz sonrasında harcamaları kısmak ve bütçe açığını azaltmak amacıyla kemer sıkma önlemlerini (işsizlik ödeneğinin kesilmesi, emeklilik yaşının yükseltilmesi, ücretlerin dondurulması ve harcamaların kontrol edilmesi vs.) uygulamaya koymuştur. Geçen zaman içinde ülkede alınan tüm tedbirlere rağmen bütçe açığı ve kamu borcu oranı düşürülemedi, ekonomik daralmadan dolayı İspanya'da istihdamı arttırmaya dönük politikalar ise hayata geçirilememiştir. 2013 yılı itibariyle ülkedeki işsizlik oranı % 26,1 seviyesine kadar yükselmiştir.⁴⁸

İspanya'da emlak sektöründeki balonun patlaması sonrası bankaların ödenmeyen kredilerinin katlanmasıyla başlayan ekonomik kriz, 2009 yılından 2014 yılına kadar devam etmiştir. 2014 yılına gelindiğinde İspanya hükümeti, ülkede bankacılık sektörünün aşamalı

⁴⁷ İspanya hükümeti, kurtarma paketi kapsamında hazırlanan 100 milyar Euro'dan 41 milyar 300 milyon Euro'yu kullanmıştır.

⁴⁸ Eurostat verilerine göre kriz öncesi dönemde İspanya'nın 2007 yılındaki işsizlik oranı % 8,2 iken 2014 yılı Mart ayı itibariyle bu oran % 25,3 olarak gerçekleşmiştir. İspanya'da işsizlik oranı 25 yaş altı nüfusta 2013 yılı itibariyle % 55,5 gibi yüksek bir değere sahiptir.

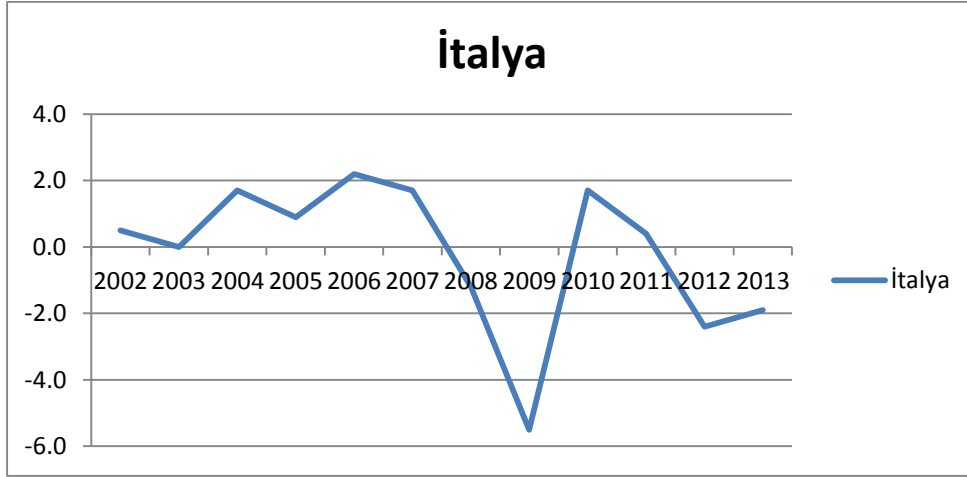
olarak iyileştiğini belirterek, artık Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM) desteğine ihtiyaç duymadıklarını açıklamıştır. 2014 yılı Ocak ayında ise İspanya, banka kurtarma programından çıkarak İrlanda'nın ardından kurtarma paketini sonlandıran ikinci ülke olmuştur.

2.3.5. İtalya

2011 yılına gelindiğine Avrupa borç krizi üzerindeki dikkatler, Yunanistan'dan uzaklaşıp dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan ve aynı zamanda AB kurucu üyesi konumundaki İtalya'ya kaymıştır. 2013 yılı itibariyle yaklaşık 2 trilyon dolarlık milli geliri ile dünyanın en büyük dokuzuncu ekonomisi ve ayrıca Avrupa'nın da dördüncü büyük ekonomisi olan ve aslında dünyanın en büyük ticari markalarını da içinde barındıran İtalya'da göze çarpan temel sorunların başında, Yunanistan ile benzer şekilde yüksek kamu borçlarının bulunması ve yine bir başka Euro bölgesi üyesi Portekiz ile benzer şekilde büyüme performansının düşüklüğü gelmektedir. Bu anlamda İtalya'da, İspanya veya İrlanda krizlerinin aksine, büyük bir konut kredisi balonu bulunmamaktaydı ve genellikle İtalyan vatandaşları çok az borca sahipti. Bununla birlikte İtalya'yı sıkıntıya sokan yüksek kamu borçları sorunu da yeni ortaya çıkmış bir şey değildi. Ülke, zaten 1991 yılından günümüze kadar zaman içinde her yıl GSYİH'nin % 100'ü üzerinde borç oranlarına sahipti. Haliyle, Maastricht ölçütlerini (kamu borç stokunun GSYİH'ye oranının % 60'ı geçmemesi gerektiği şartı) yerine getirmeden Euro Bölgesi'ne kabul edilen Yunanistan gibi İtalya'nın da yüksek kamu borçları AB organlarınca görmezden gelinmiş ve ülke, gerekli koşullara (kamu borcu oranı şartı) sahip olmamasına rağmen 1999 yılında parasal birliğe kabul edilmiştir. Makroekonomik verilerini olduğundan farklı beyan eden Yunanistan'ın aksine İtalya, bu dönemde kamu borçlarını AB yetkili organlarından saklamak gibi bir çaba içinde de olmamıştır.

Ekonomik krizin yanı sıra, aylarca siyasi istikrarsızlıklar ile mücadele eden İtalya'da yaşanan ekonomik durgunluk ve daralma ile birlikte yıllardır kronik hale gelmiş yüksek kamu borçlarının çözümüne ilişkin sorunlar ve düşük büyüme oranları İtalyanların başını ağrıtan ve AB'yi düşündüren konular arasında yer almaktadır. İtalya'daki borç krizini AB açısından daha problemlili hale getiren durum ise borçlarını ödemek konusunda sıkıntı yaşayan ülkelerden biri olan Yunanistan'ın, ekonomik büyüklüğü ile orantılı olarak borçlarını ödeyememesi durumunda yaratacağı zararın Euro bölgesi için daha yönetilebilir

olması, ancak İtalya gibi büyük bir ekonomi için borçlarını ödeyememe sorununun AB'ye malî felaket getirebilmesidir (Knight, 2011: 1). Nitekim, ülkelerin mevcut durumlarına bakıldığında aradan geçen zaman içinde Yunanistan'dan farklı olarak İtalya'nın, halen mevcut borçlarının faiz ödemelerini ve anaparalarını karşılamak için borçlanmaya ve yine borçlarını ödemeye devam ettiği görülmektedir.

Şekil 2.13. İtalya'da GSYİH büyüme oranı (2002-2013 yılları arası)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 14.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.13.'te yer alan bilgiler kapsamında İtalya'nın son on yıl içindeki büyüme oranlarına bakıldığında ise ekonomik büyüme performansının ülkede neredeyse sadece % 1'lik bir büyüme ortalamasına sahip olduğu ve yine GSYİH oranının ülkede 2008 ve 2009 yıllarında negatif gerçekleşmesi nedeniyle ülkenin ekonomisinde küçülmeler yaşandığı göze çarpmaktadır.

Büyüme oranlarındaki bu gelişmeler ile birlikte İtalya'da kamu borcunun ülke GSYİH'sine oranının, ülkenin parasal birliğe dahil olduğu yıl olan 1999'dan bu yana sürekli olarak % 100'ler seviyesinin üstünde (kamu borcunun, ülke GSYİH'sine oranının % 60'ı aşmaması gerektiği yönündeki Maastrich kriterlerindeki referans değerinin çok üstünde) çıktığı dikkate alınırsa, ülkede kamu borçları disiplininin aslında hiçbir zaman sağlanmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 2.8. İtalya'nın kriz öncesi dönem temel makroekonomik göstergeleri (2002-2010 yılları)

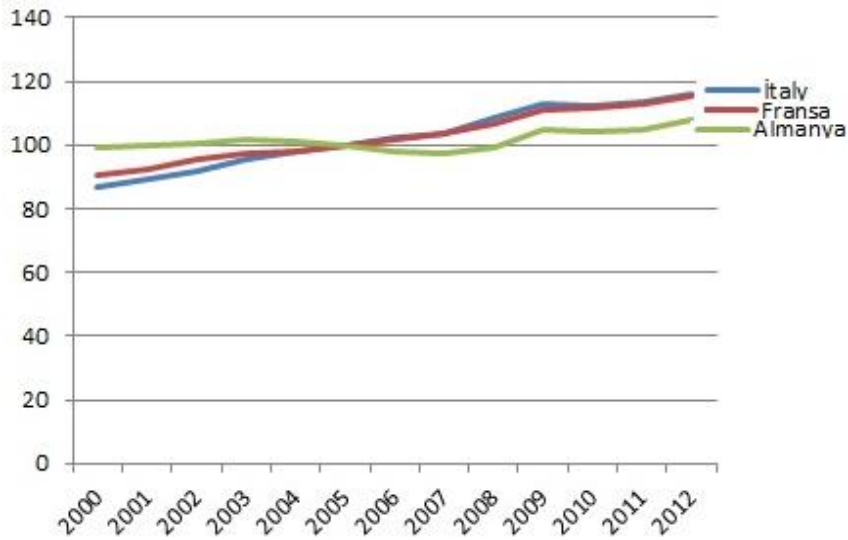
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kamu Borcu/GSYİH	105,4	104,1	103,7	105,7	106,3	103,3	106,1	116,4	119,3
Bütçe Açığı/GSYİH	-3,1	-3,6	-3,5	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,5	-4,5
Reel Büyüme	0,5	0,0	1,7	0,9	2,2	1,7	-1,2	-5,5	1,7
Faiz Oranı*	4,55	4,46	3,79	3,55	4,04	4,54	4,47	4,01	4,60

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> ve ECB, <http://www.ecb.europa.eu> adreslerinden 25.06.2014 tarihinde alınmıştır, *Uzun Dönem Faiz Oranları (Her yılın sonunda aralık ayı oranları gösterge olarak alınmıştır.)

Yukarıdaki Çizelge 2.8.'de yer alan bilgiler kapsamında Eurostat verilerine göre İtalya'nın kamu borcunun GSYİH'sine oranı 2009 yılında % 116,4'e, 2010 yılında % 119,3'e, 2011 yılında % 120,7'ye, 2012 yılında % 127'ye ve nihayet 2013 yılında % 132,6 (2,069 trilyon Euro) seviyesine yükselmiştir. Ülkede, kamu borcunun GSYİH'ye oranının 1999 yılında % 113'ler seviyesinde olduğu da dikkate alınır, aradan geçen yıllar içinde İtalya'daki kamu borçları sorunun aslında kronik bir sorun olduğu dikkat çekmektedir.

Dünyanın kamu borcu en yüksek ülkelerinden biri olan İtalya'nın bütçe açığı oranının ise Eurostat verilerine göre pekçok AB üyesi ülkenin altında bulunduğu görülmektedir. İtalya'nın bütçe açığı, 2009 yılında hızlı bir yükseliş ile % 5,5 seviyesine çıkmış, ancak geçen zaman içinde tekrar düşüşe (2012 ve 2013 yıllarında bu oran % 3 seviyesinde gerçekleşerek Maastrich kriterlerinde belirtilen referans değere eşit olarak) geçerek normal seviyelere düşürülmüştür. Bu anlamda Yunanistan'ın aksine, İtalya'da bütçe açığının düşük oranlarda olmasının temel sebebi, ülkenin son zamanlarda malî olarak oldukça daha ihtiyatlı davranmasından kaynaklanmaktadır. Hükümet, kamu hizmetleri için daha az harcamakta ve insanların kazançlarından ise daha fazla vergi almaktadır. Bu yüzden İtalya'da, 2009 yılındaki durgunluk dönemi haricinde diğer yıllarda bütçe dengesini sağlama açısından daha ihtiyatlı davranıldığı görülmektedir (Knight, 2011: 1). İtalya'nın bugün gelinen noktada kamu borçlarının yüksekliği ile ilgili sorunları esasında ülkenin geçmişteki vergi toplama ve savurgan hükümet harcamaları üzerine kötü bir sicilinin bulunması ve ülkenin kamu maliyesi ile ilgili sıkıntılarının kaynaklanmaktadır. Özellikle, ülkede kayıtdışı ekonominin büyüklüğü, ekonomik faaliyetlerin önemli bir yüzdesinin vergilendirilememesi anlamına gelmektedir. Ekonomistlerce, İtalya'nın kayıtdışı ekonomi yoluyla oluşan gelir kaybının yaklaşık 540 milyar Euro olduğu tahmin edilmektedir.

Ülkede büyüme oranlarındaki zayıflama ile ilgili temel sorunlardan biri ise İtalya'nın rekabetindeki uzun vadeli düşüştür. Özellikle ücret maliyetlerinin, Almanya'ya göre İtalya'da daha hızlı arttığı gözlemlenmiştir ve bu durum ülkenin ihracat büyümesini yavaşlatan unsurlardan biri olmuştur. Ancak, Euro bölgesi içinde olan İtalya için devalüasyon seçeneği olmadan, rekabet gücünü tekrar kazanma süreci de muhtemelen çok yavaş olacaktır. Bu ise ücretlerde kesinti yapılarak iç devalüasyon ile gerçekleştirilebilecektir. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2013-2014 yıllarına ilişkin yayımlanmış olduğu Küresel Rekabetçilik Raporu'na göre İtalya, 148 ülke arasında 42. sırada bulunmaktadır. Rapor'a göre dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan İtalya'yı rekabetçilik konusunda zorlayan esas sorunlar ise sırasıyla vergi oranları, verimsiz yönetim ve bürokrasi, finansmana erişim ve kısıtlayıcı işgücü düzenlemeleri olmuştur (World Economy Forum, 2014: 208). Yine ülke, iş yapmanın ne kadar kolay olduğunu gösteren Dünya Bankası göstergelerinde düşük bir skora (80. sırada) sahiptir. Gerek işgücü maliyetleri gerekse ülkede kolayca yatırım yapılabilmesini zorlaştıran düzenlemeler, İtalya ekonomisinin rekabetçiliğini azaltan konular olmuştur.

Şekil 2.14. İtalya'da nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişim (2000-2012 yılları)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 14.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 2.14.'de yer alan bilgiler kapsamında, Euro bölgesi üye ülkeleri İtalya, Almanya ve Fransa'nın 2000-2012 yılları arası dönemdeki nominal birim işgücü maliyetlerindeki değişime bakıldığında, İtalya'da bu oranın 2000 yılında % 86'lar düzeyinde (Fransa'da bu oranın % 90'lar ve Almanya'da bu oranın % 100'ler seviyesine yakın olduğu dikkate alınır) olduğu, ancak Euro bölgesine dahil olunmasıyla birlikte

İtalya'da da birim işgücü maliyetlerinin zaman içinde artarak Birliğin ekonomik olarak en güçlü ülkeleri arasında yer alan Almanya ve Fransa seviyelerine yaklaşmış olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibariyle Fransa'da bu oranın % 115'ler, Almanya'da bu oranın % 108'ler ve İtalya'da bu oranın % 116'lar seviyesinde olduğu dikkate alınır, Euro'ya geçiş ile birlikte İtalya'nın birim işgücü maliyetlerinin, Birliğin Almanya ve Fransa gibi daha gelişmiş üye ülkelerine kıyasla pahalı hale gelmesi ülkenin rekabetçi yapısını da azaltmıştır. İtalya'nın 2002-2012 yılları arası dönem birim maliyetlerindeki artış oranı ise yaklaşık % 30 olmuştur.

Tüm bu sorunlara ek olarak İtalya'yı, diğer GIIPS ülkelerinden daha riskli kılan esas mesele ise ülkenin dış borçlarının çok yüksek olması gelmektedir. Dış borç alacaklılarının başında ise Fransa gelmektedir. 2011 yılı itibariyle sadece Fransız bankalarının, İtalyan bankalarından olan alacakları 460 milyar dolar seviyesine çıkmıştır.⁴⁹ Bu borçların ödenmemesinde halinde temerrüde ilişkin sıkıntılar, önce Fransa'yı ardından bütün finansal sistemi zora sokma riskini beraberinde getirebilirdi. Durum böyle iken piyasalarda Euro Bölgesi krizinin derinleşebileceği ve kriz içindeki ülkeler arasına İtalya'nın da girebileceği endişesi, bu ülke tahvillerini satın alan yatırımcıları da tedirgin etmiştir. 2011 yılı Kasım ayına gelindiğinde devlet tahvilleri için dünyanın en büyük pazarlarından biri olan İtalya'nın, borçlarını ödeyemeyeceği korkusu ile İtalyan tahvil oranları psikolojik sınır olan % 7'nin üstüne çıkmıştır. Mevcut durumda yüksek faiz oranlarının yatırımcılar için daha çekici olması gerekir. Ancak uluslararası piyasaların bu dönemde İtalya'ya karşı sergilediği tavır daha ziyade endişe ve korku olmuştur. Bu korkutucu görünüm, vadesi gelmiş eski borçlarını ödemek zorunda olan İtalya'dan yeni borçlar karşılığında, yatırımcıların daha yüksek faiz oranları talep etmesine neden olmuştur. Piyasalarda, İtalya'ya olan güvenin kaybolması ile birlikte ülkede on yıl vadeli borçlanma faizlerinin yükselmesi⁵⁰, bu dönemde ECB'yi de borçlanma maliyetlerini düşürmek için İtalyan tahvillerini satın almaya sevk etmiştir. Bu durum ise ECB'nin hükümet borçlarına para

⁴⁹ Eurostat verilerine göre İtalya'nın 2012 yılı itibariyle özel sektör borçlarının GSYİH'ye oranı % 128,3 seviyesine yükselmiştir. GIIPS ülkeleri arasında yüzdesel olarak İspanya, İrlanda ve Portekiz kadar olmasa da İtalya'da da özel sektör borç oranlarının ve özellikle miktarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

⁵⁰ İtalya'nın on yıl vadeli tahvil faizi, Kasım 2011 tarihinde yapılan ihale sonucu % 7,3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

basarak müdahale etmesinde, bankanın bağımsızlığının ihlal edildiği sorusunu akıllara getirmektedir.⁵¹

İtalya'nın piyasalara borçlanma maliyetini normal seviyelerde tutmak için devreye giren ECB, desteğinin karşılığında İtalyan hükümetinden kemer sıkma politikalarını hayata geçirmesini şart koşmuştur. 2011 yılının Ağustos ayına gelindiğinde İtalya'da Bakanlar Kurulu, ECB'nin ülke tahvillerine yönelik desteğine yardımcı olmak ve 2013 yılı bütçesini dengelemek amacıyla 45,5 milyar Euro'luk kemer sıkma paketini onaylamıştır. Buna göre tasarruf paketi ile devlet harcamalarında kesintiye gidilmesi, vergilerin arttırılması, devletin sahip olduğu gayrimenkullerin satışa çıkarılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve borç yükünün yıllar itibariyle kademeli olarak azaltılması öngörülmüştür.

Sonuç olarak İtalya'yı ekonomik krize sürükleyen sorunlara bakıldığında zayıf büyüme oranları, yüksek kamu borçları, kayıtdışı ekonomi, şişirilmiş ve verimsiz çalışan bir bürokrasi yapısı, yolsuzluk, rekabet kaybı ve düşük verimlilik ile üçüncü sınıf eğitim sistemi gibi sıkıntılar ülkede çözümlen bekleyen temel sorunlardır. Özellikle İtalya'nın borç yükünün, onu destekleyen ekonomik kapasitesinin üstünde bir büyüme sergilemesi ülke açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Tüm bu sıkıntılara rağmen halen ülkenin sahip olduğu marka değerleri, hizmetler sektörünün (özellikle turizm vs.) etkinliği bu ülkede ekonomiyi canlı tutan faktörler olmuştur. Kriz ile birlikte İtalya'da 2011 yılında % 8,3'ler seviyesinde olan işsizlik oranı, 2013 yılı itibariyle % 12,2 seviyesine yükselmiştir. Bu oran, kriz içindeki diğer ülke (İspanya ve Yunanistan) işsizlik oranları ile karşılaştırıldığında daha istikrarlı görünmektedir. Ancak, İtalya'da uygulamaya geçirilen kurtarma paketi sonucu kemer sıkma politikalarından olumsuz etkilenenlerin başında ücretli çalışan kesim gelmektedir.

2.4. AB Üyesi Ülkelerde Kamu Borcu ve Bütçe Açığı Oranları

2.4.1. AB içinde kamu borcu oranları

AB içinde son dönemde yaşanan krizlere bakıldığında, krizlerinin sebeplerinin ve sonuçlarının nihai olarak ülkelerin kamu borçları sorunu etrafında kümelenildiği ve sorunun

⁵¹ Eski İtalya Merkez Bankası başkanı Mario Draghi, 1 Kasım 2011 tarihinden beri Avrupa Merkez Bankası (ECB) Başkanı olarak görev yapmaktadır.

gerek Euro bölgesi ülkelerini ve gerekse ekonomik ve parasal birliğin geleceğini tehdit altına aldığı görülmektedir. Özellikle, Euro bölgesine üye kriz içindeki ülkelerde ortak para birimi olarak Euro'nun kullanılması, sözkonusu ülke ekonomilerinin birbirine sıkı bir şekilde bağlı olmasına ve üye ülkelerden birinde meydana gelen olumsuz gelişmelerden diğer üye ülkelerin de kolaylıkla ve hızlı bir şekilde şoklarla etkilenmesine neden olmaktadır. Öte yandan, yüksek kamu borcu oranlarına sahip ülkelerin temerrüde düşmesi birbirleri ile entegre içindeki Avrupalı finans kurumlarını da zor durumda bırakabilmektedir. Yüksek kamu borçları nedeniyle kredibilitesi azalan üye ülkelerin düşük oranlı bir büyüme performansı sergilemesi ise genel olarak birbirleri ile sıkı bir şekilde etkileşim halinde olan üye ülkeleri olumsuz etkileyerek AB içinde durgunluğu tetikleyici bir faktör olmaktadır.

Kamu borçları ile ilgili sorunların temeline bakılırsa Belçika ve İtalya, 1999 yılında % 100'ün üzerindeki kamu borcu düzeyleri (borç/GSYİH) ile başlangıç ülkeleriydi ve zaman içinde Yunanistan da % 100'den fazla olan kamu borcu oranıyla Euro bölgesine katılmıştır. Yine de 2001-2007 döneminde bazı ülkeler (İrlanda dahil), borç/GSYİH oranlarını azaltmada önemli bir başarı göstermiştir. Ancak, 2008 yılından sonra durum birçok Euro üyesi ülkede önemli ölçüde kötüleşmiştir. Avrupa Komisyonu'nun 2011 tarihli kamu maliyesi konulu raporu, 2007-2012 döneminde kamu borcu/GSYİH oranında Euro bölgesinde % 22 oranında artış olduğunu ve bir bütün olarak AB'deki artışın % 24 olduğunu göstermiştir (Welfens, 2013: 74).

Çizelge 2.9. Diğer AB üyesi ülkelerde ve Türkiye'de borç oranları/GSYİH yüzdesi (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB (28 ülke)	60,3	61,8	62,1	62,6	61,4	58,8	62,0	74,4	79,9
Euro Bölgesi (18 ülke)	68,0	69,1	69,6	70,2	68,5	66,2	70,1	80,0	85,5
Almanya	60,7	64,4	66,2	68,6	68,0	65,2	66,8	74,6	82,5
Fransa	58,8	62,9	64,9	66,4	63,7	64,2	68,2	79,2	82,7
İngiltere	37,1	38,7	40,3	41,7	42,7	43,7	51,9	67,1	78,4
Hollanda	50,5	52,0	52,4	51,8	47,4	45,3	58,5	60,8	63,4
Letonya	13,6	14,7	15,0	12,5	10,7	9,0	19,8	36,9	44,5
Estonya	5,7	5,6	5,0	4,6	4,4	3,7	4,5	7,1	6,7
Belçika	103,4	98,4	94,0	92,0	87,9	84,0	89,2	96,6	96,6
Avusturya	66,2	65,3	64,7	64,2	62,3	60,2	63,8	69,2	72,5
Lüksemburg	6,3	6,2	6,3	6,1	6,7	6,7	14,4	15,5	19,5
İsveç	52,5	51,7	50,3	50,4	45,2	40,2	38,8	42,6	39,4
Norveç	36,1	44,3	45,6	44,5	55,4	51,5	48,2	42,8	42,5
Türkiye	74,0	67,7	59,6	52,7	46,5	39,9	40,0	46,1	42,4

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 22.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Yukarıdaki Çizelge 2.9.'da yer alan bilgiler kapsamında, Eurostat verilerine göre seçilmiş ülkeler üzerinden 28 üyeli AB'nin ve 18 üyeli Euro bölgesinin genel olarak ortalama kamu borcu/GSYİH oranları verilmiştir. Buna göre 2010 yılına gelindiğinde gerek 28 üyeli AB ülkelerinde ve gerekse 18 üyeli Euro bölgesinde kamu borçları ortalamasının, Maastrich kriterleri ile belirlenen oranın (kamu borcu/GSYİH oranının % 60 olması şartı) üstünde olduğu görülmektedir.

Eurostat verilerine göre 2010 yılından sonraki süreçte de Birlik içinde kamu borcu/GSYİH oranları artmaya devam etmiş ve 2010-2013 yılları arası dönemde 28 üyeli AB ülkelerinde kamu borçları ortalamasında yaklaşık % 8,7 oranında artış olmuştur. Buna göre 28 üyeli AB ülkelerinin 2010 yılındaki % 79,9'luk ortalama kamu borcu oranı, 2013 yılına gelindiğinde % 87,1 seviyesine yükselmiştir. Yine 18 üyeli Euro bölgesinde ise bir bütün olarak kamu borcu/GSYİH oranındaki artış % 8,3 olarak gerçekleşmiş ve 2010 yılındaki % 85,5'lik ortalama kamu borcu oranı, 2013 yılına gelindiğinde % 92,6 seviyesine yükselmiştir. 2013 yılı itibariyle Maastrich Kriterleri ile belirlenen kamu borcu kriterini gerçekleştiremeyen ülkelere bakıldığında genel olarak GIIPS ülkeleri başta olmak üzere Kıbrıs (% 111,7), Belçika (% 101,5), Fransa (% 93,5) ve İngiltere (% 90,6) gibi ülkelerde oranın oldukça yüksek seviyelerde olduğu, yine diğer üye ülkeler Almanya'da (% 78,4) ve Hollanda'da (% 73,5) oranların belirlenen kriterlerin üstünde olduğu görülmektedir. Diğer üye ülkeler ise yine bu kritere çok yakın durumdadır. Kamu borçlarının GSYİH'ye oranının en düşük olduğu ülke ise % 10,0 oranı ile Estonya'dır. Bununla birlikte AB içinde kamu borcu/GSYİH oranının düşük olduğu diğer ülkeler ise Bulgaristan (% 18,9), Lüksemburg (% 23,1) ve Norveç (% 29,5) olmuştur (Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 21.07.2014 tarihinde alınmıştır).

Verilerden de anlaşılacağı üzere Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin pek çoğu, Büyüme ve İstikrar Paketi (SGP) çerçevesinde Maastricht kamu borcu kriterlerini yerine getirememektedir. Oranların artmasındaki en önemli nedenler, kuşkusuz birçok üye ülkede kamu harcamaları bileşiminin büyüme ve refah etkisi nedeniyle oluşturduğu etkinliğin sağlanmaya çalışılmasına devam edilmesi ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla yatırımlara önem verilmesi gelmektedir. Ancak kamu harcamalarındaki artış ile birlikte bazı ülkelerde (örneğin Portekiz ve İtalya'da) kamu borç stokundaki artışın, üretim ve gelir üzerinde olumlu bir etki yaratamadığı görülmektedir. Bununla birlikte kriz içindeki AB üyesi ülkeler, kemer sıkma politikaları kapsamında genellikle sosyal güvenlik

harcamalarında kesintiye giderek kamu kesimini küçültme eğiliminde olmuştur. Bu durum ise kriz içindeki ülkelerde ekonomik ve sosyal çalkantılara yol açmaktadır.

Bununla birlikte Euro bölgesinde yaşanan borç krizlerinde, AB üyesi ülkelerin küresel ölçekte rekabet gücündeki gerilemenin de önemli ölçüde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, 4 Şubat 2011 tarihinde Almanya tarafından, Fransa'nın da desteğiyle üye devletler tarafından birçok ekonomik ve sosyal reformun gerçekleştirilmesini öngören bir Rekabet Paketi'nin oluşturulması önerilmiştir. Söz konusu Paket aracılığıyla AB üyesi ülkelerin ekonomileri arasında daha güçlü bir yakınsamanın sağlanması ve üye devletlerin rekabet gücünün kalıcı ve sürdürülebilir bir şekilde artırılması hedeflenmiştir.

AB içinde tüm bu nedenlerle son yıllarda üye ülkeler arasında kamu borçlarının oranı konusunda da görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Buna göre Avusturya, Hollanda ve Avrupa Merkez Bankası, SGP kriterlerine tam uyulmasını talep ederken, Fransa ve Almaya, İtalya ve Portekiz gibi ülkeler, bu kriterlerin daha esnek uygulanması gerektiğini savunmuştur. Sonuç olarak 2005 yılından sonra SGP'ye esneklik getiren faktörler, disiplin mekanizmalarının uygulanmasını zorlaştırarak ve SGP kurallarının uygulanabilirliğini zayıflatarak AB içinde ahlakî tehlikenin artması olasılığını beraberinde getirmiştir. Öte yandan Avrupa Birliği, üye ülkelerin kamu borçlarının azaltılması yolunda gerek kurtarma paketleriyle sağlanan yardımlar ile gerekse kriz içindeki ülkelerin uygulamakla zorunlu olduğu kemer sıkma politikaları ile borç yüklerinin hafifletilmesi konusunda yoğun çaba sarfetmektedir.

Konuya Türkiye cephesinden bakıldığında, kamu borcu/GSYİH oranının son yıllarda AB ülkelerinin aksine olumlu bir tablo sergilediği gözlemlenmektedir. Türkiye ekonomisindeki yapısal sorunlar nedeniyle 1990'lı yıllarda hızlanan kamu maliyesindeki bozulma, malî krizin yaşandığı 2001 yılında doruk noktasına çıkmıştır. Ancak bu tarihten sonra ekonomik program vasıtasıyla, kötüye gidiş tamamen tersine çevrilmiş ve bütçe disiplini oluşturulmuştur. 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de de kurala dayalı maliye politikası uygulanmaya başlanmıştır. Geçtiğimiz 14 yıllık dönemde kamu maliyesi göstergeleri incelendiğinde kurala dayalı maliye politikasının olumlu etkiler yarattığı görülmektedir. Türkiye yüksek cari açığa karşın, uygulanan ekonomik program sayesinde AB tanımlı borç stokunun GSYİH içerisindeki payı 2002 yılında % 74 iken, 2013 yılında

bu oran % 36,3 seviyesine düşmüştür. Ancak Türkiye’de kamunun borç yükünün görece hafiflemiş olması ile birlikte özel sektör ağırlıklı dış borçlarla ilgili tehdit halen devam etmektedir. Buna göre Türkiye’nin dış borç stokunun⁵² GSYİH içerisindeki payı 2013 yılı itibariyle % 47,3 (388.137 milyar dolar) seviyesinde gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2014: 1).

2.4.2. AB içinde bütçe açığı oranları

Ekonomik krizin odağındaki Avrupa Birliği üyesi ülkeler, yüksek kamu borcu oranının yanı sıra yüksek bütçe açıkları ile de dikkatleri üzerlerine çekmektedir. Bu ülkeler arasında en göze çarpanı ise yine GIIPS ülkeleri olmuştur. Daha önce değindiğimiz kriz içindeki bu ülkelerden farklı olarak Eurostat verilerine göre seçilmiş ülkeler üzerinden 28 üyeli AB’nin ve 18 üyeli Euro bölgesinin genel olarak ortalama bütçe açığı/GSYİH oranlarına bakıldığında Maastrich Kriterleri ile belirlenen oranın (bütçe açığı/GSYİH oranının % 3 olması şartı) üstünde olduğu göz önüne alındığında durumun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Aşağıdaki Çizelge 2.10.’da yer alan bilgiler kapsamında, Eurostat verilerine göre 2002 yılında 28 üyeli AB’nin ve 18 üyeli Euro bölgesinin genel olarak ortalama bütçe açığı/GSYİH oranları % 3’lük kriter seviyenin altında iken, 2009 yılında yaşanan kriz ile birlikte bu oran neredeyse iki katına çıkmıştır.

Çizelge 2.10. Diğer AB üyesi ülkelerde ve Türkiye’de bütçe açığı-fazlası/GSYİH yüzdesi (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB (28 ülke)	-2,6	-3,2	-2,9	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5
Euro bölgesi (18 ülke)	-2,7	-3,1	-2,9	-2,5	-1,3	-0,7	-2,1	-6,4	-6,2
Almanya	-3,8	-4,2	-3,8	-3,3	-1,6	0,2	-0,1	-3,1	-4,2
Fransa	-3,1	-4,1	-3,6	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,0
İngiltere	-2,1	-3,5	-3,5	-3,4	-2,8	-2,8	-5,0	-11,4	-10,0
Hollanda	-2,1	-3,1	-1,7	-0,3	0,5	0,2	0,5	-5,6	-5,1
Letonya	-2,3	-1,6	-1,1	-0,4	-0,6	-0,7	-4,4	-9,2	-8,2
Slovakya	-8,2	-2,8	-2,4	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,5
Belçika	-0,1	-0,1	-0,1	-2,5	0,4	-0,1	-1,0	-5,6	-3,8
Avusturya	-0,7	-1,5	-4,4	-1,7	-1,5	-0,9	-0,9	-4,1	-4,5
Polonya	-5,0	-6,2	-5,4	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,5	-7,8
İsveç	-1,3	-1,0	0,6	2,2	2,3	3,6	2,2	-0,7	0,3
Norveç	9,3	7,3	11;1	15;1	18,5	17,5	18,8	10,5	11,1
Türkiye	-10,2	-9,0	-4,4	-1,2	0,8	-1,5	-2,8	-7,0	-2,6

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 22.07.2014 tarihinde alınmıştır.

⁵² Brüt Dış Borç Stoku; TCMB, tüm kamu sektörü kurum ve kuruluşları ile özel sektör kapsamındaki tüm şirket ve şahısların yurt dışı yerleşiklerden sağlamış oldukları kredilerden doğan yükümlülükler ile yurt dışı piyasalarda ihraç ettikleri tahvillerden doğan yükümlülüklerin toplamından oluşmaktadır.

Eurostat verilerine göre 2009 yılından sonraki süreçte de Birlik içinde kamu borcu/GSYİH oranları artmaya devam ederken, bütçe açığı/GSYİH oranları 2009-2013 yılları arası dönemde azalma göstererek % 3'lük kriter seviyeye yakınsama göstermiştir. Buna göre 28 üyeli AB ülkelerinin 2009 yılındaki % -6,9'luk ortalama bütçe açığı oranı, 2013 yılına gelindiğinde % -3,3 seviyesine gerilemiştir. Yine 18 üyeli Euro bölgesinde ise 2009 yılındaki % -6,2'lik ortalama bütçe açığı oranı, 2013 yılına gelindiğinde % -3,0 seviyesine gerilemiştir. 2013 yılı itibariyle Maastrich Kriterleri ile belirlenen bütçe açığı kriterini gerçekleştiremeyen ülkelere bakıldığında ise genel olarak GIIPS ülkeleri başta olmak üzere Kıbrıs (% -5,4), Fransa (% -4,3) ve İngiltere (% -5,8) gibi ülkelerde oranın yüksek olduğu, ancak 2009 yılından bu yana azalma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Yine diğer üye ülkeler Belçika'da (% -2,6), Hollanda'da (% -2,5) ve Almanya'da (% 0,0) oranların Maastrich Kriterleri ile belirlenen oranın altında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2013 yılında AB içinde bütçe fazlası/GSYİH oranının gerçekleştiği ülkeler ise Norveç (% 11,1) ve Lüksemburg (% 0,1) olmuştur (Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 21.07.2014 tarihinde alınmıştır). Malî krizin yaralarını sarmaya başlayan AB ve Euro bölgesinde toplam kamu borçları artmaya devam ederken bütçe açığının gerilemesi önemli bir çelişki yaratmaktadır. Buna göre bütçe dengesi konusunda istikrarlı bir tavır sergileyen AB ekonomilerinin en önemli handikapı ise yüksek kamu borçları olarak gösterilmektedir.

Türkiye cephesinden bakıldığında bütçe açığının GSYİH oranı, 2002 yılında % -10,2 iken 2013 yılına gelindiğinde bu oran, Maastrich Kriterleri ile belirlenen oranın (% 3) altında gerçekleşerek % -1,2 seviyesine gerilemiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin 2003-2012 arasında faiz dış fazla verdiği ve bu durumun, devletin son on yılı içinde faiz borcu ödemelerinde borcu eritmek konusunda iyi performans sergilemesinde önemli bir nokta olduğu göze çarpmaktadır. Yine aynı dönemde, faiz dışı fazlası verilen 2003-2012 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret açığı vermeye devam ettiği gözlemlenmiştir.

2.5. Avrupa Birliği Borç Krizinin Etkileri

2008 yılında ABD mortgage piyasalarında başlayan krizin kısa sürede Avrupa'ya yansması, Yunanistan'da borç krizi sorunu olarak kendini göstermiştir. Yunanistan'da daha önce mevcut olan borç sorununun ilk defa su yüzüne çıkması ile bu durumun diğer ülkelere de sıçrayabileceği endişesi, Birlik içinde gerek bu krizin nasıl çözüme kavuşacağı

gerekse ekonomik ve parasal birliğin gelecekte de devamı konusunda ciddi şüpheler yaşanmasına neden olmuştur. Yunanistan'da meydana gelen olaylar sonrasında uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının, art arda diğer riskli ülkelerin kredi notunu da düşürmesi domino etkisi yaratarak bu ülkelerde tahvil fiyatlarının düşmesine, faiz oranlarının yükselmesine, kamu borcunun artmasına ve borçların geri çevrilebilirliği yeteneğinin riske girmesine yol açmıştır. Yunanistan ile benzer şekilde Maastricht Kriterlerine uyum konusunda sıkıntılar yaşayan diğer GİPS ülkelerinin, kamu borçlarının yönetilmesi konusundaki yetersizlikleri bu ülkeler arasındaki en dikkat çekici benzerlik olmuştur. Krizin ortaya çıktığı ilk zamanlarda AB organlarından dış yardım almayı reddeden kriz içindeki ülkeler, kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin her geçen gün biraz daha kötüleşmesi üzerine AB'den yardım almayı kabul etmek zorunda kalmıştır.

2.5.1. Borç krizinin AB üyesi ülkeler üzerindeki etkileri

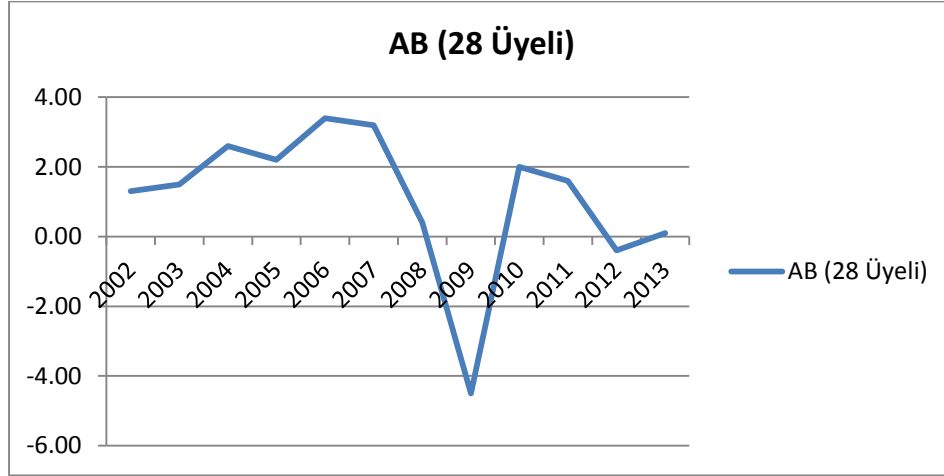
Genel olarak bakıldığında kriz içindeki AB üyesi ülkelerde yaşanan krizin sebeplerinin farklı olduğu, ancak etkilerinin bu ülkelerde benzer sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Yaşanan borç krizlerinin, AB ülkelerindeki etkilerine bakıldığında en temel ortak göstergeler:

- Büyüme oranlarındaki düşüş,
- Hızla artan bütçe açıkları ve yükselişe geçen kamu borçları,
- Yüksek cari açık oranları,
- İç ve dış talebin çok düşük seviyelerde olması,
- Kemer sıkma politikaları nedeniyle işsizlik oranlarının yükselmesi,
- Reel faiz oranlarının hızla yükselmesi,
- Dış yatırımların azalması,
- Finansman ihtiyaçlarının artmasına bağlı olarak finansman maliyetlerinin de artması,

olmuştur.

Aşağıdaki Şekil 2.15.'te yer alan bilgiler kapsamında 2002-2013 yılları arası dönemde 28 üyeli AB'nin toplam ekonomik büyüme oranları ortalamasındaki değişime bakıldığında, kriz öncesi dönemden farklı olarak 2008-2010 yılları arası dönemde

ekonomik büyümenin yavaşladığı, hatta küresel krizin ve yaşanan borç krizlerinin etkisini gösterdiği 2009 yılında büyümenin negatif (% 4,5) olarak gerçekleştiği görülmektedir.

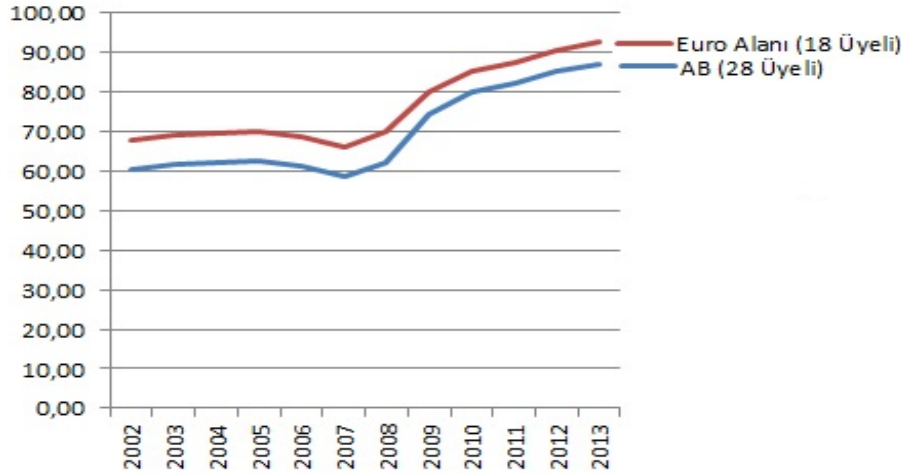
Şekil 2.15. AB (28 üyeli) ekonomik büyüme oranlarında değişim (2002-2013 yılları)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 21.07.2014 tarihinde alınmıştır.

2010 yılında AB'nin tümünde bütçe açığı ise azalma eğilimine girse de, kamu borcu artmaya devam etmiştir. Euro bölgesinde bütçe açığının gayri safi iç hasılaya⁵³ oranı, 2010 yılında % 6,0 iken AB'nin tümünde bu oran % 6,4 olarak gerçekleşmiştir. 18 üyeli Euro bölgesinde ise kamu borcunun gayri safi iç hasılaya oranı % 85,5'e yükselirken, AB'nin tümünde bu oran % 79,9'a yükselmiştir. 2013 yılında geldiğinde ise 18 üyeli Euro bölgesinin tümünde % 82,6'ya ulaşan kamu borçları oranı, 28 üyeli AB'de % 87,10'a yükselmiştir.

Bu anlamda aşağıdaki Şekil 2.16.'da da görüleceği üzere AB'nin genelinde kamu borcunun gayri safi iç hasılaya oranı, sürekli olarak ve özellikle 2008 yılından sonra hızla artan bir şekilde Maastrich Kriterleri ile getirilen referans değerini (% 60) çok daha üstüne çıkmıştır. Dikkat çekici nokta ise 18 üyeli Euro bölgesinde kamu borçlarının ve bütçe açıklarının, AB geneline oranla daha yüksek olmasıdır. Bu anlamda halen Birlik içinde malî bütünleşmenin sağlanamamış olması, kriz dönemi boyunca ve sonrasında yüksek bütçe açıkları ve kamu borçlarının çözüme kavuşturulmamasında en büyük eksiklik olarak kendini göstermiştir.

⁵³ AB, ülke olmadığı için "yurt" kelimesi kullanılmamıştır.

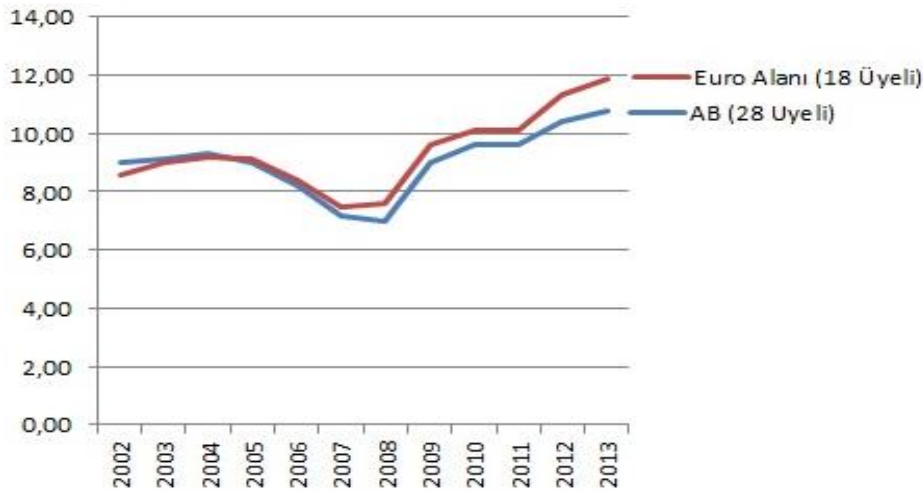
Şekil 2.16. AB (28 üyeli) ve Euro bölgesi (18 üyeli) kamu borç oranlarında değişim (2002-2013 yılları)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 22.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Üye ülkelerde borç yüklerinin azaltılması ve harcamalar ile gelir arasındaki farkların giderilmesine yönelik olarak, kriz içindeki üye devletlere AB yetkili makamlarınca sürekli olarak kemer sıkma politikalarını hayata geçirmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönemde kriz içindeki üye ülkelerde kemer sıkma politikaları ile ekonomik büyüme arasında denge sağlama arayışına girilmiştir. Ekonomist Paul Krugman Nisan 2012 tarihinde, çeşitli Avrupa ülkeleri için GSYİH ve bütçe açıklarının azaltılması arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve kemer sıkma politikalarının büyümeyi yavaşlattığı sonucuna varmıştır. Krugman, 1 Euro'luk kemer sıkma politikasının kısa vadede bile sadece azalan bütçe açığında yaklaşık olarak 0,4 Euro verim sağladığını tespit etmiştir. Analize göre o zaman bütün kemer sıkma girişimleri, kriz içindeki ülkeleri daha da felaketin içine batırmaktadır (Krugman, 2012: 1). Sonuç olarak zaman içinde, kemer sıkma politikaları yoluyla yapılan bütçe kesintilerinin ekonomi üzerindeki negatif etkilerine birçok ekonomist tarafından çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Bu anlamda, üye ülkelerde resesyondan kurtulmaya yönelik olarak ekonomik büyümenin tekrar yukarı çekilmesi ve işsizlik oranlarının aşağı çekilmesi için malî kısıtlamaların gevşemesi gerektiği düşüncesi ortaya atılmıştır. Yine Ekonomist Martin Wolf ise 2008-2012 yılları arası kümülatif GSYİH büyüme ile çeşitli Avrupa ülkelerinde kemer sıkma politikaları nedeniyle bütçe açıklarındaki toplam azalma arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Wolf, bütçe açığının aşağı çekilmesine yönelik büyük malî daralmanın kemer sıkmanın doğrudan etkilerini dengeleyecek güven ve büyüme faydaları getirdiğine dair hiçbir kanıt olmadığı sonucuna varmıştır. Wolf'a göre küçük kemer sıkma politikaları, tam olarak kriz içindeki ülkelere sadece resesyona getirmektedir ve büyük kemer sıkma

politikaları ise daha kötü aşamalarda depresyon getirmektedir. Wolf'un yaptığı analizde kullanılan IMF verilerinden elde edilen denkleme göre, bütçe dengelerindeki (açıklar veya fazlalar) değişiklikler, GSYİH'deki değişimin yaklaşık olarak sadece % 53'ünü açıklayabilmektedir (Wolf, 2012: 1).

Avrupa, son yıllarda süregelen ekonomik kriz nedeniyle düşük ekonomik büyüme ve artan kamu borçları sorunlarıyla mücadele ederken, Avrupa ülkelerindeki işsizlik rakamları da çarpıcı bir tablo ortaya koymuştur. Bu anlamda üye ülkelerde malî istikrarı sağlamak için uygulanan kemer sıkma politikaları sonucu ortaya çıkan ekonomik resesyona etkisiyle, Avrupa'da işsizlik rakamları da hızlı bir şekilde artışa geçmiştir. 2011 yılında Eurostat verilerine göre 15,510 milyonu Euro bölgesinde olmak üzere AB'nin tümünde işsiz sayısı 22,378 milyona ulaşmıştır. Aşağıdaki Şekil 2.17.'de yer alan bilgiler kapsamında 2011 yılında AB'nin tümünde % 9,6 olan işsizlik oranı, 2013 yılına gelindiğinde % 10,8'e yükselmiştir. Bununla birlikte 2011 yılında 18 üyeli Euro bölgesinde % 10,1 olan işsizlik oranı, 2013 yılına gelindiğinde % 11,9'a yükselmiştir. 2011 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ise artmaya başlayan ve 2012 yılının sonuna kadar süren işsizlik, sürekli ve belirgin şekilde artarak AB'nin tümünde yaklaşık 27 milyon kişiyle rekor seviyeye ulaşmıştır. Yine dönem boyunca AB ekonomisine ilişkin beklentiler kötüleştiğçe ihtiyatî tasarruf eğilimi artmış, bu durum yatırımları baskılayarak ekonomik küçülme dinamiklerini daha da tetiklemiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde AB genelinde işsizlik oranı görülmemiş derecede yükselişe geçmiştir.

Şekil 2.17. AB (28 üyeli) ve Euro bölgesi (18 üyeli) işsizlik oranlarında değişim (2002-2013 yılları)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 22.07.2014 tarihinde alınmıştır.

Sanayi Devrimi'nden bu yana dünyanın en önemli üretim merkezlerinden biri olan Avrupa'da işsizlik sorununda özellikle kriz sonrası dönemde genç işsizlik de rekor üstüne rekor kırmıştır. Birlik içinde 25 yaş altı genç işsizlik oranlarındaki artışta en önemli etken ise AB ülkelerinde yeni istihdam yaratmakta ciddi sıkıntılar yaşanıyor olması gelmektedir. Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat verilerine göre üye ülkeler bazında bakıldığında bugün gelinen noktada, 2013 yılı itibariyle en yüksek genç işsizliğin % 58,3 ile Yunanistan'da olduğu görülmektedir. Ekonomik krizin odağındaki İspanya'da genç işsizlik oranı % 55,5 seviyelerinde bulunurken, Avrupa'nın en yeni üyesi Hırvatistan'da genç işsizlik oranı % 49,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yine 2013 yılı itibariyle genç işsizlik oranı Portekiz'de % 38,1, İtalya'da % 40,0 olarak gerçekleşirken, Avrupa'da genç işsizliğin en düşük olduğu ülkeler ise % 7,9'la Almanya, % 9,1'le Norveç, % 9,2'yle Avusturya ve % 11'le Hollanda olmuştur. Bu dönemde Türkiye, genç işsizlikte % 17,1 oranı ile Birlik ülkelerinin oldukça altında iyi bir performans sergilemiştir.

Bu dönemde kriz içindeki AB ülkelerinin yaşadığı borç sorununa yönelik tedbirlerin yanı sıra, en belirleyici önlemlerden biri de finans sektörünün de krizden en az hasarla kurtulmasına yardımcı olacak tedbirler olmuştur. Özellikle İrlanda ve İspanya başta olmak pek çok AB ülkesinde bu dönemde, küresel finans krizinden olumsuz etkilenen finans sektörü için ciddi ölçekli devlet destekleri sağlanmıştır. Yaşanan borç krizleri ve küresel kriz ile birlikte AB içinde bankacılık sektörünün kredi sağlama kapasitesi son derece kısıtlı hale gelmiş ve reel faiz oranları yükseldiği için sorunlu ülkelerin dışardan kaynak yaratma potansiyelleri azalmıştır. Tüm bu sorunlara ek olarak, yine üye ülkelerde finans sektörüne ilişkin düzenleyici ve denetleyici mekanizmaların iyileştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Kriz döneminde yaşanan problemlerden biri de Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in artan borçlarının, onların hazine bonolarının kredibilitesinde de azalmaya yol açmış olmasıdır. Euro bölgesinin risk primlerinin farklı gelişimi ve krizle birlikte bu farklılığın daha da açılması, iki durum için önemli gösterge olmuştur. Birincisi, Euro bölgesinde tam bir finansal entegrasyonun sağlanamamış olmasının göstergesidir. Tabii bu durum, finansal piyasaların Euro bölgesi içinde malî disiplinin sağlanmasında başarılı bir rol oynayamadıkları yönündeki şüphelerin artmasına yol açmıştır. İkinci durum ise ülkelerin hazine bonoları arasındaki risk primi farklılıkları, finansal piyasaların Euro bölgesi içerisinde bazı ülkelerin malî disiplini sağlayacak politikalar uygulayabileceklerine olan

inançlarının zayıf olduğunu göstermiştir (Demirel ve Arslan, 2013: 113). Euro bölgesi üyelerinin krizden etkilenme derecelerindeki bu farklılık, asimetrik yapıyı ortaya koymaktadır. Bu asimetrik yapı Avrupa Merkez Bankası'nın krizler için uyguladığı karşı politikaların, bu ülkeleri etkileme yönü ve derecesinde de farklılaşmaya yol açmıştır. Sonuç olarak artan risk primleri, kriz içindeki ülkeler için dış borçların maliyetini yükseltmiş ve borcun finansmanı için gerekli sermayeye kolay ulaşmalarını engellemiştir. Bu anlamda yaşanan borç krizi, EMU sürecinin hala tamamlanamadığını göstermektedir.

Krizin etkileriyle mücadele için AB üyesi ülkeler tarafından pek çok ekonomik tedbir paketi uygulamaya konulmuştur. Ekonomik krizin etkileri ile mücadele sürecinde AB'deki en dikkat çekici girişim ise Lizbon Antlaşması'nda değişiklik yapılmasını gerektiren sürekli bir kriz mekanizmasının oluşturulmasına karar verilmiş olmasıdır. Bu anlamda, etkin bir makroekonomik ve malî gözetim sistemine rağmen, kriz ihtimalinin tamamen bertaraf edilemeyeceği gerekçesiyle yardıma ihtiyaç üye ülkelere, Avrupa Komisyonu aracılığıyla kredi sağlanmasına yardım amacıyla 2010 yılında Avrupa İstikrar Mekanizması'nın oluşturulmasına karar verilmiştir. Ancak alınan tedbirlerin, Euro bölgesindeki sorunlu üye ülkelerin ekonomilerinin yapısal anlamda farklı olmasından dolayı kısa sürede sonuç vermesi zor olmuştur.

AB ülkelerinde yaşanan krizlerden en çok zarar gören, kuşkusuz AB ortak değerleri olmuştur. Bu dönemde Euro'nun geleceğine ilişkin belirsizlikler, pek çok olumsuz senaryo üretilmesine ve Birliğin daha da yıpranmasına yol açmıştır. Krizin, Yunanistan'dan sonra İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi farklı yapısal dengesizlikleri bulunan AB ülkelerine sıçraması ile birlikte, AB yetkili organları ve bazı üye ülkeler tarafından krizlere karşı gösterilen reaksiyonlara ilişkin görüş ayrılıkları, dönem boyunca Euro'nun geleceğine ilişkin belirsizlikleri de artırmıştır. Yine krizlerin çözümüne AB organları tarafından IMF'nin de ortak edilişi, bu tartışmaları alevlendirmiş ve AB'nin kendi kendine yeterliliğinin ve IMF benzeri kurumsal yapılara ihtiyacı olup olmadığının sorgulanmasına yol açmıştır. Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler neticesinde, krizin yarattığı şokun atlatılmaya başladığı günümüzde halen ekonomik toparlanmanın sağlanabilmesi için Birlik içinde gerçek bir birlik ve beraberlik ruhunun yaratılması her zamankinden daha önem taşıyor bir hale gelmiştir.

2.5.2. Borç Krizinin AB dışındaki ülkeler üzerindeki etkileri

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, etkilerini 2010 ve 2011 yıllarında hem AB ülkelerinde hem de AB dışındaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde sürdürmüştür. Bu dönemde, küresel krizin etkisi ile gelişmiş ülke ekonomileri büyük ölçüde daralırken, gelişmekte olan ülkelere (Brezilya, Güney Afrika vs.) ise yoğun sermaye çıkışları gerçekleşmiştir. Bu anlamda küresel finans krizinin, AB açısından nihai anlamı ve sonucu ise bu dönemde üye ülkelerde patlak veren borç krizlerinin, AB'nin kendi içindeki bazı sorunlar ile yüzleşmesini sağlamış olmasıdır. AB içinde giderek yaşanan nüfus, fazlaca değerlendirilen Euro ve verimlilik düşüşleri, yaşanan borç krizi sonrasında AB'nin küresel ölçekte gerileyen rekabet gücünün artırılması için yeni politikalar geliştirilmesi ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır.

AB borç krizinin gerek bölgedeki ülkeleri gerekse de bölgeyle yoğun ekonomik ilişkilere sahip ülkeleri etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Özellikle borç krizi sonrasında Euro bölgesinde yaşanan ekonomik resesyon, AB içinde büyümenin aşağı yönlü ivme kazanmasını hızlandıran en önemli faktör olmuştur. AB içinde, bu dönemde alınan tedbirler ve kemer sıkma politikaları olumlu bir hava yaratmamış ve kriz ile uğraşan Euro bölgesinin harcamalarını kısması ile birlikte AB ekonomileri durgunluğa girmiştir. Bu anlamda, AB ülkelerinde devam eden borç krizi ve talep daralmaları nedeniyle 2011 yılında AB ile ve özellikle kriz içindeki üye ülkeler ile ticaret hacmi yüksek olan çevre ülkeleri (örneğin ekonomik ilişkileri İtalya ile daha iyi olan Arnavutluk veya Libya) de olumsuz etkilenmiştir. Borç sarmalına girmiş AB ekonomilerinin yaşadığı sorunlar nedeniyle kriz içindeki ülkelere yönelik kurtarma programları ile ilgili endişeler dönem boyunca gündemde kalmaya devam etmiş, AB üyesi ülkelere ihracatının büyük bir bölümünü gerçekleştiren çevre ülkelerde, bu endişeler zamanla yerini ekonomik daralmalara ve gelir düşüşlerine bırakmıştır. Bu itibarla, AB ile ekonomik ve ticari ilişkileri bulunan gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin ihracat kaynaklarının azalması, bu dönemde ülkeler arasında ticaret hacmini düşüren en önemli faktör olmuştur.

Diğer taraftan uzun dönemde AB ekonomilerindeki durgunluk, bu ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere yaptıkları imalat malları ithalatını düşürmüş ve kamu desteğini azaltmıştır. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki imalat sektörünü olumsuz

etkilemiş ve bu ülkelerdeki mevcut yüksek işsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar bu durumu daha kötüleştirmiştir. AB içindeki yüksek gelirli ülkelerdeki ekonomik durgunluk, gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı yatırımları ve ihracatı düşürerek orta ve daha uzun dönemde büyüme ve gelişme için gerekli teknik bilgi ve teknolojinin transferini tehlikeye sokmuş, ayrıca sosyoekonomik gelişim sürecine zarar vererek durumu daha da zorlaştırmıştır (Erer, 2012: 5). Bu anlamda AB ekonomileri ile büyük ölçüde ticari ve finansal bağları olan Afrika ülkeleri, diğer ülkelere göre bu dönemde daha fazla risk altına girmiştir.

Euro bölgesi, esasında ABD, Çin, Hindistan, Japonya, Rusya ve diğer büyük dünya ekonomik güçlerinin işletmeleri için büyük bir pazardır. Özellikle AB'nin en büyük ticari partneri olan ABD ve Çin'in ihracatı, yaşanan Euro krizi sonrasında azalma göstermiştir. Öyle ki, küresel krizin etkilerini üzerinden atmaya çalışan ABD için AB ülkelerine yapılacak ihracattaki azalma, bu ülkenin imalat sanayisine ve istihdam gücüne de zarar vermiştir (Steiner, 2012: 1). Diğer taraftan dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olan Çin açısından ise durum dış ticaret zararlarından da öte bir farklılık göstermektedir. Avrupa'ya borç para veren ülkelerden biri olarak kabul edilen Çin için sorun, Euro'nun çökebileceği endişesi olmuştur. Bununla birlikte, ekonomik zorluk içindeki ülkelere yardım etmek için kurulmuş olan Uluslararası Para Fonu (IMF), bu dönemde kaynaklarından yüz milyarlarca dolarını Euro Bölgesi ülkelerinden bazılarının kurtarılması için bir kenara ayırmıştır.

Dadush'a göre (Dadush, 2010: 3) dünyanın geri kalanı, Euro krizinin etkilerini altı önemli kanaldan hissedecektir: Birincisi kriz, dünya ihracatının yaklaşık dörtte birinin tayin edildiği bir pazar olan Avrupa'da büyümeyi düşürecektir. İkincisi, aynı zamanda kıtanın rekabetini artırırken Avrupa'da ihracat kârlarını sert bir şekilde azaltarak, Euro'nun daha fazla değer kaybetmesine yol açacaktır. Üçüncüsü kriz, Avrupa'da ve potansiyel diğer sanayileşmiş ülkelerde politika faizlerini düşük tutarak, sermaye dalgalarını geliştirmekte olan piyasalara teşvik edebilecektir. Dördüncüsü kriz, finansal piyasaların oynaklığını daha çok artıracak ve riskten kaçınmaya yol açacaktır. Beşincisi ve potansiyel olarak en önemlisi ise kriz, kırılgan birçok finansal kuruma ölümcül bir darbe olabilecektir. Altıncı olarak kriz, diğer sanayi ülkelerindeki borçları ve kaçınılmaz olarak herhangi korunmasız bir geliştirmekte olan piyasayı da alarma geçirecektir.

2.6. Avrupa Birliği Borç Krizi ve Türkiye Etkileri

Türkiye'nin en büyük ticar ortağı konumunda olan AB'nin küresel krizin de etkisiyle 2008 yılından itibaren ekonomik alanda yaşadığı yüksek kırılganlık ve ye ülke ekonomilerde yoğunlaşan kriz stresi, yayılma etkisine bağlı olarak bu dönemde Türkiye açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Özellikle, yaşanan borç krizi ile birlikte büyüme ve ihracat arasındaki pozitif ilişkiden dolayı Türkiye'nin AB borç krizinden en çok dış ticaret ve dış borcun büyük bir kısmının Avrupa bankalarına olması sebebiyle kredi kanalıyla kredi daralması şeklinde etkileneceği öngörülmüştür. Diğer taraftan, kriz içindeki AB yesi ülkelerin Euro bölgesinden çıkma olasılığının dönem boyunca gündemdeki yerini koruması, ticaret ve finans kanalıyla Türkiye ekonomisinin büyüme rakamları açısından da çeşitli riskleri beraberinde getirmiştir. AB ekonomileri içinde görülen istikrarsızlık ve daralmanın etkisiyle bu bölgeden ülkemize girecek yatırımların ve mevcut dış ticaret hacminin önemli lde azalma göstermesi ülkemiz açısından istenilen seviyelerde ekonomik ilişkilere engel teşkil etmektedir.

Son yıllarda AB lke grubunun, Türkiye'nin en önemli ihracat pazarı olduğu dikkate alınırsa AB yesi ülkelerde yaşanan borç krizi sonrası dönemde yaşanan ekonomik ve malî sorunların zmne yönelik olarak getirilen önlemlerin (kemer sıkma vs.) neden olduğu ekonomik daralma ve durgunluktan dolayı Türkiye'nin de olumsuz etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Diğer taraftan, bu dönemde Euro bölgesi ye ekonomilerinin içine düştüğü borç krizi ve artan carî açık miktarına önlem olarak Türkiye'de, ekonomiyi dizginleme politikası ve T.C. Merkez Bankası'nın kredi balonunu söndürme yöntemi ile ekonomiyi soğutmaya çalışması sonucunda tüketim ve yatırımlarda yavaşlama sağlanmıştır. Yine T.C. Merkez Bankası'nın dönem içinde yüksek faiz-düşük kur politikasından vazgeçmesinin bir sonucu olarak Türk lirasında gerçekleşen değer kaybı nedeniyle uygulanan kur politikası ile yerli para üzerinde gerçekleşen değer kaybının uzun dönemde ihracatı artırması beklenilmiştir.

2.6.1. AB Borç Krizinin Türkiye zerindeki ekonomik etkileri

Euro bölgesi borç krizinin Türkiye'yi derinden etkilemesinin en önemli nedeni, Türkiye ihracatının önemli bir kısmının AB lke grubuna yapılıyor olmasıdır. Gerek küresel kriz ve gerekse yaşanan Euro bölgesi borç krizi ile birlikte AB yesi ülkelerde

yaşanan talep daralması, Türkiye'nin ihracatını ve üretimini bu dönemde derinden etkilemiştir. Çünkü AB'nin ekonomik durgunluğa girmesi ve reel gelirlerinin düşmeye başlamasıyla birlikte Birliğin ithalat talebi, dolayısıyla Türkiye'nin de ihracatı düşüş göstermiştir. Euro bölgesi üye ülkelerinde peş peşe yaşanan krizler sonrası devam eden ekonomik daralmalar, bu anlamda Türkiye'nin dış ticaretine olumsuz bir etki yapmıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin dış ticaretinde ihracatın önemli bir bölümünün Euro ve ithalatın önemli bir bölümünün Dolar cinsinden yapılması ve Euro'nun Dolar karşısında değer kaybetmesi dış ticaret üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Haliyle Türkiye'nin, Euro Dolar karşısında değer kaybettiğçe Dolar üzerinden yapılan ithalatı karşılamak üzere daha fazla ihracat yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

AB üyesi ülkelerde patlak veren borç krizlerinden, dış ticaretinde önemli bir yer tuttuğu için Türkiye daha fazla etkilenmiştir. Özellikle, ekonomik ilişkilerin oldukça ileri seviyede olduğu AB ve Türkiye arasında dış ticaret hacmine bakıldığında, aşağıdaki Çizelge 2.11.'de yer alan TÜİK verilerine göre Türkiye için en güçlü ihracat pazarı konumunda olan 28 üyeli AB ülke grubunun, Türkiye ihracatı içindeki payının 2009- 2013 yılları arası dönemde düşüşe geçtiği ve bu yıllar arasında gerçekleşen ihracat tutarının ise 2008 yılında gerçekleşen ihracat tutarının altında olduğu görülmektedir. Buna göre 2008 yılında AB ülkelerine gerçekleştirilen ihracat tutarı 63,7 milyar dolar değerinde iken, 2009 yılında AB'de yaşanan daralmalar neticesinde ihracat tutarı % 25,9 oranında daralma ile 47,3 milyar dolara kadar düşmüştür.

Çizelge 2.11. AB'nin Türkiye yıllık ihracat payındaki ve ihracat tutarındaki değişim

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İhracattaki Payı %	56,5	56,3	56,6	48,3	46,2	46,5	46,4	39,0	41,5
İhracat Tutarı (milyar \$)	41,5	48,1	60,7	63,7	47,3	52,9	62,6	59,4	63,1
İhracat Tutarındaki Değişim %*	13,2	15,9	26,2	4,9	-25,9	12,1	18,2	-5,1	6,1

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 07.11.2014 tarihinde alınmıştır, *Bir önceki yıla göre değişim

Yine, yukarıdaki Çizelge 2.11.'de yer alan bilgiler kapsamında Türkiye'nin AB ülkelerine gerçekleştirdiği ihracat tutarı 2010 yılında 52,9 milyar dolar, 2011 yılında 62,6 milyar dolar değerinde iken, İtalya ve İspanya gibi AB içinde milli geliri daha yüksek ülkelerin de borç krizi sarmalına yakalanmaları sonrası Euro bölgesinin yaşadığı

daralmalarla ihracat tutarı 2012 yılında % 5,1 oranında azalmış ve düşüşe geçerek 59,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Diğer taraftan, verilere göre 2007 yılında 28 üyeli AB ülke grubunun, Türkiye'nin yıllık ihracatındaki payı % 56,6 iken, 2009 yılında bu oran % 46,2 seviyesine ve ekonomik daralmanın devam eden etkileri nedeniyle 2012 yılında % 39 seviyesine gerilemiş, ancak 2013 yılında tekrar yükselerek % 41,5 seviyesine gelmiştir. Buna göre 2004 yılında Türkiye'nin yıllık ihracatında payı % 58,1 olan AB ülke grubunun payının 2013 yılı itibariyle % 41,5 seviyesine gerilemesi yaşanan borç krizi sonrası durgunluğun, Türkiye etkileri açısından anlamlı bir gösterge niteliği taşımaktadır. Buna göre AB ülkelerinde yaşanan ekonomik yavaşlama ve durgunluk, yerli ihracatçıları ve üreticileri bu dönemde pazar daralması şeklinde olumsuz etkilemiştir. 2009 yılında Türkiye'nin yıllık ihracatı içinde en çok ihracat yapılan ülkelerin başında gelen Almanya'da % 24,4 ve İngiltere'de % 27,2 oranındaki azalış, bu dönemde rekor seviyelere ulaşmıştır. Yine aynı dönemde Türkiye'nin yıllık ihracatı içinde en çok ihracat yapılan ülkeler arasında yer alan ve borç krizinin etkilediği iki ülke olan İtalya'da (5. sırada) ve İspanya'da (9. sırada) bu düşüşler hem 2009 yılında⁵⁴ hem de 2011 yılında⁵⁵ keskin bir şekilde olmuştur (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 07.11.2014 tarihinde alınmıştır). Ancak, AB ülkelerinin ekonomilerinde durgunluğun devam etmesiyle düşen Türkiye ihracatı, bu dönemde pazar çeşitlendirme çalışmaları ve diğer ülkelere (başta Irak olmak üzere Ortadoğu pazarlarına) yapılan ihracattaki artış ile büyük ölçüde telafi edilebilmiştir.

Avrupa Birliği gibi dünyanın en büyük mal ve hizmet talep edicisi konumundaki bir bölgede meydana gelecek bir krizle birlikte üretimde meydana gelecek kayıpların Türkiye'ye yansması önemli bir sorundur. Yapılan analiz sonuçlarına göre, kısa dönemde ABD ve AB'deki gelir kayıplarının Türkiye'nin verdiği cari açıkla anlamlı bir ilişkisi tespit edilememiştir. Ancak uzun dönemde Türkiye'nin bu ticaret ortakları potansiyel büyüme oranından daha az büyüdüklerinde Türkiye'nin cari açığını olumsuz yönde etkileyecekleri ortaya çıkarılmıştır. Petrol fiyatlarından sonra cari açığı arttıran ikinci önemli olgu olarak ticaret ortaklarının gelir kayıpları bulunmuştur (Doğru, 2012: 126). Bu anlamda, Türkiye'nin uzun vadede cari açık sorunu hafifletmek için yeni ihracat pazarları bularak mal gruplarında çeşitliliğe gitmesi, üretimde verimliliği arttırarak rekabet üstünlüğünü ele

⁵⁴ İtalya'da 2008 yılında 7,8 milyar dolar olan ihracat tutarı 2009 yılında 5,8 milyar dolara ve İspanya'da 2008 yılında 4 milyar dolar olan ihracat tutarı 2009 yılında 2,8 milyar dolara düşmüştür.

⁵⁵ İtalya'da 2011 yılında 7,8 milyar dolar olan ihracat tutarı 2012 yılında 6,3 milyar dolara ve İspanya'da 2011 yılında 3,9 milyar dolar olan ihracat tutarı 2011 yılında 3,7 milyar dolara düşmüştür.

geçirmesi ve katma değeri yüksek ileri teknoloji ürünlerde uzmanlaşmaya gitmesi önem arz etmektedir.

2001 yılı Krizi'nin etkilerini üzerinden atarak bu tarihten sonra büyüme sürecine giren ve 2002-2008 yılları arası dönemde sürekli büyüyen Türkiye, 2008 yılının son çeyreğinde gerek ABD'de de ortaya çıkan küresel finans krizin ve gerekse Euro bölgesi borç krizinin etkisiyle 2009 yılında (% -4,8) daralma göstermiştir. Bu dönemde AB ülkelerinde borç krizine karşı alınan önlemlerin, AB ile derin ticari ilişkilere sahip Türkiye'ye yönelik dış talebin oluşumunu olumsuz etkilemesi, ekonomik beklentileri de değiştirmiştir. Yine kriz nedeniyle, dönem içinde turist olarak Türkiye'ye gelebilecek AB vatandaşlarının sayısında ortaya çıkan düşüşler turizm sektöründe ortaya çıkan daralmalar olmuştur. Ancak, kriz sonrası dönemde ihraç pazarlarını çeşitlendirerek ve devletin teşvikleri ile (KDV ve ÖTV indirimleri) iç talebi sürekli canlı tutmaya çalışarak yaşanan küresel krizin ve AB borç krizinin etkilerini kısa süre içerisinde atlatan Türkiye, 2010 ve 2011 yıllarında sağladığı büyüme performanslarıyla (% 9,2 ve % 8,5) bu yıllarda dünyada en yüksek büyüme oranlarına ulaşan ekonomiler arasında yer almıştır. Bu anlamda AB makamlarınca kriz içindeki üye ülkelere yönelik olarak öngörülen mali canlanma paketleri bu dönemde Euro bölgesinde büyümeye yönelik önemli bir araç olurken, benzer şekilde Türkiye'de ise küresel krize ve AB borç krizine karşı mali disiplinden taviz verilmeden maliye politikası araçları (vergi indirimleri) ile ekonomide istikrarı sağlamak ve krizin etkilerini hafifletmek önemli bir aşama olmuştur.

Öte yandan, yaşanan küresel krizin ve onun tetiklemiş olduğu AB borç krizinin yalnızca gelişmiş ekonomilerde değil, tüm dünyada üretim daralmasına neden olması, işsizliğin ve yoksulluğun bu dönemde daha da artmasına neden olmuştur. Türkiye, 2008 yılında tüm dünyada finansal piyasalarını etkisi altına alan küresel ekonomik krizin ve 2009 yılında patlak vererek domino etkisi ile kırılğan yapıya sahip GIIPS ülkelerini art arda etkisi altına alan borç krizlerinin olumsuz etkisini, 2009 yılında işsizlik oranının son yılların en yüksek seviyesine çıkması (% 11'den % 14'lere) ile hissetmiştir. Ancak, 2010 ve 2011 yıllarında ekonomide alınan önlemler sonucu yaşanan olumlu gelişmeler ile birlikte yüksek büyüme oranları istihdama yeterince yansımaya da bir önceki yıllara göre işsizlik oranı, 2010 ve 2011 yıllarında düşüşe geçerek % 11,9 ve % 9,8 seviyelerine çekilmiştir.

2.6.2. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki yatırım etkileri

2008 yılı küresel finans krizi ve 2009 yılı AB borç krizleri nedeniyle bu dönemde dünya finans piyasalarında gelişmekte olan piyasalara ilişkin artabilecek risk algısı nedeniyle bu ülkelere sermaye girişlerinin azalması ve hatta ülkeden sermaye çıkışları yaşanması riski, diğer ülkeler için olduğu gibi Türkiye'ye bakımından da potansiyel bir tehdit oluşturmuştur.

Bu anlamda, uluslararası sermaye hareketlerinin istikrarlı ve uzun vadeli olduğunda büyümeyi destekleyeceği fonksiyonu dikkate alındığında AB borç krizinin Euro bölgesinde yarattığı durgunluğun, Türkiye etkilerine bakılacak olursa farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Buna göre geçmişten bu yana Türk bankalarının sağladığı yurtdışı finansmanı büyük ölçüde AB kaynaklıdır ve Euro bölgesi borç krizi nedeniyle AB ülkeleri kredi sisteminde yaşanan sorunlar zamanla Türkiye'de de hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle, Euro bölgesi üyesi ülkelerinde yaşanan krizlerin, AB geneli açısından bu dönemde dış yatırım olanaklarını kısıtlaması ve dolayısıyla Türkiye'ye AB ülkelerinden gelebilecek uzun vadeli yabancı sermaye potansiyelini de olumsuz etkilemesi küresel krizin ve akabinde Euro bölgesi borç krizinin en belirgin olumsuz finansal etkileri olmuştur.

Çizelge 2.12. Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişi (2008-2013 yılları arası)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Avrupa ülkeleri	11,368	5,248	4,939	12,587	7,925	6,439
Kuzey Afrika ülkeleri	82	1	0	0	0	0
Kuzey Amerika ülkeleri	891	312	378	1,423	471	342
Yakın ve Orta Doğu ülkeleri	2,184	361	473	1,558	1,593	2,593
Körfez Arap ülkeleri	1,963	209	388	195	940	1,193

Kaynak: TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr> adresinden 07.11.2014 tarihinde alınmıştır. *Geçici

Yukarıdaki Çizelge 2.12.'de yer alan bilgiler kapsamında, TCMB verilerine göre Türkiye'ye en yüksek doğrudan sermaye girişi; AB, Kuzey Amerika ve Körfez ülkelerinden gerçekleşmektedir. Buna göre, Euro bölgesi üye ülkelerinde kriz dönemi boyunca yaşanan sıkıntıların ve durgunluğun bu ülke grubunun doğrudan yabancı yatırımlarını da etkilediği, 2009 ve 2010 yıllarında AB ülke grubundan Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye girişinin keskin bir şekilde düşüş gösterdiği görülmektedir.

Krizin etkisi ile Euro bölgesi bankalarının ve banka dışı reel sektörün özellikle uzun vadeli ve uygun koşullu yurtdışı finansmana erişimindeki güçlükler, bu dönemde özellikle Türkiye’de pek çok özelleştirme ihalesinin de 2010-2011 yılları arası dönemde başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır (Erer, 2012: 5). AB ekonomisindeki toparlanma işaretleri ülkemizdeki AB kaynaklı doğrudan yabancı sermayenin gerek hacim gerekse toplam içindeki pay olarak 2011 yılında tekrar artmasını sağlamıştır. Ancak, AB’den gelen doğrudan yabancı sermaye miktarı, kriz öncesi seviyenin hala oldukça altında seyretmektedir.

Diğer taraftan, bu dönemde gerek küresel kriz ve gerekse AB borç krizi nedeniyle ortaya çıkan sorunların Türk bankacılık sistemine doğrudan olumsuz temasının olmaması, Türk bankacılık sektörünün 2000 ve 2001 yılı krizleri sonrasında yaşadığı yapısal dönüşümler sonucunda elde etmiş olduğu sağlam bankacılık yapısına dayandırılmalıdır. Türk Bankacılık Sistemi’nin kriz dönemi boyunca likidite açısından oldukça iyi durumda olması, ABD kaynaklı küresel finans krizinin olumsuz etkilerini bertaraf ettiği gibi Avrupa’da yaşanan borç krizi sürecinde Türk bankalarının yurtdışından kaynak bulmasında da herhangi bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak dönem içerisinde kurlardaki artışın, Türk bankacılık sektörünün sermayesi üzerinde bir azaltıcı etki gösterdiği görülmüştür.

2.6.3. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki malî etkileri

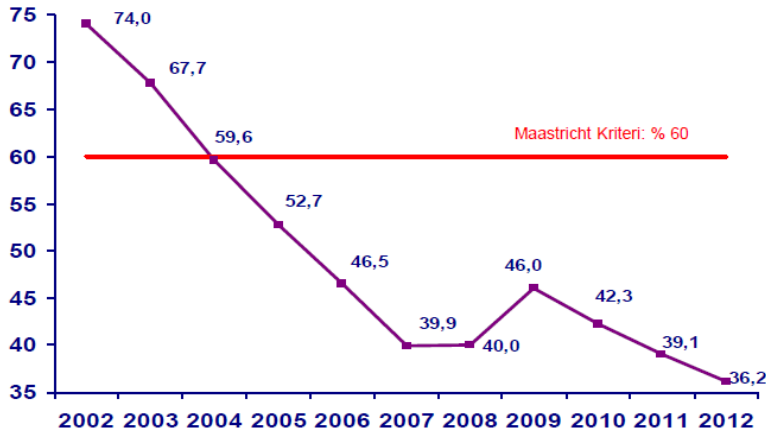
Türkiye’nin kamu borcu ile AB ülkelerinin kamu borcu karşılaştırılacak olursa, AB içinde Euro’yu kullanan ülkelerin birçoğunda kamu borcu/GSYİH oranının özellikle 2009 ve 2010 yıllarında görülmeye başlayan malî sorunlarla birlikte artmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye başta olmak üzere aday ülkeler, Euro bölgesine dahil olan ülkelere göre AB yetkili organlarınca belirlenen mali kurallara ve yaptırımlara tabi olmaksızın daha iyi bir performans sergilemişlerdir.

Kamu borçlarının GSYİH içindeki payları dikkate alındığında borç krizi yaşayan AB üyesi ülkelerdeki oranlar, üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilmeleri için gerekli şartları içeren Maastrich Kriterleri’nde belirlenen sayısal kriterin çok üzerindedir. Özellikle kamu borcu/GSYİH oranı 2010 yılında Euro bölgesi için ortalama % 85 olarak gerçekleşirken, bu oran Yunanistan’da % 148, İrlanda’da % 91, Portekiz’de % 94 ve

İtalya'da % 119'dur. Ele alınan kriterler açısından Türkiye'nin ve diğer aday ülkelerin Euro bölgesi ülkelerine göre daha iyi bir durumda oldukları görülmektedir. Buna göre kamu borcu ve bütçe açığı limitlerini aşan ülkelere karşı İstikrar ve Büyüme Paketi (SGP) ile getirilmiş olan yaptırım sistemine tabi olmaksızın, son yıllarda bütçe açığı ve kamu borcu oranlarını düşüren Türkiye'nin 2000'li yıllar sonrası izlemiş olduğu mali disiplin politikasından taviz vermemesi, kamu mali dengesi açısından bu dönemde göze çarpan önemli olumlu etkilerdir.

Türkiye'nin AB tanımlı kamu borç stoku/GSYİH oranı, aşağıdaki Şekil 2.18.'de yer alan bilgiler kapsamında 2012 yılı itibariyle % 36,2'dir. Bu rakam, mali disiplin alanında sağlanan gelişmeler ile birlikte AB borç krizinin ortaya çıktığı 2009 yılında Türkiye için % 46'lar seviyesinde olmuştur.

AB Tanımlı Borç Stoku / GSYH (%)

Şekil 2.18. Türkiye'nin AB Tanımlı Borç Stoku/GSYİH (2002-2012 yılları)

Kaynak: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 12.03.2015 tarihinde alınmıştır.

2013 yılına gelindiğinde Euro bölgesi içinde uygulanan tüm kemer sıkma önlemlerine ve ardından gelen malî reformlara rağmen kamu borcu/GSYİH oranının, kriz içindeki üye ülkelerde artmaya devam ettiği, ancak Türkiye'de öngörülen mali disiplin kuralları çerçevesinde kamu maliyesi bakımından dış şoklara karşı alınan tedbirlerle kamu borcu oranının AB üyesi ülkelere oranla daha düşük bir seviyede olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Türkiye'nin dış borçlarında kamu payı, vade yapısı ve kur bakımından dağılımı da dikkate alındığında, Avrupa üyesi ülkelerde görülen bankacılık ve kamu borç krizlerinin, kurlarda ve faizlerdeki olası artışı, Türkiye'nin borçlanma maliyetlerini bir

miktar yukarı çekebileceği, ancak bu durumun borçların çevrilebilirliği üzerinde herhangi bir olumsuzluk yaratmayacağı ve kamu mali dengesi açısından olumsuz etkilerin görece daha sınırlı bir düzeyde kalacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Türkiye'deki mevcut yüksek cari açık hala büyük bir sorun teşkil etmekte ve Türkiye'nin düşük iç tasarruf seviyesi ve ekonomik faaliyetlerin dış finansmana bağımlılığı, ekonominin AB krizi gibi dışsal şoklara kırılganlığını daha da arttırmaktadır.

2.6.4. AB Borç Krizinin Türkiye üzerindeki sosyo-politik etkileri

2009 yılını oldukça sıkıntı bir şekilde atlatan Türkiye ekonomisinde, 2010 yılına gelindiğinde yüksek oranda ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Bu dönemde ekonomide negatif dışsallıklara rağmen istikrarlı bir büyüme sağlanmış ve ekonominin rekabet gücü artırılmıştır. Fakat, Euro bölgesi ekonomilerinin yaşadığı borç sorunları halen sürdüğü için ihracatın yaklaşık olarak yarısının gerçekleştiği Euro bölgesi ile ilgili endişeler gündemde kalmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, AB üyesi ülkelerde yaşanan borç krizine karşı başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB organlarının olumsuz bir tavır takınması, kriz içindeki ülke hükümetler tarafından zorunlu olarak uygulamaya konulan kemer sıkma programları, vergi artışları, ücret kesintileri ve işten çıkarmalar bu dönemde kriz içindeki ülke toplumları tarafından sosyal tepkilere neden olmuştur. Yine bu dönemde krizden çıkış reçetesi olarak Euro'nun geleceğine ilişkin ortaya atılan olası senaryolar (dağılma, yeniden şekillenme vs.) ve AB içindeki çeşitli uyum sorunları ile gelen tartışmalar, AB üyelik sürecindeki aday ülkeleri de tedirgin etmiştir. Haliyle bu durum, AB ile üyelik süreci görüşmelerinde olan aday üye ülke Türkiye açısından da tam üyelik hevesinin kırılmasına yol açmış ve Türkiye toplumunda tam üyelik sürecinin ilk yıllardaki heyecanını kaybettiği gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan, yaşanan AB krizinin Türkiye açısından AB tam üyeliğinin çekiciliğini azalttığı yönündeki görüşlerin doğruyu yansıtmadığı söylenebilir. Öyle ki, AB'de yaşanan krize rağmen Türkiye'nin kişi başına düşen gayrisafı yurtiçi hâsılası (satın alma gücü paritesi ile) halen Birliğin yarısı düzeyindedir ve sadece büyüme ekseninde hareket eden Türkiye'nin gelir dağılımı, Gini katsayısı açısından Avrupa'nın en kötülerini arasında bulunmaktadır.⁵⁶ Benzer şekilde Türkiye'nin eğitim düzeyi, istihdam oranı, iş gücüne

⁵⁶ TÜİK, 2012 yılına ait Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'nin Gini katsayısı 0,402'dir. Eurostat verilerine göre 2012 yılında bu oran 28 üyeli AB'de ortalama 0,305'dir.

katılım oranı gibi temel istatistiklerde ve bölgeler arası gelişmişlik farkları, cinsiyet eşitsizliği alanları ve ulaşım altyapısında halen AB ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Haliyle AB'nin hâlihazırda ulaşılmış olduğu kalkınma ve refah seviyesi Türkiye için halen bir çekim merkezi olma özelliğini sürdürmekte olduğu için Türkiye'nin bu psikolojiden kendini kurtarması ve AB sürecini hızlandırması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB BORÇ KRİZİNE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

2008 yılında ABD’de başlayan ve kısa sürede domino etkisi ile dünyanın diğer ülkelerini de etkisi altına alan küresel finans krizi, AB ve Euro bölgesi üye devletlerinin ekonomileri üzerinde de derin bir etki yaratmıştır. Öyle ki, birbirlerine karşılıklı bağımlı Euro bölgesi üye ülkelerinin aşırı borç yükleri ve bütçe açıkları gibi makroekonomik sorunların yanında, AB’nin yapısal problemleri nedeniyle dönem boyunca kriz daha da derinleşerek bu ülkelerin ekonomi yönetimlerini güçleştirmiş ve mevcut sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Kamu ve özel borç düzeylerinin sürdürülemezliği veya azalan rekabet gibi bazı Avrupa ekonomilerindeki yapısal zayıflıklarının ardından ortaya çıkan kamu borç krizi, aynı zamanda ekonomik ve parasal birliğin kendi mimarisindeki sistematik eksiklikleri de ortaya çıkarmıştır. Avrupa Birliği’nin geleceğinin nasıl şekilleneceği, ne tür bir bütünleşme türüne doğru gidileceği ve ekonomik ve parasal birlik aşamasından tam bir siyasi bütünleşmeye geçişin mümkün olup olmayacağı, bu kapsamda Euro borç krizine verilen tepki ile aynı doğrultuda olacaktır.

Kriz yaşayan Euro bölgesi üye ülkelere bakıldığında, krizin her ülkede farklı nedenlerden kaynaklandığı, fakat benzer sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Örneğin Yunanistan’da yaşanan kriz, temel olarak kamu sektörü kaynaklı ortaya çıkarken; İrlanda’da bankacılık ve emlak sektöründeki zayıflıklar; Portekiz’de yüksek cari açık ve düşük büyüme oranları; İspanya’da yetersiz iç ve dış talep ve İtalya’da ise zayıf kamu maliyesi krizleri tetikleyen unsurlar olmuştur. Yaşanan krizler sonrasında ortaya çıkan kriz etkilerinin benzer bir sonucu olarak Euro bölgesi ülkelerinde (GIIPS ülkeleri) hızla artan yüksek bütçe açıkları, borçlanma gereksinimlerini arttırmış ve oluşan yüksek borç stokları bu ülkelerde ekonomik kırılganlığı daha da arttırmıştır. Bu dönemde, kriz içindeki üye ülkelerin borçlarını çevirebilme yeteneğine ilişkin olarak uluslararası yatırımcıların ve bu ülkelere borç veren kreditorlerin endişeleri daha da artmış, nihai olarak kredi derecelendirme kuruluşları tarafından sırasıyla bu ülkelerin kredi notlarının düşürülmesi de, kriz içindeki ülkelerin borçlanma maliyetlerini hızla arttırmıştır. Bu anlamda, kriz dönemi boyunca maliye politikası yetkilerinin ve sorumluluklarının üye ülkelerde olması, bu ülkeleri daha yüksek faiz oranları ile borçlanmaya teşvik etmiştir. Dahası krizin çözümüne ilişkin olarak bu ülkeleri, sorunların çözümünde kendi iradeleriyle aldıkları

politik kararlar ile AB politik normlarını uygulamak arasında belli bir alana sıkıştırmıştır. Yaşanan ekonomik ve malî sorunlara bir türlü çözüm bulamayan ve diğer Euro bölgesi ekonomilerini de kendisiyle beraber aşağı çeken ülke politikaları, bu minvalde parasal birlik içinde de kırılmalara yol açmış ve bu dönemde parasal birliğin bozulması dahi tartışmaya açılmıştır.

İlk olarak, 1997 yılında Euro'yu kullanan üye ülkeler arasında bütçe disipliniyi sağlamayı ve ulusal maliye politikaları üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması getirmeyi amaçlayan İstikrar ve Büyüme Pakti'nda (SGP) üye ülkelerin borçlanma yetkilerine ilişkin açık hükümler bırakılması, zaman içinde maliye politikası yetkilerinin de üye ülkelere dengesizce kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Parasal birliğin kurucularının (özellikle Almanya'nın ısrarı ile), üye ülkelerin sorumsuzca borçlanmasını engellemek amacıyla Maastricht Antlaşması'nın içine "kurtarma yok" ve "hiçbir üye devlet, başka bir üye devletin borçlarından sorumlu değildir." hükümlerini dahil etmesi nedeniyle her üye devlet, kendi maliye politikasının sonuçlarına kendisi katlanmak zorunda olmuştur. Sonuç olarak aşırı borçlu üye ülkelerin, gelecekte finansal piyasalardan çok yüksek faiz oranları ile borçlanabilmesi mümkün hale gelmiştir. Finansal piyasalardaki yatırımcılar için aşırı borç yükü altına girmiş ülkelerin sorunlarını tek tek uzun bir süre tolere etmek ve Pakt'ın kurallarını görmezden gelmek çok fazla sıkıntı yaratmamıştır. Ta ki 2008 yılındaki küresel finans krizinin ortaya çıkmasına ve birçok ülkenin kendi bankacılık sistemlerini kurtarmak ve ekonomik aktiviteyi desteklemek zorunda kalmasına kadar ki döneme kadar. Bu dönemde uluslararası piyasalardaki yatırımcılar, bazı ülkelerin yaşadıkları sorunların daha fazla farkında olmaya başlamış ve krizin, diğer üye ülkeler arasındaki bulaşma etkileri riskini de hesaba katmaya başlamışlardır.

Yaşanan küresel finans krizi sonucunda ise üye ülkelere sermaye akımlarının kuruması ile birlikte Euro bölgesi nezdinde bir bütün olarak parasal birliğin finansal istikrarını korumak amacıyla kurtarma paketleri oluşturulmuş ve aynı zamanda merkez bankaları, üye ülkeleri istikrara kavuşturmak için çeşitli standart olmayan önlemler almaya koyulmuştur. Bu anlamda olağanüstü bir kriz durumunda, olağanüstü önlemlerin alınması şüphesiz yapılacak doğru şeydir. Ancak, geleceğe bakarak sadece kurtarma paketlerinin ve para politikasının krizin altında yatan temel sorunları gidermesi mümkün olmayabilir (Dombret, 2013: 1). Dolayısıyla, Euro bölgesinde ekonomik ve malî istikrarının sağlanması ve bir bütün olarak malî disiplinin güçlendirilmesi amacıyla daha sıkı kurallar

ile daha etkili gözetim ve yaptırım mekanizmaları oluşturulmasının yanında büyüme, istihdam, rekabet, yapısal reformlar ve uyum konusunda mekanizmalar geliştirmek konusunda da Birlik nezdinde geniş bir önlemler yelpazesi oluşturulması önem arz eden bir gerekliliktir.

Euro bölgesi üye ülkelerinin yaşadığı borç krizlerinin sebeplerinden ziyade, bu krizlerin üye ülkelerde ve Birlik nezdinde yarattığı etki de birbirinden farklı olmuştur. Buna göre Euro bölgesi GSYİH'sinin⁵⁷ 2009 yılı itibariyle yalnızca % 2,5'ünü oluşturan Yunanistan'da yaşanan borç krizinin, ilk zamanlar sadece bu ülke için küçük miktarda kaynak aktarımı ile çözümlenebilmesi kabiliyeti mümkün iken; borç krizinin, 2011 yılında Euro bölgesi GSYİH'sinin⁵⁸ % 11'ini oluşturan İspanya ve % 16,7'sini oluşturan İtalya gibi yüksek bütçe açığına ve kamu borç stokuna sahip üye ülkelerde ortaya çıkması, krize karşı bu dönemde finansmana ulaşılmasını daha masraflı hale getirerek Birlik içinde bir borç sarmalı oluşturma riski yaratmıştır. Zira İspanya ve İtalya gibi büyük ekonomilerin kurtarılmasının yaratacağı maliyet, tüm AB açısından, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi düşük GSYİH'ye sahip ülkelerin kurtarılmasına göre daha büyük bir maliyet riski oluşturmaktaydı. Bu dönemde küresel finans krizinin de etkisiyle uluslararası piyasalardan borçlanabilme gücüne düşen kriz içindeki ülkeler, IMF ve AB'den yardım almışlardır. Bu şekilde borç krizinin olumsuz etkilediği ülkeler, AB şemsiyesi altında sağlanan daha uygun koşullu kredilerden faydalanarak krize karşı önlemler geliştirme çabası içinde olmuştur.

Kriz sonrası dönemde AB yetkili organları, kendi içinde yaşamakta oldukları borç krizine karşı sadece borç sorunlarının finansmanına yönelik bir takım önlemler alma çabasına girmemiş, ayrıca üye ülkelerin AB içindeki rekabet güçlerinin arttırılması ve Lizbon Antlaşması'nda da belirtilen Euro bölgesi ekonomik politikalarının daha yakın koordinasyonuna duyulan ihtiyaçtan yola çıkarak AB içinde ekonomik yönetişimin güçlendirilmesi için de çaba sarfetmiştir. Ancak yine de Euro bölgesinde krizin bu noktaya kadar derinleşmesinde en önemli nedenler olarak gösterilen karar alma ve uygulama süreçlerindeki zorluklar ve birbirleriyle çelişen ulusal çıkarlar, ülkeler arasında önlemler alma konusunda uzlaşmaya varılamamasında önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bugün

⁵⁷ Eurostat verilerine göre 2009 yılı itibariyle 18 üyeli Euro bölgesinin toplam GSYİH'si 893,9 milyar Euro ve 28 üyeli AB'nin toplam GSYİH'si 11,8 trilyon Euro'dur.

⁵⁸ Eurostat verilerine göre 2011 yılı itibariyle 18 üyeli Euro bölgesinin toplam GSYİH'si 944,3 milyar Euro ve 28 üyeli AB'nin toplam GSYİH'si 12,7 trilyon Euro'dur.

gelinen noktada, halen Birlik düzeyinde maliye politikası konusunda ortak bir anlayış geliştirilememiş olması da, üye ülkeler için getirilen kısa vadeli önlemlerin başarı şansı konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Haliyle, alınan tüm önlemlere rağmen üye ülkelerin içine düşmüş oldukları borç krizinin üstesinden gelemeyeceği ve dahası borç oranlarının ileriki yıllarda istenilen seviyelere düşürülemeyeceği için bu ülkelerin, Euro bölgesinde kalmasının artık bir anlam teşkil etmeyeceğini savunan farklı görüşler bu dönemde çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bu kapsamda, ciddi borç yükü altına giren Euro bölgesi ülkelerinin borçlanma maliyetlerinin önemli ölçüde artması sonucunda yaşanan krizlere karşı alınan önlemlere ve önlem olarak oluşturulan AB mekanizmalarına geçmeden önce sorunlu ülkelerin yaşadıkları krizlerden çıkılması için bu dönemde ortaya atılan görüşlere ve olası senaryolara bakmak gerekecektir.

3.1. Krizden Çıkış Senaryoları

Yunanistan ile başlayıp diğer üye ülkeleri de içine alarak Euro bölgesinde domino etkisi yaratan krizin üstesinden nasıl gelineceğine ve dahası Euro'nun geleceğinin nasıl şekilleneceğine ilişkin cevap, birçok değişkene bağlı bir denklem gibidir. Bu kapsamda, Euro Bölgesi'nde ekonomik krizin çözümüne yönelik atılan adımlar, özellikle krizden çıkış yükünün kim tarafından yüklenileceği ve bu maliyetin kimin tarafından karşılanacağı konusunda bir fikir verecektir.

3.1.1. Krizden çıkış reçetesi

Dünya ekonomisinin en önemli ağırlık merkezlerinden biri olan AB ekonomilerinde, bir bütün olarak değerlendirildiğinde krizden çıkış reçetesine ve Euro'nun geleceğine ilişkin olarak üç olası senaryo ön plana çıkmaktadır. Buna göre:

- Euro bölgesinin geleceğine ilişkin ilk senaryo, üye ülkelerin “**dağılması**” yani Euro bölgesinin kendisini feshetmesidir. Euro'dan kaynaklanan yapısal sıkıntıların çözülememesi ve üye ülkelerin Euro'nun hayatta kalması için gereken işbirliğini sergilememesi durumunda ortaya çıkabilecek olan bu senaryoya göre, başta Almanya ve Fransa olmak üzere her ülkenin ulusal para birimine geri

dönmesi ve üye ülkeler arasındaki paritenin dalgalanmaya bırakılması Euro bölgesinin dağılması sonucunu doğuracaktır. Diğer taraftan Euro bölgesindeki tüm ülkelerin dağılması yerine sadece kriz içindeki ülkelerin Euro bölgesinden çıkmak istemesi ile dağılma sürecine girilmesi de beraberinde Euro'nun ayakta kalmasını imkansız hale getirecek bir senaryo olarak ortaya çıkmaktadır.

- Euro bölgesinin geleceğine ilişkin ikinci senaryo, **“yeniden yapılanma”**dır. Buna göre Euro bölgesinin yapısal sıkıntılarının ortadan kaldırılması için kapsamlı bir reform sürecine girilmesi yoluyla olası sıkıntıların uzun vadede aşılması gerekmektedir. Bu senaryoya göre başta Almanya, Fransa ve ECB olmak üzere Birlik genelinde kemer sıkma ve yapısal reformlarla malî disiplini sağlama, emeğin birim maliyetini düşürerek rekabetçiliği arttırma ve ekonomik verimliliği sağlama temel hedefler olacaktır. Yeniden yapılanma ile birlikte çevre ülkelerin rekabetçiliklerini yeniden kazanacak şekilde kemer sıkma yoluyla ve yapısal reformları gerçekleştirerek üye ülkelerin büyümeye başlamalarının sağlanması, krizin üye ülkelerdeki olumsuz etkilerini de uzun vadede azaltacaktır. Bu kapsamda, Euro bölgesinden düzensiz çıkışın yıkıcı etkilerinden korunmak için tasarruf fazlası olan Almanya gibi Kuzey ülkelerinin tasarruf açığı (ve dolayısıyla cari açığı) olan Yunanistan, İspanya, İtalya ve Portekiz gibi güney ülkelerini malî transferlerle desteklemesi önemli bir araç olacaktır.
- Euro bölgesinin geleceğine ilişkin üçüncü senaryo ise **“yeniden şekillenme”**dir. Bu senaryoya göre, üye ülkelerin tümüyle Euro bölgesinden ayrılmasına (veya ihracına) ve Euro'nun dağılmasına karşılık olarak üye ülkelerin Euro'nun tüm üyelerini bir arada tutacak reformları hayata geçirmeyi başaramamaları durumunda Euro bölgesinin yeniden şekillendirilmesidir.

Bu üçüncü senaryoya göre Euro bölgesinin sorunlu “zayıf halkaları” elenecek (ihrac edilecek) veya bu ülkelerin Euro bölgesinden (para birliğinden) ayrılmasına izin verilecektir. Borçluluk oranları sürekli artan, dış dengesi kötüleşen ve dolayısıyla makroekonomik dengesi bozulan ve ayrıca Birlik tarafından belirlenen kurallara uyum sağlayamayan ülkelerin batması durumunda ise bu ülkeler Euro bölgesinin dışına itilecektir. Buna karşılık ekonomik yapıları daha çok homojenlik gösteren istikrarlı ve uyum içindeki üyeler yeniden şekillenen bir Euro bölgesinin üyeleri olarak kalmaya devam edeceklerdir (Kutlay, 2011: 4).

3.1.2. Krizden çıkış maliyeti

Yukarıda bahsedilen krizden çıkış senaryolarının hangisinin daha az maliyetli ve muhtemel olduğu ile ilgili olarak ise:

- Birinci seçenekte dağılma sonrası dönemde yükün tümüyle üye ülkelerce tek başına üstlenilmesi öngörülmektedir. Ancak kontrolsüz bir dağılmanın yaratacağı yükün büyüklüğünün kestirilememesi ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda zayıf Euro bölgesi ülkeleri, krizin üstesinden tek başına gelebilmek için daha yüksek faiz oranları ile tahvil satmak zorunda olacaktır. Bu durumda Yunanistan, muhtemelen Euro'dan ilk ayrılan ülke olacaktır ve ayrılma ile birlikte üzerindeki Euro baskısını azaltmak için devalüasyona başvuracaktır. Ancak tüm bu senaryoyu da AB mevzuatı dahilinde ele almak gerekmektedir. Öyle ki, Lizbon Antlaşması'na göre herhangi bir üye devletin parasal birlikten ihracı mümkün olmamakla birlikte, Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)'den üye devletin ayrılmak istemesi durumunda da durum biraz farklılık arz etmektedir. Buna göre EMU kurulurken ortaya çıkan yapı, EMU'nun hep ilerleyen, derinleşen ve genişleyen bir oluşum şeklinde tasarlandığını göstermektedir. EMU kurulduğunda bu sürecin *geriye alınamaz (irreversible)* ve *değiştirilemez (irrevocable)* olduğu ilgili AB müktesebatında açıkça ifade edilmiştir.⁵⁹ Burada yer alan geriye alınamaz ilkesi, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne (ESCB) üye ülkelerin para politikası yetkilerini süresiz ve tam anlamıyla devretmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Euro'ya katılım öncesinde ulusal merkez bankalarına ait olan para politikası yetkileri Euro'ya geçiş sonrasında devredildikleri Avrupa Merkez Bankası'ndan (ECB) geri alınamamaktadır. Ayrıca, EMU'ya üye bir ülkenin yeniden kendi para birimine geçmesi, yani para birimini Euro'dan farklı bir para birimi olarak değiştirmesi mümkün değildir. Burada bu noktaların ifade edilmesindeki amaç, EMU'nun kuruluş aşamasında karar vericilerin, bu Birliğin süresiz ve geriye dönüşü olmayan bir süreç olması yönündeki niyetlerini ve kararlılıklarını ortaya koymaktır. Bu anlamda AB antlaşmalarında bir üye ülkenin, Euro bölgesinden ayrılmasını mümkün kılan bir hüküm yer almamaktadır. Ancak 1 Aralık 2009 tarihinde Lizbon Antlaşması ile yürürlüğe giren AB Antlaşması'nın 50. maddesi üye devletlerin AB'den tek taraflı çekilmesi konusunda önemli bir

⁵⁹ AB Antlaşması 123. madde ve EMU'nun Üçüncü Aşamasına Geçiş hakkındaki 24 no.lu Protokol

dönüm noktasını teşkil etmektedir. EMU'dan tek taraflı çekilmek isteyen bir ülkenin, AB'den tek taraflı olarak çekilmeden bunu gerçekleştirmesi taraflar arasında aksi kararlaştırılmadıkça mümkün görünmemektedir. Çünkü AB Antlaşması'na göre AB üyeliği hiçbir devlet için yasal bir yükümlülük değil iken; EMU üyeliği, katılım sonrası Euro bölgesi üyesi olan her devlet için yerine getirilmesi zorunlu bir yükümlülüktür. Bu çerçevede, EMU'dan tek taraflı çekilen bir üye devlet, AB müktesebatını da ihlal etmiş olacaktır ki, bu duruma düşmemek için AB'den tek taraflı çekilmeyi de aynı zamanlı gerçekleştirmek durumundadır. Diğer bir deyişle, bu durumda EMU'dan çıkmanın tek yolu AB'den çıkmaktır. Teorik olarak mümkün görünen bir başka senaryo da, taraf devletlerle yapılan bir anlaşma çerçevesinde üye devletin EMU'dan çıkması, ancak AB üyesi olarak kalmayı sürdürmesidir.

Hukuksal yönden bunun yapılması mümkün olmasına karşın, diğer taraf devletlerin böyle bir uygulamayı onaylaması için ortada rasyonel bir sebep bulunmamaktadır. Çünkü üye bir devletin EMU'dan çıkması ve parasını devalüe ederek rekabet gücünü yeniden elde etmesi sonrasında ilk fırsatta tekrar EMU'ya girme talebinde bulunması, diğer taraf devletler açısından çok da kabul edilebilir bir durum olamaz. Ayrıca, böyle bir prosedürün bir defa yaşanması diğer üye devletler açısından da emsal teşkil ederek, EMU'nun uzun dönemli istikrarını olumsuz yönde etkileyeceği açıktır (Çamlıca, 2012: 35-39).

- İkinci seçenek, yükün taraflarca paylaşmasını öngörüyor. Her ne kadar Euro bölgesinin yapısal sıkıntılarının Almanya gibi ekonomik olarak güçlü Avrupa ülkeleri tarafından da üstlenilmesi öngörülse de, daha ziyade acı reçetenin çevre ülkelerince benimsenmesi ve dolayısıyla yükün ekonomik olarak zor durumda olan ve iyi yönetilemeyen ülkelere üstlenilmesi öngörülmektedir. Bu anlamda Almanya, sürekli olarak üye ülkelerin malî sorunlarını çözmek için anahtar olarak yeniden yapılanma ve kemer sıkma politikalarının güçlü bir savunucusu olmuştur. Kemer sıkmaya teşvik ise malî açıdan sorunlu kriz içindeki ülkelerin büyüme politikalarını olumsuz etkileyebilir ve dahası ülkeleri resesyona götürebilir. Düşük büyüme oranlarına sahip kriz içindeki ülkelerde bütçe açıklarının ve kamu borçlarının GSYİH'ye oranları, bu tür daraltıcı politikaların süreklilik arz etmesi durumunda kalıcı olarak yüksek seviyelerde kalacaktır. Diğer taraftan, Euro'yu

yöneten Avrupa Merkez Bankası (ECB)'nin, Amerika Merkez Bankası (FED) benzeri bir miktar genişlemesi ile piyasalara likidite sağlaması ve en sorunlu ülkelerin (Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İspanya ve en son İtalya dahil) tahvillerini satın alarak borçlarını finanse etmesi, burada ülkelerin rahat bir nefes almalarını sağlayacaktır. Ancak böyle bir politikanın üye ülkelerde enflasyonu hızlandırabileceği endişesi de sözkonusudur.

- Üçüncü seçenek, Birlik kurallarına uyum sağlayamayan ve ekonomik olarak iyileşme gösteremeyen üye ülkelerin, Euro bölgesinden ihracını ve ayrılmasını öngörmektedir. Buna göre birinci seçenekte olduğu gibi yükün, Euro kurallarına uyum sağlayamadığı için ayrılan üye ülkelere tek başına üstlenilmesi öngörülmekte, diğer taraftan uyum sağlayan ülkeler Euro bölgesinin karar alma mekanizması içinde faaliyette bulunmaya devam etmektedir. Bu durumda "Euro", Kuzey Avrupa ülkelerinin para birimi olarak kalmaya devam edecektir. Diğer taraftan, Euro bölgesinden ihraç edildikleri için ayrılan kriz içindeki zayıf ülkelerin yaşayacağı ekonomik çöküşün, bu ülkelerin borçlandığı Avrupa bankaları üzerinde zararlı etkisinin nasıl olacağı tartışma konusu olacaktır. Borçlarını ödeme yükümlülüğünü yerine getirmeyen ülkelerin, aynı zamanda bankacılık sektörünün çöküşüne de yol açması bu anlamda muhtemel bir senaryodur. Bununla birlikte kriz içindeki Yunanistan örneğinde, ortaya çıkan olumsuz ekonomik durum kapsamında Yunanistan'ın, Euro bölgesinin istikrarını tehlikeye sokması nedeniyle diğer üye devletlerce EMU'dan çıkarılmasının da hukuken meşru ve mümkün olup olmadığı sorusu sorulabilir. Buna göre AB Antlaşmalarının hiçbirinde bir üye devletin, Birlik'ten ve Euro bölgesinden rızası dışında çıkarılmasını sağlayacak herhangi bir düzenleyici hüküm bulunmamaktadır. Ancak AB Antlaşması'nın 2. maddesinde yer alan değerlerin ağır ve sürekli ihlal edilmesi halinde, bir üye devletin üyelik haklarının askıya alınması mümkün olabilmektedir. Bu hükme göre hakların askıya alınması, bir üye devletin AB'den ihraç edilmesi anlamına gelmemektedir ve sözkonusu ihlal ortadan kalktığında üyelikten doğan haklar tekrar kazanılmaktadır. Diğer taraftan, AB Antlaşması'nda üye devletin AB müktesebatına aykırı bir tutum sergilemesi hallerine karşı uzun bir yaptırım listesinin varlığından söz etmek gerekir. Bu kapsamda, Yunanistan örneğinde olduğu gibi kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı, AB müktesebatının uygulanmasında zorluklar ile karşılaşan bir üye

devlete karşı AB'nin hukuksal çerçevede uygulayabileceği bir yaptırım yoktur. Özellikle Euro bölgesi üyeliğinden doğan hakların askıya alınması veya yaptırım uygulanması Yunanistan'ın durumunda çok etkili görünmemektedir (Çamlıca, 2012: 35-39). Bu anlamda bir üye devletin rızası dışında diğer üye devletlerce AB'den ve Euro bölgesinden ihraç edilmesi hukuken mümkün olmamaktadır.

Bugün gelinen noktada krizin çözümü için öne çıkan ve daha az maliyetli bir senaryo sunan görüş, ikinci senaryo dahilinde Parasal Birlik içinde kalınarak kriz içindeki ülkelerin borçlarının sürdürülebilirliği ile ilgili temel sorunların uzun vadede ortadan kaldırılmasıdır. Bu konuda Avrupa ülkeleri ve uluslararası finans kurumları da hala Euro bölgesinin sağlam kalmasında ısrarcı, ancak onlar da olası bir dağılma için çeşitli acil durum planları hazırlamaktadır. Bunun en somut örneği ise Avrupa Yatırım Bankası'nın, son zamanlarda Yunanistan'ın Euro'dan ayrılması halinde kredilerin geri ödemelerine ilişkin bir mekanizmayı kabul için Yunan borçlulardan talepte bulunması gelmektedir (Sivy, 2012: 1). AB içinde tek para birimini planlamak ve onu hayata geçirmek yıllar sürdü. Birçokları için Euro bölgesi, aynı zamanda siyasi bir ideali de temsil etmektedir ve ayrıca Avrupa kıtasında birliği, barışı ve ortak refahı sağlayacak bir mekanizma olarak görülmektedir. Ancak Euro bölgesindeki tüm üyelerin eşit olması gerekiyorken, bazıları diğerlerinden daha fazla eşit bir duruma gelmiştir. Euro bölgesinin en büyük ekonomileri olan Almanya ve Fransa, bugüne kadar en çok etkiye sahip ülkeler olurken; başta kriz içindeki ülkeler olmak üzere çok küçük nüfuslu ve ekonomileri daha küçük olan ülkelerin yaşanan olaylar üzerinde etkisi ve karar alma gücü çok daha azdır. Diğer taraftan maliye politikaları konusunda daha etkin koordinasyonun sağlanması ve üye devletlerdeki malî disiplinin güçlendirilmesi amacıyla AB otoritesinin daha fazla rol alması gerektiği dile getirilmektedir. Bu kapsamda üye devletlerin ekonomi politikaları arasında daha etkin koordinasyonun sağlanması ve mali disiplinin güçlendirilmesi amacıyla 2010 yılında Avrupa 2020 Stratejisi kabul edilmiş, 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren Avrupa Dönemi uygulamasına başlanılmış ve üye devletlerin ekonomi politikaları arasında koordinasyonun sağlanması ve malî disiplinin güçlendirilmesine yönelik olarak 1997 yılında kabul edilen İstikrar ve Büyüme Paketi gözden geçirilerek 13 Aralık 2011 tarihinde Altılı Paket yürürlüğe sokulmuştur.

Kriz ile birlikte üye ülke hükümetleri ve Avrupa kurumları, Euro bölgesinin finansal istikrarını korumak ve bir bütün olarak Euro bölgesinin ve AB'nin kurumsal mimarisini

güçlendirmek için geniş önlemler almıştır. Bu amaçla Birlik üyesi ülkeler, gelecekte meydana gelebilecek benzer şokların önlenmesi ve yine Birliğin geleceğinin sağlam temellere oturtulması amacıyla kapsamlı bir ekonomik yönetim reformu üzerinde anlaşmışlardır. Ancak tüm yapısal reform adımlarına rağmen AB üyesi ülkelerin yapısal sorunlar karşısında kapsamlı ve kalıcı çözümler getirememesi ve Parasal birliğin devamı noktasında Birlik nezdinde kalıcı adımlar atılamaması durumunda, Euro bölgesinin geleceğine ilişkin olarak yeniden şekillenme senaryosu ihtimali de her zaman gündemde kalmaya devam edecektir. Tabiki bu senaryoyu hayata geçirmek için tüm üye devletlerin mutabık kalabileceği bir AB düzenlemesi değişikliğine gidilmesi öncelik taşımaktadır.

3.2. Krize Karşı Alınan Önlemler

Krizler, ülkeler açısından her zaman karşı karşıya kalınabilecek bir risk unsurudur. Bu nedenle önemli olan husus, ülkelerin yaşanan krizlerden ders alarak geleceğe yönelik hedeflerini belirlerken herhangi bir olası krizin tekrarlanmasını önleyecek dayanıklı ve sağlam bir ekonomik temel oluşturmasıdır. Euro bölgesi üye ülkelerinin yaşadığı borç krizlerinin yapısına bakıldığında ise sebepleri farklı ve karmaşık olmak ile birlikte üye ülkelerin borç yapısı üzerindeki oluşturdukları olumsuz etkiler açısından ortaya benzer sonuçlar çıkardıkları görülmektedir. Buna göre üye ülkelerde farklı nedenlerle ortaya çıkan krizlerin nihai olarak bu ülkelerde yüksek bütçe açıkları şeklinde kamu borçlanma gereksinimini arttırdığı ve oluşan yüksek borç stoklarının kırılganlığı artırdığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak kriz içindeki ülkelerin alarm veren yüksek borç oranlarına karşı üye ülkeler, IMF ve AB'den yardım almışlardır.

Euro bölgesi üye ülkelerinde ortaya çıkan mevcut kırılganlığın ortadan kaldırılması, krizden mümkün olduğunca kısa sürede çıkabilmek ve iyi bir ekonomik performans yakalayabilmek için öncelikle belli alanlarda zorunlu bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Buna göre ilk olarak kriz içindeki ülkelerin kamu finansman dengesinin yeniden sağlanması, ikinci olarak bu ülkelerde rekabet ortamının iyileştirilmesi ve üçüncü olarak ise parasal birliğin çerçevesinin güçlendirilmesinin gerekliliği önemle vurgulanan konular olmuştur.

3.2.1. Kamu finansman dengesinin sağlanması

İlk etapta, kamu borçları çok yüksek seviyelerde olan Euro bölgesi ülkelerinde kamu borçlarının azaltılması acil bir zorunluluk olarak görünmektedir. Bu anlamda makroekonomik politikalarda ihtiyatlı olunmalı, malî disiplin sağlanmalı ve bunun sürdürülmesi konusunda üye ülkelerce kararlı bir tutum izlenmelidir. Özellikle Yunanistan, İrlanda ve Portekiz yoğun, İtalya ve İspanya ise nispeten yumuşak bir malî disiplin politikasını uygulamaya geçirmelidir (Öztürk ve Aras, 2011: 150). Euro bölgesinde malî disiplinin sağlanabilmesi için Almanya gibi gelişmiş kurucu üye ülkelerce sürekli olarak kriz içindeki üye ülkelere kemer sıkma politikalarına titizlikle riayet etmesi telkininde bulunmaktadır. Almanya gibi düşünen ülkeler, kemer sıkma tedbirlerinin kısa vadede kriz içindeki üye ülkelerde ekonomik aktiviteyi olumsuz etkileyebileceğini kabul etmemektedir. Ancak kabul etmek gerekir ki küçülen ekonomilerde büyüme yeniden başlayamazsa, bütün bu borç sorununun ortadan kaldırılması mümkün değildir. Çünkü neticede borcun yükü, ülkenin milli gelirine oranıyla ölçülmektedir. Üye ülkelerde kemer sıkma politikalarının bir sonucu olarak milli gelir düşmeye devam ederse, borç oranını düşürmek de çok zor olacaktır.

3.2.2. Borç yapılandırma programları

Üye ülkelerde borç yapılandırmalarına gidilmeli ve borçlar makul bir vadeye yayılmalıdır. Aksi takdirde borç krizinde en zayıf halkayı oluşturan ülkelerdeki kriz yayılma etkisiyle AB'nin geri kalanını da tehdit edebilecektir. Bu konuda kısa vadede daha hızlı hareket edebilen ve daha büyük kaynakları hızla ortaya koyabilen Avrupa Merkez Bankası'nın desteğine ihtiyaç bulunmaktadır. Avrupa Merkez Bankası ciddi bir şekilde devreye girmeli ve ikincil piyasada başta İspanya (faizlerin % 7'i aşması nedeniyle) ve İtalya (faizlerin % 6'yı aşması nedeniyle) olmak üzere yüksek borç oranlarına sahip üye ülkelerin tahvillerini, faizler daha makul bir düzeye ininceye kadar almalıdır. Aynı zamanda bu müdahale, kriz içindeki borçlu ülkelerin başlattığı yapısal reformların etkili olması için de gereken zamanı sağlamış olacaktır.

Teknik olarak bakıldığında bazı ülkeler iflas etmiş olabilir. Ancak krizin bulaştığı diğer ülkelere yapılacak erken müdahalelerle, bu ülkelerin borçları azaltılabilir veya belli bir seviyede kalması sağlanabilir. Dahası gelecekte patlak verecek ve diğer ülkelere de

sıçrayacak başka sorunların önüne geçilebilir. Bu anlamda başta Almanya ve Fransa gibi çekirdek ülkelerin cömert şartlarla çevre ülkelere borç vermesi ve onların tahvil kayıplarını garanti altına alması gerekebilir ki bu, sınırlı malî transfer anlamına gelir.

3.2.3. Rekabet gücünün arttırılması ve yapısal reformlar

Kamu finansman dengesini sağlamak, finansman sorunları ortadan kaldırmak ve piyasaların güvenini yeniden kazanmak için gerekli yapısal reformlar ile birlikte tasarruf sağlanması esaslı tek yoldur (Dombret, 2013: 1). Bu anlamda farklı yapısal reformlara ihtiyacı olan her ülkede, işletmelerin değişen koşullara hızlı uyum sağlaması için bu ülkelerde işgücü piyasalarının esnek bir hale getirilmesi ve rekabet gücünün geliştirilmesi gerekmektedir. Rekabet gücündeki azalmayı gidermek için birim emek maliyetini düşürücü önlemler alınmalıdır. Kriz içindeki ülkelerde özellikle kriz dönemi öncesinde emek maliyetleri, emek verimliliğinin üzerinde seyretmiştir. Tabiki bu önlemler sadece üye ülkelerdeki krizler için değil, aynı zamanda genel olarak tüm üye ülkelerin ekonomik büyüme hızlarının sağlanması için de önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, cari fazla veren Almanya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde ücretlerin artması beraberinde maliyetlerin artmasına ve kriz içindeki Güney Avrupa ülkelerinde ücretlerin artmaması beraberinde maliyetlerin azalmasına bağlı olarak bu ülkelerde rekabet artışı sağlayacaktır. Buna göre Euro Bölgesi içinde bir fiili bir devalüasyon gerçekleşmiş olacak ve böyle bir ayarlama, bütün yükü Güney ülkelere veren ve bu ülkelerde sadece kemer sıkma politikalarının bir sonucu olarak deflasyon gerektiren bir stratejiden çok daha uygun olacaktır. Bunun için yapısal reformların hem kemer sıkma hem de devalüasyon benzeri bir etki yaratacak maliyet avantajları ile birlikte uygulanması daha olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

3.2.4. Yeterli talebin oluşturulması

Avrupa Birliği içinde borç krizine girmiş olan ülkeler, ekonomik toparlanma için kendi iç taleplerine ve dahası rekabetçi yapılarının artması ile birlikte Birlik dışındaki ülkelerin dış taleplerine yönelmelidirler. Ancak IMF ve Avrupa Birliği tarafından kriz içindeki Euro üyesi ülkelere yapılması planlanan yardımlar için sıkı kemer sıkma

politikaları şartının getirilmesi, beraberinde bu ülkelerde iç talebi zayıflatacağından, büyümeye de doğrudan engel bir sorun olarak bu ülkelerin karşısına çıkacaktır.

Bu anlamda, kriz içindeki üye ülkelerde dış talebin arttırılması için gerekli politikardan biri de devalüasyona gidilmesi ve bu sayede dış talebin arttırılması gerektiğiydi. Mevcut şartlarda, Euro para birimini kullanan üye ülkeler için bu yöneme başvurulması imkanı bulunmadığı için yapılması gereken bu ülkelerde işgücü vs. maliyetleri düşürecek şekilde devalüasyon benzeri politikaların uygulanmış olmasıdır. Türkiye örneğinde, 2001 yılı Şubat ayında, krizin patlamasıyla çok ciddi bir milli gelir düşüşü yaşanmıştır, fakat kurun serbest bırakılması ve yapısal reformların parlamentodan hızla geçmesiyle 2002 yılının ilkbahar aylarında büyümeye başlanmıştır. Türkiye, o dönemde kur ve ihracat araçlarından yararlanmış ve özellikle 2002 yılında ihracat, Türkiye’de büyümeyi destekleyen temel gelir kalemlerinden biri olmuştur. Maalesef Euro Bölgesi’ndeki ülkeler, krizden çıkmak için önemli bir araç olan esnek kur politikasını kullanma imkanından şu aşamada uzaktır. Sonuç olarak kriz içindeki Euro bölgesi ülkelerinde, başta talep yaratıcı politikalar olmak üzere mutlaka büyümeyi destekleyen tedbirler alınması gerekmektedir.

3.2.5. Parasal birlik için daha iyi bir mimarî oluşturma

AB içinde, üye devletlerden bazılarının tek para birimi “Euro”ya üye olmasının getirdiği önemli faydalara (faizlerin düşmesi vs.) rağmen, son on yılda yaşanan gelişmelerle paralel olarak ortaya çıkan borç krizleri, ekonomik ve parasal birliğin geleceği ve ne onun kurumsal yapısı üzerine soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve parasal birlik üyesi ülkeler arasındaki bağımlılık göz önünde bulundurulduğunda, bu ülkeler arasında daha yüksek seviyede politika koordinasyonuna her zamankinden daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır. İstikrarlı bir ekonomik ve parasal birlik için bu anlamda üye devletler parasal birliğin mimarisini geliştirmek zorundadır. Buna göre ulusal düzeyde yürütülen malî politikalar ile AB düzeyinde yürütülen para ve maliye politikaları arasındaki dengesizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için ise öncelikle malî birliğin sağlanması önem taşımaktadır. Ancak üye ülkelerin, maliye politikalarına ilişkin yetkilerini devretmekte isteksiz olduklarını dikkate alırsak, şu aşamada en azından üye ülkelerde borçlanmaya ilişkin kuralların sıkılaştırılarak belli bir disipline oturtulması ve

tüm üye ülkelerin buna riayet etmesi Euro bölgesinde finansal istikrarın sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Bu anlamda, aslında bütçe açıkları için kararlaştırılan hedefler ile üye devletlerin uyumunu izlemeye odaklanan ve 2011 yılında revize edilen yeni SGP (mevcut SGP'yi güçlendiren Altılı Paket kapsamında) ile şimdi benzer bir süreç kamu borç seviyeleri için de geçerli hale gelmiştir (eurozone.europa.eu adresinden 28.08.2014 tarihinde alınmıştır).

Diğer taraftan, birbirine entegre finansal piyasalar ve kurumlar göz önüne alındığında ekonomik ve parasal birlik süreci ayrıca bankacılık sektörünün ortak denetimi ve yeniden yapılması için de tüm politika araçlarına ihtiyaç duymaktadır. Özellikle devlet tahvili piyasalarında ve bankalararası borçlanmada istikrar ve güven için “kurtarma yok” kuralı, dışsallıkların makul maliyetlerle yönetilebilir olmasını gerektirmektedir (Mattern, Windhagen, Habel, Mußhoff, Kotz ve Rall, 2012: 19). Aksi halde, Euro bölgesi finansal piyasalarındaki istikrarsızlık beraberinde üye ülkelerde sürekli dalgalanmalara ve şoklara, entegrasyon sorunlarına ve dahası Euro para biriminin zayıf olmasına neden olacaktır.

3.3. Krize Karşı Geliştirilen Mekanizmalar

Krize karşı bir önlem olarak kurulan AB mekanizmalarının ardındaki çıkış noktası, uyguladıkları sürdürülemez maliye politikaları sonucunda ciddi borç yükü altına giren Euro Bölgesi üye ülkelerinin borçlanma maliyetlerinin de önemli ölçüde artmış olması ve nihayetinde bu ülkelerin daha derin mali problemlerle karşı karşıya kalmış olmalarıdır. Kurulan mekanizmaların temel amacı özetle, malî sorunlarla karşı karşıya kalan üye ülkelerin kısa vadede borçlanma maliyetlerini düşürebilmek ve uzun vadede bu ülkelerde mali istikrarın korunmasına yönelik olarak gözetim ve yaptırım mekanizmalarını oluşturmaktır. Borçlanma maliyetlerini kısa vadede düşürebilmenin en etkili yollarından biri ise Euro Bölgesi bütününde mali problemlerle karşı karşıya kalan üye devletlere daha uygun koşullarla kredi temin edilmesidir. Bu kapsamda, AB üyesi üye ülkelerinin ortak garantisi altında kriz içindeki üye ülkelerin borç sorunlarını çözmek ve borçlanma maliyetlerini azaltmak amacıyla bu ülkelere kredi temin edilmesi planlanmış ve yine bu amaçla zor durumdaki bu ülkelerin çıkarttığı tahvillerin AB üyesi ülke merkez bankalarınca alınması kararlaştırılmıştır. Böylelikle AB içindeki derinleşen borç krizine karşı tüm üye ülkeler, kurdukları fonlarla bir nebze olsun kriz içindeki üye ülkelerin ödeme

güçlüklerini gidermeye çalışmış, risklerini azaltmış ve borçlanma maliyetlerini düşürmüştür. Bu anlamda;

- İlk olarak kurulan fon “Ödemeler Dengesi Fonu” olmuştur. Bu fon ile Euro bölgesi dışında kalan AB üyesi on ülkenin ödeme güçlüklerine karşı finansman imkanı oluşturulması hedeflenmiştir.
- İkinci olarak “Kredi Havuzu” mekanizması oluşturulmuştur. Bu sistem bir kereye mahsus olmak üzere kriz içindeki Yunanistan’ın kullanımı için oluşturulmuş bir borç havuzudur.
- Üçüncü olarak “Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM)” oluşturulmuştur. Bu mekanizmanın amacı, malî sorunlarla karşılaşan ve çeşitli zorluklar yaşayan tüm AB üye devletlerine finansal destek sağlamak olmuştur.
- Dördüncü olarak 2010 yılında “Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)” kurulmuştur. Bu mekanizmanın amacı, Euro bölgesi üye devletlerine geçici malî yardım sağlayarak Avrupa’nın parasal birliğinin malî istikrarını korumaktır.
- Beşinci olarak 2010 yılında “Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)” kurulmuştur. Bu mekanizma 2013 yılında faaliyete geçecek olup, Euro bölgesi üye devletlerinin yaşadığı finansal zorluklara karşı sürekli bir mekanizma olarak düşünülmüştür.
- Son olarak krize karşı üye ülkelerde rekabet gücünü arttırmayı amaçlayan “Euro Rekabet Paketi”, AB içinde ekonomi politikalarının koordinasyonunun iyileştirilmesi ve gözetiminin geliştirilmesi amacıyla hazırlanan “Altılı Paket” ve “İkili Paket”, borçlu üye devletlerin daha iyi şartlarda yeniden borçlanmasına ilişkin olarak çıkarılan “Eurobond”, AB içinde denk bütçe kuralının getirilmesi ve daha etkin bir yaptırım mekanizması oluşturulması amacıyla hazırlanan “Malî Antlaşma”, AB içindeki yıllık ekonomi ve malî politika rehberliği ve gözetimi döngüsünün bir aşaması olan “Avrupa Dönemi” ve AB ekonomisini gelecek on yıla hazırlamaya yönelik hazırlanan “Avrupa 2020 Stratejisi” kriz sonrasında AB düzeyinde üye ülkelerin öncelikli sıkıntılarını ortadan kaldırmaya yönelik getirilmiş mekanizmalar olmuştur.

Yaşanan borç krizlerinin etkileri ile mücadele etmeye çalışan AB’de, parasal birliğin oluşumundan itibaren üye devletler için sağlanmaya çalışılan ulusal ekonomi politikalarının koordinasyonu ve bu ülkelerde malî disiplinin güçlendirilmesi üzerine tartışmalar, her zaman AB’nin gündeminde olmuştur. Bu anlamda krizlere karşı, AB üyesi devletlerin ekonomi politikaları arasında koordinasyon oluşturulması ve üye devletlerde malî disiplinin sağlanması amacına yönelik olarak bir kriz mekanizmasının oluşturulmasına ihtiyaç olduğu da her zaman ekonomistlerce vurgulanan bir husus olmuştur. Bu çerçevede, AB düzeyinde daha etkili ekonomi ve maliye politikaları sağlanmasına yönelik olarak son yıllarda alınan önlemlere ve oluşturulan mekanizmalara ayrıntılı olarak değinmek gerekecektir.

3.3.1. Ödemeler Dengesi Fonu (BoP⁶⁰)

Bu Fon, Euro Bölgesi dışında kalan AB üyesi on devletin ödemeler dengesinde yaşayabilecekleri sorunlara karşı ve buna bağlı olarak gerçekleşebilecek dış finansman güçlüklerinde devreye girmek üzere tesis edilmiştir. Fon, Roma Antlaşması’nın ödemeler dengesinde sorun yaşayan üye devletlere yardım sağlanabilmesini öngören 119(1). ve 119(2). maddeleri (Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşması ile birlikte 143. madde olarak değiştirilmiştir) dayanak gösterilerek, 332/2002 sayılı ve 18 Şubat 2002 Tarihli Konsey Tüzüğü aracılığı ile oluşturulmuştur (ec.europa.eu, adresinden 28.08.2014 tarihinde alınmıştır).

Bu fonun çalışma şekli fon kullanacak ülkenin, üye ülkelerin teminatıyla tahvil ihraç etmesi şeklindedir. Mekanizmanın finansmanı; borçlanacak ülke tarafından AB Komisyonu’nun, AB bütçesinin ve üye devletlerin tümü tarafından garanti altına alınan tahviller ihraç edilerek borçlanması ve ödemeler dengesinde sorun yaşayan devlete kredi sağlanması şeklinde gerçekleşecektir. Yardım talep eden üye devlete kredi sağlanıp sağlanmayacağı, eğer sağlanacaksa kredinin miktarı ve temin biçimine ilişkin karar ise AB Bakanlar Konseyi tarafından verilecektir. Toplam bütçesi 50 milyar Euro olan Ödemeler Dengesi Fonu’ndan Macaristan (6,5 milyar Euro), Letonya (3,1 milyar Euro) ve Romanya (5 milyar Euro) faydalanmıştır.

⁶⁰ Balance of Payments Facility (Ödemeler Dengesi Fonu)

3.3.2. Kredi Havuzu (GLF⁶¹)

Bu mekanizma esas itibarıyla Yunanistan'a kredi sağlamak için tasarlanmış olup, Euro bölgesi ülkelerinin Avrupa Komisyonu aracılığıyla sağladığı 80 milyar Euro ve IMF'nin temin ettiği 30 milyar Euro'dan oluşan 110 milyar Euro tutarında bir borç havuzudur. Bu mekanizmanın amacı, malî sürdürülebilirliğini tekrar sağlama amacına yönelik Yunan hükümetinin çabalarını desteklemek ve böylece sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin temellerine odaklanarak bu ülkede ekonominin rekabet gücünü arttırmak amacıyla yapısal reformları uygulamaktır. Bu kapsamda Yunanistan'a sağlanacak malî yardım karşılığında, bu ülkenin atması gereken adımlar ve alması gereken önlemler karara bağlanmıştır. Bu mekanizma ile Yunanistan'a yönelik yardım paketi kapsamında her bir harcamanın serbest bırakılması, Eurogroup ve IMF Yönetim Kurulu tarafından onaylanması şartına bağlanmıştır. Bu karar öncesinde yine Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve IMF Yönetim Kurulu, program şartlarına Yunanistan tarafından uyulup uyulmadığını izlemekle görevlidir. Kredi Havuzu mekanizması kapsamında Yunanistan'a yönelik beşinci gözden geçirme görevi 9 Temmuz 2014 tarihinde başlamıştır.

3.3.3. Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM⁶²)

- Bu mekanizma, dış faktörlerden kaynaklı olarak çeşitli malî sorunlarla karşılaşan tüm AB devletlerine finansal destek sağlamak amacıyla 5 Ocak 2011 tarihinde kurulmuş bir yapıdır. Yaşanan krizler sonrasında birçok üye devletin bütçe açığı ve borç sorunları yaşaması, borçlanma koşullarının ciddi biçimde ağırlaşması ve dolayısıyla malî istikrarının bir bütün olarak AB ülkelerinde risk altına girmesi, bu mekanizmanın kurulmasını gerekli kılmıştır. EFSM mekanizması, 407/2010 sayılı ve 11 Mayıs 2010 tarihli Konsey Tüzüğü ile kurulmuş olup, yasal dayanağını Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 122(2). maddesinden almaktadır. Antlaşma'nın ilgili maddesi herhangi bir üye ülkenin kendi kontrolü dışında meydana gelen dış faktörler sebebiyle malî zorluklar yaşaması durumunda, Birliğin bu ülkeye malî yardım sağlayabilmesini düzenlemiştir.

⁶¹ Greek Loan Facility (Yunan Borç Fonu)

⁶² European Financial Stability Mechanism (Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması)

- EFSM mekanizması uyarınca Komisyon, AB adına piyasalardan tahvil çıkarılması yoluyla kredi temin etmekte ve sonrasında bu krediyi faydalanıcı üye ülkenin kullanımına sunmaktadır. Üye devletlere sağlanan krediler, AB bütçesi tarafından garanti altına alınmakta olup, krediden faydalanan ülkelerin Komisyon tarafından da kabul edilmiş sıkı bir makroekonomik uyum programı benimsemesi gerekmektedir. EFSM mekanizması kapsamında kriz döneminde İrlanda için uygun görülen 85 milyar Euro'luk kurtarma paketine 22,5 milyar Euro ve Portekiz için uygun görülen 78 milyar Euro'luk kurtarma paketine ise 26 milyar Euro olmak üzere toplamda 48,5 milyar Euro katkıda bulunulmuştur. Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM) geçici bir mekanizma olup, fonun 2013 yılı Haziran ayından itibaren yerini 500 milyar bütçeli kalıcı kurtarma programı Avrupa İstikrar Mekanizması'na (European Stability Mechanism-ESM) bırakması düşünülmüştür.

3.3.4. Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF⁶³)

Bu mekanizma, malî sorunlarla karşılaşan tüm AB üyesi ülkelere malî destek sağlayabilen EFSM'den farklı olarak, dış faktörlerden kaynaklı olarak malî sıkıntı içindeki Euro bölgesi üye devletlerine geçici malî yardım sağlayarak Avrupa'nın parasal birliğinin malî istikrarını koruma amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF), 9 Mayıs 2010 tarihinde Euro'yu kullanan ülkeler tarafından kabul edilmiş ve 7 Haziran 2010 tarihinde Lüksemburg'da kurulmuş bir şirkettir. Fon, yasal dayanağını Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 122(2). maddesinden almaktadır.

EFSF, Euro bölgesi üyesi ülkelerin ortak garantisi altında piyasaya sürülen tahviller vasıtasıyla üye ülkelere kredi temin edilmesi şeklinde çalışmaktadır. Görevlerini yerine getirmesi için EFSF bu anlamda; finansal zorluk içindeki ülkelere kredi sağlamak için gerekli fonları arttırmak amacıyla piyasalarda tahvil veya diğer borçlanma araçlarını çıkarma, birincil ve ikincil borç piyasalarına müdahale, ihtiyat programı temelinde hareket etme, program dışı ülkeleri de kapsayacak şekilde hükümetlere krediler aracılığıyla finansal sermayelendirmeyi finanse etme ve üye devletlere sağlanacak tüm malî yardımların uygunluğunu kontrol etme konusunda yetkili kılınmıştır.

⁶³ European Financial Stability Facility (Avrupa Finansal İstikrar Fonu)

Çizelge 3.1. Üye ülkelerinin Avrupa Finansal İstikrar Fonu'na sağlayacakları katkı miktarı

ÜLKE	Taahhüt Edilen Miktar (Milyon Euro)
Almanya	119.390,07
Fransa	89.657,45
İtalya	78.784,72
İspanya	52.352,51
Hollanda	25.143,58
Belçika	15.292,18
Yunanistan	12.387,70
Avusturya	12.241,43
Portekiz	11.035,38
Finlandiya	7.905,20
İrlanda	7.002,40
Slovakya	4.371,54
Slovenya	2.072,92
Lüksemburg	1.101,39
GKRY	863,09
Malta	398,44
Toplam Garanti Taahhütleri	440.000,00

Kaynak: http://www.efsf.europa.eu/attachments/faq_en.pdf adresinden 20.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Euro bölgesi üye devletleri tarafından taahhüt edilen ve toplam büyüklüğü 440 milyar Euro düzeyinde olan EFSF mekanizması ile malî sıkıntı yaşayan Euro bölgesi üye ülkelere tahvil alım programı kapsamında kredi temin edilmesi öngörülmüştür. 2010 yılında 17 üyeli Euro bölgesi tarafından oluşturulan 440 milyar Euro garantili EFSF mekanizması kapsamında; İrlanda için 18,4 milyar Euro, Yunanistan için 144,6 milyar Euro ve Portekiz için 26 milyar Euro olmak üzere toplamda 189 milyar Euro katkıda bulunulmuştur. EFSF de EFSM gibi geçici bir mekanizma olup, fonun 2013 yılı Haziran ayından itibaren yerini 500 milyar bütçeli kalıcı kurtarma programı olan Avrupa İstikrar Mekanizması'na (European Stability Mechanism-ESM) bırakması düşünülmüştür.

Hem EFSF'nin ve hem de EFSM'nin yasal dayanağına yöneltilen temel eleştiriler, bu mekanizmalardan faydalanan üye ülkelerden Yunanistan ve İrlanda'nın yaşadığı krizlerin ne kadar dış faktörlerle ilişkili olduğudur. Bahse konu ülkelerde yaşanan borç krizlerinin esasında yapısal sorunlardan kaynaklanması ve sözkonusu sorunların dış faktörlerle gerekçelendirilmesi bu anlamda çok gerçekçi bir durum ortaya çıkarmadığı için her iki mekanizma da tartışma konusu olmuştur.

3.3.5. Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM⁶⁴)

Euro bölgesi üye devletleri için kalıcı bir kriz çözüm mekanizması olarak “Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)”nin kurulması kararı 2010 yılı Aralık ayında Avrupa Konseyi tarafından alınmıştır. Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen AB Konseyi Zirvesinde ise Euro'nun istikrarını sağlamaya yönelik olarak 2013 yılı ortasında devreye girmesi öngörülen ESM'nin, Euro bölgesine dahil üye devletler arasında hükümetlerarası bir kuruluş olarak kurulması öngörülmüştür.⁶⁵

Bu kapsamda ESM, finansal güvenlik duvarı olarak Euro bölgesi üye ülkelerinin yaşadığı finansal zorluklara karşı sürekli bir mekanizma olması ve bu mekanizma ile kredi ve malî yardım finansmanında bulunmak üzere borçlanma araçları ihraç edilmesi planlanmıştır (esm.europa.eu, adresinden 29.08.2014 tarihinde alınmıştır). Euro bölgesi üye ülkelerinin, ESM'ye sağlayacakları katkı oranları da aynı tarihli Avrupa Konseyi'nde karara bağlanmış ve aşağıdaki oranlar üzerinde mutabık kalınmıştır.

Çizelge 3.2. Üye ülkelerin Avrupa İstikrar Mekanizması'na sağlayacakları katkı oranları

ÜLKE	Ülkelerin Katkı Oranları (%)
Almanya	27,146
Fransa	20,386
İtalya	17,914
İspanya	11,904
Hollanda	5,717
Belçika	3,477
Yunanistan	2,817
Avusturya	2,783
Portekiz	2,509
Finlandiya	1,797
İrlanda	1,592
Slovakya	0,824
Slovenya	0,428
Lüksemburg	0,250
Güney Kıbrıs	0,196
Estonya	0,186
Malta	0,073
Toplam Oran	100,000

Kaynak: Conclusions of the Heads of State or Government of the Euro Area of 24-25 March 2011, <https://www.consilium.europa.eu> adresinden 20.06.2014 tarihinde alınmıştır.

⁶⁴ European Stability Mechanism (Avrupa İstikrar Mekanizması)

⁶⁵ 24-25 Mart 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında, sürekli bir kriz mekanizmasının oluşturulması amacıyla AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 136. maddesinde değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Konsey'in anılan kararına istinaden Euro bölgesini oluşturan 17 üye devletin maliye bakanları, 11 Temmuz 2011 tarihinde Avrupa İstikrar Mekanizması'nı kuran Antlaşmayı imzalamışlardır.

Mekanizmadan faydalanabilme koşulları ise Komisyon, IMF ve talepte bulunan üye devlet tarafından üzerinde mutabakata varılmış ekonomik uyum programlarının uygulanması gibi sıkı koşullara tabi tutulmuştur. Dilimler halinde kredi kullandıracak olan ESM'nin, gerekli görüldüğünde destek amacıyla zor durumdaki üye ülkelerin tahvillerini de satın alabilmesi öngörülmüştür (Öztürk ve Aras, 2011: 151-152). ESM mekanizması kapsamında; Kıbrıs için 9 milyar Euro ve İspanya için 41,3 milyar Euro olmak üzere toplamda 50,3 milyar Euro malî yardımda bulunulmuştur.

3.3.6. Euro Rekabet Paketi (Euro Plus Pack)

Almanya ve Fransa tarafından 4 Şubat 2011 tarihli Avrupa Konseyi'nde önerilen "Rekabet Paketi" ile AB'nin rekabet gücünün artırılması ve bu kapsamda üye ülkelerin rekabet gücünü ölçmek amacıyla fiyat rekabeti, malî yapı, Ar-Ge ve eğitim harcamaları için sıkı bir denetim getirilmesi öngörülmüştür. Bu anlamda, bu mekanizma ile ulusal ekonomilerin rekabet gücünün ölçülebilmesi için aşağıda belirtilen üç göstergenin tesis edilmeye çalışılacağı ifade edilmiştir:

- Fiyat rekabetçiliğine yönelik göstergeler (reel iş gücü maliyetlerinin istikrarının ve işgücü maliyetlerinin ölçülmesinin üretkenlik ve verimlilikteki gelişmeleri dikkate alınarak),
- Kamu maliyesinin istikrarının kapsamlı olarak değerlendirilmesini sağlayacak göstergeler (kamu borçları da dikkate alınarak),
- Ar-Ge, eğitim ve altyapı yatırımlarına GSYİH'nin belirli bir oranında asgarî yatırım yapılması zorunluluğu getirilmesi.

Rekabet Paketi, üye devletlerce uygulanmak üzere bir program önermekteydi. Programa göre ücret ve maaş artışları fiyat artışlarına endekslenecek; diploma ve meslekî yeterlilikler karşılıklı olarak tanınarak çalışan hareketliliği sağlanacak; kurumlar vergisi uygulamalarında yakınlaşma ve emeklilik sistemlerinde uyumlaşma sağlanacak; borç uyarı mekanizmaları anayasal çerçeveye oturtulacak ve bankalar için ulusal kriz yönetimi sistemleri kurulacaktır. Bu anlamda, Rekabet Paketi ile birlikte bütçe dengesine ilişkin anayasal hükümlerin getirilmesi sayesinde üye ülkelerde, maliye politikalarının uygulanması konusundaki mevcut esnekliklerin önemli ölçüde sınırlandırılması ve

hükümetlerin büyüme, yakınsama ve sosyal gelişmeye yönelik ulusal politikalarının tasarlanması ve uygulanması aşamasında hareket alanının daraltılması amaçlanmıştır.

Bazı üye ülkelerce, Pakt ile getirilecek düzenlemeler ile kriz içindeki Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi küçük ülkelerin gelişmiş AB ekonomilerine yakınsayabilmeleri, onlarla rekabet edebilmeleri ve yüksek büyüme oranlarını yakalayabilmeleri için gerekli borçlanma imkanlarının ellerinden alınacağı düşünülmüştür. Bunun sonucunda da uzun vadede Pakt'ın, Birlik içinde rekabeti teşvik etmek bir yana, daha az gelişmiş üye ülkelerin gelişmiş üye ülkelere yakınsamasının engellenmesi sonucunu yaratacağı endişesi Pakt'a muhalefeti artırmıştır. Sonuç olarak Rekabet Paktı ile anılan konulara ilişkin olarak getirilmeye çalışılan şartlar pek çok üye devlet tarafından farklı gerekçelerle endişeyle karşılanmış ve Rekabet Paktı'nın oldukça katı bağlayıcı hükümler içermesi nedeniyle sözkonusu Pakt'ın içeriğinin yumuşatılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan Mart 2011 tarihli yeni belgeye "Euro Rekabet Paktı" (Euro Plus Pact) adı verilmiştir. Euro Rekabet Paktı ile vergilerde uyumlaştırma ve ücretlerin fiyatlara endekslenmesi hükümleri programdan çıkarılmış ve üye ülkelerde rekabet gücünü ve istihdamı arttırmak, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve malî istikrarı güçlendirmek temel hedefler olarak belirlenmiştir (ec.europa.eu adresinden 02.09.2014 tarihinde alınmıştır).

3.3.7. Avrupa Dönemi (European Semester)

Ekonomik gözetime ilişkin yeni bir yaklaşım olan "Avrupa Dönemi", AB içindeki yıllık ekonomi ve malî politika rehberliği ve gözetimi döngüsünün bir aşamasıdır. Üye devletlerin ekonomi politikaları arasında daha etkin koordinasyonun sağlanması ve malî disiplinin güçlendirilmesi amacıyla revizyona tabi tutulan Avrupa ekonomi yönetiminde, ulusal ekonomi ve maliye politikalarının kontrolü niteliğindeki Avrupa Dönemi uygulamasına başlanılmasına ilişkin Komisyon önerisi Ekonomik ve Mali İşler Konseyi (ECOFIN)'in 7 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen toplantısında onaylanmıştır. Buna göre her Avrupa Dönemi'nde (yarıyılında) Avrupa Komisyonu, üye devletlerin malî ve yapısal reform politikalarını analiz etmekte, öneriler sunmakta ve bunların uygulanmasını izlemektedir.

1 Ocak 2011 tarihinden itibaren başlayan bu mekanizma kapsamında her yılbaşından itibaren altı aylık dönemler (Avrupa Dönemi) itibariyle üye devletler, AB düzeyinde

tavsiyeler (rehberlik) almaktadır ve daha sonra kendi politika planlarını (ulusal reform programları ve istikrar veya yakınsama programları) AB düzeyinde değerlendirilmek üzere teslim etmektedir. Değerlendirmeden sonra, üye devletlere kendi ulusal bütçe ve reform politikaları için bireysel öneriler (ülkeye özgü öneriler) verilmektedir. Amaç, gelecek yılki bütçeyi belirlerken üye devletlerin önerileri de dikkate alınmasıdır. Avrupa Dönemi ile üye devletler;

- Sağlam bir kamu maliyesi oluşturmayı,
- Hızlı bir ekonomik büyüme sağlamayı,
- AB içinde aşırı makroekonomik dengesizlikleri önlemeyi,

amaçlamaktadır (consilium.europa.eu adresinden 02.09.2014 tarihinde alınmıştır). Bu mekanizmaya getirilen en önemli eleştiri ise Avrupa Dönemi uygulaması ile ulusal parlamentoların ulusal bütçelerine ilişkin egemenlik haklarının kısıtlanmaması gerektiği olmuştur. Son olarak Avrupa Komisyonu, AB ekonomik yönetişimin güçlendirilmesi ve üye ülkeler arasında koordinasyonun artırılmasının amaçlandığı Avrupa Dönemi'nin bir parçası olan derinlemesine makroekonomik gözden geçirme çalışmasını, 5 Mart 2014 tarihinde sonuçlandırmıştır. Komisyon, Kasım 2013 tarihinde Euro bölgesi üye ülkelerinin istikrar programlarına ve Euro bölgesi dışındaki AB ülkeleri için de yakınsama programlarına temel teşkil etmek üzere detaylı değerlendirme raporları yayımlamıştır. Bu kapsamda, on yedi ülkeye ilişkin çalışmaların sonuçları açıklanırken, on dört ülkenin (Belçika, Bulgaristan, Almanya, İrlanda, İspanya, Fransa, Hırvatistan, İtalya, Macaristan, Hollanda, Slovenya, Finlandiya, İsveç ve İngiltere) çeşitli makroekonomik dengesizlikler yaşadığı belirtilmiştir. Kurtarma programı kapsamındaki ülkeler olan Yunanistan, Güney Kıbrıs, Portekiz ve Romanya, malî destek programları kapsamında gözetime tabi olduklarından makroekonomik dengesizlikler sürecine dâhil edilmemiştir. Danimarka, Lüksemburg ve Malta'nın ise birtakım makroekonomik sorunları olmasına karşın, bu ülkelerin Makroekonomik Dengesizlik Prosedürü (MIP)'e⁶⁶ dâhil olacak kadar dengesizliklere sahip bulunmadığına karar verilmiştir (İKV, 2014: 1).

⁶⁶ 13 Aralık 2011 tarihinde yürürlüğe giren Makroekonomik Dengesizlik Prosedürü (MIP); AB içinde potansiyel riskleri erken tespit etmeyi, zararlı makroekonomik dengesizliklerin ortaya çıkmasını önlemeyi ve dengesizlikleri yerinde düzeltmeyi amaçlayan bir gözetim mekanizmasıdır. Bu mekanizmanın yıllık başlangıç noktası, Uyarı Mekanizması Raporu'dur.

3.3.8. Altılı Paket (Six Pack)

AB içinde ekonomi politikalarının koordinasyonunun iyileştirilmesi ve gözetiminin geliştirilmesi amacıyla Komisyon tarafından Eylül 2010 tarihinde önerilen ve “Altılı Paket” (Six-Pack) olarak anılan mevzuat önerisi paketi, İstikrar ve Büyüme Paketi’na ilişkin reformları gerçekleştirme ve daha büyük makroekonomik gözetimi tanıtan bir Avrupa yasal (beş düzenleme ve bir direktiften oluşan) önlemler seti olarak tanıtılmıştır. Bu paket, AB Konseyi tarafından 4 Ekim 2011 tarihinde onaylanmış ve 13 Aralık 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Altılı Paket’in, özellikle finansal yaptırımları da içine alarak Euro bölgesi üye ülkeleri için bazı özel kurallar getirmek ile birlikte tüm Birlik ülkeleri için geçerli olması ve yeni “Makroekonomik Dengesizlik Prosedürü” kapsamında sadece malî gözetimi değil, aynı zamanda makroekonomik gözetimi de kapsamı öngörülmüştür.

Paket’in uygulamaya konulmasıyla daha güçlü bir ekonomik birlik yolunda malî sıkılaştırma ve güçlü ekonomik politikalar konusunda koordinasyon yaratılmaya çalışılmış; kısa vadeli sorunlar için de istikrar araçları geliştirilmiştir. Böylece, AB içinde ekonomi politikası eş güdümüne ilişkin “European Semester (Avrupa Dönemi)” uygulamasının önümüzdeki dönemde daha sağlam bir yasal çerçeveye dayandırılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Altılı Pakette yer alan başlıca düzenlemeler:

- İstikrar ve Büyüme Paketi’nin Önleyici Kısmını Oluşturan Mevzuatta Değişiklik Yapan Tüzük (Harcama Kuralı: Harcamalardaki genişleme, potansiyel büyüme hızını geçmemelidir. Kuralı İhlal eden ülkeler ceza, faizli teminat ve/veya Komisyon uyarılarına maruz kalabilecektir.)
- İstikrar ve Büyüme Paketi’nin Düzeltici Kısmını Oluşturan Mevzuatta Değişiklik Yapan Tüzük (Aşırı Açık Prosedürü: Borçlarının GSYİH’ye oranı % 60’ı aşan ülkeler, borç miktarını üç yıl boyunca ve her yıl GSYİH’sinin % 60’ı aşan kısmının % 5’i oranında azaltmalıdır.)
- Euro Bölgesinde Bütçe Gözetiminin Etkin Bir Şekilde Uygulanmasına İlişkin Düzenleme (Önleyici Tedbir: İhtiyati politikalardan ciddi sapmalar, GSYİH’sinin % 0,2’si oranında faizli teminat uygulamasını devreye sokacaktır. Düzenleyici

Tedbir: Aşırı açık veren ülke, GSYİH'sinin % 0,2'si oranında faizsiz teminat uygulamasına maruz kalacaktır. AB tavsiyelerini dikkate almayan ülkelerin teminatları cezaya çevrilebilecektir.)

- Üye Devletlerin Bütçe Çerçevesi Kapsamındaki Gereksinimlere İlişkin Direktif (SGP'de yer alan amaçlar ulusal bütçe çerçevelerine yansıtılacak ve kamu maliyesine ilişkin çok yıllık planlama yaklaşımı benimsenecektir. Muhasebe ve istatistikî raporlarda bağımsız gözetim ve analiz süreçlerinde üye devletlerin uyması gereken asgari koşulları tanımlanmaktadır.)
- Makroekonomik Dengesizliklerin Önlenmesi ve Düzeltilmesine İlişkin Düzenleme (Aşırı Dengesizlik Prosedürü (EIP): Çeşitli ekonomik göstergelerden oluşan bir puan tablosu baz alınarak dengesizlik riskleri düzenli olarak değerlendirilecek ve ciddi dengesizliklerin tespit edildiği üye devletler için bu prosedür devreye girecektir. Bu prosedüre tabi olan üye devlet belli bir takvim dahilinde gerçekleştireceği eylemleri içeren düzeltici bir eylem planı hazırlayacak; eylemlerin gerçekleştirilmesinde sürekli başarısız olunması durumunda yaptırımlar devreye girecektir.)
- Euro Bölgesindeki Aşırı Makroekonomik Dengesizliklerin Düzeltilmesine İlişkin Uygulama Tedbirleri Hakkında Düzenleme (EIP tavsiyelerini uygulamakta tekrarlayarak başarısız olunması durumunda sözkonusu ülke, GSYİH'sinin % 0,1'ine tekabül eden miktarda yıllık para cezası ödemek zorunda kalacaktır.)

Altılı Paket'te en fazla dikkat çeken husus, aşırı bütçe açığı prosedürüne benzer şekilde, aşırı dengesizlik prosedürünün düzenlenmiş olmasıdır. Aşırı Dengesizlik Prosedürü'nün amacı, üye devletlerin makroekonomik koşullarının Avrupa Komisyonu tarafından izlenmesi suretiyle, riskli ekonomik gelişmelerin tespit edilmesi ve gecikmeksizin düzeltilmesidir. Bu kapsamda başlatılan gözetim sürecinde üye ülkelerin makroekonomik koşullarını değerlendiren Komisyon, 14 Şubat 2012 tarihinde ilk kez Uyarı Mekanizması Raporu'nu açıklamıştır. Komisyon raporda, 12 üye devletin⁶⁷ makroekonomik koşullarının daha ayrıntılı analiz edilmesinin gerektiğini belirtmiş, bir bakıma riskli gördüğü ekonomileri listelemiştir (Yiğit, 2012: 163). Aşırı Dengesizlik

⁶⁷ Avrupa Komisyonu, dengesizlik riski taşıyan aşağıdaki ülkelerin incelenmesi gerektiği kanaatinde olmuştur: Belçika, Bulgaristan, Danimarka, İspanya, Fransa, İtalya, Kıbrıs, Macaristan, Slovenya, Finlandiya, İsveç ve İngiltere.

Prosedürü (EIP) kapsamında, herhangi bir üye devlette oluşabilecek makroekonomik dengesizlik durumunda, Komisyon ilgili üye devlete makroekonomik dengesizliği önlemesi için öneride bulunacaktır. Makroekonomik dengesizlik ciddi bir şekilde üye devlet veya parasal birlik için risk taşıyabilecek bir nitelikte ise o zaman Komisyon, ilgili devletin aşırı dengesizlik prosedürüne konu olması için Konsey'e tavsiyede bulunabilecektir. Konsey, Komisyon'un önerisini kabul ettiğinde, hakkında aşırı dengesizlik prosedürü başlatılan üye devlet ekonomik dengesizliklerin giderilmesi amacıyla yeterli olarak alacağı önlemleri içeren düzeltici eylem planını Konsey'e sunmakla yükümlüdür. Yeterli düzeyde düzeltici önlemleri iki kez almakta başarısız olan üye devlet, yaptırımlara maruz kalabilecektir. Üye devletler için Avrupa Komisyon'un yaptırım önerisi Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla alınan karar uyarınca reddedilmemiş ise, Komisyon'un yaptırım önerisi kabul edilmiş sayılacaktır (MEMO/12/104, 2012).

3.3.9. İstikrar Bonoları (Eurobonds)

23 Kasım 2011 tarihinde Avrupa Komisyonu, ortak ihraç ve ortak garantiler için belirtilen farklı seçenekler ve düzeylerin olduğu "Eurobond" (İstikrar Bonoları olarak anılan) tanıtımını gerçekleştirmiştir. Eurobond'lar, borçlu devletlerin daha iyi şartlarda yeniden borçlanmasına ilişkin olarak Avrupa borç krizini çözmek için bir yol olarak önerilmiştir. Eurobond'ların olası bir tanıtımı için nispeten uzun bir yol haritası olmasına rağmen, şu anda fonlama baskısı ile karşı karşıya olan üye devletler için, daha düşük devlet tahvil getirileri ile fonlama maliyetlerinin hemen düşüşe yol açarak piyasa beklentileri üzerinde hızlı bir etkisinin olabileceğine inanılmaktadır (MEMO/11/820, 2011:1).

3.3.10. İkili Paket (Two Pack)

İki yönetmelikten oluştuğu için "İkili Paket" olarak adlandırılan bu düzenleme, gözetim mekanizmasının güçlendirilmesi amacı kapsamında sadece Euro bölgesi ülkelerine yönelik olarak 13 Haziran 2012 tarihinde çıkarılmıştır. İkili Paket ile Euro bölgesi ülkelerinin bütçe yasa tasarılarının değerlendirilmesi, aşırı bütçe açıklarının olması halinde bunların giderilmesinin sağlanması ve malî zorluklarla karşılaşan Euro bölgesi ülkeleri için güçlendirilmiş gözetim mekanizmasının uygulanması amaçlanmıştır. Bu amaçla, Euro bölgesi ülkeleri ortak bir bütçe zaman çizelgesi uyarınca, bütçe yasa tasarılarını bağımsız makroekonomik tahminleri ile birlikte her yıl 15 Ekim tarihinden

önce Komisyon'a ve Eurogroup'a ileteceklerdir. Komisyon ise Euro bölgesi ülkelerinin bütçe yasa tasarılarını, İstikrar ve Büyüme Paktı kapsamında yapılan tavsiyelere uygun olarak değerlendirecektir.

3.3.11. Malî Antlaşma (TSCG⁶⁸)

İstikrar ve Büyüme Paktı'nda özetlenen bütçe kurallarına dayalı olarak Birliğe üye devletlerde malî disiplinin güçlendirilmesi, denk bütçe kuralının getirilmesi ve daha etkin bir yaptırım mekanizması oluşturulması amacıyla hazırlanan "Malî Antlaşma" (Fiscal Compact), uluslararası antlaşma niteliğinde bir mekanizmadır. Antlaşma, tüm Euro bölgesi üyesi ülkelerin ve diğer sekiz AB üyesi ülkenin liderleri tarafından 2 Mart 2012 tarihinde imzalanmış ve Antlaşma, 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma'ya göre:

- Üye ülkelerin yıllık yapısal bütçe açığı, ülke GSYİH'sinin % 0,5'ini geçmemelidir,
- Üye ülkelerin, bütçe açığını azaltması için bir düzeltme mekanizması uygulaması gerekmektedir,
- Antlaşmayı imzalayan üye ülkeler, ayrıca yeni bir borçlanma planlarken önceden AB Konseyi'ni, Avrupa Komisyonu'nu ve birbirlerini bilgilendirmeyi kabul ederler,

denilmektedir (eurozone.europa.eu adresinden 02.09.2014 tarihinde alınmıştır). Malî Antlaşma; antlaşmaya taraf üye devletlerin denk bütçe kuralını, malî antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde tercihen anayasal düzeyde kalıcı ve bağlayıcı olarak ulusal hukuk sistemlerine aktarmasını gerektirmektedir. Buna göre denk bütçe kuralını, öngörülen süre içinde (2013 yılı sonuna kadar) ulusal hukuk sistemlerine aktarmayan devletler, Adalet Divanı'nın yargı yetkisine maruz kalacaktır. Adalet Divanı'nın ilgili devlete yönelik bağlayıcı kararı uygulanmaz ise üye devlete GSYİH'nin % 0,1'ine kadar para cezası verilebilecektir. Anılan para cezası, ilgili üye devlet Euro bölgesinde ise Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)'ye, Euro bölgesi dışında ise AB bütçesine aktarılacaktır.

⁶⁸ The Treaty on Stability, Coordination and Governance (İstikrar, Koordinasyon ve Yönetişim Antlaşması)

3.3.12. Avrupa 2020 Stratejisi

AB ekonomisini gelecek on yıla hazırlamaya yönelik hazırlanan “Avrupa 2020 Stratejisi”, 3 Mart 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu başkanı José Manuel Barroso tarafından açıklanmıştır. Strateji, esas olarak gelecek on yıl için AB’nin büyüme stratejisini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, bu yeni strateji ile AB’nin yaşanan borç krizinden daha güçlü çıkması, AB içindeki yapısal sorunlara çözüm bulması ve küresel bir güç olarak rekabetçi olabilmesi için yüksek seviyede istihdam sağlayan, verimli ve sosyal uyumu yüksek bir akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomi haline gelmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır. Bu itibarla, Avrupa 2020 Stratejisi hedefleri doğrultusunda büyüme ile ilgili olarak üç temel öncelik belirlenmiş olup, sözkonusu öncelikler; “*akıllı büyüme*”, “*sürdürülebilir büyüme*” ve “*kapsayıcı büyüme*”nin sağlanması olarak sıralanmıştır.

Avrupa 2020 Stratejisi, beş başlıkta (istihdam; araştırma ve geliştirme; iklim değişikliği ve enerji; eğitim; sosyal içerim ve yoksulluğun azaltılması) hedeflerini içermektedir. Bu hedeflere 2020 yılına kadar ulaşılması kapsamında üye devletler, kendi ulusal reform programlarına ulusal hedefleri de dahil etmesi için teşvik edilmiştir. Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında 2020 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken hedefler:

- Araştırma ve geliştirme koşullarının iyileştirilmesi için kamu ve özel yatırım seviyelerinin AB gayrisafi hasılasının % 3’ü oranına yükseltilmesi,
- Sera gazı emisyonunun en az % 20 oranında azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynakları ile enerji verimliliğinin % 20 oranında artırılması,
- 20-64 yaş grubu kadın ve erkek nüfusun % 75’inin istihdam edilmesi,
- Okuldan ayrılanların oranının % 10’un altına düşürülmesi ve 30-34 yaş grubunun en az % 40’ının yükseköğrenim diploması almasının sağlanması,
- AB sınırları içinde yoksulluk sınırı altında yaşayanların sayısının % 25 azaltılması,

olarak belirlenmiştir (Welfare, <https://www.welfare.ie> adresinden 02.09.2014 tarihinde alınmıştır). Avrupa 2020 Stratejisi’nin izlenmesi için bu uygulama, ilk dönemi Ocak 2011 tarihinde başlayan Avrupa Dönemi’ne entegre edilmiştir. Avrupa Komisyonu, 23 Kasım 2011 tarihinde Avrupa Dönemi kapsamında hazırladığı “2012 Yıllık Büyüme Değerlendirmesi” ile birlikte “Avrupa 2020 Stratejisi İlerleme Raporu”nu açıklamıştır.

Komisyon, Avrupa 2020 Stratejisi İlerleme Raporu'nda üye devletlerin Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerine yönelik ilerleyişini hayal kırıcı bulduğunu belirterek üye devletlerin ulusal hedeflerinin, Avrupa 2020 Stratejisi'nin hedeflerine ulaşması için yeterli olmadığını altını çizmiştir (Yiğit, 2012: 154).

Sonuç olarak geçtiğimiz son birkaç yıl içinde AB üyesi ülkelerin ekonomisini ciddi ölçüde olumsuz etkileyen ve etkileri halen devam eden borç krizi, sadece bu ülkelerin mevcut sorunlarını gün yüzüne çıkarmamış, aynı zamanda dünyanın en büyük ekonomik entegrasyonlarından biri olan AB ekonomi yönetiminin zayıflıklarının da açıkça görülmesini sağlamıştır. Bu vesileyle yaşanan borç krizlerine karşı geliştirilen AB politikaları, temelde AB'nin mevcut ekonomi yönetiminin zayıflıklarının üstesinden nasıl gelineceğine ve Birlik içinde nasıl daha iyi bir ekonomi yönetiminin oluşturulabileceği konusu üzerine mevcut olan tartışmaları da yoğunlaştırmıştır. Özellikle borç krizi sonrası üye ülkelerde bir türlü olumlu sinyal vermeyen ekonomik göstergeler, bu ülkelerde yaşanan krizlerin nedenlerinin önlenmesi kadar sonuçlarının giderilmesine yönelik çabaların da önemini göstermiştir. Bu anlamda, AB içinde krizlerin ortaya çıkmasını önleyecek veya yayılmasını durduracak tüm politik bileşenlere ek olarak, krizin önlenememesi durumunda Birlik içinde krizin etkileri ile mücadele kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik ihtiyaç duyulacak mekanizmaların da acilen devreye sokulması bu süreçte tüm kesimlerin hemfikir oldukları bir görüş olmuştur. Ancak bu mekanizmaların faaliyete geçmesi, tüm üye devletler için ayrıca bir kaynak tahsisi gerektirmektedir ve kriz içindeki ülkeler için yapılacak malî desteklerin halen yapısal sorunları devam eden bu ülkelere taahhüt alınarak malî gözetimi de içermesi bu mekanizmaların ilerleyen zamanlarda ne ölçüde bir başarı sağlayacağını da gösterecektir.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin tarihçesine bakıldığında, 1957 tarihli Roma Antlaşması ile Avrupa bütünleşme hareketini başlatan Avrupa Birliği, 1987 yılında kabul edilen "Tek Avrupa Senedi" ile de mal ve hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırmış ve 1992 yılında yapılan Maastricht Antlaşmasıyla ise Ekonomik ve Parasal Birlik sürecine geçişin gerçekleştirilebilmesi için üye ülkelerin uymaları gereken makroekonomik kriterleri belirlemiştir. 1999 yılına gelindiğinde Avrupa Birliği, tek para sistemine geçmiş ve ekonomik bütünleşme sürecinin son aşaması olan parasal birlik sürecini başlatmıştır. Tek para sistemi kapsamında 2002 yılında, ilk olarak on bir AB üyesi ülkede ulusal paralar tamamen tedavülden kaldırılmış ve bu paralar yerini yeni ortak para birimi "Euro"ya bırakmıştır. Bu anlamda, ortak para birimi ve yasal ödeme aracı olarak Euro'yu kullanan üye ülkelerin (2014 yılı itibariyle on sekiz AB üyesi) oluşturduğu ekonomik ve parasal birlik içinde, para politikası alanında parasal bütünleşme sağlanmış ve para politikasını belirleme ve uygulama yetkileri merkezî olarak Avrupa Merkez Bankası'na devredilmiştir. Diğer taraftan parasal birlik aşamasında merkezileşmeyi benimseyen Avrupa Birliği'nde, maliye politikalarında adem-i merkeziyetçi bir yapı tercih edilmiş ve maliye politikalarının üye ülkelere özerk şekilde belirlenmesi öngörülmüştür.

Maliye politikası alanında üye ülkelere özerklik tanınmasının en önemli avantajı, para politikası ile ilgili yetkilerini kaybeden bütünleşme içindeki üye ülkelerin kendilerine bırakılan maliye politikası yetkileri sayesinde aktif olarak asimetrik şokları bertaraf edecek önlemleri alabilmeleri olmuştur. Bu kapsamda, özerk maliye politikalarının bir sonucu olarak üye ülkelerin kamu borç stoklarının yıllar itibariyle yükselmesi ve bu yükselişin Maastricht Antlaşması ile belirlenen makroekonomik kriterleri (kamu borcu⁶⁹ ve bütçe açığı⁷⁰ kuralı) ihlal etmesi karşısında, AB nezdindeki yaptırım sürecinin yetersizliği zaman içinde durumu daha vahim noktalara taşımıştır. Öyle ki, bazı AB üyesi ülkelerde kamu borcunun GSYİH'ye oranının zamanla % 100'ün üzerine çıkması, bu ülkelerde borç yükünün giderek borç-faiz kısır döngüsüne doğru sürüklenmesine ve sonuçta malî disiplinin bozularak ekonomik istikrarın olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

⁶⁹ Üye ülkelerin kamu borçlarının GSYİH' ya oranı % 60'ı geçmemelidir.

⁷⁰ Üye ülkelerin bütçe açıklarının GSYİH' ya oranı % 3'den fazla olmamalıdır.

2007 yılı ortalarından itibaren türev ürünler aracılığıyla ABD'deki finans sektörünü etkisi altına alan ve 2008 yılına gelindiğinde tüm dünyayı etkileyen bir krize dönüşen küresel finans krizi ile AB içindeki malî sorunlar (kurumsal koordinasyon sorunları ve malî kriterlere uyum sorunları) iyice gün yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde, yüksek kamu borçlarına sahip bazı AB üyesi ülkeler iflasın eşiğine gelmiş ve uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının yüksek borç oranlarına sahip bu ülkelere art arda verdiği düşük notlar, bu ülkelerin ekonomik ve siyasi itibarını da sarsmıştır. AB borç krizinde özellikle bu anlamda GIIPS (Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya) ülkeleri ön plana çıkmaktadır. 2009 yılında Yunanistan ile başlayan borç krizi, önce Portekiz ve İrlanda'ya sirayet etmiş, 2011 yılı sonunda İtalya'nın yardım çağrısı ile genişlemiş, 2012 yılında kurtarma paketi talep eden İspanya'nın da bu ülkelere katılması ile gündemde kalmayı sürdürmüştür. En önemli sorun ise bu ülkelerin patlak veren borç kriziyle kendi kaynak ve önlemlerini kullanarak baş edememesi ve zor durumda olan bu ülkelere ne tür önlemler alınması gerektiği konusunda AB içinde kurtarma tartışmalarının da alevlenmesi olmuştur. Bu dönemde, özellikle Avrupa'nın güneyini sarsan ekonomik ve malî kriz, siyasal şoklar yaratarak bu ülkeleri yönetilemez duruma getirmiş ve Birliğin geleceğine ilişkin olarak nasıl bir ekonomi yönetiminin oluşturulabileceği önemli bir mesele olarak AB'nin gündemini işgal etmiştir. Yaşanan borç krizinin yönetilmesi hususunda, gerek kriz içindeki AB üyesi ülkelerin krizi tek başına atlatabilmeleri konusundaki yetersizliği ve gerekse AB yetkili makamlarınca politik öncelikler nedeniyle krize karşı etkin ve hızlı hareket edilmemesi, üye ülkelerde kamu maliyesinin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur. AB içinde, ilk zamanlar malî kuralları ihlal eden üye devletlerin kurtarılmaması ve kendi hallerine bırakılması gerektiği konusundaki düşünceler, zaman içinde yerini borçlu ülkelerin moratoryum ilan etmesi halinde bunun domino etkisi yaratması ve dahası bu durumun, üye ülkelerin borçlandığı AB bankacılık sistemi için risk teşkil etmesi fikrine bırakarak AB yetkili organlarını borç krizine karşı müdahale etme ve ortak karar alma politikalarına sevk etmiştir. Bu durum, borçlu ülkelere AB, ECB ve IMF işbirliği (TROYKA) ile malî yardımların yapılmasını ve böylece AB piyasalarında oluşan belirsizliklerin de ortadan kaldırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak, tüm bu yaşanan istikrarsızlık ve yönetimsizlik dizisi, bu dönem içinde AB'nin istikrarlı ve güçlü bir ekonomik birlik olma ideolojisine de gölge düşürmüştür. Bununla birlikte, üye ülkelerde yaşanan borç krizlerini AB yetkili organlarının nasıl öngöremedikleri veya Birlik nezdinde ortak olarak önceden belirlenen ekonomik ve malî prosedürlerin yaşanan borç krizlerine karşı neden tesir etmediği üzerinde en çok kafa yorulan konular olmuştur.

Ancak, konuya maliye politikaları çerçevesinde AB borçlanma politikaları açısından bakıldığında Maastricht Antlaşması temelinde belirlenen kamu borcu sınırlaması kuralı ve ulusal düzeyde ülkelerin uyguladıkları özerk maliye politikalar dışında Birlik düzeyinde maliye politikası aracı olarak herhangi borçlanma politikası bulunmamaktadır. Haliyle, üye ülkelerin AB politikalarının dışında gerçekleşen ulusal borçlanma politikalarında gösterdikleri performans farkları, bu ülkelerin borç yüklerinin ağırlığını belirleyen en önemli gösterge olmuştur. Sonuç olarak merkezî hükümetlerin aşırı borçlanmaya giderek malî istikrarsızlık oluşturmaları ve diğer ülkeler üzerine ve dahası AB politikaları üzerine yük oluşturabilmeleri ihtimali her zamankinden daha ciddi, ama daha tehlikeli sonuçlara yol açacak bir süreci de beraberinde getirmiştir.

AB sınırları içinde yaşanan ve Euro bölgesi ülkelerinin ekonomilerini derinden etkileyen borç krizi sorununun özünü, aynı zamanda Euro bölgesi içinde de bulunan ve yapısal bakımdan zayıf birkaç AB üyesi ülkenin (GIIPS) hızla yükselen kamu borç oranları nedeniyle iflasın eşiğine gelmiş olmaları oluşturmaktadır. Öyle ki, bahsedilen ülkelerde kamu borcu oranlarının bu ülkelerin GSYİH'lerine oranlarının yüzde yüzü seviyesi üzerine çıkması ve geçen zaman içinde borç seviyesinin artmaya devam etmesi bu ülkelerin borçlarının sürdürülebilirliği konusundaki endişeleri de arttırmıştır. Dünya gündemini ve özellikle AB gündemini sürekli meşgul eden yüksek AB borç oranları darboğazı sürerken borç krizinin kökenine, Euro Bölgesi'nde neler olduğuna ve krizin önemine yakından bakmak gerekecektir. Bugün açısından bakıldığında, Euro bölgesi ülkelerinin içine düştüğü yüksek kamu borcu ve bütçe açığı oranlarını elbette tek başına bu ülkelerin parasal birlik kapsamında Euro'ya geçişi ile açıklanamaz. Bu anlamda, Yunanistan ile başlayan ve diğer Euro bölgesi üye ülkeler ile devam eden kamu borç krizini, tüm mevcut sorunlar ve bu sorunların nedenleri ile birlikte değerlendirildiğinde temel olarak üye ülkeler arasındaki eşitsiz ve dengesiz farklı gelişim yapılarına bağlamak doğru olacaktır. Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamalarından biri olan ortak para birimi Euro, bu dengesizlikleri giderme yerine sadece daha da büyümüştür. Çünkü, parasal birlik içinde döviz kuru değişimi yoluyla dış dengenin sağlanması mümkün olmadığı gibi, yine para politikasını kullanma imkanı ortadan kalktığı için mevcut problemler daha belirgin bir hale gelmiştir. Özellikle, AB içinde Euro para biriminin maliyetler üzerindeki etkisi ile ihracat gücüne sahip üye ülkeler lehine yaratmış olduğu ticaret fazlası avantajı ve diğer çevre ülkelerde yaratmış olduğu ticaret açığı maliyeti üye ülkelerin rekabet güçleri arasında ciddi açıklara neden olmuştur. Almanya gibi gelişmiş büyük AB ekonomilerine karşı rekabet gücü zayıflayan

ve rekabet edebilecek durumda olmayan üye ülkelerin vermiş olduğu büyük dış ticaret açıkları sözkonusu olduğunda Euro para birimi, açık veren ülkelerin mevcut sorunlara göre bir para politikası oluşturma olanağını (devalüasyon yapma) ortadan kaldırdığı için halen bu ülkelerin malî yetkiler içinde kalan borçlanma aracı kaçınılmaz seçenek olmuştur. Bu anlamda, rekabet gücü makasının daha da açılmasına neden olan ve dış dengenin sağlanması açısından farklı bir yaklaşım ortaya çıkaran ortak para birimi fikrine ek olarak kriz öncesi dönemde bu ülkelere yönelen yüksek tempolu sermaye girişleri, İspanya ve İrlanda'da özel sektörün ve yerli bankaların daha da borçlanmasına, gayrimenkul sektörünün abartılı balonlaşmasına ve sonuçta patlayan gayrimenkul balonunun bütçe harcamaları ile kurtarılmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan yüksek sermaye girişleri Yunanistan, Portekiz ve İtalya'da ise dış kaynak girişleri yoluyla kamu açıklarının kapatılmasına vesile olmuş ve nihayetinde kamu borçlarının bu ülkelerde hızla artmasına neden bir faktör olmuştur (Boratav, 2011: 1). Öyle ki, bu ülkelerde kamu gelir ve giderleri arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak için sürekli borçlanmaya başvurulması bu ülkelerde faiz yükünü arttırırken, borçların ödeneceği döneme tekrar kaynak bulma sorununu da gündemde tutmuştur. Sonuç olarak aşırı borçlanma krizinin Euro bölgesinde yaratmış olduğu buhran, maliye politikaları alanında ortak politikaların oluşturulması ve daha merkezî bir koordinasyon sisteminin kurulması için yeni kurumların temellerinin atılması gerektiği yönündeki görüşleri de sıkça gündeme getirmiştir.

Parasal birliğin oluşumundan itibaren sağlanmaya çalışılan üye devletlerin ulusal ekonomi ve maliye politikalarının koordinasyonu ve üye devletlerde malî disiplinin güçlendirilmesi üzerine çalışmalar, özellikle son yıllarda AB gündeminin ön sıralarını almıştır. Zira, para politikası yetkilerini devreden Euro bölgesi ülkelerinin maliye politikaları alanındaki egemenlik haklarını korumaya devam etmeleri, bu ülkelerin maliye politikalarını Birlik gözetiminden bağımsız ve serbestçe uygulayabileceği anlamına gelmemektedir. Haliyle mevcut durum, Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasında merkezileşmeyi benimseyen üye devletler için ulusal maliye politikalarını şekillendirecek AB merkezli ortak kurallara ihtiyaç duyulmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda, 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve üye devlet hükümetlerinin makroekonomi yönetimindeki keyfiyetine son vererek malî disiplini sağlamayı amaçlayan Maastricht Antlaşması'nın Euro bölgesine giriş için belirlenen ön koşul niteliğindeki kriterleri ve yine AB'nin

tümünde ulusal maliye ve ekonomi politikalarının koordine edilmesine, belirlenen kriterlere uyumun izlenmesine ve malî disiplinin sağlanmasına yönelik olarak kabul edilen 1997 tarihli İstikrar ve Büyüme Paktı (SGP), AB içinde maliye politikası ile ilgili kuralların temelini oluşturan dönüm noktaları olmuştur. Bu düzenlemelerle, parasal birlik içindeki ülkelere yakınlaşma kriterlerine uyum kapsamında çeşitli uyarı ve yaptırım mekanizmaları getirilmiştir. Böylece, 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren başlayacak olan Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) sürecinin üçüncü aşamasına geçmeden önce üye ülkelerde uygulanacak kurallar açıkça bu mekanizmalarla ortaya konulmuş ve bu kurallara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Ancak, geçen zaman içinde üye devletlerin İstikrar ve Büyüme Paktı'na yeterli ölçüde uymadıkları ve malî disiplinin sağlanmasında Pakt'ın yeterli ölçüde etkili olmadığı gerekçesiyle yapılan eleştiriler, zaman içinde Pakt'ın revize edilerek kural ihlali yapan ülkelere uygulanacak yaptırımların otomatik olarak yürürlüğe girmesini esas alan düzenlemelerin kabulünü gerektirmiştir. Ne var ki, yaptırımlar konusunda ilk zamanlar ciddi bir tutum sergileyen Almanya ile birlikte Fransa'nın 2003 yılında kamu açığı limitlerini aşarak yaptırım ile yüz yüze kalması ve AB Ekonomik ve Mali İşler Konseyi'nin (ECOFIN)⁷¹ bu ülkelere uygulanacak yaptırımları askıya alması, İstikrar ve Büyüme Paktı'nın tekrar gözden geçirilmesine neden olmuştur.

2005 yılında yapılan AB Zirve toplantısında, ECOFIN tarafından hazırlanan bir rapor paralelinde AB Komisyonu düzenlemesi ile Pakt yeniden düzenlenmiştir. 2005'deki Pakt reformu, hem kural ihlalinin ilanını, hem de kural ihlalinin giderilmesi sürecini "esnekletiren", ekonomik durgunluk dönemlerini göz önünde bulunduran ve ekonomide verimliliği artırıcı limit aşımalarına cevaz veren hükümler getirmiştir (Türel, 2013: 414). Buna göre, revize edilmiş bu yeni Pakt hükümleri ile malî konularda üye devletlerin hareket alanı genişlemiş ve ekonominin durgunluk dönemlerinde hükümetlerin sıkı maliye politikaları uygulama zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bu durum karşısında Euro bölgesi dışında kalan AB üyesi bazı ülkelere genellikle, Pakt'ın kurallarının esnekletirilmesi Euro bölgesine dahil olmama gerekçesi olarak ileri sürülürken, diğer taraftan Euro bölgesi dışında kalmayı tercih eden kimi ülkeler ise ekonomilerinin yakınlaşma kriterlerinde kabul edilen referans değerleri sağlayamamasından dolayı Euro bölgesine dahil olmayı

⁷¹ Avrupa Birliği Konseyi'nin organlarından biridir ve Avrupa Birliği üyesi 28 üye ülkenin maliye ve ekonomi bakanlarından oluşmaktadır.

reddetmiştir. Yaşanan borç krizine gelinen noktada, AB içinde çeşitli mekanizmalarla belirlenen malî tedbirlerin tam olarak yürürlüğe konulamaması ve etkin ve hızlı hareket etmeyi sağlayacak enstrümanların kullanılmamış olması dinamik olmayı amaçlayan bir ekonomik birlik için oldukça karmaşık bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda, AB'nin iki büyük kurucu ülkesi olan Almanya ve Fransa'nın 2002-2005 yılları arası dönemde bütçe kurallarını ihlal etmesinin siyasal öncelikler dikkate alınarak Konsey tarafından kabul edilmesi ve aşırı bütçe açığını düzeltmekte başarısız olan üye devletler için öngörülen para cezalarının uygulanamamış olması, üye devletler üzerinde malî disiplini uygulamayı imkansız hale getirerek krize doğru malî sorunları da üstesinden gelinemeyecek seviyelere çıkarmıştır.

İstikrar ve Büyüme Paketi tekrar gözden geçirilirken, bir diğer gelişme Birlik nezdindeki, ekonomik ve sosyal alanlarda verimliliği, inovasyonu ve rekabet gücünü artıracak reformları gerçekleştirecek olan “büyüme” ve “istihdam” odaklı 2000 tarihli “Lizbon Stratejisi”nin kabul edilmesi olmuştur. Bu anlamda, Lizbon Stratejisi ile on yıllık süre içinde AB'nin dünyanın bilgiye dayalı en rekabetçi ekonomisi haline getirilmesi amaçlanmıştır. Yine Lizbon sonrası dönemde, AB borç krizinin etkileri ile mücadele sürecinde üye devletlere destek olmaya ve Birliği gelecek on yıla hazırlamaya yönelik olarak hazırlanan “Avrupa 2020 Stratejisi” kabul edilmiş, 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren üye devletlerin ulusal bütçeleri onaylanmadan önce Birlik düzeyinde yapılan değerlendirmeler ışığında üye devletlere tavsiyelerde bulunulabilmesine imkan tanıyan “Avrupa Dönemi” uygulamasına başlanılmış ve yine 13 Aralık 2011 tarihinde tüm AB üyesi ülkeler için sadece malî gözetimi değil, aynı zamanda makroekonomik gözetimi de kapsayan “Altılı Paket” yürürlüğe sokulmuştur. Diğer taraftan, üye devletlerde malî disiplinin güçlendirilmesi amacıyla daha sıkı kurallar ve daha etkili yaptırım mekanizmaları öngören “Malî Antlaşma”, 2012 yılında Birleşik Krallık ve Çek Cumhuriyeti hariç AB üyesi 25 ülke tarafından imzalanmıştır. Sonuç olarak yaşanan tüm bu gelişmeler, parasal birliğe geçiş ile birlikte ilk on yıllık süreçte AB üyesi devletlerde malî disiplinin etkili bir şekilde sağlanamadığını, ancak Euro bölgesinde yaşanan borç krizi ile birlikte zamanla AB içinde malî disiplinin sağlanması amacıyla daha sıkı kurallar ile daha etkili yaptırım mekanizmalarının benimsenmesi ve uygulanması gerektiğini göstermiştir.

Tüm bu gelişmeler ile birlikte AB içinde etkili bir malî ve makroekonomik gözetim sistemi sağlansa da, krizin önlenemediği durumlarda Euro bölgesinde malî istikrarın korunmasına yönelik olarak çeşitli kriz mekanizmalarının oluşturulmasına da ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla krizlere karşı AB içinde bütüncül bir finansal kredi destek aracı olarak “Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM)” ve “Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)” kurulmuştur. AB’nin bu her iki kredi aracı ile gözetilen hedef üye ülkelerde malî istikrarın korunması olup Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM), çeşitli malî sorunlarla karşılaşan tüm AB devletlerine Avrupa Komisyonu aracılığıyla kredi sağlanmasına ve Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF) ise malî sıkıntı içindeki Euro bölgesi ülkelere geçici malî yardım sağlanmasına yönelik olmuştur. Yine zaman içinde 2013 yılında faaliyete geçecek bir finans aracı olarak “Avrupa İstikrar Mekanizması”nın (ESM) oluşturulması için Lizbon Antlaşması’nda değişiklik yapılmasına karar verilmiş ve 2010 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında, Euro bölgesinde malî istikrarın korunması amacıyla Avrupa İstikrar Mekanizması’nın (ESM) sürekli bir mekanizma olarak Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması’nın (EFSM) ve Avrupa Finansal İstikrar Fonu’nun (EFSF) yerini almasına karar verilmiştir. Avrupa İstikrar Mekanizması’nın (ESM), temel olarak likidite problemi yaşayan Euro bölgesi ülkelerinin borçlarının sürdürülebilirliğine ilişkin sürekli bir istikrar mekanizması olması düşünülmüştür. Bahsedilen bu mekanizmalar ile AB yetkili organlarının, Birlik içinde oluşabilecek bir krizi önlemeye yönelik olarak çıkardığı malî ve ekonomik düzenlemeler ile paralel olarak herhangi bir üye devlette ortaya çıkabilecek bir krizin önlenememesi durumunda, geçmişte yaşanan problemlerden ders alarak krizin etkileri ile mücadeleye yönelik çeşitli mekanizmaları oluşturmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan, Euro ekseninde yapılan tartışmalara ve Euro bölgesinin dağılacağını öne süren fikirlere karşı bu mekanizmalar ile AB’nin ekonomik ve siyasî geleceğinin halen bir siyasal birliğe doğru sağlam bir şekilde ilerlediği mesajı verilerek, finansal olarak AB desteğini alan kriz içindeki ülkelere belirlenen tasarruf planlarına sıkı sıkıya bağlı kalınması istenmiştir.

Gelinen noktada borç krizinin pençesine düşmüş ülkeler, kalıcı olmamakla birlikte nispeten de olsa iyimserlik havası içinde düşük büyüme oranları ile toparlanma sinyalleri vermektedir. Ancak, halen Euro bölgesi ülkelerindeki krizin etkilerini atlatacak, durgunluğu ortadan kaldıracak ve istihdamı arttıracak ekonomik faaliyetlerin önünü açmak için gerekli olan reformlar yapılamamaktadır. Dolayısıyla, böyle bir ortamda yatırımlar büyük ölçüde Avrupa’dan ABD’ye doğru kaymaya devam etmektedir.

Diğer taraftan İrlanda ve Yunanistan'ın uygulamaya yöneldiği aman vermez kemer sıkma politikaları fiyat ve ücretleri baskılayarak birim işgücü maliyetlerini geriletmiş, kemeri daha “insaflı” sıkıya çalışan İspanya ve Portekiz’de ise birim işgücü maliyetleri daha istikrarlı bir görünüm kazanmıştır. Ancak bu eğilimlerin rekabet gücü açıklarını kalıcı olarak kapatabilmesi, uzun yıllar sürecek kemer sıkma/deflasyon süreçleriyle mümkündür; buna da çalışan sınıfların katlanması güçtür (Oktar, Türel, 2013: 416). Çünkü rekabet gücü kayıplarını telafi etmenin bir diğer boyutu da bu ülkelerdeki yüksek ücret ve fiyat enflasyonunu ortadan kaldırmaktan geçmektedir. Bu durum ise rekabet gücünü yeniden tesis edecek politikalar kapsamında bu ülke ekonomilerinin uzun yıllar boyunca düşük büyüme hızlarına ve yüksek işsizlik oranlarına katlanmaları anlamına gelmektedir. Haliyle kemer sıkma önlemleri ile harekete geçirilecek politikaların ekonomide uzun süre neden olacağı durgunluğun rekabet gücünü nasıl tesis edeceği ve bu ülkelerin malî disiplini sağlamaya çalışırken ödün verdiği ekonomik büyüme olgusu dikkate alınmadan kamu borç yükünü (kamu borcu/GSYİH) nasıl düşüreceği tartışılmaya değer bir konudur.

Uygulanan kemer sıkma politikalarının bir sonucu olarak bu ülkelerde işsizlik oranları artarken ve ekonomik büyüme oranları düşerken kamu borcunun yerinde sayması veya yükselmeye devam etmesi bu ülkeleri “malî tuzağa”⁷² düşürmektedir (Göker ve Akyol, 2014: 194). Bu anlamda, kriz içindeki borçlu ülkelerin borç oranlarını düşürebilmeleri için mevcut kurumsal reformlarla birlikte öncelikle düşük faiz oranları ile borçlarını çevirebilmelerine, borç konsolidasyonuna ve likidite sıkışıklığı yaşayan ülkelere ödeme kolaylıkları sağlanmasına imkan tanınmalıdır. Bu imkanı tanıırken, elbette üye ülkelerin bütçe ve borçlanma politikalarının daha sıkı bir şekilde denetlenmesi ve ahlakî tehlike sorunu ortaya çıkaran ve kendi malî sorunlarının maliyetlerini diğer üyelere aktarmaya çalışan ülkelere izin verilmemesi gerekmektedir. Malî kuralların yerine getirilmemesi durumunda uygulanacak müeyyidelerin siyasi birtakım önceliklerle ertelenmemesi ve daha sıkı borç izleme ve kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi, bu çerçevede gelecek nesillerin borç yükünün önemli oranda artmasını da engellemiş olacaktır. Yine rekabet gücünün olumlu etkilerinden kısa süre içerisinde faydalanmak için bu ülkelerin ihracatlarını arttırmaları gerekmektedir. Bunun için izlenecek olan temel politika, Almanya gibi güçlü ekonomilere sahip AB üyesi ülkelerin maliyetlerini çevre ülkeler ile rekabet edebilecek bir şekilde ayarlaması ve bu ülkelerin dış ticaret fazlası

⁷² Bir ülkenin daraltıcı maliye politikası uygulayarak kamu harcamalarını azaltmak isterken, talebin azalması ve ekonominin küçülmesi durumu ile karşı karşıya kalmasıdır.

vermesini sağlayarak borçlarını ödeyebilme imkanı sunmasından geçmektedir. Tabii ki kriz içindeki borçlu ülkelerin de ekonomik performanslarını arttırmak için istihdamı yaratan yatırımlara odaklanması, dış talebin artması sonucu ülkenin fazla vermesi ile birlikte borçlara kaynak yaratacak iç tasarruf oranlarını arttırması ve bu sayede dışarıdan yapılan borçlanmaları azaltması bu aşamada hayati önem taşımaktadır. Kriz içindeki ülkelerde, 2014 yılında mütevazî ölçülerde de olsa ekonomik büyümenin artışa geçmesi ve ekonominin canlanma sinyalleri vermesi uzun bir ekonomik durgunluk ve kemer sıkma döneminden sonra AB'ye rahat bir nefes aldiracağa benzemektedir. Ancak borç krizine çözüm aşamasında elbette halen önemli bazı sorunlar devam etmektedir. Bu sorunların başında gelen işsizlik sorununa bakıldığında, oran hala bazı ülkelerde 2014 yılı içinde % 25'ler seviyesinde (Yunanistan % 27 ve İspanya % 25) bulunmaktadır. İşsizlik oranını düşürmek için atılacak adımların başında, elbette bu ülkelerin işgücü piyasalarına yönelik reformların gerçekleştirilmesi ve yine bu ülkelerdeki yatırımcı güveninin yeniden kazanılması için bazı sektörlerde yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekecektir.

Şu aşamada düşük büyüme, yüksek işsizlik, yetersiz kamu ve özel yatırımları, makroekonomik dengesizlikler, kamu borçları ve rekabet eksikliği gibi başlıkların önemli güçlükler olarak AB'nin gündeminde yerini koruduğu hesaba katılırsa, AB ülkelerinde yakınsama kriterleri dışında malî federalizm olarak ortaya çıkacak bir bütünleşme hareketi yakın gelecekte mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, üye ülkelerin de bu konuda farklı düşüncelerde olması şimdilik böyle bir bütünleşmeyi destekler bir çaba oluşturmamaktadır. Buna göre maliye alanındaki AB yetkisi malî koordinasyona, yani AB'nin sadece ulusal maliye politikalarını baskı altına alan nominal bütçesel yakınlaşma kriterlerine (bütçe açığı GSYİH'nin % 3'ünü aşmamalı ve kamu borcu ise GSYİH'nin % 60'ını geçmemelidir) indirgenmiştir. Diğer taraftan malî bütünleşmenin AB maliye politikaları alanında en fazla gelişme sağladığı alan kuşkusuz ki vergi uyumlaştırılması konusudur. Özellikle dolaylı vergiler alanında, katma değer vergisinin bir Topluluk vergisi olarak kabulü ve vergi alanında tam bir uyumlaştırmanın sağlanmış olması özellikle AB açısından önemli bir başarıdır. Diğer taraftan AB içinde sermaye hareketliliğini etkilemesi nedeniyle dolaysız vergilerde uyumlaştırma çalışmaları, öncelikle kurumlar vergisinde birtakım düzenlemeleri gerektirmiştir ve bu alanda fazla bir gelişme kaydedilememiştir.

26-27 Haziran 2014 tarihlerinde Brüksel'de toplanan AB liderler Zirvesi'nde AB Konseyi, AB'nin önümüzdeki beş yılının stratejik önceliklerini saptamış ve Avrupa

Komisyonu Başkan adayını belirlemiştir. Bu çerçevede, AB Konseyi'nin Birliğin geleceğine ilişkin olarak aldığı kararların en dikkat çekici olanı “daha yakın-daha bütünleşmiş bir birlik (ever closer union)” kavramının “farklı ülkeler için farklı bütünleşme modelleri” şeklinde değerlendirilmesi olmuştur. Buna göre, üye ülkelerden bazıları derinleşmeyi tercih ederken, diğerleri tercihlerini aksi yönde kullanabilecektir.

Üye ülkelerin AB karşısında ulusal yetkilerinin sınırlandırılmasına karşı çıkan ve AB'nin gelecekteki kurumsal yapısı konusunda farklı tutum takınarak Birlik'ten ayrılmayı gündeme getiren İngiltere gibi ülkelerin endişelerine yanıt niteliğini taşıyan bu karar, AB'nin geleceğinin şekillenmesi açısından hayati bir karar niteliğini taşımaktadır (İKV, 2014: 1). Ne var ki, halen AB içinde her üye ülkenin sorumluluklarını kendi başına üstlenmesi gerektiğini ısrarla savunan tutumlar, AB Borç Krizi'nin kökeninde yatan ve geçen birkaç sene içerisinde bazı üye ülkelerin iflaslarıyla sonuçlanan sorunları ve çözüm yollarını da görmezden gelmektedir. Sonuç olarak AB gündemini uzun bir süredir meşgul eden ve Euro krizine dönüşen borç krizi, Euro bölgesi üyesi birkaç devletin kendi sorunu olmaktan çıkmış ve kurtarma görevi bütüncül olarak AB'ye düşmüştür. Geline aşamada, gerek AB'nin politikalarındaki aksaklıklardan ve gerekse üye devletlerin kötü ekonomi ve maliye yönetimlerinden kaynaklanan borç krizi, AB'nin dağılacağı yönündeki yorumları desteklemek bir tarafa, ekonomik bütünleşme yolunda AB'nin ekonomik ve malî alanda yeni yetkiler elde etmesi için fırsat sağlayabilir ve üye devletlerin yetki ve konumlarını zayıflatabilir. Yani kriz vesilesi ile dağılan değil, daha da bütünleşen ve her alanda düzenleme yapmak için meşru ve haklı bir gerekçesi olan güçlü bir Avrupa siyaseti ortaya çıkarabilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında her alanda büyük yıkımlara uğrayan Avrupa Birliği, “özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine inşa edilmiş” bir yapı olarak bu değerleri benimseyen, geliştirmek adına her geçen gün en iyisini yapmaya çalışan ve AB vatandaşlarının ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda birbirleriyle kaynaşmasını öngören uluslarüstü bir yapıdır. Bu kapsamda, öncelikli amacı üye devletlerin ortak değerler etrafında bir araya gelmesini sağlayarak ekonomik kalkınmalarını sağlamak olan AB, temellerinin atıldığı yıllardan bugüne kadar ki süreçte üye devlet ekonomilerinin gelişmesinin ve refahının sağlanması için çaba göstermiştir. Bu amaç ise AB içindeki üye devletler arasında ekonomik işbirliğinin kuvvetlendirilmesi için Birlik içinde her geçen gün daha fazla alanda

koordinasyona ve uyuma ihtiyaç duyulmasını gerektirmiştir. Son yıllarda AB gündemini epey meşgul eden borç krizinin olumsuz etkilerine rağmen bugün dünyanın pek çok bölgesi ile kıyaslandığında AB, en üst düzeyde yaşam ve kalite standartları, ekonomik refah düzeyi ve bu refahın paylaşımı bakımından halen bir başarı örneği oluşturmaya devam etmektedir ve bunun için en iyisini gerçekleştirme azmini ve dinamizmini halen tüm gerçekliği ile canlı tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Act of the Irish Parliament, *Credit Institutions (Financial Support) Act 2008*, <http://www.irishstatutebook.ie/2008/en/act/pub/0018/> adresinden 25 Haziran 2014'de alınmıştır.
- AIG (American International Group), (2007). *Portugal, Country Risk Report*, Haziran 2007, 1.
- Akdiş, M., (Aralık 1985). AET Ülkelerinde Maliye Politikalarını Uyumlaştırma Çalışmaları, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 52, 12.
- Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/> adresinden 19 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Atay, N., (2011, 22-23 Eylül). *Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası*, Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansında sunuldu, Malatya.
- Avrupa Akademik Çalışmalar Merkezi, <http://www.euroacademic.org> adresinden 09.05.2014 tarihinde alınmıştır.
- Avrupa Birliği Konseyi, <http://www.consilium.europa.eu> adresinden 22 Şubat 2014'de alınmıştır.
- Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), <http://ec.europa.eu/eurostat> adresinden 2013-2014 yılları arasında alınmıştır.
- Avrupa Komisyonu, <http://ec.europa.eu> adresinden 15 Mayıs 2014'de alınmıştır.
- Avrupa Merkez Bankası, <http://www.ecb.europa.eu> adresinden 02 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Aydın, A. K., (2014). AB Bütçesi: Hazırlanması, Gelir Kaynakları, Gider Kalemleri ve Denetimi, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı 13, Dışişleri Bakanlığı, 1.
- Bilge, S. ve Çelikay, F., (2010). Avrupa Birliği Bütçe Harcamaları ve 2007-2010 Dönemi AB Bütçe Harcamalarının Analizi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: I, 4.
- Bloomberg, Economy News, www.bloomberght.com adresinden 03 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A., (2009, Ocak-Haziran). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası, *Maliye Dergisi*, 156, 67.
- Boratav, K., (2011). “Borç Krizi” mi? “Avro'nun Krizi” mi? <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/borc-krizi-mi-avro-nun-krizi-mi-48053> adresinden 23 Ekim 2014'de alınmıştır.

- Can, E. ve Akdenizli K. D., (Temmuz 2008). *Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar*, 1. Basım, TEPAV, 56-79.
- CSO (İrlanda Merkezi İstatistik Ofisi), www.cso.ie/en/statistics adresinden 10 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Çamlıca, F., (2012). Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlikten Ayrılmanın Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Ankara, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 35-39.
- Dabrowski, M., (2009). *The Global Financial Crisis: Lessons for European Integration*, CASE (Center for Social and Economic Research) Network Studies & Analyses No: 384, Varşova, 14.
- Dadush, U., Aleksashenko S., Ali S., Eidelman V., Naim M., Stancil B. ve Subacchi P., (2010). *Paradigm Lost The Euro In Crisis*, Carnegie Endowment For International Peace, Washington D.C., http://carnegieendowment.org/files/paradigm_lost2.pdf adresinden 8 Ağustos 2014'de alınmıştır.
- Demir, İ. C., (2008, Haziran). ABD Vergi Sistemi ve Gelir İdaresi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, X(I), 276-281.
- Demirel, B. ve Elmas Arslan, G., (2013). Euro Bölgesinde Borç Krizi Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 23(Özel Sayı), 107-113.
- Demiroğlu, C., *ABD Eşik Altı (Subprime) Finans Krizi*, Koç Üniversitesi, <http://home.ku.edu.tr/~cdemiroglu/ykb%20-%20kuresel%20kriz%20-%20final.pdf>, adresinden 16 Mart 2014'de alınmıştır.
- Doğru, B., (Ağustos 2012), ABD ve AB Bölgesindeki Bir Finansal Krizin Türkiye'ye Etkileri: Cari Açık Üzerine Bir Uygulama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 126.
- Dombret, A., (26.08.2013). The European Sovereign Debt Crisis - Past, Present and Future, *Speech to Participants of the GMAP of Fletcher School*, Berlin, 1.
- Dooley, M. ve Hutchison, M. (Haziran 2009). Transmission of the U.S. Subprime Crisis To Emerging Markets: Evidence on The Decoupling-Recoupling Hypothesis, *Journal of International Money and Finance*, NBER Çalışması, No: 15120, Cambridge, 1-3.
- Durusoy, S. ve Şamiloğlu, Ö., (Şubat 2012). AB'nin Zayıf Ekonomik Halkası Yunanistan'ın Ekonomik Krizi Dinecek Mi?, *Alternatif Politika Dergisi*, 4(1), 91-122.
- Erer, E. ve Erer D., (2012). *AB Borç Krizinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi*, Ege Üniversitesi, SBE, <http://teacongress.org/papers2012/ERER-ERER.pdf> adresinden 19 Eylül 2014'de alınmıştır.

- EU, <http://www.consilium.europa.eu/special-reports/european-semester> adresinden 02 Eylül 2014’de alınmıştır.
- EU, <http://www.eurozone.europa.eu/euro-area/topics/the-eus-response-to-the-crisis/> adresinden 28 Ağustos 2014’de alınmıştır.
- Euronews, <http://tr.euronews.com/tag/ispanya-nin-borc-yuku/> adresinden 08 Temmuz 2014’de alınmıştır.
- European Economy, (2009). *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs of the European Commission, Lüksemburg, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf adresinden 25 Ağustos 2014’de alınmıştır.
- European Fiscal Union: What The Experts Say, (2 Aralık 2011), The Guardian Gazetesi, Londra, <http://www.theguardian.com/business/2011/dec/02/european-fiscal-union-experts> adresinden 15 Mart 2014’de alınmıştır.
- Forfás, (Nisan 2013). *Costs of Doing Business in Ireland, 2012*, Dublin, http://www.forfas.ie/media/08042013-Costs_of_Doing_Business_2012-Publication.pdf adresinden 27 Temmuz 2014’de alınmıştır.
- Gibson, H. D., Hall, S. G. ve Tavlas, G. S., (Mart 2011). *The Greek Financial Crisis: Growing Imbalances And Sovereign Spreads*, Working Paper, Bank of Greece, Atina, 6-8.
- Göçer, İ., (Temmuz 2012). 2008 Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17, 20-32.
- Göker, Z. ve Akyol, S., (2014). Kemer Sıkma Politikalarından Mali Tuzağa: AB Çevre Ülkeleri Bağlamında Bir İnceleme, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 194.
- Gros, D., (1 Şubat 2010). *Greek Burdens Ensure Some Pigs Won't Fly*, Centre for European Policy Studies, Financial Times’te sunuldu. Brüksel, 1.
- Grove, H. ve Clouse, M. (17-18 Ekim 2013). *A Financial Risk and Fraud Model Comparison of Bear Stearns and Lehman Brothers: Was the Right or Wrong Firm Bailed Out?*, bu çalışma “Finansal Sıkıntı: Kurumsal Yönetim ve Finansal Raporlama Sorunları” konulu Uluslararası Konferans’ta sunuldu, Roma, İtalya.
- Günay, A. ve Özen, A., (2002). Avrupa Birliğinde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 73-74.
- Güngör, K., (2001, Ocak-Nisan). Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Vergi Uyumlaştırma Politikası, *Maliye Dergisi*, 136, 56.

- Güvenç, M. H. (2010, Ocak-Haziran). Avrupa Birliği Bütçesinin Finansmanı: Öz Kaynaklar Sistemi, *Maliye Dergisi*, 158, 514-529.
- Harrington, C., (Nisan 2011). *The Spanish Financial Crisis*, The University of Iowa Center for International Finance and Development, ebook.law.uiowa.edu adresinden 25 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Hazine Müsteşarlığı, *Türkiye Brüt Dış Borç Stoku İstatistikleri*, <http://www.hazine.gov.tr> adresinden 21 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- IMF, (2010). *Country Report, Greece: Staff Report on Request for Stand-By Agreement*", No:10/110.
- IMF, <http://www.imf.org> adresinden 20 Haziran 2014'de alınmıştır.
- İKV, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=260 adresinden 24 Ekim 2014'de alınmıştır
- Johnson, H. G., Pinder J., Swann D., Vanmeerhaeghe M. A. G., (1969), *Economics: Britain and the EEC*, Longmans, London, 11.
- Kibritçioğlu, A., (Ağustos 2011b). Avro Bölgesi Ülkelerindeki Güncel Borç Krizi, Ankara, *İktisat ve Toplum Dergisi*, 10, 5-8.
- Kibritçioğlu, A., (Temmuz 2011a). 2006-2011 Küresel Ekonomik Krizinin Bileşenleri ve Karmaşıklığı, Ankara, *İktisat ve Toplum Dergisi*, 9, 9.
- Kirkegaard J. F., (27 Ekim 2011). *The Euro Area Crisis: Origin, Current Status and European and US Responses*, Peterson Institute for International Economics, ABD Temsilciler Meclisi Komitesi Avrupa ve Avrasya Dışişleri Alt Komitesi'nde sunuldu.
- Knight, L., (18 Mayıs 2012). *Spanish Economy: What is To Blame For Its Problems?* <http://www.bbc.com/news/business-17753891> adresinden 03 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Knight, L., (28 Aralık 2011). *What's The Matter With Italy?* <http://www.bbc.co.uk/news/business-15429057> adresinden 18 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Kouretas, G. P. ve Vlamis, P., (2010). *The Greek Crisis: Causes and Implications*, Panoeconomicus, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1452-595X/2010/1452-595X1004391K.pdf> adresinden 13 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Köse, Y. ve Karabacak H., (2011, Ocak-Haziran). Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme, *Maliye Dergisi*, 160, 290-295.
- Krugman, P., *Austerity and Growth (Again)*, New York Times, <http://krugman.blogs.nytimes.com> adresinden 14 Mart 2014'de alınmıştır.

- Kutlay, M., (Mart 2011). *Krizdeki Birlik: Euro Bölgesinin Borç Sarmalı ve AB'nin Geleceği*, USAK Raporları, Rapor No: 11-01, AB Araştırmalar Merkezi, Ankara, 4-32.
- Kutlu, H. A. ve Demirci, N. S., (Ekim 2011). Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum, Bursa, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 52, 132.
- Lang, T., (2003). Agriculture, Food and Public Health: the Challenge for European Public Policy, Dept Health Management & Food Policy, *EU Nutrition Summer School*, City University, London, 4.
- Larsen, H. ve Olsen, K. B., (2010). Europeanization of Greece, *Jean Monnet Programme-Paper*, Spring 2010, University of Copenhagen, 1.
- Lourtie, P., (2011). Understanding Portugal in the Context of the Euro Crisis, *Peterson Institute for International Economics and Bruegel*, Chantilly, Fransa, 5-6.
- Mattern, F., Windhagen, E., Habel, M., Mußhoff, J., Kotz, H. H. ve Rall, W. (2012, Ocak). The Future of the Euro, *An Economic Perspective on the Eurozone Crisis*, McKinsey & Company, Almanya, 19.
- Memo/11/820, Brussels, 23 November 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-820_en.htm adresinden 02 Eylül 2014'de alınmıştır.
- Memo/12/104, Brussels, 14 February 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-104_en.htm adresinden 17 Ekim 2014'de alınmıştır.
- Ministerio De Vivienda, *Spain Property Prices 1995-2007*, <http://www.spainrei.com/MiV-Spain-Property-Prices-95-07-yearly.htm> adresinden 08 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Ministerio Fomento, <http://www.fomento.gob> adresinden 08 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- OECD, <http://www.oecd.org/> adresinden 07 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Özcan, B., (2004). *Avrupa Birliğinde Sermayenin Serbest Dolaşımı Konusundaki Mevzuat ve Türkiye'nin Uyumu*, Uzmanlık Tezi, Mayıs 2014, AB Bakanlığı, 16.
- Özer, I., (2007, Ocak-Haziran), Optimum Para Alanları Teorisi, Ankara, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Yıl:3 Sayı: 5, 2007/1, 78-85.
- Özpençe, Ö., (2009). Avrupa Parasal Birliğinde Maliye Politikası Koordinasyonu ve Türkiye Analizi, *SGB Yayınları*, Yayın No: 2009/391, Maliye Bakanlığı, 109.
- Öztürk, M. - Aras, O. N., (2011), Euro ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 146-158
- Pereira, P. T. ve Wemans, L., (Temmuz 2012). *Portugal And The Global Financial Crisis - Short-Sighted Politics, Deteriorating Public Finances and The Bailout Imperative*, Technical University Of Lisbon, 24-25.

- Pettinger, T., (Aralık 2012). *Portugal Economic Crisis*, <http://www.economicshelp.org/blog/6423/economics/portugal-economic-crisis/>, adresinden 28 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Prieg, L., (09.08.2011). *There's No Future for The Eurozone Without Fiscal Union*, The Guardian. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/aug/09/eurozone-fiscal-union-europe> adresinden 05 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Pusat, F. (2013). *Optimum Para Alanı Teorisi ve Ekonomik Parasal Birlik "Türkiye Analizi"*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 148-149.
- Raidió Teilifís Éireann, <http://www.rte.ie/> adresinden 25 Haziran 2014 tarihinde alınmıştır.
- Sivy, M., (2 Mayıs 2012). 4 Ways the Euro Could Fail, *Time*, 1.
- Steiner, S., (2012). *European Debt Crisis: Impact on The US*, Bankrate, <http://www.bankrate.com/finance/economics/european-debt-crisis-impact-on-us-1.aspx> adresinden 24 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- Şanlıoğlu, Ö. ve Bilginoğlu, M. A., (2010, Ocak-Temmuz). Euro Bölgesinde Yaşanan Mali Sorunlar ve Maliye Politikalarında Uyum Arayışları, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 151-167.
- Tatlıdil, R. ve Ayaz, N., (1992). Avrupa Topluluğunda 1992'ye Yönelik Katma Değer Vergisi Uygulaması ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri, *Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını*, Yayın No: Genel: 230, AYDB: 118, Ankara, 43.
- TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr>, adresinden 07 Kasım 2014'de alınmıştır.
- The Economist, (4 Şubat 2010). *Greece's Sovereign-Debt Crunch, A Very European Crisis*, <http://www.economist.com/node/15452594> adresinden 25 Nisan 2014'de alınmıştır.
- The Irish Times, *How Much European, Particularly German, Money was in The Irish Economy When The Music Stopped?*, <http://www.irishtimes.com/premium/loginpage?destination=http://www.irishtimes.com/news/politics/how-much-european-particularly-german-money-was-in-the-irish-economy-when-the-music-stopped-1.1339877> adresinden 22 Haziran 2014'de alınmıştır.
- Tokathoğlu, M., (2004). *Avrupa Birliğinde Maliye Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 69-89.
- Tran, M., (2003). *What is the Stability and Growth Pact?*, The Guardian, <http://www.theguardian.com/world/2003/nov/27/qanda.business> adresinden 27 Mayıs 2014'de alınmıştır.

- Tsachevsky, V., (2010). Bulgaria's EU Membership: The Adaptation to the New Status is Not Over, *Electronic Publications of Pan-European Institute*, 16/2010, 2.
- Tunçsiper, B., Sürekçi, D. ve Kan, E. Ö. (20-22 Şubat 2008). *Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarımına Yansımaları: Balıkesir İli Örneği*, 2. Ulusal İktisat Kongresinde sunuldu, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir.
- Turgan, E., (2013). 2008 Krizinin Avrupa Birliği Ülkelerine Etkisi ve Krizleri Önlemeye Yönelik Geliştirilen Mekanizmalar, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:13 13(1), 236.
- TÜİK, *Temel İstatistikler*, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden 22 Mart 2014-28 Şubat 2015 tarihleri arasında alınmıştır.
- Türel, O., (2013, Ağustos). Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci: Geçmiş ve Gelecek, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 40, 414-416.
- WB (World Bank), <http://www.worldbank.org> adresinden 08 Temmuz 2014'de alınmıştır.
- WEF (World Economy Forum), (2014). *The Global Competitiveness Report 2013-2014*.
- Welfare, <https://www.welfare.ie/en/Pages/Europe-2020-Strategy.aspx> adresinden 02 Eylül 2014'de alınmıştır.
- Welfens, P. J. J., (2013). *Towards A Euro Fiscal Union: Reinforced Fiscal and Macroeconomic Coordination And Surveillance is Not Enough*, European Economic Governance in An International Context, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 5-75.
- Welfens, P. J. J., (Mayıs 2010). *The Euro Crisis as a Starting Point for a Break-up of the EU?*, AICGS Advisor, <http://www.aicgs.org> adresinden 22 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.
- Whelan, K., (18.06.2013). *Ireland's Economic Crisis: The Good, The Bad and The Ugly*, University College Dublin, Bank of Greece Konferansı'nda sunuldu, Atina.
- Wolf, M., *The Impact of Fiscal Austerity in the Eurozone*, <http://blogs.ft.com/martin-wolf-exchange/2012> adresinden 20 Mart 2014'de alınmıştır.
- Yıldız, H., (2011). Avrupa Birliğinde Maliye Politikalarının Uyumlaştırılması, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 111.
- Yılmaz, Ş. (2012). Finansal Şişkinliğin Arka Planı, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 23(Özel Sayı), 27.
- Yiğit, D. (2012). Küresel Ekonomik Kriz Öncesi ve Krizin Etkileri İle Mücadele Sürecinde Avrupa Birliği'nde Ekonomi Yönetimi, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 154-163.

1957 tarihli Roma Antlaşması, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/all/?uri=celex:11957e/txt> adresinden 05 Mart 2014'de alınmıştır.

1992 tarihli Maastrich Antlaşması, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> adresinden 19 Mart 2014'de alınmıştır.

2007 tarihli Lizbon Antlaşması, http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_en.htm adresinden 09 Nisan 2014'de alınmıştır.

2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2012:326:TOC> adresinden 22 Mart 2014'de alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÇOBAN, Yasin
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 03.09.1983 Konya
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0535 424 57 43
 Faks : -
 E-posta : pizarroy@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/Eko. Kalk. ve Büy.	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/Kamu Yönetimi	2006
Lise	Ankara Anadolu Lisesi	2002

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2007-2009	T. Vakıflar Bankası T.A.Ş.	Uzman Yardımcısı
2009-2010	Maliye Bakanlığı	Denetmen Yardımcısı
2010-Devam	Maliye Bakanlığı	Maliye Uzmanı

Yabancı Dil

İngilizce, Almanca, Farsça

Hobiler

Ekonomi Bültenleri, Tiyatro, Müzik, Sanat, Kitap Okuma.

GAZİ GELECEKTİR..

